בטרם יסגרו הדברים בארון

שלוש משפחות בפולין ובישראל

בטרם יסגרו הדברים בארון

אירית גבע היידנקרוג

בטרם יסגרו הדברים בארון

שלוש משפחות בפולין ובישראל

אירית גבע היידנקרוג

..."בטרם יסגרו הדברים בארון"...

(בטרם, יהודה עמיחי)

שלוש משפחות בפולין ובישראל

אירית היידנקרוג גבע

"Before things are locked in the cupboard"...

(Before, Yehuda Amichai)

Three Families in Poland and Israel

IRIT HAIDENKRUG GEVA

עיצוב גראפי: נעמי שוייצר ואירית גבע

הדפסה: דפוס נח, באר שבע יולי 2019

לשימוש משפחתי. לא למכירה

הכריכה:

פרט מציורו של Marcin Zaleski המתאר את העיר זמושץ׳ במחצית הראשונה של המאה ה-19.
זהו עותק של הציור, המקור אבד במלחמת העולם ה-II.

מוקדש באהבה לאחיותי רבקה רובינפלד ויונה סטרול

(אן ארבור, מישיגן, יולי 1997)

תוכן העניינים

מפת פולין עם סימון ערים ומקומות הנזכרים בעבודה

עיצוב מפה: עידו לוי

פתח דבר

ארץ המקור של משפחתנו היא פולין. סיפורן של קהילות פולין חוזר על עצמו שוב ושוב לאורך ההיסטוריה: פריחה ושגשוג, מלחמות שבמהלכן נערכו פרעות דמים ביהודים והוכחדו קהילות, רובן או בשלמותן, עקירה ונדודים, חוקי אפליה וחרם כלכלי. ויותר מכל – פרעות הנובעות מאנטישמיות אכזרית, ברוטלית ורצחנית, מאות שנים לפני שהנאצים כבשו את רוב מדינות אירופה והכחידו את רוב היהודים שחיו בהן.

מטרות המחקר

1. איסוף מידע רב ככל הניתן על משפחות פליישר, כהן והיידנקרוג, שחיו בערים השונות במזרח פולין.

2. שחזור של החיים הכלכליים והחברתיים של קהילות פולין הרלבנטיות למשפחה, על רקע אירועים היסטוריים משלהי המאה ה-19 ועד למלחמת העולם השניה. בעבודה שלובות תמונות, שרובן הובאו לארץ ישראל על ידי בלומה (כהן) היידנקרוג ומיעוטן הובאו על ידי פסח היידנקרוג. תמונות אחרות נאספו על ידי בלומה ופסח היידנקרוג בארץ ישראל. התמונות מספרות על פרנסה ומשלח-יד, ילדות, מסגרות חינוכיות, בילויים משפחתיים, אתרי נופש וגם אסונות ואובדן יקירים. על גבן של כמה מהתמונות נרשמו תאריכים ומקומות, הקדשות אוהבות ואף שמות האנשים המצולמים.

3. איסוף מידע רב ככל הניתן לצורך הנצחת זכרם של הנספים במלחמת העולם ה-II.

מאחר ופסח עלה לישראל ב-1935 ובלומה כהן עלתה לארץ ישראל ב-1937, מידת ידיעתם איך בא הקץ על רובם המכריע של בני המשפחה שנשארו בפולין היתה מוגבלת. כדי למלא את החללים הגדולים במידע, פיזרתי לאורך העבודה סקירות היסטוריות תמציתיות על הקהילות הרלבנטיות. סקירות אלה שופכות אור בעיקר על התקופה מן המחצית השניה של המאה ה-19 ועד לסיום מלחמת העולם השניה, כשהתבררו היקפי האובדן בנפש והשכול. באמצעות הסקירות האלו ניתן, על דרך ההשערה, לקבל מושג עקיף, מה עבר על המשפחות. באחד מכל אירועי ותהליכי ההשמדה השיטתית, שעברו על הקהילות היהודיות, פקד האסון גם את בני משפחתנו, שהובלו אל מותם ביחד עם המונים רבים. ספרי "יזכור" לקהילות השונות תורמים אף הם מידע רב, לפעמים ישיר, על גורלם. אמנם הערים הגדולות ביותר במזרח פולין הן לובלין וזמושץ', אך דגש הושם על העיירות מוגיילניצה ושצ'בז'שין.

יש להדגיש כי תקצירי הערכים האנציקלופדיים המובאים כאן נערכו כראות עיני ובהתאם לעניינים או נושאים שחפצתי להדגיש, כמו למשל, הדגשת קיומה של תעשיית העור במוגיילניצה ובראדום.

החיפוש אחר שמות המשפחה ומקורות המידע

במקורות היסטוריים שונים רשומים שמות פרטיים ושמות משפחה במגוון צורות, עובדה שהופכת את החיפוש בארכיונים השונים למורכב וארוך. למרבה המזל ברוב האתרים האינטרנטיים יש אפשרות להגדיר את השמות כדומים בצלילם לשמות אחרים, והאתרים יודעים לזהותם ולהעלות רישומים בכתיב שונה. השם היידנקרוג לבדו נרשם בשלל צורות ואופנים, בפולנית וברוסית, ומעידים על כך רישומי הלידות (ראה בפרק המוקדש למשפחת היידנקרוג בפולין). דוגמאות:

היידנקרוג – Haidenkrug, Hajdenkrug, Chaidenkruk. (CH – כתיב רוסי; H – כתיב פולני)

פליישר – Flaszer, Flajaser, Fleiszer

כהן – Kohen, Cohen, Kogan

מינצברג – Mincberg, Minzberg

דנציגר – Danciger, Dancygier, Danziger

למעט השם כהן, שנפוץ בקרב כל קהילות היהודים בעולם, שמות המשפחה האחרים הם גרמניים. השם היידנקרוג נמצא רק במזרח פולין, והוא מיוחד למשפחתנו. בספרו של Beider (1996) נמצאו רוב שמות המשפחה, תפוצתם והנגזרות שלהם (אטימולוגיה). הקדשתי הסבר קצר להתפתחות ההיסטורית של שמות משפחה בפולין.

מידע ארכיוני נמצא באתרים המקוונים של מוסדות בארץ, בפולין ובכל העולם, ביניהם גם: "יד ושם", בית לוחמי הגטאות, הספריה הלאומית בירושלים, JewishGn ו-JRI-Poland, מוזיאון השואה בוושינגטון, מרכז JHI בוורשה, ועוד רבים. חלק מנתוני האוכלוסין בפולין עדיין לא נפתחו לציבור ועוד לא עלו לרשת בשל חוק 100 השנים, ובדרך לא דרך, ויפה השתיקה בענין זה, התגלגלו לידי בצורת אינדקסים רבי תועלת. עץ המשפחה נבנה באתר My Heritage.

פרקי העבודה

מרכיבי הפסיפס המשפחתי המוצג כאן מלמדים על גיוון אנושי עצום, ששלובים בו יהודים ממשפחות חסידיות ויהודים חילונים גמורים. נראה שכולם חיו בשלום זה עם זה. הנשים מצולמות לעיתים בראש מכוסה ולעיתים מגולה. מעניין לציין שמכתבים, שקבלה בלומה (כהן) היידנקרוג מחברותיה ומשפחתה בפולין, במחצית השניה של 1937 ועד 1/9/1939, כתובים בפולנית דוקא ורק אחד מהם כתוב ביידיש.[1]

משפחת היידנקרוג – מקורה במזרח פולין, ובעיקר בעיירה מוגיילניצה. טובה-שורה (ונדל) היידנקרוג באה מלודז׳, וכך מסתעף הענף המשפחתי לקהילה נוספת. חלק ממשפחת היידנקרוג עלה לארץ ישראל כבר באמצע שנות ה-20 של המאה ה-20, כדי להכין את הקרקע לבואם של שאר בני המשפחה, שהגיעו ב-1933 וב-1935. כולם השתקעו בחיפה. בפולין נשארו בן ובת נוספים ומשפחותיהם, אשר נספו בשואה.

משפחת כהן – מקורה בקראשניק, היא חייתה בזמושץ׳ וחלק מבניה עברו להרוביישוב ולובלין. באזור זה של צפון-מזרח פולין חיו בני משפחת כהן רבים, שהקשרים ביניהם סבוכים. בשל מורכבות הנושא ומיעוט הזמן לעסוק בו, הפרק מתרכז רק במשפחה הגרעינית של איצקה-מאיר ואשתו ציפרה. בנם מיכאל כהן, שעלה לארץ ישראל עם משפחתו השניה, ניצל מהגורל המר שפקד את משפחתו בזמושץ׳ והסביבה.

משפחת פליישר – רישום תולדותיה מתחיל בעיירה שצ׳בז׳שין. חלק מצאצאיה חי בלובלין ובערים אחרות נוספות. ממשפחה גדולה וענפה זו, שמנתה עשרות אנשים, שרדו יחידים בלבד, ביניהם דבורה (פליישר) זילבר ובלומה (כהן) היידנקרוג, שעלתה לארץ ישראל ב-1937. למשפחת פליישר הוקדשו כמה פרקים.

[1] המכתבים הופקדו במוסד "יד ושם" במאמץ לשמר את הניירות הדקיקים שעליהם נכתבו. תכנם של המכתבים הוא דיווחים לבלומה, שעלתה לארץ ישראל, מה שלום כולם, ברכות לשנה החדשה ועוד. בעבודה מובאים תוכנם של גלויה ומכתב קצרים, שנשלחו אל בלומה בזמן המלחמה והגיעו אליה בדרך עלומה.

היווצרות שמות פרטיים ושמות משפחה אשכנזיים – רקע היסטורי, מסביר את תפוצת שמות המשפחה בעלי הצליל הגרמני, "המככבים" כאן לעומת שם יהודי מסורתי יחיד – כהן; את הרקע להיווצרות השם היידנקרוג; והסברים לגבי שמות פרטיים, כמו למשל, אלטר-חנוך.

מלבד הפרקים המספרים את קורות המשפחות בפולין, נמצא גם פרק המוקדש **לבלומה ופסח היידנקרוג** – בחיפה, מהמחצית השניה של 1937 עד 1973 (או מעט אחרי). בהעדר חומר תיעודי כתוב, הפרק כולל רובו ככולו רק תמונות.

תמונות – כמה הועתקו מאתר "יד ושם" ומאתרים שונים כמו גוגל ו- Fotopolska.edu. כמה טוב לחיות בעידן האינטרנט ולמצוא כל כך הרבה חומר בהקשה על מקש Enter...

ביבליוגרפיה עיקרית

פנקס הקהילות. אנציקלופדיה של היישובים היהודיים למן היווסדם ועד לאחר שואת מלחמת העולם השנייה. פולין. כרך שביעי: מחוזות לובלין, קיילצה. עורך: א' ויין. יד ושם, ירושלים תשנ"ט.

Beider A. 1996. *A Dictionary of Jewish D Surnames from the Kingdom of Poland*. Teaneck, NJ.

מוגיילניצה, צילום מהשנים 1939–1940

רקע היסטורי ומשמעויות של שמות פרטיים ושמות משפחה
מוצא שמות משפחה אשכנזיים והתפתחותם
מאת: יצחק גולדברג

״עד למהפכה הצרפתית ונפילתן של חומות הגטו, לרוב היהודים לא היו שמות משפחה כנהוג בימינו. השם ״אשכנז״ הגדיר קהילות יהודיות בגרמניה, צרפת ובוהמיה, כמו גם פולין ורוסיה שרוב היהודים שלהן הגרו מגרמניה. עוד לפני אמצע המאה ה-18, במסמכים עבריים רשמיים בצפון אירופה, כמו למשל גט, ניתנו למעורבים שמות משפחה, כדי למנוע טעויות בקרב קהילה שהשתמשה ברפרטואר מצומצם של שמות פרטיים. אך אלה היו מעטים.

עם הסדר הפוליטי החדש, ממשלות (של דוכסויות, ממלכות זעירות וישויות פוליטיות אחרות) עמדו בפני בעיות פיננסיות ואדמיניסטרטיביות של הוספת ״האזרחים״ החדשים האלה אל חוקי המס המקומיים, כאשר רבים מהם נושאים אותו השם – למשל, יצחק בן יעקב.

למרבה האירוניה, הקיסר האוסטרי יוזף ה-2, בנה של הקיסרית האנטישמית מריה תרזה, שליט פנאטי שלא סבל יהודים, היה דוקא שליט סובלני וליברלי. הוא התיר ליהודים ללמוד מלאכות, לעסוק בחקלאות ובמסחר סיטונאי, לרכוש השכלה אקדמאית ולהתגייס לצבא. ב-1787 הוא פרסם צו שלפיו על יהודי גליציה ובוקובינה לאמץ שמות משפחה קבועים. היה זה החוק הראשון באירופה כולה שנחקק בתחום זה. פרוסיה השתלטה על וורשה וסביבותיה בשנים 1794–1806 וכפתה על יהודי פולין לאמץ שמות משפחה בעלי צליל גרמני. חוקים המצווים על יהודים לאמץ שמות משפחה קבועים הועברו גם בפרנקפורט, באדן, ווסטפליה ומקומות נוספים. ב-1808 הכריז נפוליאון על דרישה דומה לגבי כל יהודי האימפריה שלו. בממלכה הרוסית, הצאר אלכסנדר מרוסיה התחיל במדיניות הזו ב-1804, שהושלמה ב-1845. התקנות החדשות נועדו לזרז ולהסדיר את גביית המסים מיהודים ואת גיוסם של יהודים לצבא.

עבור פקידי הממשל, הענקת ורישום שמות משפחה הפך לאמצעי סחיטת כסף מיהודים. שמות בעלי צליל ערב לאוזן, המשלבים, בין השאר, שמות פרחים (רוזנטל, עמק הוורדים; ליליינטל, עמק החבצלות) ואבנים יקרות (אדלשטיין, אבן יפה; דיאמנט, יהלום; ספיר, ספיר) עלו למבקשים אותם בכסף רב. אלו שלא יכלו להרשות לעצמם תשלום גבוה, ״נתקעו״ עם שמות כמו שמאלץ (שומן), אזלקופף (ראש חמור), וכיו״ב. המדיניות המוצהרת היתה העדפת שמות גרמניים.

כדי לחמוק מהתערבות השלטונות בבחירת שמות המשפחה שלהם, היהודים נקטו בכמה שיטות.

1. מעמד חברתי או תפקיד

הליך מקובל היה להסתמך על המעמד החברתי או התפקיד, כלומר, **כהן** בצורותיו השונות: כהן, כץ (ראשי תיבות של כהן צדק), קפלן, כגן, כהן (Kahan) וכהן (Kahn). **לוי** התפתח בצורות שונות, כמו: לוין, לוינסקי, לויטסקי, לוינזון, לויט או סגל (ראשי תיבות של סגן לוי). בין הווריאציות של סגל נמצאות שגאל וסגלוביץ׳.

2. מקצוע

משלח יד היה מקור חשוב להיווצרות שמות משפחה, למשל: סינגר, פליישר ופליישמן (קצב), בקר (אופה), ובר (אורג), קרמר (סוחר), גרבר (בורסקאי), שניידר (חייט) וסרמאן (שואב מים), ועוד.

3. אבות ואמהות

הדרך הפשוטה ביותר לבחירת שם משפחה היה בחירת שם אב או אם, לדוגמה: איזקסון (בן יצחק), אברמסון (בן אברהם), ריבקין (בן רבקה), בסקין (בן בתיה), דינסמאן (בעלה של דינה), פרלמן (בעלה של פרלה).

4. מקום לידה

קיימים שמות משפחה רבים המלמדים על מוצא במחוזות, ערים וכפרים בכל רחבי גרמניה, אוסטריה, מערב רוסיה, הונגריה, וביניהם גם במברגר, ברודי, פרנקפורטר, לנדאו, פולאק, שלזינגר. כמוהם גם שמות כמו שטיינברג, גולדברג, גרינברג ורוזנברג. השם ברלין פרושו "בנו של ברל", ולא מוצא מהעיר ברלין. השם לונדון בא מהמילה "למדן" ולא מלמד על מוצא מהעיר לונדון. שמות אחרים הם על שם סימנים על בתים, בתקופה שבה לרחובות לא נתנו שמות ולבתים לא ניתנו מספרים, למשל: וולף, לאון, אפל, בלומנפלד, שפיגל (מראה), אדלר (נשר), ורוטשילד (מגן אדום).

5. ראשי תיבות מאותיות עבריות

לדוגמה: בך – ראשי תיבות של "בית חדש"; מלבים – ראשי תיבות של מאיר לייב בן יחיאל מיכאל; ברן – בן רבי נחמן; מץ – מורה (משה) צדק; וולאך – ואהבת לרעך כמוך.

6. בלועזית

בעברית, לעתים השם הראשון תורגם ללועזית, לדוגמה: גדליה – לגרוסמן; איציק – לחמן; טוביה – גודמן; שמשון – שטרקמן (כח); מאיר – ליכטמן (אור).

שמות מעניינים נוספים: איינהורן – חד קרן (גרמנית); פומרנץ – תפוז (רוסית ופולנית); מרגוליס – (מרגלית) – פנינה; אלטר ואלטמן (איש זקן) באים משם משני שניתן לעתים קרובות לתינוק שנולד לאחר שאחיו נפטר, כדי לשטות בעין הרע..." (Goldberg 2003)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

הערת העורכת: כמות הספרות המחקרית שפורסמה על שמות פרטיים ושמות משפחה בקרב יהדות אירופה היא רבה ומגוונת. בחרתי להביא כאן בקצרה רק את עיקרי הדברים הרלבנטיים ביותר למחקר המשפחתי.

הערות לבחירת שמות פרטיים

בקרב יהודי מזרח אירופה נהוג היה לתת שני שמות: שם הקודש – שם דתי ושם חילוני – כינוי. השם הדתי הוא שם עברי, והשם החילוני הוא בשפת המדינה. במזרח אירופה דברו יידיש, כך שיהודי קבל שם עברי ושם נוסף ביידיש. כשיהודי היגר לארץ אחרת, נהוג היה לבטל את השם החילוני הישן ולבחור בשם חדש, בשפת המדינה החדשה. בעת חיפוש שורשי המשפחה יש להשתמש בשמו החילוני של האדם, כי הוא זה המופיע בתעודות אזרחיות. השם העברי, "שם הקודש" מופיע רק בהקשרים יהודיים: ברי, כתובה, גירושין, מצבה.

בקרב יהודים אשכנזים ממזרח אירופה רווח המנהג לתת לתינוק שנולד שם של קרוב משפחה שנפטר. אשכנזים לא נתנו שמות אחרי קרובים חיים. לא כל היהודים נקראו על שם קרובים. כך למשל, ילד ששמו פסח, לא בהכרח נקרא כך על שם סבו.

שמות שניתנו ל"מזל": אלטר, זיידה, חיים, חיה, ויטה, ועוד. "שמות קמע" ניתנו כשם חדש, כאשר ילד חלה מאד. אמונה תפלה יהודית, שהחלה בימי הביניים, דמיינה את מלאך המוות, כשבידו רשימה שמית. אם לא ימצא את הילד שברשימותיו, יעזוב. כשהילד גדל, ניתן לו שם הקמע כשם שני. אבל לפעמים קרה שילד קבל את שם הקמע עם לידתו, בתקווה שיחיה ויגשים את משמעות שמו. זה קרה לרוב כשבמשפחה נפטרו ילדים בצעירותם.

מראי מקום

Beider A. 1996. *A Dictionary of Jewish D Surnames from the Kingdom of Poland*. Teaneck, NJ

Goldberg I., 2003. Ashkenazic Family Names origin and Development. In *Family Legacies. Linking the Past and the Future. Jewish Genealogical Society of Southern Navada, Inc*. Vol. 6 (3)

שם המשפחה היידנקרוג

פרוש השם היידנקרוג: היידן בגרמנית, משמש כשם פרטי, או משפחה או שם מקום, למשל בווסטפליה או בשווייץ; ככל הנראה זו נגזרת של heida, 'heath' (לטינית, פגאנוס), עובד אלילים. הכינוי מכוון לעיתים לאביר נוצרי שנלחם בארץ הקודש במסגרת מסע צלב; שם יהודי אשכנזי ממקור לא ידוע; יכול להיות שהיידן הוא צורה מקוצרת של שם גרמני מורכב, למשל, היידנברג, היידנקורן, היידנקרוג ועוד. השם היידן קיים גם באנגלית (Hayden) ובהולנדית (vanderHeiden).

מתוך: **Thenamesdictionay.com/name-meaning/191401/name-meaning-of-heiden**

פרוש השם קרוג (krug), מתוך: Babylon German-English

כלי לשימוש בכנסיה; ספל, כד, צנצנת, קנקן מים.

עוד על השם היידנקרוג: *Haiden* refers to heath, it is a landscape covered by purple flowers, for example *Lüneburger Heide*. The old spelling is with 'ai', now it is 'ei'. The second part '*krug*' means a pub, generally along a road. It is the old meaning, now *krug* is used mainly for a jug.

תרגמה: רנטה רוזנטל-היגינבוטום

אַבְרָשׁ (שם מדעי: Erica)

סוג צמחים ממשפחת האברשיים. במשפחה זו קיימים כ-500 מיני שיחים ובני-שיח המצויים באזורים הממוזגים של כדור הארץ ובאזור הים התיכון. האברש הוא צמח בעל תלות מועטה בפוריות הקרקע, ולכן הוא מכסה שטחים נרחבים של אדמה סלעית, שטחי ערבה ואדמות כבול. רבים ממיני האברש משמשים כצמחי נוי בשל פרחיהם הנאים. עצתו של האברש משמשת לעבודות חרטות כמו למשל בתעשיית מקטרות וכלים דומים.

האברש נחשב בגרמניה לסמל של מורשת טבע, והוא אף עמד בבסיסו של שיר הלכת הצבאי אריקה, שהיה פופולרי בגרמניה הנאצית.

מתוך: "ויקיפדיה" – אברש

השם היידנקרוג מתועד רק במזרח פולין. אוה (היידנקרוג) לוונטל הפקידה דפי-עד ב"יד ושם", ובהם נרשם שם המשפחה היידנקרוק (Hajdenkruk). השם היידנקרוק הוא נגזרת של Heidenkraut, ובגרמנית, ככל הנראה, הכוונה לאחו בו צומחים שיחי אברש (heather).

לפי רשימות Beider (1996) השם Hajdenkrug נמצא בארכיון האוכלוסין של Grójec והשם Hajdenkruk בארכיון העיר Błonie. בעשור הראשון של המאה ה-19, לכל המוקדם, השם היידנקרוג ציין את המשפחה במוגיילניצה.

הערת העורכת: אני באופן אישי, מעדיפה מכל האפשרויות את הפרוש "אחו ובו פורחים שיחי אברש" מכל שלל האפשרויות שהוצגו כאן. בלומה (כהן) היידנקרוג, אמא שלי, היתה האחרונה לשאת את השם היידנקרוג. עם פטירתה (ח' חשון תשע"ה 1/11/2014), נסתיימה שלשלת הדורות. אך רבים אחרים מצאצאיה, הנושאים שמות משפחה אחרים – רובינפלד, יזרסקי, רענן ומזרחי – ימשיכו לצעוד בדרכה.

סיפור אישי

כדי להכניס את עצמי לתנופת מחקר וכתיבה, ולאווירת התקופה, התחלתי לבדוק את מקורותיו הטכנולוגיים והכלכליים של אוסף כלי הכסף, שנמצא בבית הורי. אחרי ששלמה המלאכה, והקטלוג ראה אור, הרגשתי בשלה להמשיך במחקר התקופה, והפעם – מקורותיה של המשפחה.

כתיבת המחקר דרש ממני מעורבות רגשית עצומה. אמי הביאה במזוודתה לארץ ישראל (1937) אוסף מרשים ביותר של תמונות משפחתיות. לא יכולתי שלא להרהר שוב ושוב, באיזו אקציה או בהתפרצות של איזו מגפה, מצאו את מותם ביסורים איומים אותם קרובי משפחה אהובים. ביטויים כמו "פחד מוות", "להסתכל למוות בעיניים" ואחרים דומים, מתמלאים בתוכן מכאיב ומייסר, מדיר שינה בלילות וטורד שלווה בימים. זכיתי להכיר רק אחת מאותם האנשים שנשארו "שם" ועם זאת, היום אני חשה שאני מכירה אותם, לפחות על רקע תקופתם והמאורעות הרצחניים שנקלעו אליהם. בחלק מתמונות האנשים, שניבטים אלי, הצלחתי אפילו לזהותם כילדים קטנים שהתבגרו. מאחרים, למרבה הצער, נותרו רק התמונות ללא שמות האנשים.

אבא ואמא התמודדו כל אחד בדרכו הוא עם האובדן הגדול. בבית פולני של הדור הראשון בארץ ישראל נהגו נימוסי שתיקה ואיפוק בהפגנת רגשות. כל חברי ומכרי דיווחו על שתיקה ששררה בבתיהם. אבא שלי היה מאד "פולני" באישיותו, שתקן, ביישן וצנוע. הוא נולד במוגיילניצה קבל חינוך דתי ותקופת-מה אף למד בישיבה בוורשה. החינוך המסורתי-גלותי הזה "היגר" עם אבא לארץ ישראל. באווירת הטראומה ששררה בארץ ישראל לאחר תום מלחמת העולם ה-II וכשהתבררו ממדי השואה והאובדן המשפחתי והאישי, נוצר אצל רבים שילוב בעייתי של מתן ביטוי מילולי לרגשות – ביחוד במהלך קיומו של משפט אייכמן – במקביל לשתיקה כואבת. כל אחד התייחס בדרכו הוא לטראומה של אובדן משפחתו באירופה. אמא סיפרה על הדוד האהוב, יעקב מינצברג, שגידל אותה כאילו היתה בתו, אבל אך מעט על כל המשפחה הגדולה שנשארה שם ונספתה. במבט לאחור אני חושבת שהמסר בשתיקה שהועבר אלי, היה לנהוג באמא בזהירות ולא להכאיב לה בשאלות. זה גם המסר הישיר והעקיף שהעברתי לילדי: צריך להגן על סבתא ולא להציק לה בשאלות. כל זה החזיק מעמד עד שילדי הגיעו לשנת בר-מצווה והחלו ללקט חומר לכתיבת עבודות שורשים. הראשונה בהם, יערה, שאלה את אמא שאלות ונענתה ברצון. כשנסעה לפולין, ביקרה בלובלין והלכה לביתו של סבא מיכאל, בו התגורר עם משפחתו השניה, שהקים לאחר מותה של סבתא רבקה. יערה קבלה את הכתובת מיפה (כהן) דורון, אחותה למחצה של אמא. כשנודע לאמא על כך היא התאכזבה שיערה לא בקרה בבית ילדותה ברחוב סטאשיצה 9. אז נחשף גם הסוד, שמעולם לא בקרה בביתו של אביה בלובלין. היה בליבנו כעס על סבא מיכאל על שלא השכיל להיות אב טוב ובוודאי שלא סבא טוב. לאחר פטירתה של אמא עלתה שאלת הכתובת על מצבתה: מאחר ואביה היה כהן, נהוג לציין זאת על המצבה. אחיותי ואני התנגדנו פה אחד להצעת עובדי החברה קדישא והסברנו את עמדתנו. בחלוף הזמן, חשבתי על כך שחייה של אמא ניצלו בזכות הסרטיפיקט ששלח לה ואולי גרמנו לו מעט עוול?! לעומת יחסנו הלא-אוהד לסבא מייקי, אני

ואחיותי ידענו על אהבתה הגדולה של אמא לדוד יעקב מינצברג. בתהליך ההבשלה הנפשית והרגשית שעברתי לקראת חיטוט בעברה של המשפחה, "נדבקתי" בחיידק והתחלתי לראות בו סבא אמתי ואהוב. המשפט הפולני הידוע "דם סמיך ממים" לא עבד במקרה זה.

בחלוף השנים, אמא אמרה בהזדמנויות שונות שהיא צריכה לספר על המשפחה בפולין, כי היא האחרונה שנשארה בחיים, ואחריה לא יהיה זכר למשפחה. הזדמנות ראשונה צצה עם הצטרפותי כמלווה לנסיעתה של רנן לפולין (2002). לפני הנסיעה מיינתי עם אמא חלק מהתמונות שהביאה מפולין והתחלתי "לראיין" אותה. לא תמיד זכרה את שמותיהן של הדמויות בתמונות אבל נוצר בסיס טוב לזיהוי של בני משפחת פליישר נוספים, כשהגיע היום בו התחלתי לכתוב את ספר השורשים המשפחתי. למעשה, כשהתחלתי לכתוב את העבודה לא ידעתי אפילו מה היו שמותיהם של הסבא והסבתא של אמא, ובקושי רב יכולתי להגות את שמה שובר השיניים של העיירה שצ'בז'שין. בארה"ב חיו שני דודנים של אמא: האחת, פייגע לבית גרנרייך, חייתה בניו יורק. פגשנו אותה לפני שנים רבות ואת שני ילדיה המקסימים – גולדי וליאו. קרוב משפחה אחר הוא מרטי צימרמן, שחי באן ארבור, מישיגן, קרוב לביתם של רבקה אחותי ובעלה ג'ק. כיצד מרטי קשור למשפחת פליישר, זאת עוד לא גיליתי.

אם בהזדמנויות שונות שאלתי את אבא שאלות, לא תמיד קבלתי תשובה. אבא בחר פעמים רבות בשתיקה, ומלמל "מה שהיה היה". וכך נעלמה מן הזיכרון המשפחתי שלי אחותו רייזלה, שנשארה בפולין ונספתה עם כל משפחתה. רק בדרך מקרה נודע לי לפני שנים ספורות על קיומה. אחיו הבכור של אבא, אלימלך, אמנם נספה עם כל משפחתו, אבל ביתו אווה שרדה, הגיעה לישראל וזכיתי להכירה.

שם המשפחה **היידנקרוג** – או היידנקרוק – ארוך ומסובך להיגוי לישראלי המצוי. לא פעם חשתי מבוכה בשנות ילדותי והתבגרותי. אני לא זוכרת מתי פסקה המבוכה והתחלתי לחוש דווקא גאווה, אולי קצת ילדותית, בשם מיוחד כל כך, בעל צליל גרמני שאי אפשר לטעות בו. יחד עם זה הצהרתי בכל הזדמנות בגאווה, שלמרות השם הגרמני אני פולניה "גזעית".

על השאלה עד כמה כדאי לי למתוח את גבולות העבודה הצלחתי לענות לעצמי ביום אחד, שבו הבנתי שהאינטנסיביות בה כתבתי את העבודה מעייפת מאד. החלטתי להגביל את עצמי לבדיקת שלוש משפחות של גברי המשפחה: היידנקרוג, כהן ופליישר. משפחותיהן של הנשים – ונדל, פונט ואייזן – ימתינו לזמן אחר, בעתיד.

בימים אלה, ממשלת פולין מתנערת מעובדות היסטוריות, מקטינה ומגמדת את גודל חלקו הישיר של העם הפולני הנוצרי בהנעת מכונת ההשמדה של היהודים. ספר זיכרון משפחתי צנוע זה מנסה לשרטט, בין השאר, את הדרך בה עברו משפחותינו מחיי שגרה בערי פולין, אל מותם הנורא בשנות המלחמה, כאשר השכנים הנוצרים נטלו בו חלק פעיל ביותר.

הנצחה – כמה עשרות תמונות בעלות ערך היסטורי, של קרובי משפחתנו שנספו בשואה, הועברו לארכיון התמונות בבית לוחמי הגטאות (מס' 66312–66345). אותו אוסף התמונות בלוויית אוסף מכתבים (אמצע 1937–1939), שקבלה בלומה (כהן) היידנקרוג בישראל מחברותיה ומשפחתה בפולין, הועברו למוסד "יד ושם", אך נכון לפברואר 2019, עדיין לא טופלו ולא הועברו לארכיון (מספרי תיעוד 13346871, 2/9/2018; 13361250, 15/10/2018).

כתבה: אירית גבע

בזמן איסוף החומר לכתיבת הספר, מצאתי את עצמי פעמים רבות מזמזמת לעצמי את שירה של לאה גולדברג, "האמנם עוד יבואו ימים". אני מביאה אותו כאן כביטוי להלך נפש שחוויתי רבות.

האמנם עוד יבואו ימים – לאה גולדברג

הַאֻמְנָם עוֹד יָבוֹאוּ יָמִים בִּסְלִיחָה וּבְחֶסֶד,
וְתֵלְכִי בַּשָּׂדֶה, וְתֵלְכִי בּוֹ כַּהֵלֶךְ הַתָּם,
וּמַחֲשׂוֹף כַּף-רַגְלֵךְ יְלָטֵף בַּעֲלֵי הָאַסְפֶּסֶת,
אוֹ שִׁלְפֵי-שִׁבֳּלִים יִדְקְרוּךְ וְתִמְתַּק דְּקִירָתָם.

אוֹ מָטָר יַשִּׂיגֵךְ בַּעֲדַת טִפּוֹתָיו הַדּוֹפֶקֶת,
עַל כְּתֵפַיִךְ, חָזֵךְ, צַוָּארֵךְ, וְרֹאשֵׁךְ רַעֲנָן,
וְתֵלְכִי בַּשָּׂדֶה הָרָטֹב וְיִרְחַב בָּךְ הַשֶּׁקֶט,
כָּאוֹר בְּשׁוּלֵי הֶעָנָן.

וְנָשַׁמְתְּ אֶת רֵיחוֹ שֶׁל הַתֶּלֶם נָשׁוֹם וְרָגֹעַ,
וְרָאִית אֶת הַשֶּׁמֶשׁ בִּרְאִי הַשְּׁלוּלִית הַזָּהֹב,
וּפְשׁוּטִים הַדְּבָרִים וְחַיִּים, וּמֻתָּר בָּם לִנְגֹּעַ,
וּמֻתָּר, וּמֻתָּר לֶאֱהֹב.

אַתְּ תֵּלְכִי בַּשָּׂדֶה. לְבַדֵּךְ. לֹא נִצְרֶבֶת בְּלַהַט
הַשְּׂרֵפוֹת, בַּדְּרָכִים שֶׁסָּמְרוּ מֵאֵימָה וּמִדָּם,
וּבְיֹשֶׁר-לֵבָב שׁוּב תִּהְיִי עֲנָוָה וְנִכְנַעַת,
כְּאַחַד הַדְּשָׁאִים, כְּאַחַד הָאָדָם.

נדפס לראשונה בעיתון "דבר", 19 בפברואר 1943

נושא השיר הוא התקווה לפתח יכולת להתמודד בשלווה גם עם העבר וגם עם ההווה, למול תחושות של אובדן ומכאוב. בשיר נעדר כמעט כל אזכור לתופת השואה או לגורל הקיבוצי של עם ישראל, לעומת משוררים אחרים בני התקופה – נתן אלתרמן, אברהם שלונסקי, אורי צבי גרינברג ואחרים – שקראו לנקמה. לאה גולדברג מייחלת בשיר הזה ליום שבו יחזרו החיים אל פשטותם וזכר הזוועות, האימה והדם כבר לא יצרבו בלהט.

אישית, עיניהם המחייכות של הילדים והאנשים, שתמונותיהם מובאות כאן, לא נותנות לי מנוח. עד היום לא הצלחתי לגבש ביני לבין עצמי סליחה קולקטיבית לאלו שרצחו אותם.

מילון מונחים היסטוריים

משפחת זָמוֹיְסקי (בפולנית, Zamojski) היא משפחת אצולה גבוהה, בפולין. משורותיה יצאו מנהיגים וראשי ממשלות ואף כיום מעורבים בניה בכלכלה ובפוליטיקה של פולין. מקורה של המשפחה מהעיירה זמושץ׳. תיעוד על משפחה זו מופיע החל במאה ה-15, מימיו של תומאש לז׳ינסקי (Łaźiński), שרכש אחוזה בזמושץ׳ הישנה והיה לבעליה. בניו, פלוריאן (Florian) ומאצ׳יי (Maciej) אמצו להם את שם המשפחה ״זמויסקי״. אחד מצאצאיהם, יאן זמויסקי (1542–1605) היה הקנצלר (ראש הממשלה) והאטמאן (המפקד הצבאי העליון) של פולין. הוא יסד את זמושץ׳ החדשה לפי דגם הערים האיטלקיות והיה ממניעי הרנסאנס הפולני. בנו, תומאש (1594–1638), היה אף הוא קנצלר של פולין. צאצאיו נשאו במשרות בכירות בממשל האיחוד הפולני-ליטאי, לרוב בתואר וויווד (מקביל לדוכס). בתו הייתה אמו של המלך מיכל הראשון.

במאות ה-18 ועד פרוץ מלחמת העולם ה-II תפסו בני המשפחה מקום פעיל בהיסטוריה של פולין, כשהם נושאי משרות רמות בממשל. ראש המשפחה כיום הוא אדם זמויסקי, היסטוריון ומרצה אנגלי-פולני. מנהל נכסי המשפחה הוא (בפולנית, ordynat) הוא מרצין זמויסקי׳ ששימש עד 2016 כראש עיריית זמושץ׳.

ועד ארבע הארצות הוא שמו של גוף מנהלתי אשר שימש במשך כ-250 שנה (1520–1764) כמוסד המרכזי העליון של יהדות פולין. תפקידיו כללו גביית מסים מכלל הקהילות היהודיות ומסירתם לשלטונות המתאימים וכן שיפוט פנימי הנוגע לתשלום או לאי תשלום המסים. מאוחר יותר סיגל לעצמו הוועד את תפקיד ייצוג הקהילה היהודית בפולין לפני מלכי פולין. נוסף על כך היו לוועד סמכויות שיפוט בתוך הקהילות היהודיות בענייני שיפוט שבין יהודים לבין עצמם. הוועד הורכב מנציגי הקהילות היהודיות של ה״ארצות״ אשר הרכיבו את פולין של אותה התקופה: פולין גדול, שבירתה העיר פוזנן; פולין קטן, שמרכזה הערים קרקוב ולובלין; רייסן, שבירתה לבוב; ווהלין, שמרכזה לודמיר וקרמניץ; ליטא, שמרכזה הערים בריסק וגרודנה; וילנה, שהיתה עיר-מדינה עצמאית באותה התקופה.

בתחילה התכנס הוועד בלובלין דבר אשר הקנה לעיר מעמד של מרכז יהדות ראשון במעלה. הכינוס, אשר נמשך כשבועיים, נערך פעם בשנה בתקופת החורף, במועד אשר תאם את יריד הסוחרים הגדול של העיר. בתקופה מאוחרת יותר החלו עורכים את הכינוס פעמיים בשנה: כינוס חורף בלובלין וכינוס קיץ בעיר ירוסלב אשר בגליציה. במהלך המאה ה-18 הלכה והצטמצמה פעילות הוועד כתוצאה מחוסר היציבות הפוליטית של פולין. בשנת 1674 החליט השלטון הפולני על הפסקת גביית המסים על ידי הוועד וגביית מסים ישירות מהיהודים כפי שנגבו המסים מכלל האוכלוסייה.

גזירות (פרעות) ת״ח–ת״ט הוא כינוי המקובל במסורת היהודית לפרעות שנערכו ביהודי אוקראינה ופולין בשנת 1648 במהלך התקוממות הקוזאקים והצמיתים שהנהיג בוגדן חמלניצקי, נגד האיחוד הפולני-ליטאי. במשך כל תקופת המרד, שנמשך שנים, התחוללו מעשי טבח ביהודי פולין, בלארוס ואוקראינה של היום. פרעות בקרב יהודים נמשכו גם אחריו, במהלך מלחמת רוסיה-פולין (1654–1667) והמלחמה הצפונית הקטנה עם האימפריה השוודית. אך החורבן הפתאומי שהומט על קהילות רבות מתחילתו (אפריל–מאי

1648) אייר ה׳ת״ח עד כסלו הת״ט (נובמבר 1649) כשהתקדמות הקוזקים נפסקה, הוא המקור לשם. אלפים נטבחו או מתו ברעב ובמגפות, ורבים אחרים נמלטו, נמכרו לעבדות או המירו את דתם. מספר ההרוגים היהודים מידי הקוזקים המורדים ב-1648 נאמד בין כמה אלפים בודדים ל-20,000 לכל היותר. בכלל הסכסוכים שעברו על פולין-ליטא עד השבת השלום בהסכם אנדרוסובו מ-1667, מוערך שמתו מידי כל הצדדים – הקוזקים, הרוסים, השוודים, בעלי-בריתם וגם הפולנים עצמם שטבחו בהם בחשד לשיתוף פעולה עם הפולשים – בין 40,000 ל-50,000 יהודים בסך הכל. הפרעות פגעו ביהודי כל אחת מערי פולין הנזכרות כאן: הרוביישוב, זמושץ׳, לובלין, מוגיילניצה ושצ׳בז׳שין.

חסידות גור קרויה על שם העיירה גורה קלוואריה הסמוכה לוורשה שבפולין. מרכז החסידות היה בפולין עד השואה והיא כללה כ־100,000 חסידים. יסודה של חסידות גור בחסידות פשיסחא, שהקים רבי יעקב יצחק. חסידות זו נחשבה אליטיסטית, בשונה מחסידויות אחרות מאותה תקופה, שבהן לא הייתה הבחנה בין אנשים פשוטים לבין בעלי מעמד. חסידות גור נחשבה כמי שמדגישה מחשבה עמקנית וניקיון הלב. תחילת כהונתו של רבי יצחק מאיר (1859) נחשבת לייסוד חסידות גור.

החל משלהי המאה ה־19 התרחבה חסידות גור לממדים גדולים, והייתה לחסידות הראשונה או השנייה במספר חסידיה בפולין. אדמו״רי גור עמדו בראש תנועת החסידות בפולין והשפעתם על הציבור היהודי בפולין הייתה רבה. חלק מן החסידים היו בעלי הון שכספם חיזק את כוחה של החסידות, כמו גם העובדה שמרכזה היה סמוך לוורשה, שבה הייתה אוכלוסייה יהודית ניכרת. חסידות גור נפגעה קשות בשואה ומרבית החסידים שחיו בפולין נספו בה. מרכזה עבר לישראל, שבה הצליחה להשתקם.

גרעין חסידי גור שעלה לארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי התיישב בערים ירושלים, תל אביב, פתח תקווה, נתניה וחיפה. בירושלים ובתל אביב הוקמו שתי ישיבות הוקמו. חסידי גור היו פעילים בהקמת בתי ספר ״בית יעקב״ לבנות ותלמודי תורה לבנים בירושלים, תל אביב וחיפה, והקימו ארגון בשם ״איחוד חסידי גור״ שמרכזו היה בתל אביב. בהכוונת האדמו״ר, לא השתתפו החסידים בבחירות לאספת הנבחרים ב־1944. עוד קודם לכן התנגד האדמו״ר לחברות בכנסת ישראל, הארגון הכללי של יהודי ארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. עם זאת, בין חסידי גור בארץ ישראל היו חברים במזרחי, הפועל המזרחי ופועלי אגודת ישראל.

מבצע ריינהארד (גרמנית: Aktion Reinhard) שם הקוד לשלב המרכזי במבצע הנאצי לרצח כל יהודי ״הממשל הכללי״, הגנרלגוברנמן (מרץ 1942–3 בנובמבר 1943). המבצע נקרא על שם ריינהארד היידריך, מהאדריכלים הראשיים של ״הפתרון הסופי״ באירופה (נרצח בפראג, יוני 1942). בראש המבצע עמד אודילו גלובוצ׳ניק (Odilo Globocnik), מפקד ה-ס״ס והמשטרה במחוז לובלין. לצורך הוצאתו לפועל של המבצע הוקמו שלושה מחנות השמדה: בלז׳ץ, סוביבור וטרבלינקה. המחנות היו חשאיים ומרוחקים ממרכזי אוכלוסיה. עד סיום המבצע נרצחו יותר משני מיליון יהודים מהגנרלגוברנמן ועוד אלפי יהודים מארצות כבושות אחרות.

"מבצע חג הקציר" (גרמנית: Aktion Erntefest) היה ירי המוני שבוצע על ידי אנשי ה-ס"ס במיידאנק ובתת-מחנות של מיידאנק. מטרת המבצע הייתה חיסול כל יהודי פולין בשטח לובלין ובגטו לובלין, וכן חיסולם של כל עובדי הכפייה במחנות הריכוז והעבודה במחוז לובלין. במהלך המבצע נרצחו קרוב ל-43,000 יהודים. בסיומו של הטבח מחוז לובלין הוגדר כ"יודנפריי" ("נקי מיהודים"). ראה גם: מאצובר 2015: 393–400.

גנרלגוברנמן (גרמנית: GG – Generalgouvernement). לאחר פלישת גרמניה וברית-המועצות לפולין (סתיו 1939) חולקה פולין לשלושה חלקים. חלקה המערבי סופח לרייך הגרמני, חלקה המזרחי הועבר לשליטת ברית-המועצות והחלק הנותר היה לגנרלגוברנמן – מרחב מנהלי, שבירתו קרקוב ובראשו עומד המושל הנאצי הנס פרנק (Hans Frank). הגנרלגוברנמן כלל תחילה ארבעה מחוזות: ורשה, רדום, קרקוב ולובלין, ובשנת 1941 נוסף עליהם מחוז חמישי – גליציה. ששת מחנות המוות שבפולין הוקמו בתחום הגנרלגוברנמן או סמוך אליו, ובסופו של דבר הוא היה לאזור שאליו שולחו רוב יהודי אירופה שבשליטת הנאצים.

בלז'ץ (Bełżec) היה הראשון משלושה מחנות השמדה שהקימו הנאצים כחלק ממבצע ריינהארד – התכנית להשמדת שני מיליון יהודי הגנרלגוברנמן . המחנה, הנמצא במרחק כ-800 מטר מדרום לתחנת הרכבת בלז'ץ במחוז לובלין, התחיל לפעול במרס 1942. עד הפסקת פעילותו בינואר 1943 נרצחו בו יותר מ-600,000 בני אדם, רובם יהודים ואִתם כמה מאות צוענים. ממחנה בלז'ץ שרד יהודי אחד בלבד.

מיידאנק (Majdanek). לאחר הפלישה לברית המועצות הוקם מחנה לשבויים סובייטים (אוגוסט 1941) בפרבר מיידאנק שבדרום-מזרח לובלין, על הכביש לזמושץ' ולחלם, שהחל לפעול באוקטובר 1941. בתחילת 1942 הוקמו במיידאנק תאי גז ומשרפות. במחנה נכלאו גם רבבות פולנים ובהם גם מגורשים מזמושץ' ומסביבתה, וגם אסירים פוליטיים מארצות אירופה המערבית ומברית-המועצות. מעריכים שבסך הכל עברו במיידאנק כחצי מיליון בני אדם וכ-360,000 מהם נספו בהוצאות להורג המוניות ליד בורות, בתאי הגז ובמכוניות גז. על-פי האומדן נרצחו במחנה ההשמדה 130,000–200,000 יהודים, 58% מהם תושבי פולין והיתר מארצות אחרות באירופה. מקהילת לובלין, שמנתה ערב המלחמה יותר מ-40,000 יהודים, ניצלו בתוך שטח הכיבוש הגרמני רק 230 נפש, מקצתם בעזרתם של פולנים שסיכנו את חייהם למענם. כמה עשרות פולנים, שסייעו ליהודים, נתפסו ונידונו למוות. פולנים אחדים מלובלין ומסביבתה זכו אחרי המלחמה בתואר "חסיד אומות העולם" מטעם "יד ושם" בירושלים.

מראי מקום עיקריים

ויקיפדיה – ערכים שונים

אתר **המכון הבין-לאומי לחקר השואה, האנציקלופדיה של הגטאות, מילון מונחים**

מאצובר מ' 2015. **האימפריה של היטלר, כיצד שלטו הנאצים באירופה** (תרגם: א' חשביה). בן-שמן

משפחת היידנקרוג במוגיילניצה Mogielnica ובארץ ישראל

קהילת מוגיילניצה

מחוז: ורשה; נפה: גרוייץ)Grójecki(; אזור: וורשה

אוכלוסיה: בשנת 1941: כ-5,316; יהודים בשנת 1941: כ-2,722; יהודים לאחר השואה: בודדים

עד מלחמת העולם הראשונה

ראשוני היהודים הגיעו למוגיילניצה (ביידיש, מאגלניצא) כנראה בשלהי המאה ה-18 והתקבלו בסבר פנים יפות על ידי בעליה הפרטיים של העיר. מספרם של היהודים בעיר הגיע באמצע המאה ה-19 לכ-55% מכלל אוכלוסיית העיר. בשנות ה-20 של המאה ה-19 הואץ פיתוחה של העיר, לאחר שהיתה למרכז של חסידי קוזייניץ-מוגיילניצה, שהקימו בה קהילה מאורגנת עם מוסדות קהילה. נבנה בה בית כנסת מעץ, שעמד על תלו עד מלחמת העולם השניה ונחשב לאחד הבניינים המפוארים מסוג זה באזור כולו. מוגיילניצה המשיכה להתפתח עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה. רבו בה הסוחרים ובעלי המלאכה, רובם יהודים, אשר הכניסו מקצועות חדשים לעיר, למשל בורסקאות, תעשיית עור זעירה וייצור נעליים, בנוסף למסחר המסורתי במזון ובסדקית. הסוחרים היהודים סיפקו עורות למאות הסנדלרים שרבים מהם היו יהודים.

בחודשים הראשונים של מלחמת העולם ה-I (אוגוסט 1914–מאי 1915) היה עיקר דאגתם של בני הקהילה נתון לעזור לפליטים יהודיים שבאו למוגיילניצה מעיירות הסביבה ולחיילים יהודים ששירתו בחיל המצב הרוסי שבמקום. בחג הפסח, שנת 1915 הפעילה הקהילה מטבח כשר לחיילים היהודים. עם התקרב החזית (מאי 1915) גורשו על-פי פקודת מפקדי הצבא הרוסי רוב יהודי מוגיילניצה מזרחה. המגורשים החלו לשוב לעירם לאחר כיבושה בידי הצבא הגרמני (אוגוסט 1915). גם בעת הכיבוש הגרמני, שנמשך עד נובמבר 1918, ידעו יהודי מוגיילניצה סבל רב. בייחוד פגעו בהם החרמות הרכוש והסחורות, שתמורתן נתנו להם שלטונות הצבא "קבלות" חסרות ערך. השלטונות גם הטילו על הקהילה את החובה לאכסן את הפליטים ולדאוג לקיומם. הקהילה הקימה מטבח עממי וחילקה לנזקקים בגדים.

בין שתי מלחמות העולם

בשנים הראשונות לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה עסקו יהודי מוגיילניצה בשיקום הנזקים שנגרמו לפרנסתם בעת אירועי המלחמה. הם נתקלו עתה בקשיים גדולים בשל מדיניות המיסוי השרירותית, שהיו קשורים גם במשבר הכלכלי הגדול (1928–1930) ובגילויי אנטישמיות שהלכו וגברו בשנות ה-30. בבעלות היהודים היו רוב מפעלי התעשייה הזעירה בעיר, וביניהם מפעל לייצור גרביים ובית בד המופעל על ידי קיטור. רק כמה עשרות יהודים נמנו עם האמידים – בעלי מפעלים לתעשייה זעירה, סוחרי עורות וספקי פירות לוורשה – בעוד רוב המשפחות היהודיות התפרנסו בדוחק. למרות עדיפותם המספרית בקרב אוכלוסיית העיר לא עלה בידי היהודים להשיג אפילו 50 אחוזים מכלל המנדטים למועצת העירייה. כתוצאה מכך, לא הצליחה הנציגות היהודית להשיג תמיכה כספית מתקציב העירייה למוסדות סעד ותרבות של היהודים. בשנים שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה העיבו על חיי היהודים התעמולה האנטישמית המתגברת ומשמרות החרם שהציבו האנטישמים המקומיים בפתחי החנויות ובתי המלאכה של היהודים.

היהודים במלחמת העולם השניה ואחריה

מיד לאחר כיבושה של מוגיילניצה על ידי הגרמנים (8 בספטמבר 1939), החלו הכובשים לגזול רכוש יהודי, לחטוף יהודים לעבודות כפייה ולרצוח יהודים באקראי ובמכוון. הגרמנים הוציאו מבית המדרש מתפללים ובראשם הרב פנחס אוסלקה והתעללו בהם לעיני האספסוף הצוהל. כעבור כמה שבועות, יהודים אולצו להבעיר מדורה בשוק ועל הרב הוטל לכבותה, תוך שהוא מוכה שוב. הגרמנים העלו באש את בית הכנסת ואת בית המדרש הפכו לאורוות סוסים. ספרי תורה ושאר ספרי הקודש שהיו בבתי תפילה הוצאו לכיכר השוק והועלו באש. תהליך חיסולה של הקהילה נמשך מאוקטובר 1939 ועד 1942. יהודי המקום ופליטים קובצו בשטח קטן סביב בית הכנסת וחברי היודנראט (אוקטובר 1939–1940) דאגו להם לשיכון ולארוחות חמות מהמטבח הציבורי, אספו במאורגן כספים וסחורות לפי דרישות הגרמנים וארגנו את כוח האדם שנדרש לצאת לעבודת כפיה. בסוף פברואר 1941 הועברו אלפי יהודי מוגיילניצה לגטו וורשה ומשם הובלו אל מחנות ההשמדה.

בתום המלחמה, בבית העלמין היהודי במוגיילניצה שנהרס, עמדה על תלה במשך זמן רב מצבה אחת בלבד. בית-המדרש שימש מחסן. הנוצרים בזזו את שרידי הריהוט של בית הכנסת ונטלו לעצמם את תשמישי הקדושה.

מתוך האתר: מרכז מורשת יהדות פולין

יום שוק במוגיילניצה, שהתקיים בכל יום ג׳ בשבוע
התמונה צולמה מביתו של ר׳ ישראל רכטשיד
(ארכיון ״יד ושם״: מס׳ פריט 4690884)

מוגיילניצה, מראה רחוב לפני המלחמה (ארכיון "יד ושם": מס' פריט 4692003)

בית הכנסת במוגיילניצה לפני הריסתו על ידי הנאצים
(ארכיון "יד ושם": מס' פריט 4690816)

שושלת היידנקרוג

ראה רישום גניאלוגי בסוף הפרק: הפירוט מבוסס על רשימות ארכיוניות הנגישות לאתר JRI-Poland, והגיע לידי העורכת באמצעות The Emanuel Ringelblum Jewish Historical Institute (JHI) בוורשה. המידע אינו שלם וגם נפלו בו כמה טעויות. הרשימה בטבלה להלן מוסיפה עוד מידע מתעודות היסטוריות אחרות. הרישום המוקדם ביותר הוא בערך מהרבע האחרון של המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19.

רישום לידה בפולין כלל זכרים ונקבות ללא הבדל. בתקופות מסוימות לא רשמו את הנולדים מסיבות שונות כמו תשלום מיסים, כי היתה חובת תשלום מס עבור כל בן משפחה. מאחר ונשים לא חויבו בתשלום מס, ילדים נרשמו לעיתים בשם משפחת האם; ובנים, לעיתים, לא נרשמו גם מפני שלא רצו שיגייסו אותם לצבא בבוא העת. לעיתים לא רשמו כלל בנות, או באיחור של שנים רבות.

הערת העורכת: השם גולדה (Golda/Golde) הוא אחד מכמה עשרות שמות נשים, הנפוצים ביותר ביידיש. השם התפתח מהמילה הגרמנית 'זהב' (Koenig 2003: 5).

מעבר המשפחה למוגיילניצה נעשה בימי משה-הערש (צבי) היידנקרוג, אביו של אליעזר-בן ציון, בערך ב-1869.

כרוניקה (רישום נישואין חנה ומושק-הערש היידנקרוג, Akta 8):

רישום נישואין במוגיילניצה ב-18 באוגוסט 1869. ב-15:00. הגיע באופן אישי אברהם ספירא, הרב במוגיילניצה. הגיע להודיע שבנוכחותו ובנוכחותם של העדים מושקו ציגלמן (Moshko Tzigelman) בן 38, וישראל לוברג (Israel Lewbbarg) בן 52, גבאים בבית הכנסת. הודיעו שאתמול התקיים מולם טקס נישואין דתי בעיר מוגיילניצה. בין מושק-הערש היידנקרוק (Moshek Hersh Hajdenkruk) גרוש בן 39, נולד בעיר סקיירנייביץ' (Skierniewice), בן של סלומון וגולדה (Salomon and Golda), בני זוג חוקיים היידנקרוק. לבין האלמנה חנה וינטר (Chana Winter) מבית בקר (Beker), בת 39. נולדה וגרה בעיר מוגיילניצה. בת של נוטה ובײלה, בני זוג חוקיים בקר (Nuta and Bajla Beker). מתפרנסת מבעלות בית בעיר מוגיילניצה. לנישואין אלה קדמו 3 הכרזות בבית הכנסת בעיר מוגיילניצה, ב- 2 (14) בינואר, 9 (21) בינואר, וב-16 (28) בינואר השנה. בני הזוג הודיעו שלא היה ביניהם הסכם נישואין קודם. טקס הנישואין בוצע על ידי הרב אברהם ברונשטיין מהעיר שצ'בז'שין. נחתם על ידי הרב והבורגומיסטר. הנוכחים האחרים אנאלפביתים.

הערת העורכת: יש לציין שהנישואין נערכו במוגיילניצה על ידי רב שהטריח את עצמו משצ׳בז׳שין. קצת רחוק ממוגיילניצה! בשורות המעטות שמתארות נישואי גרוש לאלמנה, טמונים הרבה מאד פרטים: גירושין, נישואין לאלמנה בעלת נדל״ן מניב בעיר אחרת והתחלת חיים חדשים. אנחנו גם יודעים היום, שמנישואין אלו נוצר במוגיילניצה שבט היידנקרוג המרשים למדי.

מוגיילניצה, 1900–1910, ציור מים

טובה-שורה ואליעזר-בן ציון היידנקרוג

ממוגיילניצה פולין (1933) לחיפה ארץ ישראל

1. אליעזר-בן ציון וטובה-שורה (ונדל) היידנקרוג

טובה-שורה היידנקרוג

(טז׳ תשרי תש״ד (1873), 15/10/1943)

טובה (Taube), ביידיש – יונה.

הייחוס המשפחתי של טובה-שורה על פי המצבה:

שורה ראשונה: בת ר׳ משה.

באישור אזרחותם של בני הזוג היידנקרוג בפלשתינה (להלן) נרשם: טובה-שרה לבית ונדל Wendel. כלומר, שמו של אביה היה משה ונדל.

בתעודת הקבורה נרשם ששם אמה היה חוה.

שורה שניה: נכדת הרב מלודז׳.

לא ידוע אם הסב הרב היה מצד אביה או מצד אמה. ברשימת הרבנים שכיהנו בלודז׳ במאה ה-19 לא מופיע השם ונדל, ולכן יכול להיות שמדובר בסב מצד האם. שנת הולדתה של טובה-שרה אינה ידועה, אך סביר להניח שהיתה צעירה מבעלה, יליד 1871. בהשערה אם כך, סבה, ״הרב מלודז׳״, כיהן בתפקידו במחצית הראשונה של המאה ה-19.

2. טובה-שורה (ונדל) היידנקרוג

רשימת רבני לודז׳ במחצית הראשונה של המאה ה-19:

ר׳ פנחס הילר הכהן, כיהן בשנים 1818–1823.
ר׳ מנדל וולף ירוזולימסקי, כיהן בשנים 1825–1832.
ר׳ יחזקאל נאומברג (נומברג), כיהן בשנים 1832–1856.
ר׳ משה ליפשיץ, כיהן בשנים 1857–1873.

ונדל– פירוש ותפוצה: השם Wendel נמצא, בין השאר, בערים לודז׳ וורשה. בצורה הגרמנית Wendel, פירוש השם – ספירלה (Beider 1996).

עד שנות ה-60 למאה ה-19 שלט בחברה היהודית בלודז׳ אורח החיים המסורתי. החידוש היחיד היה בחדירתה ההדרגתית של החסידות – חצרות קוצק, פשיסחא ואחר כך גור– והשתלטותה על חיי הדת, חיי הרוח ועל אורחות החיים. ר׳ משה ליפשיץ נבחר (1857) לכהן כרב העיר לודז׳ בזכות היותו מחסידי קוצק, והללו היו רובם של יהודי לודז׳ בימים ההם. בעשורים האחרונים למאה ה-19 ועד מלחמת העולם ה-I נקבע בלודז׳ סטאטוס קוו, לפיו כל ענייני הדת המובהקים – הרבנות, בתי-הכנסת, השטיבלעך, החינוך הדתי, הקבורה והחברות – נוהלו בעיקר בידיהם של חסידי גור.

שורה שלישית: קרובה של ר' יהושע מקוטנה

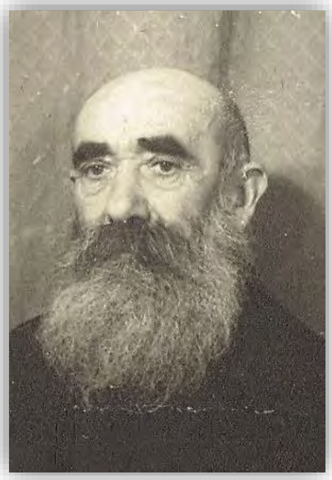
הרב **ישראל אליהו יהושע טרונק** מקוטנא (1821–1893) היה בנו של ר' דוד מפלאצק. ר' יהושע מקוטנה היה פוסק חשוב בפולין במחצית השניה של המאה ה-19. הוא נקרא על שם שלושה מגדולי ישראל: ר' ישראל בעל שם טוב, ר' אליהו הגאון מווילנה וה"פני יהושע".

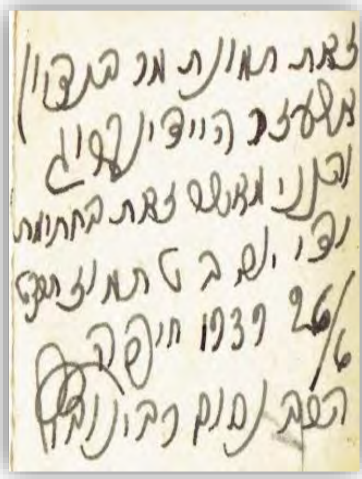
מהמידע שעולה מכתובת המצבה ניתן ללמוד כדלקמן:

1. שמו של האב חקוק על המצבה כמנהג היהודים.
2. אפשרי ששטחה הקטן של המצבה אילץ לוותר על ציון שמו של הרב מלודז', שהיה ידוע אז לכולם.
3. אם הסב היה ר' יחזקאל נאומברג (נומברג), ידוע עליו כי היה נצר למשפחת רבנים עתיקה בגרמניה. תקופת כהונתו היתה רצופה פולמוס ותככים בקהילה, הקשורים באישיותו. לא אחת ניסו אנשי הקהילה להעבירו מכהונתו. מלבד הרקע השכיח לפולמוס ולמריבות גם בערים רבות אחרות -- ענייני השחיטה והכנסותיה -- קבעה כאן כנראה העובדה, שהרב נאומברג היה מחסידי קוצק, והתנגדו לו החסידים האחרים או מתנגדי החסידות. אפשרי אם כך, שמשפחת היידנקרוג, שהשתייכה לחסידות גור, נמנעה מלציין את שמו על גבי המצבה.
4. על גבי המצבה נותר אם כך מקום לציון הקרבה המשפחתית, החשובה מאד, לרב מקוטנה.
5. השידוך בין טובה-שורה ונדל לאליעזר-בן ציון היידנקרוג נעשה בתוך חסידות גור. מעמדה הכלכלי האיתן של משפחת היידנקרוג, אפשר את הנישואים לאשה בעלת יחוס רבני כה בולט.

אליעזר-בן ציון היידנקרוג

(1871–י' שבט תשל"ה 24/1/1945, בן מושק הערש)

3. אליעזר-בן ציון היידנקרוג

על גב התמונה נרשם: זאת תמונת מר הנדון אלעזר היידינקרוג (כך במקור) והנני מאשר זאת בחתימת ידי יום ב, ט תמוז 26/6 1939 חיפה. הרב נחום רבינוביץ

סיפור משפחתי: ביום נישואיהם של אליעזר וטובה-שורה, הכלה הצעירה ראתה לראשונה את החתן המיועד. מרוב בהלה מהאיש הגבוה עם הזקן השחור, הכלה נמלטה מהחתונה. סוף טוב, הכל טוב. מהנישואים נולדו 11 ילדים, שחמישה מהם נפטרו בגיל תינוקות או פעוטים; שתי בנות וארבעה בנים, שזכו להגיע לבגרות (להלן).

בלומה (כהן) היידנקרוג סיפרה: כאשר טובה-שורה היתה כבר חולה מאד, היא שכבה במיטתה, השתעלה וירקה דם. בעלה אליעזר נהג לשבת לידה וללטף את ידה.

אראלה (קליסקר) דרורי סיפרה: סבתא טובה-שורה הקפידה מאד על קיום מצוות הדת בבית. לעומתה, סבא אליעזר הוגדר כ״רך״.

למעשה ידוע אך מעט על אליעזר בן-ציון היידנקרוג. לא ידוע אם משפחת היידנקרוג היתה בין המגורשים מזרחה (מאי 1915), על-פי פקודת הצבא הרוסי, עם התקרבות קו החזית למוגיילניצה. אמנם המגורשים החלו לשוב לעירם לאחר שנכבשה בידי הצבא הגרמני (אוגוסט 1915), אך גם בעת השלטון הגרמני (נמשך עד נובמבר 1918) ידעו יהודי מוגיילניצה סבל רב. בייחוד פגעו בהם החרמות הרכוש והסחורות, שתמורתן נתנו להם שלטונות הצבא ״קבלות״ חסרות ערך.

מעמדו של ר׳ אליעזר-בן ציון היידנקרוג במוגיילניצה היה של ״גביר״ בזכות הונו שבא לו מסחר העורות. סביר להניח שבזכות הונו התאפשר שידוכו לכלה עם ייחוס רבני חשוב, כאשר גם השתייכותו לחסידות גור שיחקה תפקיד מכריע. המעמד הכלכלי הגבוה מסביר ככל הנראה את הפרידה החגיגית של קהילת מוגיילניצה ממשפחת היידנקרוג לפני עלייתה לארץ ישראל. ההתכנסות הונצחה בשני צילומים המובאים כאן (תמונות 5–6). עדות נוספת למעמדו החברתי-כלכלי הגבוה רשומה בספר היזכור לקהילות מוגיילניצה-בלנדוב (1972: 61–64), בסיפורו של יצחק שפירא, בנו של הרב אבי-עזרא זליק. לאחר שהוא ואחיו נתייתמו מאב ומאם, מינתה הקהילה מעין ״אפוטרופסים״ עליהם, וביניהם ״על הרכוש – ר׳ אלעזר היידנקרוג״.

כרטיס החבר של תושב מוגיילניצה באגודה הציונית ״השחר״, סניף מוגיילניצה, מלמד שה. **היידענקרוג** (כנראה האדון, בקיצור) שימש כגזבר האגודה. משמעות הפרט הזה היא שהיה לא רק חסיד של גור אלא גם פעיל באגודה ציונית. נראה לכן, שלהחלטה להשאיר מאחור את נכסי המשפחה ולעלות לארץ ישראל חברו המצב הכלכלי והאנטישמיות המתגברת בפולין ביחד עם הפעילות הציונית.

אגודת הציונים ״השחר״
ציון
מוגלניצה (פלך ורשה)
№ 69
כרטיס־חבר
מיטגלידס־קארטע
שמ ומשפחת
נאָמען און פאַמיליע
יושב ראש
פּאָרזיצענדער
גזבר
קאַסיר
מאָגעלניצאַ,

י׳ פרוביזור, ״ברית הצה״ר והציונים הרביזיוניסטים במוגלניצה״, בתוך: **ספר יזכור, מוגיילניצה-בלנדוב**, 1972: 381

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם פעלו במוגיילניצה סניפים של כמעט כל המפלגות שהתקיימו בעת ההיא בפולין. הארגונים ״השחר״ ו״צעירי ציון״, שהוקמו בעת מלחמת העולם ה-I, המשיכו בפעולתם גם בתקופה זו.

פרנסת משפחת היידנקרוג במוגיילניצה

אראלה (קליסקר) דרורי: חנוך היידנקרוג נשלח כבר בגיל צעיר לעיר אחרת כדי ללמוד את רזי מקצוע הבורסקאות והמסחר בעורות. בגיל 13 נשלח להוביל עגלה עמוסה בסחורה ממוגיילניצה ללקוחות בוורשה.

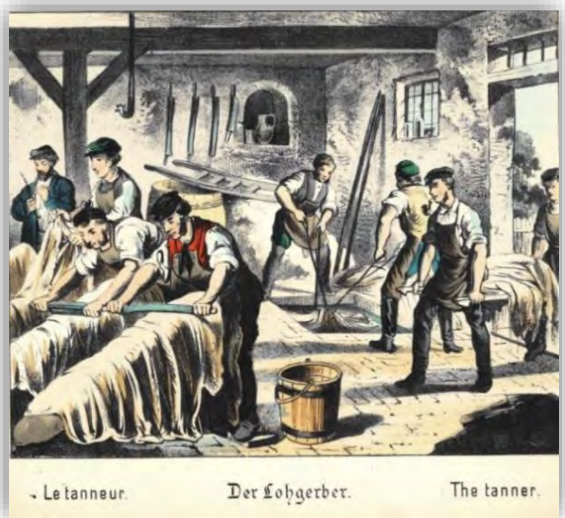
תמונה 4, שבה נראה פסח היידנקרוג בבית מלאכה לעיבוד עור, ממחישה היטב את הסיפור הכלכלי-משפחתי כולו, שכלל את אבי המשפחה, בניו אלימלך, חנוך ופסח, ובהמשך – גם את הדור השלישי, בניו של אלימלך.

4. פסח היידנקרוג (מסומן) בבית מלאכה לעיבוד עורות

שני משמאל – פועל אוחז סכין לגרוד והסרת השער; שלישי–שישי משמאל – פועלים אוחזים בלוחות עץ לעיבוד עורות, הנשענים על רגלי עץ ובידיהם מכשירי עבודה, המיועדים ככל הנראה להוצאת העורות המושרים מאמבטיות הכימיקלים; ראשון מימין, יושב – שוליה אוחז במרצע

בית מלאכה לעיבוד עורות. ציור משלהי המאה ה-19

מלאכת הבורסקאות בקרב יהודי אירופה המזרחית היתה נפוצה לפחות מהמחצית השניה של המאה ה-15. משלהי המאה ה-18 ידועים יזמים יהודים בתחום הבורסקאות, בין השאר, בוורשה, בקרקוב ועוד. לקהילה היהודית באופוצ'נו (ראה תמונות 13–14) היה בית מלאכה משלה. בורסקאות ומסחר בעורות הפך למשלח יד חשוב בקרב היהודים בפולין לקראת סוף המאה ה-19, ועשרות אלפי יהודים מצאו בו את פרנסתם. עם פרוץ המהפכה ברוסיה (1917) נסגר השוק העיקרי למסחר בעורות. השתתפות היהודים בסחר העורות בפולין העצמאית נשארה חשובה וגדולה: ב-1927 41% מבתי המלאכה היו בידי יהודים; ב-1931 הועסקו 15705 יהודים בתעשיית העורות (45% מכלל העובדים).

מתוך: אנציקלופדיה יודאיקה: ייצור עור ומסחר, פולין, לטביה ורוסיה.

כלי עבודה ופועלים בעיבוד עורות ביפו
(אביצור 1976: 170, מס' 439–440)

בית מלאכה לבורסקאות בצ'שייר, בערך 1870

בית מלאכה לעיבוד עורות. ציור משלהי המאה ה-19

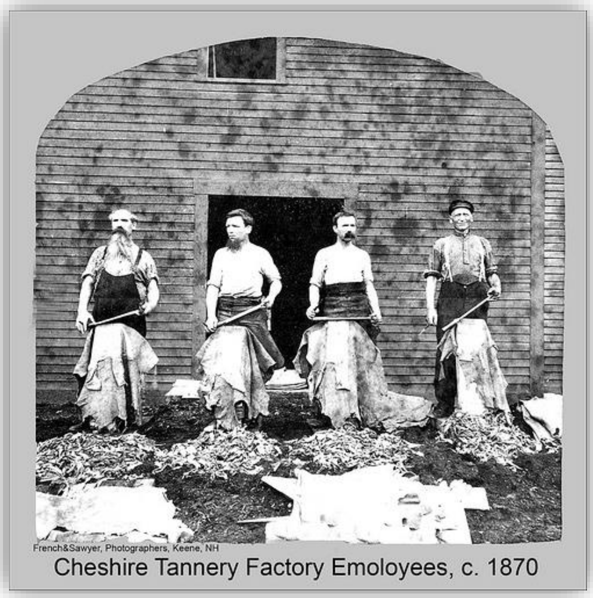

מלאכת הבורסקאות בקרב יהודי אירופה המזרחית היתה נפוצה לפחות מהמחצית השניה של המאה ה-15. משלהי המאה ה-18 ידועים יזמים יהודים בתחום הבורסקאות, בין השאר, בוורשה, בקרקוב ועוד. לקהילה היהודית באופוצ'נו (ראה תמונות 13—14) היה בית מלאכה משלה. בורסקאות ומסחר בעורות הפך למשלח יד חשוב בקרב היהודים בפולין לקראת סוף המאה ה-19, ועשרות אלפי יהודים מצאו בו את פרנסתם. עם פרוץ המהפכה ברוסיה (1917) נסגר השוק העיקרי למסחר בעורות. השתתפות היהודים בסחר העורות בפולין העצמאית נשארה חשובה וגדולה: ב-1927 41% מבתי המלאכה היו בידי יהודים; ב-1931 הועסקו 15705 יהודים בתעשיית העורות (45% מכלל העובדים).

מתוך: אנציקלופדיה יודאיקה: ייצור עור ומסחר, פולין, לטביה ורוסיה.

כלי עבודה ופועלים בעיבוד עורות ביפו
(אביצור 1976 : 170, מס׳ 439—440)

בית מלאכה לבורסקאות בצ׳שייר,
בערך 1870

5. פרידה מקהילת מוגיילניצה

הכתובת בחלק העליון של התמונה:

לעלותך עם משפחתך לארצנו מברכים אותך לשלום ידידיך ומכיריך. מוגיילניצה. ב' אלול תרצ"ג

רב הקהילה, המצולם כשהוא לוחץ את ידו של אליעזר בן ציון בקדמת התמונות, הוא ככל הנראה הרב גבריאל-זאב אוסלקה (1868–1938)

1 – אליעזר-בן ציון היידנקרוג; 2 – טובה-שרה היידנקרוג; 3 – רב הקהילה; 4 – פסח היידנקרוג

6. לפני תחילת חיים חדשים בארץ רחוקה

כתובת בחלק העליון של התמונה:

לרגלי עלית ידידינו מר היידנקרוג, מברכים אותך בשלום. ידידיו ומכריו. מוגיילניצה. ב' אלול תרצ"ג

1– פסח היידנקרוג; 2 – אליעזר-בן ציון היידנקרוג; 3 – רב הקהילה, ככל הנראה גבריאל-זאב אוסלקה (1938–1868)

עליה לארץ ישראל

חנוך וחנה (חנצ׳ה) היידנקרוג הגיעו לארץ ישראל ב-1925 עם בתם התינוקת רחל, שהיתה אז כבת 1 שנה (נולדה ב-1924). הכוונה היתה להכין את הקרקע לעליית כל המשפחה לארץ ישראל. אחרי זמן עלתה אחריהם גם מאשה (לימים, קליסקר). ב-1933 עלו לישראל אליעזר-בן ציון וטובה-שורה. בתעודת הקבורה של מאיר נרשם שעלה לארץ ישראל ב-1935. גם פסח עלה ב-1935, אך לא ידוע אם שני האחים עלו לישראל ביחד.

פרק היסטורי: קווים לתולדות העליה החמישית (1931–1939)

בעליה החמישית ניתן להבחין בשתי תקופות משנה: תקופה של גאות (1931–1936) ותקופת שפל (1936–1939). בתקופת הגאות הגיעו לארץ באופן רשמי כ- 160,000 עולים, אך בפועל היה המספר גבוה בהרבה. גורמי הדחף שפעלו להגברת העלייה לארץ באותן שנים היו עליית הפאשיזם באירופה, הנאציזם בגרמניה והתגברות האנטישמיות במזרח אירופה. הגבלות הגירה שהוטלו בארצות הברית מאמצע שנות ה-20 וחוסר נכונותן של ארצות המערב האחרות לקלוט הגירה יהודית המונית, הפכו בשנות ה-30 את ארץ ישראל ליעד הגירה ליהודים. מרביתה של העליה החמישית, כקודמותיה, הגיעה ממזרח אירופה. מחציתם של העולים הגיעו מפולין. בתקופת המרד הערבי (1936–1939) נרשמה ירידה מעטה מן הארץ, שכן אז פחתו מאוד יעדי ההגירה, שהיו פתוחים בעבר בפני יהודים. בין השנים 1936–1939 עלו באופן חוקי לארץ ישראל כ-70,000 עולים ועוד כ-11,000 מעפילים. הישוב היהודי בארץ ישראל היה לישות לאומית שיש להתחשב בה, והמציאות הדמוגרפית הלכה והפכה לעובדה מוגמרת. תרומתה של העליה החמישית השפיעה גם על כוח עמידתו של הישוב בעימות היהודי-ערבי בשנות המרד הערבי.

הרקע ההיסטורי לחייה של משפחת היידנקרוג בחיפה

חיפה מראשית המאה ה-20 ועד סיום מלחמת העולם הראשונה

בתחילת המאה ה-20 נחנכה בחיפה תחנת הרכבת חיפה מזרח, ששימשה כתחנת הקצה המערבי של רכבת העמק – מסילה שחצתה את עמק יזרעאל בין חיפה לבין מסילת הרכבת החיג׳אזית, באזור סוריה ועבר הירדן. החיבור המסילתי האיץ את תנופת הפיתוח של נמל חיפה. בשנת 1906 הקימה קבוצת יהודים אמידים, שבראשה עמדו שבתי לוי ומשה לוין, את ״אגודת אחים״. האגודה רכשה במעלה ההר חלקה של 12 דונם ועליה הקימה את שכונת הרצליה, על שמו של הרצל, והצליחו להעמיד בה חמישה מבנים. כאשר כספם אזל, פנו לקרן הקיימת לישראל, שסייעה להם. בסוף 1912 היו בשכונה 12 בתים בנויים, ברחוב הנקרא עד היום רחוב הרצליה. בתים אלו היו הבסיס לשכונת הדר הכרמל. בשנת 1909 נקברו בעיר שרידי גופתו של הבאב עלי מוחמד שיראזי, מבשר הדת הבהאית, וחיפה הוכרה, יחד עם עכו כמרכז הדת. בשנת 1912 מנתה האוכלוסיה היהודית בעיר כאלפיים נפש. החלה בניית הטכניון, מוסד להשכלה גבוהה המתמקד במדעי החיים ובהכשרת מהנדסים, ובסמוך לו הוקם בית הספר הריאלי העברי (1913).

בתקופת מלחמת העולם הראשונה נפגעה כלכלת העיר בשל הפסקת המסחר, ורבים מתושביה רעבו. לאחר שחיפה נכבשה על ידי הבריטים (23/9/1918) נמל חיפה שימש גם כתחנת אספקה והיערכות עבור הצבא הבריטי, שכוחותיו התקדמו לעבר לבנון וסוריה. שבוע לאחר כיבוש חיפה נכבשה דמשק. החלה תקופת המנדט הבריטי בארץ ישראל.

הרקע ההיסטורי לחייה של משפחת היידנקרוג בחיפה (המשך)

חיפה בין שתי מלחמות עולם, המרד הערבי

שלטונות המנדט הבריטי הפכו את חיפה לבסיס המרכזי במזרח התיכון. נמל חיפה (נחנך ב-1933) קישר את העיר אל בריטניה בתחבורה ימית, ורכבת העמק קישרה אותה למזרח בתחבורה מסילתית. קו צינור נפט הונח בין עיראק לחיפה. העיר חוברה לרשת מסילות הרכבת באזור המזרח התיכון לאורך חוף הים התיכון, ולימים יצאו מתחנת הרכבת חיפה מזרח רכבות לשלוש יבשות (לקהיר, לקונסטנטינופול ולדמשק. אוכלוסיית העיר, שמנתה 15,000 תושבים בשנת 1918, גדלה לכ-130,000 תושבים עד שנת 1947.

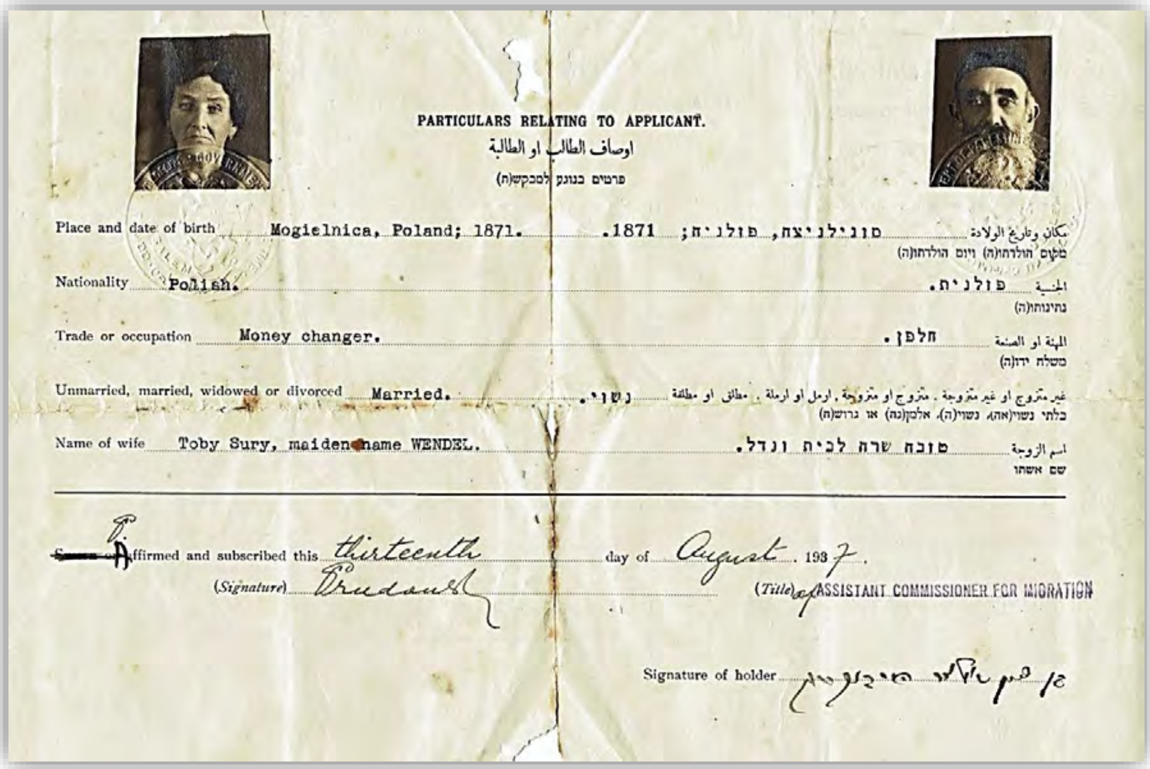
עיקר הגידול באוכלוסייה היהודית בעיר חל עם בוא העליות הרביעית והחמישית, שאנשיהן העדיפו להתיישב בערים הגדולות בארץ ישראל – תל אביב, ירושלים וחיפה. חיפה של אותם ימים הייתה למעשה מפוצלת בין שתי ״ערים״ נפרדות – העיר התחתית מזה והדר הכרמל מזה. מרכז העיר היה מאוכלס ברובו בערבים ואילו הדר הכרמל צמחה כגרעין התיישבות עירונית עברי. בין שני הרבעים התקיימו יחסי גומלין של עוינות וצורך הדדי, והוסדרו ביניהם קשרי תחבורה, מסחר ותעסוקה. המחצית הראשונה של שנות השלושים התאפיינה בתנופת בנייה הולכת וגדלה ופריחה כלכלית, שנמשכה עד פרוץ מאורעות ״המרד הערבי״ (1936–1939). נמל חיפה שימש מקור פרנסה ליהודים רבים אשר הקימו את הפרוורים הסמוכים לעיר בשנות ה-30 – קריית מוצקין, קריית ים, קריית ביאליק, קריית בנימין וכפר אתא. בשנת 1938 נוסד המרכז הרפואי רמב״ם.

בזמן מאורעות המרד הערבי והטרור, שהשתולל ברחובות חיפה, נזרקו פצצות ברחובות העיר במשך חודש מאי 1936. אלה הביאו לבריחת יהודים משכונות מעורבות בעיר התחתית אל הדר הכרמל. הפליטים התגוררו במבני ציבור ובמחנות אוהלים. מספר מפעלים נסגרו, ויחסי המסחר בין האוכלוסייה היהודית והערבית פסקו. מאורעות אלה השפיעו על התפתחותו של מרכז עסקים בהדר הכרמל. בשנת 1937 נבנה "בית הקרנות״ ברחוב הרצל, שהיה המבנה הראשון בשכונת הדר הכרמל, שכולו יועד לעסקים. נעשה גם שינוי בנתיבי התחבורה הציבורית, כדי להגביר את נגישותה של הדר הכרמל.

בית הקרנות בצומת רחובות בלפור והרצל

הערת העורכת: הקוראים החיפאים יכולים להשוות את התנועה הדלילה והעדר הרמזור בצומת הרצל-בלפור שבתמונה, לעומת פני הרחוב כיום, כולל הקומה השנייה שנוספה בינתיים לבית הקרנות.

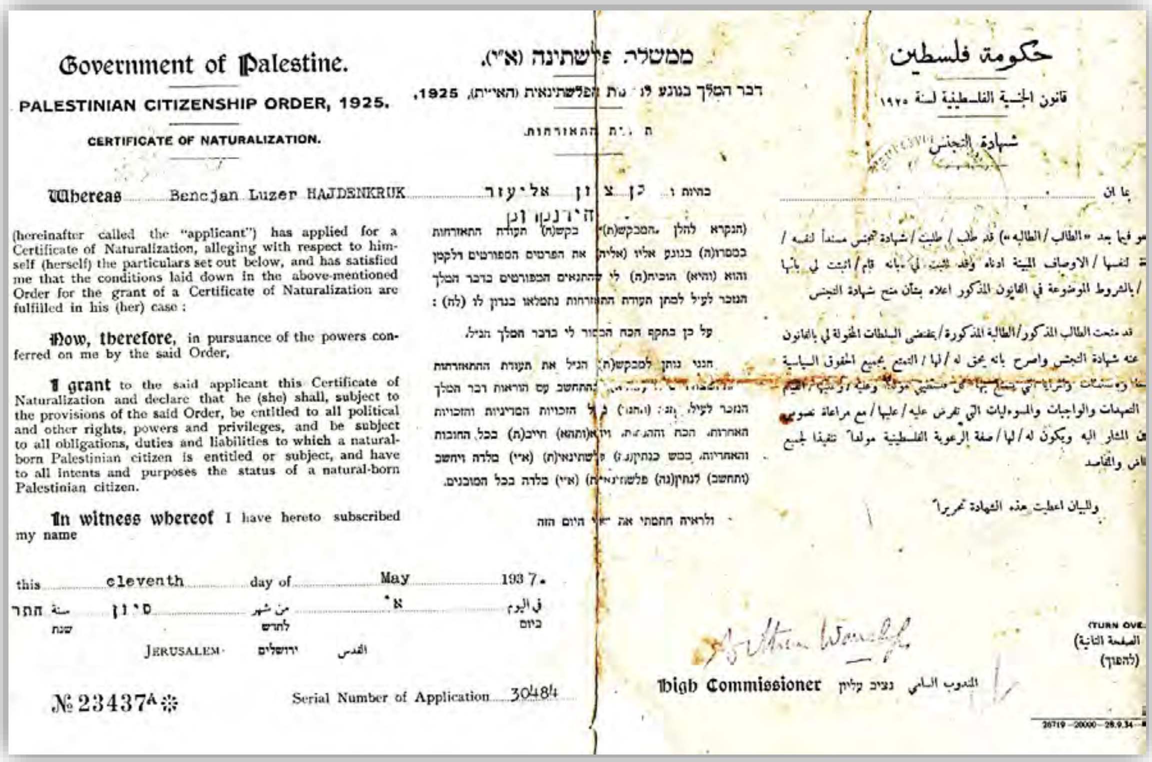

PARTICULARS RELATING TO APPLICANT.
اوصاف الطالب او الطالبة
פרטים בנוגע למבקש(ת)

Place and date of birth: Mogielnica, Poland; 1871. — מוגילניצה, פולניה; 1871.
Nationality: Polish. — פולנית.
Trade or occupation: Money changer. — חלפן.
Unmarried, married, widowed or divorced: Married. — נשוי.
Name of wife: Toby Sury, maiden name WENDEL. — טובה שרה לבית ונדל.

Affirmed and subscribed this thirteenth day of August 1937.
(Signature) [signature] (Title) ASSISTANT COMMISSIONER FOR MIGRATION

Signature of holder [signature]

Government of Palestine. — ממשלת פלשתינה (א"י). — حكومة فلسطين

PALESTINIAN CITIZENSHIP ORDER, 1925. — דבר המלך בנוגע לנתינות הפלשתינאית (הא"י), 1925. — قانون الجنسية الفلسطينية لسنة ١٩٢٥

CERTIFICATE OF NATURALIZATION. — תעודת התאזרחות — شهادة التجنس

Whereas Bencjan Luzer HAJDENKRUK — כהיות: בן ציון אליעזר הידנקרוק

(hereinafter called the "applicant") has applied for a Certificate of Naturalization, alleging with respect to himself (herself) the particulars set out below, and has satisfied me that the conditions laid down in the above-mentioned Order for the grant of a Certificate of Naturalization are fulfilled in his (her) case:

Now, therefore, in pursuance of the powers conferred on me by the said Order,

I grant to the said applicant this Certificate of Naturalization and declare that he (she) shall, subject to the provisions of the said Order, be entitled to all political and other rights, powers and privileges, and be subject to all obligations, duties and liabilities to which a natural-born Palestinian citizen is entitled or subject, and have to all intents and purposes the status of a natural-born Palestinian citizen.

In witness whereof I have hereto subscribed my name

this eleventh day of May 1937. — ביום א' סיון שנת תרח"צ

JERUSALEM — ירושלים — القدس

№ 23437A

Serial Number of Application 30484

High Commissioner — נציב עליון — المندوب السامي

(TURN OVER) (להפוך) الصفحة الثانية

7. חתום על אישור האזרחות: סר ארתור ווקופ, הנציב הבריטי ה-4 בארץ ישראל (כיהן 1931–1938)

הרקע ההיסטורי לחייה של משפחת היידנקרוג בחיפה (המשך)

אירועים היסטוריים בחיפה בזמן מלחמת העולם ה-II

בחודשים הראשונים של מלחמת העולם השנייה הייתה המלחמה רחוקה מגבולות ארץ ישראל. לאחר שאיטליה הצטרפה למלחמה לצדה של גרמניה, היא שאפה להשיג שליטה בים התיכון ולתקוף את מקורות הדלק של הצבא הבריטי. יעד ראשי לכך הייתה העיר חיפה, בגלל יכולתם של בתי הזיקוק שבמפרץ חיפה להפיק כמיליון טונות של דלק בשנה מן הנפט הגולמי שהוזרם אליהם באמצעות צינור הנפט כירכוך-חיפה . מטוסי חיל האויר האיטלקי המריאו מהאי רודוס אל חיפה והפציצו אותה ארבע פעמים בחודשים יולי–ספטמבר 1940.

"פאטריה", אניית גירוש בריטית, שרוכזו עליה מעפילים משלוש ספינות מעפילים, שנתפסו ליד חופי ארץ ישראל (נובמבר 1940). על מנת לעכב את גירוש האניה לאי מאוריציוס הטמינה בה "ההגנה" פצצה, בעת שזו עגנה בנמל חיפה. אך הנזק היה גדול מהמתוכנן והאנייה טבעה (25 בנובמבר 1940) ועמה למעלה מ-200 מעפילים ו-50 חיילים בריטים.

תכנית "מצדה בכרמל" – כאשר רומל עמד בשערי מצרים (שנת 1942), נהגתה תכנית-מגרה על ידי הפיקוד הצבא הבריטי, לפיה אם יאלצו הכוחות הבריטיים לסגת מארץ ישראל לכיוון עיראק, ינהלו ההגנה והפלמ"ח קרב הגנה נגד הצבא הגרמני. בחורף 1942 החלו כוחות הנדסה וחברות בניה לחפור עמדות, לסלול דרכי גישה, לבצר בונקרים ותעלות מדופנות, והכרמל כולו הוכרז שטח צבאי סגור. הבריטים ציפו כי הפלמ"ח, שאומן וצויד על ידם, ימשיך להלחם בצבא הגרמני בפעולות גרילה וחבלה לאחר הנסיגה הבריטית. התוכנית הבריטית ותוכנית ההגנה לא מומשו מעולם בעקבות התבוסה שנחל קורפוס אפריקה הגרמני בקרב אל-עלמיין השני (3/11/1942).

מתוך : **מוזיאון הלוחם היהודי במלחה"ע ה-II** : **המלחמה סביב ארץ ישראל במלחמת העולם השנייה**

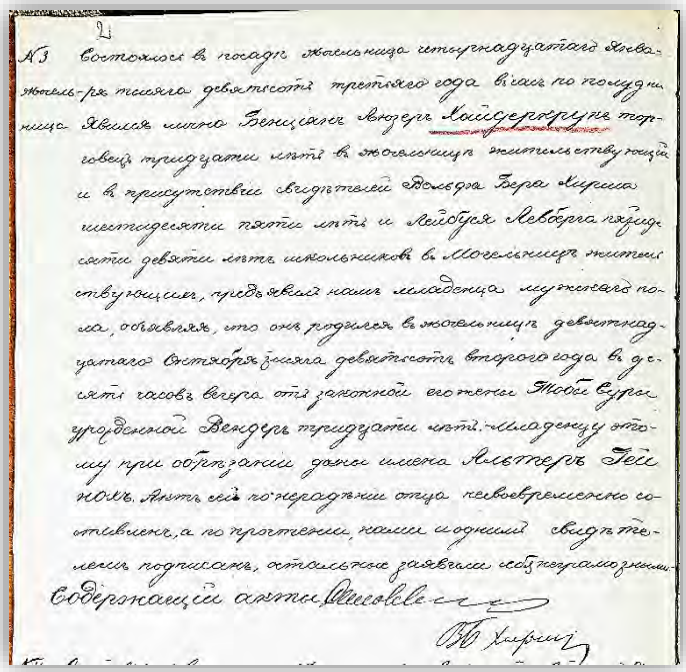
מי ומי במשפחת היידנקרוג

אליעזר-בן ציון פתח עסק חלפנות כספים ביחד עם בנו מאיר, בעיר התחתית של חיפה, בקרבת השוק הטורקי. מאיר נשאר רווק כל חייו. חנוך ואשתו חנה (חנצ'ה) הפעילו מזנון באולם הנוסעים בנמל חיפה. מאשה נישאה לחיים קליסקר וגרה בשכונת בת גלים. פסח נשא לאישה את בלומה כהן, שעלתה לארץ ישראל ב-1937 מלובלין שבפולין והצטרפה אל משפחת אביה מיכאל, שהתגוררה בשוק הטורקי. משפחת כהן גרה קרוב לחנות של משפחת היידנקרוג. פסח ובלומה נישאו ביום פרוץ מלחמת העולם השניה, ה-1/9/1939, ונולדו להם שלוש בנות : רבקה, יונה ואירית.

משפחת היידנקרוג השתייכה לחסידות גור (על חסידות גור ראה בפרק מילון מונחים), ביניהם פסח ומאיר. בני משפחה אחרים היו חילונים גמורים – חנוך ואשתו חנצ'ה, ומאשה (היידנקרוג) קליסקר. אסתר מנדלר מחיפה, בת דודה של שושנה בליטנטל-גולינסקי (ראה להלן), ששבה שימש רב במוגיילניצה, אך לא התגורר בה, סיפרה : כשהרב הגיע למוגיילניצה, וזה קרה לעיתים קרובות, הוא התאכסן בבית היידנקרוג, שהיה הבנין הגדול והמרווח ביותר בעיירה. אסתר נהגה להתלוות עם אמה לביקור בבית היידנקרוג ברחוב גלעד בחיפה. לדבריה, משפחת היידנקרוג היתה עשירה גם בפולין וגם בחיפה, ותמיד כיבדו אותה בשוקולד, שמשפחתה העניה לא יכלה להרשות לעצמה.

אלתר-חנוך היידנקרוג (30/7/1990 –19/10/1902)

כרוניקה:

№3 Состоялось въ посадѣ Могильница четырнадцатаго Января
тысяча девятьсотъ третьяго года въ часъ по полудни.
Явился лично Бенціанъ Люзеръ Хайденкругъ торговецъ тридцати лѣтъ въ Могильницѣ жительствующій
и въ присутствіи свидѣтелей Вольфа Бера Хирша
шестидесяти пяти лѣтъ и Лейбуся Левберга пятидесяти девяти лѣтъ школьниковъ въ Могильницѣ жительствующихъ, предъявилъ намъ младенца мужскаго пола, объявляя, что онъ родился въ Могильницѣ девятнадцатаго Октября тысяча девятьсотъ втораго года въ десять часовъ вечера отъ законной его жены Тобы Суры урожденной Вендеръ тридцати лѣтъ. Младенцу этому при обрѣзаніи даны имена Альтеръ Генохъ. Актъ сей по нерадѣнію отца несвоевременно составленъ, а по прочтеніи нами и однимъ свидѣтелемъ подписанъ, остальные заявили себя неграмотными.
Содержащій акты [illegible]
В. Хиршъ

רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב- 14 לינואר 1903, ב- 13:00. הגיע באופן אישי בן ציון אליעזר היידנקרוג (Bencjan-Luzer Hajdenkrug), סוחר, בן 30. תושב מוגיילניצה. בנוכחותם של העדים זאב-דב הירש (Wolf-Ber Hirsz), בן 65 ולייבוש לוברג (Lejbus Lewberg) בן 59, תושבי מוגיילניצה. והציגו לנו תינוק, שנולד במוגיילניצה ב- 19 לאוקטובר 1902, ב-22:00. מאשתו החוקית טובה שורה (Toba-Sura) מבית וונדר Wender[2] בת 30. לתינוק בטקס ברית המילה נתנו את השם אלתר-חנוך (Alter-Genoch). הרישום נעשה לא בזמן עקב אשמתו של האב. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידי עד אחד. האחרים אנאלפביתים.

הערת העורכת: כמסופר, הרישום של התינוק חנוך נעשה באיחור רב באשמת האב. שם התינוק, אלתר שמשמעותו זקן, היא תוספת כסגולה לאריכות ימים, שהיתה נהוגה למי שחלה והיה חשש לחייו. יתכן, אם כך, שהסיבה לאיחור ברישום הייתה מחלה של התינוק חנוך. לגבי העדים האנאלפביתים: זו הערה מוכרת וידועה בתיעוד רשמי. היהודים לא חתמו מסיבות שונות, אם מאי ידיעת השפה הרוסית ואם משום שלא רצו שידעו שהם אינם אנאלפביתים.

חנוך עלה לארץ ישראל ב-1925 עם אשתו חנה-לאה לבית טרוקסבטריגר (Chana–Laja Troksbetrygier. כולם כינו אותה חנצ'ה (2/7/1991–30/5/1903) ובתם היחידה רחל (נולדה 1923 או 1924). הם התפרנסו מהפעלת מזנון באולם הנוסעים בנמל חיפה.

[2] צריך להיות Wendel.

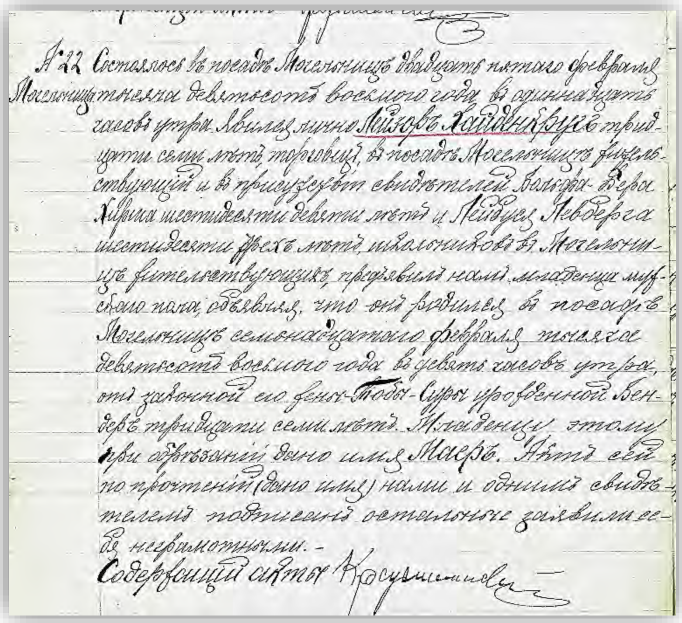
8. כנס יוצאי קהילת מוגיילניצה בסניף חיפה. תאריך לא ידוע
1–מאיר היידנקרוג ; 2–3–חנה (חנצ'ה) וחנוך היידנקרוג ; 4–פסח היידנקרוג

9. כנס יוצאי קהילת מוגיילניצה בסניף חיפה. דצמבר 1945
מתוך : ספר יזכור, מוגיילניצה-בלנדוב, 1972 : 419
1–מאיר היידנקרוג ; 2–חנה (חנצ'ה) היידנקרוג ; 3–מאשה (היידנקרוג) קליסקר

מאיר היידנקרוג (21/6/1978–17/2/1908)

כרוניקה:

№22 Состоялось въ посадѣ Могельницѣ двадцать пятаго февраля тысяча девятьсотъ восьмого года въ одиннадцать часовъ утра. Явился лично Лейзоръ Хайденкрукъ тридцати семи лѣтъ, торговецъ, въ посадѣ Могельницѣ жительствующій и въ присутствіи свидѣтелей Вольфа-Бера Хирша шестидесяти девяти лѣтъ и Лейбуся Левберга шестидесяти трехъ лѣтъ, школьниковъ въ Могельницѣ жительствующихъ, предъявилъ намъ младенца мужского пола, объявляя, что онъ родился въ посадѣ Могельницѣ семнадцатого февраля тысяча девятьсотъ восьмого года въ девять часовъ утра, отъ законной его жены Тобы-Суры урожденной Вендеръ тридцати семи лѣтъ. Младенцу этому при обрѣзаніи дано имя Маеръ. Актъ сей по прочтеніи (дано имя) нами и однимъ свидѣтелемъ подписанъ, остальные заявили себя неграмотными. -
Содержащій актъ

רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב-25 בפברואר 1908, ב: 11:00. הגיע באופן אישי אליעזר היידנקרוק Lejzor (Hajdenkruk) סוחר, בן 37, תושב מוגיילניצה, בנוכחותם של העדים: זאב-דב הירש (Wolf-Ber Hirsh) בן 69 ולייבוש לוברג (Lejbusz Lewberg), בן 63, תושבי מוגיילניצה. והציגו לנו תינוק, שנולד במוגיילניצה ב- 17 בפברואר בשנת 1908 ב- 9:00 מאשתו החוקית טובה-שורה (Toba-Sura) מבית וונדר Wender [3] בת 37. לתינוק בטקס ברית המילה נתנו את השם מאיר (Majer). מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידינו (הרשם) ועל ידי עד אחד. האחרים הודיעו שהם אנאלפביתים.

10. מאיר היידנקרוג

מאיר היידנקרוג עלה לישראל ב- 1935 ומצא את פרנסתו כחלפן. חנותו הזעירה היתה ברחוב יפו, חיפה. מאיר, כאחיו פסח, שמר על אורח חיים דתי.

---

[3] ראה הערה 1.

מאשה (היידנקרוג) קליסקר

(8/2/2000 –1911)

מאשה מופיעה במרשם האוכלוסין במוגיילניצה רק בשנת 1932, לאחר שכבר עלתה לארץ ישראל (ב-1928).

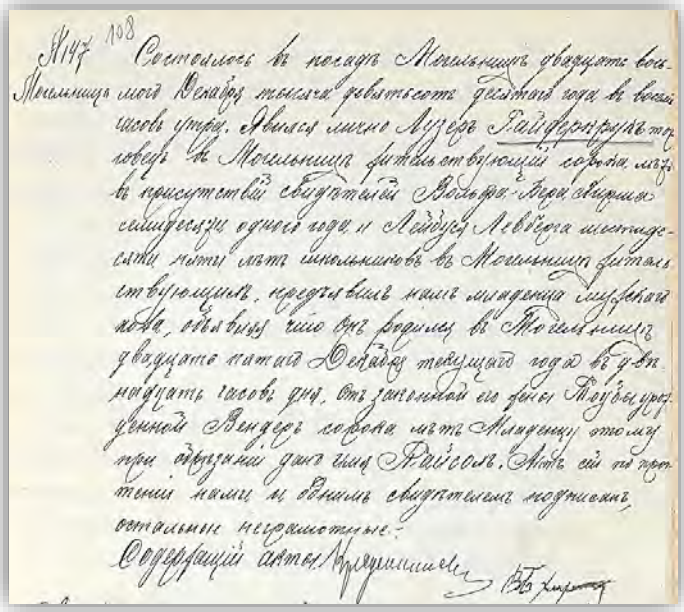

11. מאשה ובנה נחום

12. חיפה, 1938 בערך. בן-ציון אליעזר בפתח חנותו עם הנכדה אראלה (קליסקר) דרורי (נולדה 1936)

פסח היידנקרוג (28/2/1989–25/12/1910)

№147 108 Состоялось въ посадѣ Могильницѣ двадцать вось-
Могильница мого Декабря тысяча девятьсотъ десятаго года въ восемь
часовъ утра. Явился лично Лузеръ Гайдеркрукъ тор-
говецъ въ Могильницѣ жительствующій сорока лѣтъ,
въ присутствіи свидѣтелей Вольфа-Бера Гирша
семидесяти одного года, и Лейбуся Левберга шестиде-
сяти пяти лѣтъ школьниковъ въ Могильницѣ житель-
ствующихъ, предъявилъ намъ младенца мужескаго
пола, объявивъ что онъ родился въ Могильницѣ
двадцать пятаго Декабря текущаго года въ девят-
надцать часовъ дня, отъ законной его жены Тобы урож-
денной Вендеръ сорока лѣтъ. Младенцу этому
при обрѣзаніи дано имя Пайсохъ. Актъ сей по про-
чтеніи нами и однимъ свидѣтелемъ подписанъ,
остальные неграмотные.
Содержащій актъ [illegible]

כרוניקה: רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב- 28 בדצמבר 1910, ב: 08:00 הגיע באופן אישי היהודי היידנקרוק אליעזר (Hajdenkruk Luzer, Gajderkruk) סוחר, בן 40. תושב מוגיילניצה. בנוכחותם של העדים זאב-דב הירש (Wolf-Ber Hirsh) וליבוש לוברג (Lejbush Lewberg), בן 65, תושבי מוגיילניצה, גבאים בבית הכנסת. והציגו לנו תינוק, שנולד במוגיילניצה ב-25 בדצמבר השנה, ב 19:00. מאשתו החוקית טובה (Touba), לבית וונדר (Wender) [4] בת 40. לתינוק בטקס ברית מילה נתנו את השם פייסוח (Pajsoch). מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידי העדים.

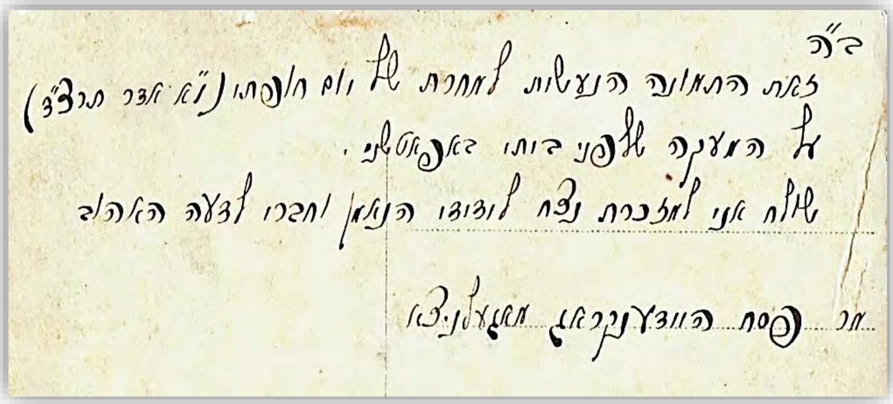
13. אופוצ׳נו (ככל הנראה) 1934. משמאל – פסח עם חברים, אולי בזמן חתונת חברו הטוב

---

[4] ראה הערה 1.

הערת העורכת: זכור לי במעומעם שפסח היידנקרוג (אבא שלי) סיפר שלא שהה ברצף עם משפחתו בארץ ישראל אלא שב לפולין לזמן מה. האיור הבא (מס׳ 14) שצולמה ב-1934 לאחר נישואי חברו הטוב, מעידה על האפיזודה הזו. פסח מסומן בעיגול. פסח עלה לארץ ישראל ב-1935.

14. אופוצ׳נו, 1934. פסח בתמונה קבוצתית עם חברים
נראה שהחתן הטרי עומד לשמאלו של פסח, שאוחז במרפקו

ב״ה
זאת התמונה הנעשית למחרת של יום חופתא (י״א אדר תרצ״ד)
על המעקה שלפני ביתו באפאטשני
שולח אני למזכרת נצח לידידי הנאמן וחברי לדעה האהוב
מר פסח היידענקראג מאגעלניצא

אופוצ׳נו (בפולנית,Opoczno ;ביידיש, אופוצ׳נה, אפאטשני), עיר בדרום פולין. בעיר פעלה ״אגודת ישראל, שייצגה בעיקר את חסידי גור, תלמוד תורה ובית ספר של רשת "בית יעקב״. היה בה גם בית מלאכה לעיבוד עורות.

נישואים ראשונים, פיקטיביים או אמיתיים? (תמונות 15–16)

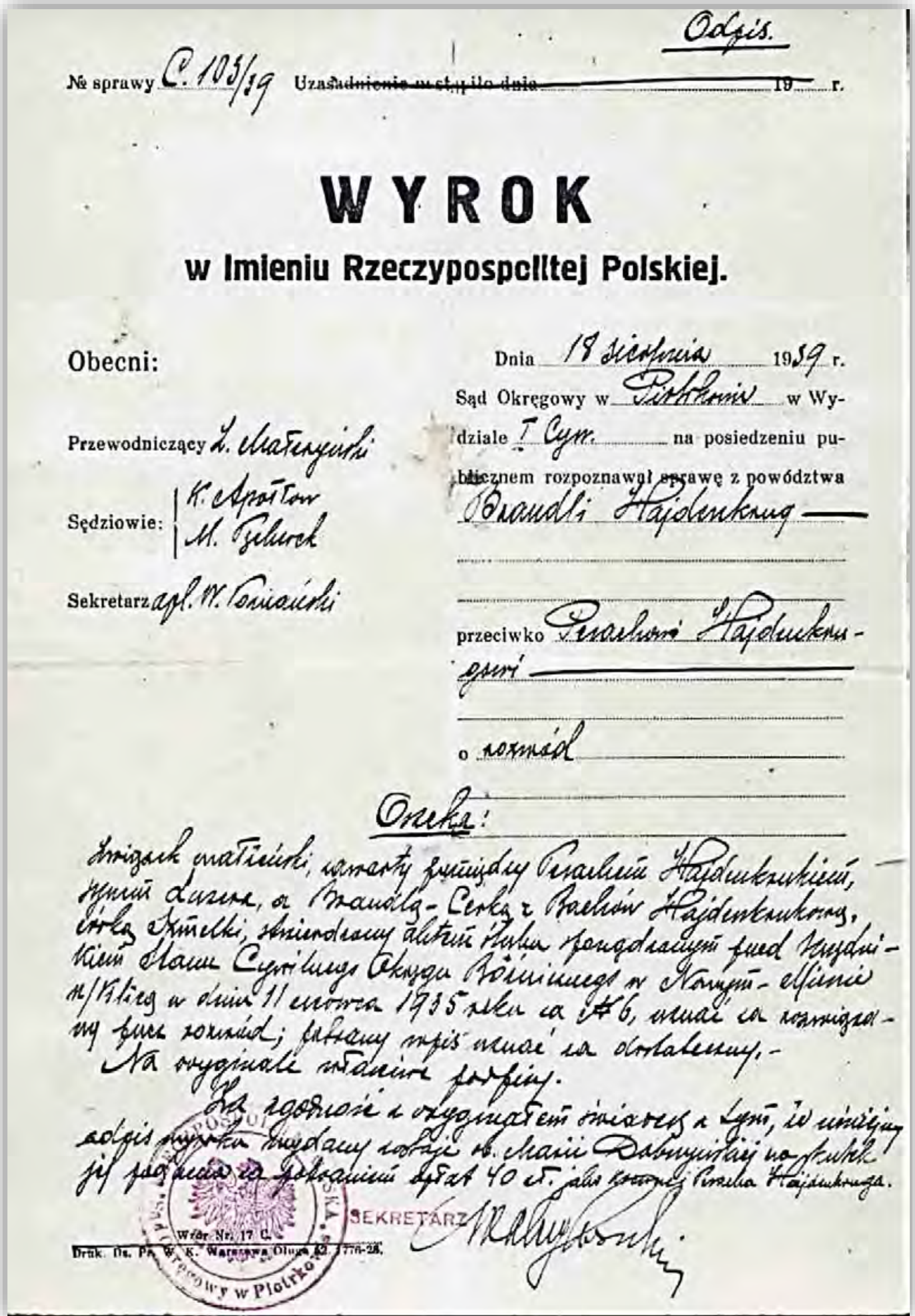
לפני עלייתו לארץ ישראל, נשא פסח היידנקרוג לאשה את ברינדל צרקה לבית בך, בתו של שמלקה. תעודת הנישואין הוצאה על ידי המשרד היהודי לרישום אזרחי במחוז נובה-מיאסטו, ב- 11/6/1935. הנישואין בוטלו והגירושין אושרו ביום 18/8/1939, בבית המשפט המחוזי בפיוטרקוב, בעקבות תביעתה של הגב׳ ברינדל הידנקרוג לגירושין מפסח היידנקרוג. תריסר ימים אחר כך נשא פסח את בלומה (כהן) לאשה, בחיפה. מסמך הגירושין תורגם מפולנית לעברית, קבל תוקף בשנית ב-9/9/1946 בבית משפט השלום בחיפה, והוגש ביחד עם מסמכים נוספים על ידי פסח ובלומה היידנקרוג, במסגרת בקשתם לקבלת אזרחות בפלשתינה.

בשנות ה-30 של המאה ה-20 ניסו היהודים להגר מפולין בכל דרך אך רק מעטים הצליחו להיחלץ. אמריקה הגבילה במכסות את ההגירה אליה וארץ ישראל הפכה ליעד כמעט בלעדי לכל מי שניסה להמלט מארץ שהציעה רק עוני, התנכלויות אנטישמיות והדרה. אבל גם שערי ארץ ישראל לא היו פתוחים. תוצאות ״הספר הלבן״ (אוקטובר 1930) של השלטון הבריטי בארץ ישראל היו חלוקת רשיונות עליה (סרטיפיקטים) במשורה, שהביקוש להם היה גבוה בהרבה מההיצע. מצוקת העליה גברה מאמצע 1935, כשמספר הרשיונות שהוקצו לפולין הצטמצם מאד עקב הקצאת מספר גדול של רשיונות ליהודי גרמניה. הרשיונות חולקו לפי פרמטרים של מקצועות, איחוד משפחות עם קרובי משפחה מדרגה ראשונה, שכבר חיו בארץ ישראל, גיל, השתייכות פוליטית ועוד. המצוקה הביאה להתפתחות תופעות של זיוף, שוחד ופרוטקציוניזם. במקרים רבים צורפו בנות זוג לסרטיפיקטים של רשאי עליה, תמורת תשלומים, מאחר וגברים בעלי סרטיפיקטים יכלו לצרף אליהם את נשותיהם (זכות שנמנעה מנשים בעלות סרטיפיקטים). נמסר כי ״גם רבנים רבים שיתפו פעולה בתחום זה והוציאו תעודות נישואין פיקטיביות״ (צ׳רניאבסקי 2015 : 138; 142).

מריה דובז׳ינסקה, ״קרובת משפחתו של פסח״, שבקשה בפולין את תעודת הגירושין ושלמה על כך 40 זהובים, הוא שמה הפולני והמזויף של דבורה (פליישר) זילבר. דבורה, היתה אלמנתו של דונצ׳ה פליישר ודודתה של בלומה (כהן) היידנקרוג (ראה עוד בפרקים שונים, בין השאר: דבורה (פליישר) זילבר; משפחת פליישר במלחמת העולם ה-II, איורים 130 : 1; 177; 48 : 6 ועוד).

באתר יד ושם נמצא דף-עד לזכרה של בריינדיל בך (Bach), שנולדה בנובה-מיאסטו (Nowe Miasto), להוריה שמעלקו ופריידיל. היא היתה עקרת בית ונשואה. בריינדיל נרצחה על ידי הנאצים.

הערת העורכת: לא ידוע אם היו אלה נישואים פיקטיביים. ההיגיון אומר שאם כך היה הדבר, הם היו מתגרשים בהגיעם לארץ ישראל. אך הם התגרשו בפולין. אם היו אלה נישואין של ממש, הם ארכו זמן קצר והסתיימו מעשית לפני שפסח עזב את פולין ועלה לארץ ישראל. המידע שבדף העד מעורר שאלות: האם מי שכתב אותו ידע רק שבריינדיל היתה נשואה בעבר, אך לא ידע שהתגרשה בינתיים? נרשם שהיתה נשואה, אך בה בעת נרשם שם הנעורים שלה ולא שם הנישואים. בקיצור, התעלומה נשארה לא פתורה.

Odpis.

№ sprawy C. 103/39 ~~Uzasadnienie wstąpiło dnia~~ 19 r.

WYROK

w Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Obecni:

Przewodniczący

Sędziowie:

Sekretarz apl. W.

Dnia 18 sierpnia 1939 r.
Sąd Okręgowy w Piotrkowie w Wydziale I Cyw. na posiedzeniu publicznem rozpoznawał sprawę z powództwa Brandli Hajdenkrug

przeciwko Pinchasowi Hajdenkrugowi

o rozwód

Orzeka:

Związek małżeński, zawarty pomiędzy Pinchasem Hajdenkrugiem, synem Lazara, a Brandlą-Cerką z Pachów Hajdenkrugową, córką Szmelki, stwierdzony aktem ślubu sporządzonym przed Urzędnikiem Stanu Cywilnego Okręgu Bóżniczego w Nowym-Mieście n/Pilicą w dniu 11 czerwca 1935 roku za N 6, uznać za rozwiązany przez rozwód; ...

Na oryginale właściwe podpisy.

Za zgodność z oryginałem świadczę ...

SEKRETARZ

Wzór Nr. 17 C.

15. מסמך הגירושין. מקור בפולנית

ת ר ג ו ם מ פ ו ל נ י ת.

מס׳ התיק 103/39/

ה ע ת ק.

ה ח ל ט ה.

בשם הרפובליקה הפולנית

נוכחים:

הנשיא : ל. מלצינסקי

השופטים: ק. אפוסון

ס. פשהרק

המזכיר : וונבסקי

ביום 18 לחודש אוגוסט 1939 דן בית המשפט המחוזי בפיוטרקוב במחלקה האזרחית מס׳ 1. בישיבה פתוחה, בדבר תביעתה של הגב׳ ברינדל הידנקרוג, נגד פסח הידנקרוג בנידון גירושין.

ה ח ל ט ה
============

הנשואין שסודרו בין מר פסח הידנקרוג, בנו של לוזר לבין ברינדל צרקה לבית בך הידנקרוג בתו של שמלקה, המאושרים ע"י תעודת נשואין שהוצאו ע"י המשרד היהודי לרשום אזרחי במחוז נובה-מיאסטו ע"י פיליצה, ביום 11 לחודש יוני שנת 1935, תחת מס׳ 6 - מכירים בהם כבטלים ע"י גירושין. ההעתקה הנ"ל מכירים בה כמספיקה. החתימות המוסמכות נמצאות על האוריגינל.

את התאמת ההעתקה הנ"ל עם המקור מאשרים בזאת. ההעתקה הנ"ל הוצאה לפי בקשת מרים דובזשינסקא קרובת משפחה של פסח הידנקרוג לאחר תשלום של 40 זהוב.

מזכיר
(-) חתימה

חותמת משרדית

משפט השלום העברי בחיפה ע"י ועד הקהלה העברית בחיפה מאשר בזה שהנ"ל הוא תרגום מדויק ונכון של המיסמך המקורי בשפה הפולנית שהוצא לנו.

חיפה, 9.9.1946

רשום במספר 1295.

העתקה נכונה

PALESTINE

HAIFA

JEWISH PEACE COURT

מג/חל.

16. מסמך הגירושין, תרגום לעברית עם תוספות ואישורים מערכאות משפטיות בחיפה

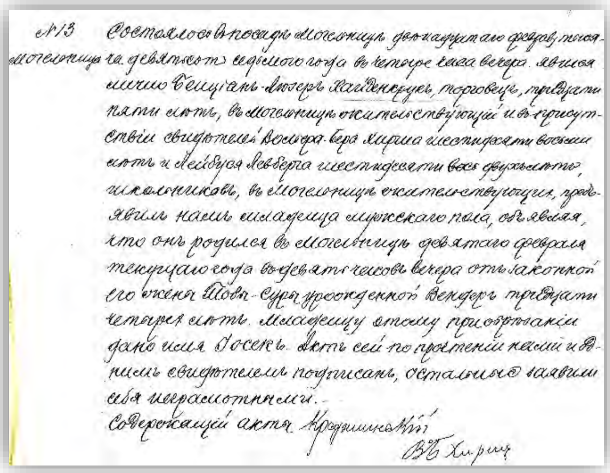
ילדים נוספים של משפחת היידנקרוג שנפטרו רכים בשנים

חוה רבקה: 1890–1891
בנימין: 1895–1895
ארון לייב: 1897–1897
יושק: 9/2/1907
קלמה (קלמן): 13/2/1913–אוגוסט 1913

הערת העורכת: מתוך אחד עשר הילדים שהביאו לעולם טובה-שורה ואליעזר בן-ציון היידנקרוג, חמישה לא זכו לחגוג יום הולדת ראשון. לנו, במאה ה-21 זה נשמע נורא, אבל לפני המצאת החיסונים נגד מחלות ילדות והפניצלין, זו היתה תמונת המצב העצובה.

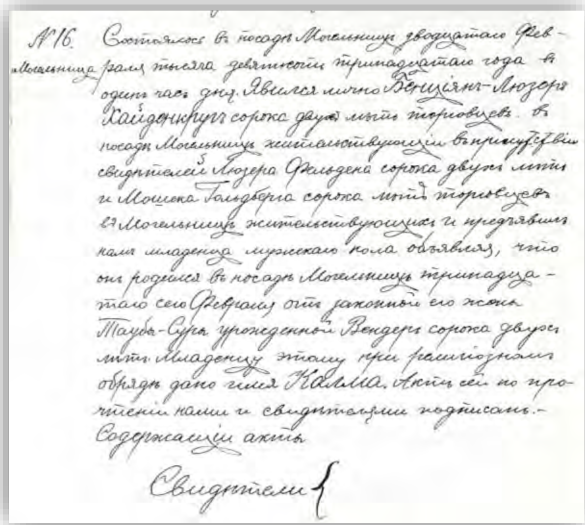
יושק היידנקרוג

כרוניקה: רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב-12 בפברואר 1907, ב-16:00. הגיע באופן אישי היידנקרוק בן ציון אליעזר (Hajdenkruk Bencian-Luzer), סוחר בן 35. תושב מוגיילניצה. בנוכחותם של העדים זאב-דב הירש (Wolf-Ber Hirsh) בן 68, ולייבוש לוברג (Lejbush Lewberg), בן 62, תושבי מוגיילניצה, והציגו לנו תינוק, שנולד במוגיילניצה ב-9 בפברואר השנה, ב-21:00, מאשתו החוקית שורה-טובה (Sura-Toba) לבית וונדר (Wender)[5], בת 34. לתינוק בטקס ברית המילה נתנו את השם יושק (Josek). מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידי עד אחד. האחרים – אנאלפביתים.

№13 Состоялось въ посадѣ Могельницы двенадцатаго февраля тыся-
Могельница ча девятьсотъ седьмого года въ четыре часа вечера. Явился
лично Бенцiанъ-Люзеръ Хайденкрукъ, торговецъ, тридцати
пяти лѣтъ, въ Могельницѣ жительствующiй и въ присут-
ствiи свидѣтелей Вольфа-Бера Хирша шестидесяти восьми
лѣтъ и Лейбуся Левберга шестидесяти двухъ лѣтъ,
школьниковъ, въ Могельницѣ жительствующихъ, предъ-
явилъ намъ младенца мужескаго пола, объявляя,
что онъ родился въ Могельницѣ девятаго февраля
текущаго года въ девять часовъ вечера отъ законной
его жены Товы-Суры урожденной Вендеръ тридцати
четырехъ лѣтъ. Младенцу этому при обрѣзанiи
дано имя Iосекъ. Актъ сей по прочтенiи нами и од-
нимъ свидѣтелемъ подписанъ, остальные заявили
себя неграмотными.
Содержащiй актъ [illegible]
В. Б. Хиршъ

קלמה היידנקרוג

כרוניקה: רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב-20 בפברואר 1913, ב-11:00. הגיע באופן אישי אליעזר –בן ציון היידנקרוק (Luzer-Bencjan Hajdenkruk), סוחר בן 42, תושב מוגיילניצה. בנוכחותם של העדים לוזר פלדן (Luzer Felden), בן 42, ומושקו גולדברג (Moszko Goldberg) בן 40, תושבי מוגיילניצה, סוחרים. והציגו לנו תינוק שנולד במוגיילניצה ב-13 בפברואר השנה. מאשתו החוקית שורה-טובה (Sura-Tauba) לבית וונדר[6], בת 42. בטקס ברית המילה נתנו לתינוק את השם קלמה (Kalma)[7]. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידי העדים.

№16 Состоялось въ посадѣ Могельницы двадцатаго Фев-
Могельница раля тысяча девятьсотъ тринадцатаго года въ
одинъ часъ дня. Явился лично Бенцiянъ-Люзоръ
Хайденкрукъ сорока двухъ лѣтъ торговецъ въ
посадѣ Могельницы жительствующiй въ присутствiи
свидѣтелей Люзера Фельдена сорока двухъ лѣтъ
и Мошка Гольдберга сорока лѣтъ торговцевъ
въ Могельницѣ жительствующихъ и предъявилъ
намъ младенца мужескаго пола объявляя, что
онъ родился въ посадѣ Могельницѣ тринадца-
таго сего Февраля отъ законной его жены
Таубы-Суры урожденной Вендеръ сорока двухъ
лѣтъ. Младенцу этому при религiозномъ
обрядѣ дано имя Калма. Актъ сей по про-
чтенiи нами и свидѣтелями подписанъ.-
Содержащiй актъ
Свидѣтели {

---

[5] ראה הערה 1.
[6] ראה הערה 1.
[7] שיבוש של השם קלמן?

בני משפחת היידנקרוג שנשארו בפולין ונספו

17. תמונה שצולמה לא יאוחר מקיץ 1933
1–3, 5–6 : בני אלימלך ושרה היידנקרוק :
1–יהושע ;2–משה ; 3–ישראל ; 4 –פסח ; 5–זליג ; 6–אווה ; 7–שרה (קריגר), אשתו של אלימלך ;
8–אלימלך ;9–טובה שורה ;10–אליעזר בן ציון ;11–רייזל (היידנקרוג) גולדברג

לזכרון נצח
להורינו שנפטרו בארץ:
האב ר' אלעזר היידנקרוג ז"ל האם טובהלע היידנקרוג ז"ל

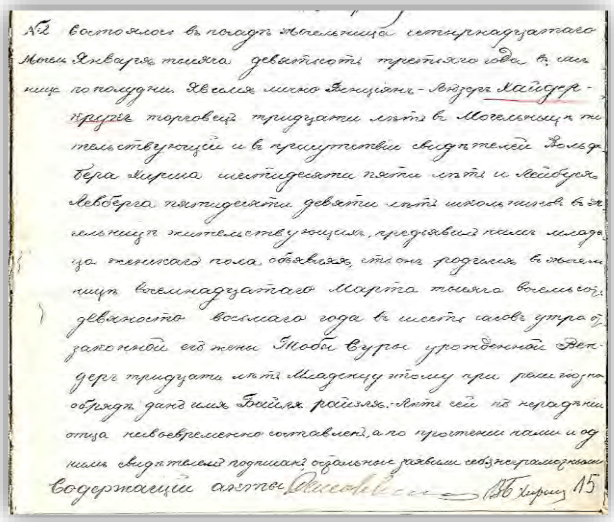
לזכרון נצח
אחותנו רייזל־היידנקרוג־גולדברג הי"ד גיסתנו שרהלע־קריגר־היידנקרוג הי"ד
אחינו אלימלך היידנקרוג הי"ד בניהם: משה, יהושע וישראליק
ישראל־אלעזר גולדברג בעלה של רייזל ושלוש בנותיהם
שנספו במחנות המוות של הנאצים, ימח שמם.
ה' ינקום דמם!

חנוך וחנה היידנקרוג
מאיר היידנקרוג
פסח היידנקרוג ומשפחתו

18. מתוך: ספר יזכור, מוגיילניצה-בלנדוב, 1972: 715

##ביילה-רייזלה (היידנקרוג) גולדברג – תיעוד ב"יד ושם" ומקורות נוספים

כרוניקה: רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב-14 לינואר 1903 ב-13 בצהריים. הגיע באופן אישי תושב העיר מוגיילניצה, בנציון-לייזר היידנקרוק (Benzion Lajzer Chajdenkruk), סוחר. בן 30. בנוכחותם של העדים: וולפברג הירש (Wolfberg Hirsh) בן 60 ולייבוש לוברג (Lejbus Lewberg) בן 59, גבאים בבית הכנסת, תושבי מוגיילניצה. והציגו לנו תינוקת, שנולדה במוגיילניצה ב-18 במרץ 1898, ב-06:00 בבוקר, מאשתו החוקית טובה-שורה מבית וונדר (Toba-Sura Wender), בת 30. לתינוקת ניתן השם ביילה-רייזלה (Bajla Rajzla) בטקס דתי. האיחור ברישום הלידה של התינוקת באשמתו של האב. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. חתום על ידי עד אחד, האחרים הודיעו שהם אנאלפביתים.

№2 Состоялось в посадѣ Могельница четырнадцатаго
Января тысяча девятьсотъ третьяго года въ час
по полудни. Явился лично Бенцианъ-Лейзеръ Хайдер-
крукъ торговецъ тридцати лѣтъ въ Могельницѣ жи-
тельствующій и въ присутствіи свидѣтелей Вольф-
берга Хирша шестидесяти пяти лѣтъ и Лейбуса
Левберга пятидесяти девяти лѣтъ школьниковъ въ Мо-
гельницѣ жительствующихъ, предъявилъ намъ младен-
ца женскаго пола, объявляя, что онъ родился въ Могель-
ницѣ восемнадцатаго Марта тысяча восемьсотъ
девяносто восьмаго года въ шесть часовъ утра отъ
законной его жены Тобы Суры урожденной Вен-
деръ тридцати лѣтъ. Младенцу этому при религіозномъ
обрядѣ данъ имя Байля Райзля. Актъ сей по нерадѣнію
отца несвоевременно составленъ, а по прочтеніи нами и од-
нимъ свидѣтелемъ подписанъ, остальные заявили себя неграмотными.
Содержащій акты [illegible] В. Хиршъ 15

19. רייזלה (היידנקרוג) גולדברג
פרט מאיור 17: 11

נראה שביילה-רייזלה נקראה על שם אחותו למחצה של אביה, ביתם של מושק-הערש ואשתו הראשונה פריימט לבית בלאושטיין. רייזלה היתה נשואה פעמיים. עדות על נישואיה הראשונים נמצאת באינדקסים של מרשם האוכלוסין האזרחי במוגיילניצה (ברשות JRI-Poland), בשנת 1918. בעלה היה מושק אוסלקה (Moszek Osełka). רייזלה היתה בת 19 (היא רשומה בשם Hajdenman) ובעלה היה בן 20 (נולד ב-1897). הוריו של מושק אוסלקה, על פי הרשומות, הם חיים-וולף אוסלקה (Chaim-Wolf Osełka) וביילה לבית שרייבר (Bajla Zzrajber). לפי עדויות נוספות, שנמצאות בידי בני משפחת אוסלקה בישראל, אביו של מושק/משה הוא הרב גבריאל-זאב (וולף) אוסלקה, שכיהן כרב הקהילה במוגיילניצה בין השנים 1909 עד 1938 (ראה תמונות 5–6). יש לשער שהשניים התגרשו, מושק אוסלקה היגר מפולין לארה״ב, שינה את שם משפחתו לסילק והקים שם משפחה חדשה. צאצאיו לא שמעו מעולם על נישואיו הראשונים.

נישואיה השניים של רייזלה היו לאליעזר-ישראל גולדברג (Lejzorze Israelu Goldberg, נולד 1897), שהתפרנס ממסחר. לזוג היו שלוש בנות. בזמן המלחמה הם היו במוגיילניצה, גרודז׳יסק וורשה. בשלב זה של כתיבת עבודת השורשים (יולי 2019), שמותיהן ותאריכי לידתן של הבנות לא ידועים לנו עדיין מכיון שחל עליהם החוק הפולני לחסיון על תאריכי לידה בני פחות ממאה שנים. נעשים מאמצים מתמשכים לעקוף את החוק ולקבל את המידע.

חמשת בני משפחת גולדברג נספו בשואה. דפי עד על שם אליעזר-ישראל גולדברג הופקדו על ידי מלכה בידרמן ואלימלך ליבסטר (בני דוד).

משפחת אלימלך היידנקרוק – תיעוד ב״יד ושם״ ומקורות נוספים

דפי העד של משפחת אלימלך היידנקרוק, שהופקדו ב״יד ושם״, נכתבו בשני שלבים: בשנת 1957 – על ידי פוקד של ״יד ושם״, שרשם עדויות מפיה של חוה טרויאנובסקי; בשנת 1989 – על ידי אוה (היידנקרוק) לוונטל בעצמה. חוה טרויאנובסקי היא אחיינית של שרה (קריגר) היידנקרוק, ובת דודה של ארבעת האחים לבית היידנקרוק; אוה לוונטל היא ביתם של שרה ואלימלך היידנקרוק ואחותם של ארבעת האחים. המידע בדפי העד של אוה וחוה חופף בפרטים מסוימים, ולעיתים לא. למרבה הצער, דפי העד של חוה טרויאנובסקי לא רק לוקים בכמה מקרים באי-דיוקים, אלא גם, ובנוסף, כתב-ידו של הפוקד לא תמיד קריא.

בדפי העד שהפקידה אוה (היידנקרוג) לוונטל נרשם שם המשפחה היידנקרוק. לפיהם, משפחת אלימלך היידנקרוק התגוררה בגרודז׳יסק ו/או בראדום.

גרודז׳יסק Grodzisk

מחוז : וורשה; נפה : בלונייה

היהודים עד מלחמת העולם השניה

בגרודז׳יסק היתה קהילה מאורגנת מאז תחילת המאה ה-18, שלה בית מדרש ובית עלמין. העיר היתה מרכז לחסידות. היהודים היו ממייסדי התעשייה בעיירה. מקור פרנסתם של רוב יהודי גרודז׳יסק בשנים שלפני מלחמת העולם ה-I היה ייצור גרביים וכובעי ברט, תחילה כמלאכת יד ביתית ואחר כך בייצור תעשייתי בכמה מפעלים שהיו מצוידים במכונות סריגה. מפעלים אלה העסיקו כ-500 פועלים, רבים מהם יהודים. בעת מלחמת העולם ה-I האשימו שלטונות הצבא הרוסי את היהודים בסיוע לגרמנים ורבים נאלצו לעזוב את מקומות מגוריהם. רוב המפעלים התעשייתיים בגרודז׳יסק נסגרו ועקב זה הלכה וגדלה האבטלה. רוב בעלי המפעלים והטובים מבין בעלי המלאכה, שגורשו מגרודז׳יסק, התפזרו בערי פולין או היגרו לארצות המערב ומעבר לים. בתום מלחמת העולם ה-I, בשל האנטישמיות הגוברת, היגרו רבים מיהודי המקום לארצות אירופה ואל מעבר לים, כולל לארץ ישראל. גם בתקופה שבין שתי מלחמות העולם התפרנסו רוב יהודי גרודז׳יסק מתעשייה זעירה, ממסחר זעיר וממלאכה. בין חמשת מפעלי התעשייה בבעלות יהודית, שהיו בגרודז׳יסק בשנת 1936, היו 3 בתי מלאכה לבורסקאות.

היהודים במלחמת העולם השניה

מיד לאחר כיבוש גרודז׳יסק על ידי הצבא הגרמני (10/9/1939) החלו הגרמנים בהחרמת רכוש יהודי, בחטיפת יהודים ובשילוחם לעבודות כפייה. הגרמנים גם הציתו את בית הכנסת הגדול. בנובמבר 1940 הגיע מספר היהודים בגרודז׳יסק ל- 6,000 נפש, שנדחסו בתחומי גטו צר מוקף גדר תיל. מ- 12 בפברואר 1941 הועברו יהודי גרודז׳יסק לוורשה. המגורשים הורשו לקחת עמם 25 ק״ג מטען לאיש ומזון ליומיים. כל יהודי גרודז׳יסק נספו במחנה ההשמדה טרבלינקה. **מתוך: מרכז מורשת יהדות פולין**

בית הקברות בחיפה. אנדרטה לזכר קהילת ראדום שנספתה בטרבלינקה
האבנים הקטנות הניצבות בחזית הובאו מטרבלינקה

אלימלך היידנקרוק (1890–1942?)

נקרא גם שלום מלך (Szulim). אלימלך נולד במוגיילניצה בשנת 1890 לאליעזר וטובה-שורה היידנקרוג. הוא היה נשוי לשרה לבית קריגר. אלימלך היה סוחר ובעל בית חרושת לעורות ברחוב Trauguta 42 במוגיילניצה. מקום מגורים קבוע: גרודזייסק מאזובייצקי, רחוב קרוטקה, Krotka 6 or 8. בזמן המלחמה הוא היה בגרודזייסק, בגטו וורשה ובמחנה ריכוז פוניאטוב (Poniatow), שני האחרונים, לא ברור באיזה סדר.

21. אלימלך היידנקרוק. מתוך דף עד, יד ושם

20. אלימלך היידנקרוק. פרט מאיור 17: 8

שרה (קריגר) היידנקרוק (1942–1895/1899?)

שרה נולדה במוגיילניצה ליצחק ולאה קריגר. היא היתה נשואה לאלימלך היידנקרוק. לפני מלחמת העולם השניה התגוררה בגרודז׳יסק מזובייצקי, רחוב קרוטקה Krotka 6 or 8. בזמן המלחמה היא היתה בגרודז׳יסק, בגטו ורשה ובמחנה ריכוז פוניאטוב, שני האחרונים, לא ברור באיזה סדר.

22. שרה (קריגר) היידנקרוג
פרט מאיור 17: 7

23. שרה (קריגר) היידנקרוג. מתוך דף עד, יד ושם

פוניאטובה – מחנה ריכוז (בפולנית, Poniatow) – מחנה שבויים ומחנה לעבודות כפייה, שהקימו הנאצים (1941) סמוך לעיירה באותו שם במחוז לובלין, שבפולין הדרומית. מעל ל-15,000 יהודים נספו במחנה ריכוז זה וכ-20,000 שבויים סובייטים.

הערת העורכת: בדפי העד שהפקידה אוה (היידנקרוק) לוונטל נרשם, שאלימלך ושרה היידנקרוג שהו במחנה הריכוז פוניאטובה. סביר להניח שאוה ידעה, יותר מאתנו היום, על קורות הוריה. עם זאת, פוניאטובה תפקד כמחנה שבויים ועבודה, והוריה המבוגרים של אווה לא יכלו להביא תועלת רבה לרייך ככוח עבודה...

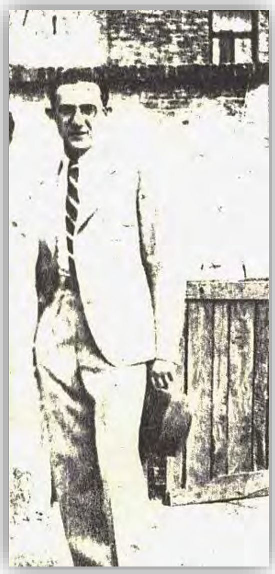
ישראל היידנקרוק (1941/1942–5/10/1914)

נולד במוגיילניצה או בגרודז׳יסק, לאלימלך ושרה היידנקרוק. היה סוחר עורות. לפני מלחמת העולם ה-II התגורר בגרודז׳יסק עד 28/7/1942. היה נשוי לאטל לבית קופר. בזמן המלחמה הוא היה בגרודז׳יסק ובגטו וורשה, שם מצא את מותו בנסיבות ובתאריך לא ידועים, אולי במחנה ההשמדה טרבלינקה.

באתר JewishGen הוא רשום כ- Yisroelik Chaidenkruk.

24. ישראל היידנקרוק. פרט מאיור 17: 3

25. ישראל היידנקרוק. מתוך דף עד, יד ושם

אטל היידנקרוק (1915–1942?)

מידע מדף עד, יד ושם: אטל לבית קופר (Etel Koper) נולדה בגרודז׳יסק. היתה נשואה לישראל היידנקרוק. לפני מלחמת העולם ה-II היא התגוררה בגרודז׳יסק. בזמן המלחמה היא שהתה בוורשה ושם מצאה את מותה בנסיבות ובתאריך לא ידועים, אולי במחנה ההשמדה טרבלינקה.

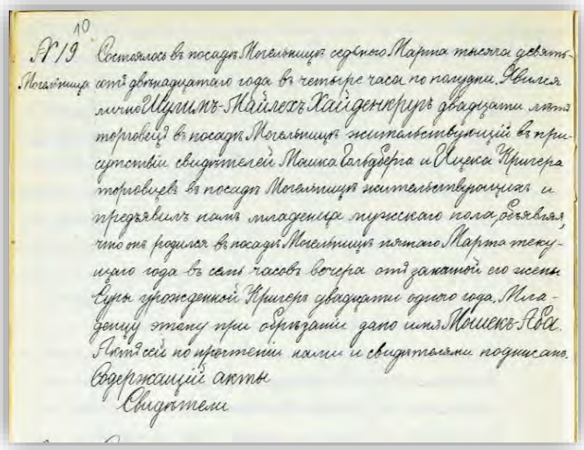

26. אטל (קופר) היידנקרוק. מתוך דף עד, יד ושם

משה-אבא היידנקרוג (20/8/1942–5/3/1912)

כרוניקה: רישום לידה שנערך במוגיילניצה ב-7 במרץ 1912, ב-16:00. הגיע באופן אישי שלום-מלך היידנקרוק (Szulim Majlech Hajdenkruk), סוחר, בן 20, תושב מוגיילניצה והציג לנו תינוק, שנולד במוגיילניצה ב-5 במרץ השנה, ב-19:00. מאשתו החוקית שורה (Sura) לבית קריגר (Kriger) בת 21. לתינוק בטקס ברית המילה נתנו את השם מושק-אבא (Moshek-Aba).

מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. נחתם על ידם.

№ 19 [10] Состоялось въ посадѣ Могельницѣ седьмого Марта тысяча девять-
Могельница сотъ двенадцатаго года въ четыре часа пополудни. Явился
лично Шулимъ-Майлехъ Хайденкрукъ двадцати лѣтъ
торговецъ въ посадѣ Могельницѣ жительствующій въ при-
сутствіи свидѣтелей Мошка Гольдберга и Ицека Кригера
торговцевъ въ посадѣ Могельницѣ жительствующихъ и
предъявилъ намъ младенца мужскаго пола, объявляя,
что онъ родился въ посадѣ Могельницѣ пятаго Марта теку-
щаго года въ семь часовъ вечера отъ законной его жены
Суры урожденной Кригеръ двадцати одного года. Мла-
денцу этому при обрѣзаніи дано имя Мошекъ-Аба.
Актъ сей по прочтеніи нами и свидѣтелями подписанъ.
Содержащій акты
Свидѣтели

27. משה-אבא היידנקרוק. פרט מאיור 17:2

28. משה-אבא היידנקרוק. מתוך דף עד, יד ושם

מידע מדף עד, יד ושם: משה נולד במוגיילניצה לאלימלך ושרה היידנקרוק. הוא היה בעל בית חרושת לעורות וסוחר (פולנית, grabarz, בורסקאי). הוא היה נשוי לגיטה (Gitta או Gitla). לפני מלחמת העולם ה-II ובחלקה הראשון הוא התגורר בראדום (Radom) בכתובת Plac Stare Miasto 11 (פולנית, העיר העתיקה 11). משה נספה באושוויץ. מידע זה מבוסס על רשימת יהודים נרצחים באושוויץ מתוך רישום המוות באושוויץ (המוזיאון הממלכתי אושוויץ-בירקנאו). רישום שמו שונה מאתר לאתר: Moshe Chaidenkruk באתר JewishGen ; או Moszek Hajdenkruk בן ל-Majlech ו-Sura (לבית Krueger).

הערת העורכת: יכול להיות שמשה היידנקרוק נשלח מראדום לאושויץ באחד המשלוחים הראשונים: בפברואר 1942 ערכו הגרמנים אקציה ראשונה בגטו. כ-40 איש, רובם פעילים לשעבר של מפלגות השמאל, נעצרו ושולחו לאושויץ; ב-28 באפריל נערכה בגטו ראדום אקציה נוספת, שזכתה לכינוי "יום רביעי העקוב מדם". מטרתם של הגרמנים היתה לחסל מנהיגים פוטנציאליים להתנגדות להם, כצעד מנע לקראת גירושם הקרוב של יהודי ראדום למחנות השמדה.

גיטל (גיטלה) היידנקרוק (1912–1942?)

מידע מדף עד, יד ושם: אשתו של משה היידנקרוג. גיטל (לבית קאופמן Kaufman) נולדה בגרודז׳ייסק (Grodzisk) ללייב (יהודה) וצפורה. היא היתה עקרת בית. לפני מלחמת העולם ה-II התגוררה בראדום.

דפי-עד על שמה הופקדו על ידי אחיה ישראל קאופמן ועל ידי גיסתה אוה (היידנקרוק) לוונטל.

29. גיטל (קאופמן) היידנקרוק,
מתוך בקשה לתעודת זהות מהיודנראט
15/3/1941. (תמונה 31)

30. גיטל (קאופמן) היידנקרוק.
מתוך דף עד, יד ושם

לאוש היידנקרוק 1941(–1942)

לאוש (Leosh) נולד בראדום (Radom) בשנת 1941 למשה וגיטלה (לבית קאופמן) היידנקרוק. דף-עד על שמו הופקד על ידי הדודה אוה (היידנקרוק) לוונטל.

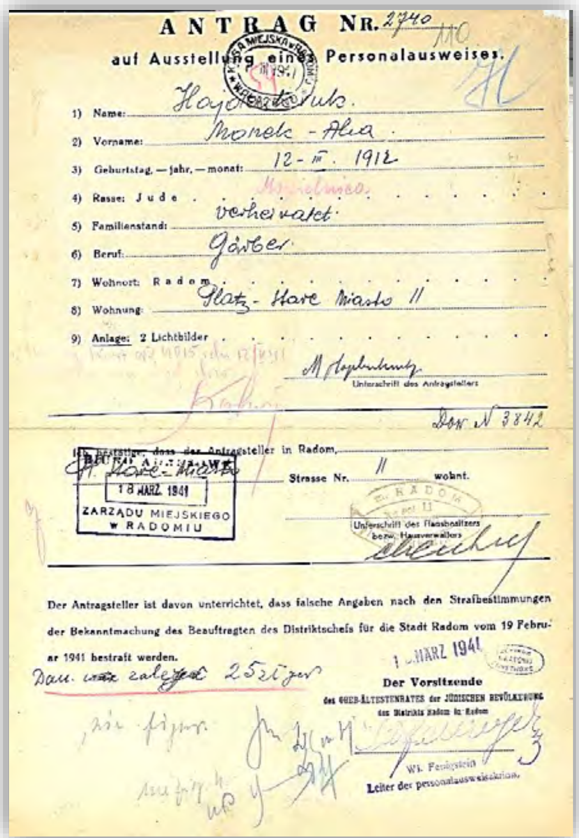
לא נמצאה

תמונה

יהודה היידנקרוק

יהודה נולד ככל הנראה בראדום, למשה ולגיטל (לבית קאופמן) היידנקרוק. היה כבן 1 שנה במותו. דף-עד על שמו הופקד על ידי דודו, ישראל קאופמן, אחי אמו גיטל.

לאוש/יהודה היידנקרוק – נראה שמדובר באותו הילד.

ANTRAG NR. 2740
auf Ausstellung eines Personalausweises.

1) Name: Hajdenkruk.
2) Vorname: Monek - Abu.
3) Geburtstag, — jahr, — monat: 12 - III. 1912
4) Rasse: Jude
5) Familienstand: verheiratet
6) Beruf: Gärber
7) Wohnort: Radom
8) Wohnung: Platz - Stare Miasto 11
9) Anlage: 2 Lichtbilder

Unterschrift des Antragstellers

Dow. N 3842

Ich bestätige, dass der Antragsteller in Radom, Strasse Nr. 11 wohnt.

BIURO ADRESOWE
18 MÄRZ 1941
ZARZĄDU MIEJSKIEGO
w RADOMIU

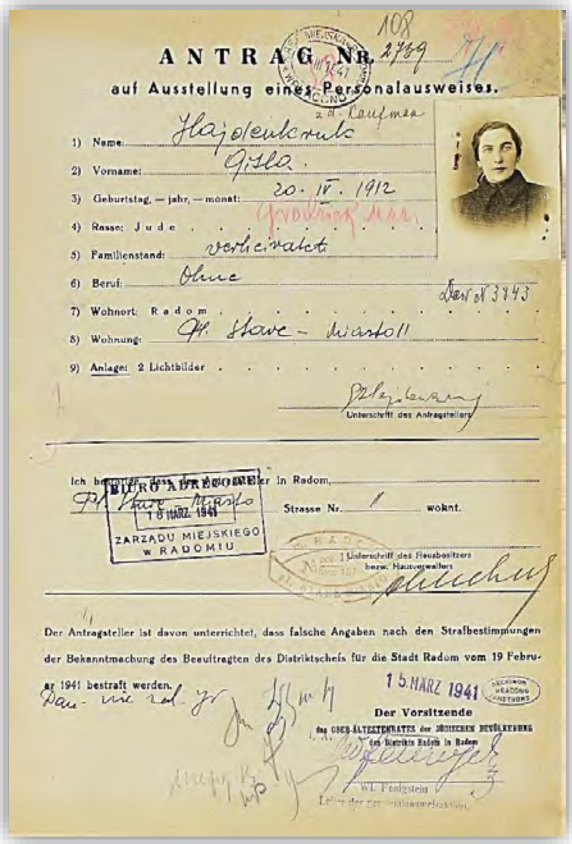
Unterschrift des Hausbesitzers bezw. Hausverwalters

Der Antragsteller ist davon unterrichtet, dass falsche Angaben nach den Strafbestimmungen der Bekanntmachung des Beauftragten des Distriktschefs für die Stadt Radom vom 19 Februar 1941 bestraft werden.

1 MÄRZ 1941

Der Vorsitzende
des OBER-ÄLTESTENRATES der JÜDISCHEN BEVÖLKERUNG des Distrikts Radom in Radom

Wl. Fenigstein
Leiter der personalausweisaktion.

ANTRAG NR. 2739
auf Ausstellung eines Personalausweises.

1) Name: Hajdenkruk z.d. Laufman
2) Vorname: Gitla.
3) Geburtstag, — jahr, — monat: 20. IV. 1912
4) Rasse: Jude
5) Familienstand: verheiratet
6) Beruf: Ohne
7) Wohnort: Radom
8) Wohnung: Pl. Stare - Miasto 11
9) Anlage: 2 Lichtbilder

Unterschrift des Antragstellers

Dow. N 3843

Ich bestätige, dass der Antragsteller in Radom, Strasse Nr. 1 wohnt.

BIURO ADRESOWE
18 MÄRZ 1941
ZARZĄDU MIEJSKIEGO
w RADOMIU

Unterschrift des Hausbesitzers bezw. Hausverwalters

Der Antragsteller ist davon unterrichtet, dass falsche Angaben nach den Strafbestimmungen der Bekanntmachung des Beauftragten des Distriktschefs für die Stadt Radom vom 19 Februar 1941 bestraft werden.

15 MÄRZ 1941

Der Vorsitzende
des OBER-ÄLTESTENRATES der JÜDISCHEN BEVÖLKERUNG des Distrikts Radom in Radom

Wl. Fenigstein
Leiter der personalausweisaktion.

31. בקשות להנפקת תעודות זהות שהגישו גיטלה ומשה-אבא היידנקרוק למועצה היהודית (היודנראט) בראדום ב-15/3/1941 [8]

[8] תודה לצבי אורן מארכיון התמונות בבית לוחמי הגטאות, ששלח את ההסבר הזה לשאלתי.

יהושע היידנקרוק (1917?–1942?)

מידע מדף עד, יד ושם: יהושע (Jehoszua) נולד ככל הנראה במוגיילניצה בשנת 1917, לשלום (אלימלך) ושרה היידנקרוק. הוא היה סוחר עורות ורווק. לפני מלחמת העולם ה-II התגורר בגרודז׳יסק. בזמן המלחמה הוא שהה בוורשה. באתר JewishGen הוא רשום: Yehoshua Chaidenkruk. דף-עד על שמו הופקד על ידי אחותו אוה (היידנקרוק) לוונטל.

32. יהושע היידנקרוק.
פרט מאיור 17: 1

33. יהושע היידנקרוק.
מתוך דף עד, יד ושם

זליג היידנקרוק (1925–1942?)

מידע מדף עד, יד ושם: נולד בגרודז׳יסק או בראדום לשלום (אלימלך) ושרה היידנקרוק. כשפרצה המלחמה הוא היה תלמיד תיכון. לפני מלחמת העולם ה-II התגורר בגרודז׳יסק עם משפחתו. בזמן המלחמה הוא שהה בוורשה.

דף עד על שמו הופקד על ידי אחותו אוה (היידנקרוק) לוונטל.

34. זליג היידנקרוק. פרט מאיור 17: 5

35. זליג היידנקרוק. מתוך דף עד, יד ושם

ראדום RADOM

מחוז: קיילצה; נפה: ראדום; אזור: מחוזות לובלין קיילצה

ראדום שכנה בצומת דרכי מסחר חשובות ומכאן חשיבותה ההיסטורית הרבה כמרכז מסחרי ותחנת מעבר בנתיב סחר. ב-1818 הוקם בה בית מלאכה גדול לעיבוד עורות. בתחילת מלחמת העולם ה-I נכבשה ראדום על ידי הגרמנים (17 באוגוסט 1914), אחר כך עברה לידי הרוסים, שהטילו עליה משטר צבאי נוקשה. כעבור כמה חודשים שבו הגרמנים וכבשו את ראדום ומסרו את השלטון באזור כולו לידי הצבא האוסטרי. תחת השלטון האוסטרי בוטלו רוב ההגבלות על היהודים. בשנים 1924–1925 גברה הפעילות המהפכנית בראדום, לנוכח המשבר הכלכלי בכל פולין, שפגע קשה בתעשייה. בתחילת 1925 האבטלה הקשה ביותר היתה בענף העור, שעובדיו היו רובם ככולם יהודים. במחצית השניה של שנות ה-30 הגבירו האיגודים המקצועיים היהודיים את מאבקם בחרם הכלכלי האנטי-יהודי ובמדיניות הממשלה, שניסתה לנשל את היהודים ממקורות הפרנסה שלהם. בשנת 1936 התארגנה שביתה בבתי-החרושת במחאה על הפליה לרעה של יהודים בקבלת עבודה. שביתות נוספות פרצו ב-1938 ובינואר 1939.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ספגה ראדום הפצצות כבדות, שכן בעיר ובסביבתה היו מפעלי תעשיה שייצרו בעבור הצבא הפולני. בהפצצות נפגעו בתים רבים בעיר. ב-6 בספטמבר נסוג הצבא הפולני מן העיר ומסביבתה וב-8 בספטמבר 1939 נפלה ראדום בידי הגרמנים. בין אוגוסט ליולי 1943 חוסלו שני הגטאות שהוקמו בראדום. תושביהם היהודים נרצחו במקום או נשלחו לטרבלינקה ולאושוויץ.

מפת הגטו הגדול בראדום (3/4/1941–18/8/1942)
מתוך אתר ויקיפדיה: גטו ראדום

ראדום, העיר העתיקה, 1920.

ראדום, העיר העתיקה.

ראדום, מפת Stare Miasto (העיר העתיקה). שים לב לכיכר Pl. Stare Miasto ובנין מס׳ 11

ראדום, העיר העתיקה, מפעל עיבוד עורות של משפחת קארשוב ב-
Stare Miasto 12, Grabarnia Karschów
בהמשכו מימין (הבנין החום) – מס׳ 11

ראדום, העיר העתיקה. Stare Miasto 11, הבנין החום בהמשכו של מס' 12.
מפעל עיבוד עורות או ביתה של משפחת גיטלה ומשה היידנקרוק

מראי מקום

אביצור ש' 1976. **אדם ועמלו, אטלס לתולדות כלי עבודה ומיתקני ייצור בארץ-ישראל.** ירושלים

זונדר י' (עורך) 1972.**ספר יזכור, מוגיילניצה-בלנדוב**. תל אביב תשל"ב

ויקיפדיה, ערכים שונים: פאטריה, חיפה, המרד הערבי, תכנית מצדה בכרמל

פז-ישעיהו א'. **רקע היסטורי: שנות השלושים והעליה החמישית.** מתוך: הספריה הוירטואלית של מטח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית)

המלחמה סביב ארץ ישראל במלחמת העולם השנייה. מוזיאון הלוחם היהודי במלחה"ע ה-II

צ'רניאבסקי א' 2015. **בעור שיניהם, על עלייתם של יהודי פולין לפני השואה.** תל אביב

Beider A. 1996. *A Dictionary of Jewish D Surnames from the Kingdom of Poland*. Teaneck, NJ

Koenig J., 2003. The Wonderful World of Jewish Women's Names. *Jewish Genealogy Society of Southern Nevada, Inc*

שושלת היידנקרוג

מהרבע האחרון של המאה ה-18 בערך, עד הולדת אליעזר-בן ציון
הנתונים נלקטו מאתר JRI-Poland.org ומקורות נוספים

שם	מצב משפחתי [9]			קרבה משפחתית
	B	M	D	
יודקו היידנקרוג Judko Hajdenkrok				בעל של לאה Laja אבא של שלמה היידנקרוג
לאה היידנקרוג Laja Hajdenkrok				אישה של יודקו היידנקרוג אמא של שלמה היידנקרוג
סלומון היידנקרוג Szlama Hajdenkrug	1804	4/9/1828	לפני 1887	בעל של גולדה (רביצקי) אבא של שורה-רבקה קרצ׳מר ומושק-הערש היידנקרוג
גולדה (רביצקי) היידנקרוג Golda (Rawicki) Hajdenkrug	1811 כפר קאמיון Kamion Podgórny	4/9/1828 ראבה מאזובייצקה Rawa Mazowiecka	1887 סקיירנייביץ Skieniewice	בת של סלומון ופריידה רביצקי. אישה של שלמה היידנקרוג. אמא של שורה-רבקה (היידנקרוג) קרצ׳מר ; ומושק-הערש היידנקרוג
שורה-רבקה (היידנקרוג) קרצ׳מר Sura-Rywka (Hajdenkrug) Kreczmer	1844			בת של שלמה וגולדה היידנקרוג. אישה של זליג קרצ׳מר. אמא של יענקל קרצ׳מר
זליג קרצ׳מר Zelig Kreczmer				בעל של שורה-רבקה קרצ׳מר. אבא של יענקל קרצ׳מר
יענקל קרצ׳מר Jankiel Kreczmer	1866 ראבה מאזובייצקה Rawa Mazowiecka			בן של שורה-רבקה וזליג קרצ׳מר

[9] Birth, Marriage, Death :BMD

שושלת היידנקרוג - המשך

שם	מצב משפחתי			קרבה משפחתית
	B	M	D	
מושק-הערש היידנקרוג Moszek-Hersz Hajdenkrug	1828 סקיירנייביץ Skieniewice	<u>נישואים 1</u> [10]: 21/12/1846 פריימט בלאושטיין Frymet Blausztajn <u>גירושין</u> <u>נישואים 2</u>: חנה (18/8/1869) Chana וינטר Winter	מוגיילניצה Mogielnica	<u>בן</u> של סלומון וגולדה היידנקרוג. <u>אבא</u> של מיכל Michal ; ורייזלה Reizla היידנקרוג <u>אבא</u> של אליעזר-בן ציון היידנקרוג
אליעזר-בן ציון היידנקרוג Eliezer Ben-zion Hajdenkrug	1871 מוגיילניצה	טובה-שורה וונדל Taube-Sura Wendel (or Wender)	24/1/1945 חיפה, ישראל	<u>בן</u> של מושק-הערש וחנה (וינטר) היידנקרוג. <u>אבא</u> של (הגיעו לבגרות) אלימלך ; אלתר-חנוך ; מאיר ; ביילה-רייזל (גולדברג) ; פסח ; ומאשה (קליסקר)
טובה-שורה (ונדל) היידנקרוג Taube-Sura (Wendel) Hajdenkrug	לודז'?1873		חיפה 5/10/1943	<u>בת</u> של ר' משה ונדל. <u>אמא</u> של (הגיעו לבגרות) אלימלך ; אלתר-חנוך ; מאיר ; מאשה ; ביילה-רייזל (גולדברג) ; פסח ; ומאשה (קליסקר)

מוגיילניצה, 1900 – 1910,
ציור מים

[10] הנישואין נערכו בלוביץ' Lowicz.

משפחת פליישר בשצ׳בז׳שין Szczebrzeszyn

קהילת שצ׳בז׳שין

מחוז: קיילצה; נפה: זמושץ׳; אזור: מחוזות לובלין וקיילצה

היהודים עד מלחמת העולם השניה

בזכות מיקומה הגיאוגרפי של שצ׳בז׳שין על הדרך הראשית שחצתה את פולין לאורכה, התפתחה העיירה והיתה למרכז מסחר אזורי חשוב. במחצית הראשונה של המאה ה-19 הוקמו בעיר מפעלים ובתי-מלאכה גדולים בענף הטקסטיל. במאה ה-19 חיו יהודי שצ׳בז׳שין בדרך כלל ביחסי שכנות טובה עם תושבי העיר הפולנים. בתחילת המאה ה-20 התקיימה בשצ׳בז׳שין פעילות סוציאליסטית ערה, שכללה ארגון הפגנות ושביתות במפעלי תעשייה ובבתי-המלאכה. לאחר דיכוי מהפכת 1905 היגרו צעירים יהודים רבים למערב אירופה ולארצות שמעבר לים. רק בימי מלחמת העולם ה-I תחת שלטון האוסטרים, בוטלו האיסורים על פעילות פוליטית. בתקופה זו נוסדו בעיירה ארגונים ציוניים ראשונים. ב-1917 נפתחה בשצ׳בז׳שין ספרייה עממית על שם מנדלי מוכר ספרים, ולידה פעלו חוגי דרמה, ספרות ומקהלה. גם בתום המלחמה שמרו רוב היהודים על משלחי ידם המסורתיים – מסחר זעיר ומלאכה. אחדים מן היהודים היו בעלי מנסרות וטחנות-קמח. בשנות ה-20 וה-30 התקיימה בשצ׳בז׳שין פעילות ציונית ערה. אחדים מן הצעירים היהודים היו פעילים במפלגה הקומוניסטית, שהוצאה אל מחוץ לחוק. בשנות ה-30 המאוחרות גברה בשצ׳בז׳שין ההסתה האנטישמית ופרצו תקריות אלימות. בעת ההיא יצאו להגנתם של היהודים הכומר המקומי גרבובסקי ואחותו, הד״ר טרליצקה.

היהודים במלחמת העולם השניה

לפני המלחמה התגוררו בשצ׳בז׳שין כ-2600 יהודים. שצ׳בז׳שין נכבשה על ידי הגרמנים ב-13 בספטמבר 1939 (ראש השנה ת״ש). החיילים פרצו לבית הכנסת העתיק, אילצו את המתפללים להוציא לרחוב את ספרי התורה ולשרפם במו ידיהם. ב-27 בספטמבר 1939 נסוגו הגרמנים מפני הצבא האדום, שנשאר בעיר עד 5 באוקטובר 1939. עם נסיגתו אל מעבר לנהר בוג, הצטרפו אליו יהודים רבים. ב-9 באוקטובר 1939 כבשו הגרמנים שוב את העיירה, ובשיתוף פעולה עם המשטרה הפולנית המקומית הפכו מעשי אלימות נגד יהודים לשגרה יומיומית. מדי יום נחטפו יהודים לעבודות כפייה בזמושץ׳ ובסביבה. ב-15 בנובמבר 1939 הציתו הגרמנים באישון לילה את בית-הכנסת. בדצמבר פונו היהודים מבתיהם ורוכזו כולם בשכונה אחת, שהיתה למעשה גטו פתוח. בראשית 1940 מינו הגרמנים יודנראט שדאג, בין השאר, לחלוקת מצרכי מזון ליהודים. בחורף ההוא גברו הקור והרעב. גם הצפיפות הקשה ותנאי הדיור והתברואה הירודים הביאו להתפרצות מגפת טיפוס בגטו, שהפילה חללים רבים (ינואר 1942). מעשי רצח וגירושים למחנות החלו בשצ׳בז׳שין במאי 1942 ונמשכו עד סוף אוקטובר, אז שולחו יהודים למחנה ההשמדה בלז׳ץ, גורשו ליעדים רחוקים או הוצאו להורג מחוץ לעיר. רוב היהודים, שניסו להמלט ליערות, נורו, הוסגרו לגרמנים בידי משתפי פעולה פולנים, או נרצחו בידי איכרים, שבביתם ביקשו מקלט. אך היו גם פולנים יחידים שהצילו יהודים תוך סיכון חייהם. למרות יחסה העוין של האוכלוסייה הפולנית הצליחו בכל זאת מאות יהודים להימלט ליער והתארגנו שם לפעילות פרטיזנית. רובם נהרגו ורק מקצתם שרדו וזכו לראות בשחרור. **מתוך האתר: מרכז מורשת יהדות פולין**

רחוב בשצ׳בז׳שין לפני מלחמת העולם ה-II

שברשין על שום מה?

כתב: משה מסינגר

היה זה בשבת, לפני הרבה הרבה שנים, כאשר אויב היהודים, חמיילניצקי נכנס לעירנו בראש צבאו המפואר. הרבה אנשים דתיים מאד חיו בעיירה שלנו ולכן כל החנויות היו סגורות. חמיילניצקי והקוזקים שלו לא ידעו מה שם המקום. כל הדלתות היו מוגפות וכל היהודים פחדו לצאת לרחוב, למעט יהודי זקן אחד, שהיה בדרכו להתפלל בבית הכנסת. הם עצרו אותו שאלו אותו לשם העיירה. היהודי, שלא רצה להעלות על דל שפתיו שום דבר של חולין בשבת הקדושה, שתק ולא ענה להם. אחד החיילים התרגז וסטר בחוזקה לאיש הזקן על לחיו. מעוצמת המהלומה נשברה שן בפיו של היהודי זקן. אפילו אז לא רצה היהודי לחלל את השבת, אך מתוך כאביו הצליח למלמל בעברית: נשברה שן!

הקוזק פנה אל חבריו וצעק בסיפוק: עכשיו אנחנו יודעים איפה אנחנו – שעברעשין. מאותו היום והלאה זה היה שמה של עירנו. (Messinger 2005)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

משפחת פליישר (Flejszer)

ברישומי האוכלוסין בשצ׳בז׳שין, קיים תיעוד של שושלת פליישר מהמחצית השניה של המאה ה-18 (ראה ריכוז שמות ותאריכים ברשימות הגניאלוגיות בסוף הפרק).

מרכז תשומת הלב בפרק זה הוא מרדכי (Mordko) פליישר (נולד 1854), בנם של פייגה (Fajga, נפטרה: 10/1/1888) ויודקה (יהודה Judka, 1805– 12/3/1882).

כרוניקה:

רישום פטירה שנערך בשצ׳בז׳שין ב-13 למרץ 1882 ב-11:00 בבוקר. הגיעו באופן אישי הערש בגלאובטר (Hershko Beglaubtwer) בן 80 וישראל טאפל (Israel Tafel) בן 50, גבאים בבית הכנסת בשצ׳בז׳שין, והודיעו על כך שאתמול , ב-10:00 בבוקר בשצ׳בז׳שין, נפטר יודקה פליישר (Judka Flejszer) בן 77 , בן של ארון ושורה-פייגה. הוא השאיר אחריו כאלמנה את אשתו פייגה פליישר. תעודת הפטירה על המוות של יודקה פליישר הוקראה לנוכחים ונחתמה על ידם.

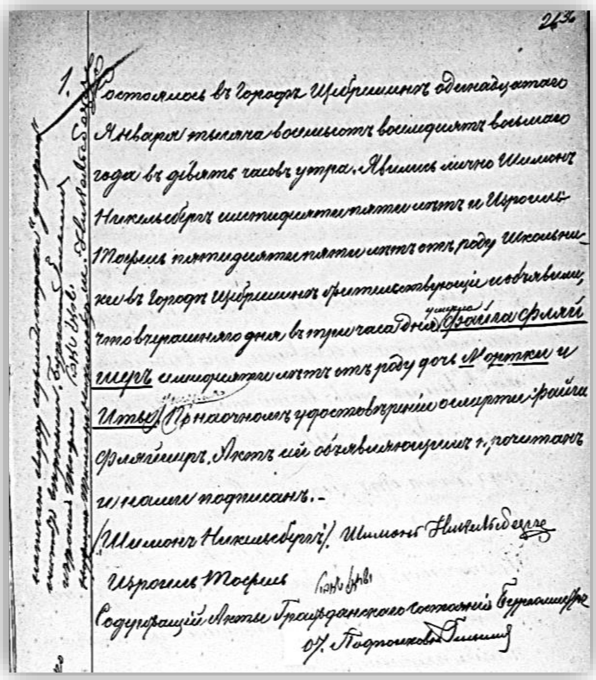
חתימות: הערש בגלאובטר, ישראל טאפל, פקיד משרד הרישום – בולסלב.

14, Состоялось въ городѣ Щедрешинѣ тринадца-
таго двадцать пятаго Марта тысяча восемь
сотъ восемьдесятъ втораго года въ одинадца-
томъ часу утра. Явились ... Гершко Беглауб-
теръ восемьдесятъ лѣтъ и Израиль Тафель пять-
десятъ лѣтъ отъ роду. Школьники въ городѣ
Щедрешинѣ жительствующіе и объявили: что
вчерашняго дня въ десять часовъ утра умеръ
въ городѣ Щедрешинѣ Юдка Флейшеръ семь-
десятъ семь лѣтъ отъ роду, сынъ Арона и Су-
ры Файги ... оставилъ по-
слѣ себя овдовѣвшую жену Файгу Флей-
шеръ. По наглядномъ удостовѣреніи о кончи-
нѣ Юдки Флейшера. Актъ сей прочитанъ
присутствующимъ и нами подписанъ.-
Гершко Беглаубтеръ Израиль Тафель
Содержащій Акты Гражданскаго состоянія
Бургомистръ Болеславъ ...

כרוניקה:

רישום פטירה שנערך בשצ׳בז׳שין ב-11 לינואר 1888, ב-09:00 בבוקר. הגיעו באופן אישי שמעון ניקלברג בן 65 וישראל טאפל בן 55, גבאים בבית הכנסת בשצ׳בז׳שין, והודיעו על כך שאתמול בשעה 15:00 בצהריים בשצ׳בז׳שין, נפטרה פייגה פליישר בת 70, בת של מורטקה ואיטה. תעודת הפטירה על המוות של פייגה פליישר הוקראה לנוכחים ונחתמה על ידם.

חתימות: שמעון ניקלברג, ישראל שפאל, פקיד משרד הרישום – טופנקוב.

263
1. Состоялось въ городѣ Щедрешинѣ одинадцатаго
Января тысяча восемьсотъ восемьдесятъ восьмаго
года въ девять часовъ утра. Явились лично Шимонъ
Никельбергъ шестидесяти пяти лѣтъ и Израиль
Тафель пятидесяти пяти лѣтъ отъ роду Школьни-
ки въ городѣ Щедрешинѣ жительствующіе и объявили,
что вчерашняго дня въ три часа дня Файга Флей-
шеръ семидесяти лѣтъ отъ роду дочь Мортки и
Иты. По наглядномъ удостовѣреніи о смерти Файги
Флейшеръ. Актъ сей объявляющимъ прочитанъ
и нами подписанъ.-
(Шимонъ Никельбергъ) Шимонъ Никельбергъ
Израиль Тафель
Содержащій Акты Гражданскаго состоянія Бургомистръ
... Подполковникъ ...

פליישר – פירוש השם ותפוצה

השם Flajszer נמצא בערים שונות בפולין, ביניהן גם חלם, הרוביישוב ואופוצ׳נו. בצורה הגרמנית Fleischer, פרוש השם הוא שוחט. נגזרות שונות של השם הן Flejszer, Flajszman, Flejjszman ועוד. יש לציין שהשם פליישר לא מופיע ברשימתביידר (Beider 1996) כמשפחה שחיה בבשצ׳בז׳שין.

ערים שבהן נמצא שם המשפחה פליישר הן הרוביישוב ואופוצ׳נו, הנזכרות בפרקים שונים בעבודה זו. השם אייזן מופיע בעיר ראדזין, הנזכרת אף היא כאן (פרק: שרה ויעקב מינצברג).

הגביר

כתב: יהודה קלנר

מרדכי פליישר היה הגביר הגדול ביותר בעיירה. הוא ניהל משק בית ״מלכותי״ עם משרתים ועוזרים. כל אדם זר שנכנס רעב לביתו, עזב אותו שבע. הוא היה נדבן גדול. כבעליו של בית חרושת הוא תרם בחורף עצי הסקה לעניים. בפסח הוא חילק תפוחי אדמה למשפחות נצרכות. בבעלותו היתה גם תחנת קמח. הוא יכול היה להגיע למעמדו הרם הודות לגרף זמויסקי, ממנו קבל רשיון להקים בית חרושת לסוכר. בית החרושת הכניס לו עושר רב, ובזכות זה התאפשר למרדכי פליישר לבנות את ביתו. כאשר נודע לגרף זמויסקי, שהקבלן שלו בנה לעצמו בית מהעושר שהרוויח, אסר על מרדכי פליישר לדרוך שוב על סף ארמונותיו של הגרף.

בהיותו עשיר מופלג, רכש מרדכי פליישר ייחוס למשפחתו. הוא סידר שידוכים טובים לילדיו, והיו לו חתנים כמו יענקהל׳ה מינצברג, ירמיהו רבינוביץ׳ ועוד. (קעלנאר 1984; Kellner 2005)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

בית החרושת לסוכר Klemensów על שם המייסד מאוריצי קלמנס זמויסקי (Maurycego Klemensa Zamoyskiego) ברחוב Klukowskiego מס׳ 21. צילום משנת 1948, כשחזרו לעבד בו סלק סוכר, לראשונה לאחר סיום מלחמת העולם ה-II.

מרדכי פליישר

כתב: פיליפ ביבל

בשטעטל שלנו היה איש אחד עשיר באמת...מרדכי פליישר היה רב השפעה בשטעטל שלנו ומכובד מאד בקרב כל תושביה...ביתו של מרדכי פליישר היה הגדול והמפואר ביותר בעיירה שלנו. הוא שכן ברחוב הראשי, ולו שלוש קומות, מגורים מהודרים, מרפסות מעוטרות וכניסה ראשית עם מדרגות שיש. באחת מפינות הבית היה בית מרקחת. למכלול הארכיטקטוני הזה היתה היתה חצר ענקית ובה כמה מבנים קטנים ששימשו אסמים ואפילו בית תפילה קטן. בית תפילה זה שימש לא רק את המשפחה, אלא דלתותיו היו פתוחות בפני כל השכנים היהודים, שבאו להתפלל בו כל יום.

איך מרדכי פליישר השיג את הונו ויכול היה לרכוש בית גדול כזה?

הסיפור התחיל כאשר היה עדיין צעיר. הוא קבל חינוך טוב יותר מזה, שזכו לו רוב צעירי הקהילה היהודיים. הוא שלט גם בכמה שפות והשתמש בהן ביעילות רבה לצרכיו.

פטריוט פולני גדול, הגראף זמויסקי, היה נצר למשפחת המלוכה הפולנית. בבעלותו של אדון זה היו שטחי קרקע עצומים בגודלם, והוא אף בנה עיר שלמה שנקראת על שמו – זמושץ'. הוא נזקק למנהל שיפקח על האיכרים ויגבה מסי מדינה ומסים לעצמו. לשם כך הוא שכר את פליישר – איש צעיר ולהוט שהוכיח את נאמנותו, פיקח וחרוץ, ומלא רעיונות יצירתיים כרימון. מרדכי הצעיר היה שאפתן, נשוי טרי ואב לילדה קטנה. הוא נתן לאציל הפולני רעיונות חדשים איך לשפר את הכנסותיו ואת חיי האנשים התלויים בו לפרנסתם על ידי שימוש רחב בדשנים.

פליישר הציע לזמויסקי לבנות בית חרושת להפקת סוכר, מאחר וידע שהאדמה בחלק זה של פולין טובה לגידול הזה. בתהליך ייצור הסוכר ניתן היה להעסיק פועלים רבים וההכנסות הצפויות היו גבוהות. זמויסקי השתכנע מהרעיון ונתן לפליישר הוראה להתחיל במלאכה. מרדכי נסע לאיטליה ולצרפת ולמד שם איך לייצר סוכר. הוא שכר ארכיטקטים, פועלי בנין ואנשי מקצוע מנוסים. הוא רצה שבית החרושת לסוכר יהיה מקור לגאווה למשפחת זמויסקי. הוא רכש והביא לשצ'בז'שין חומרי בנייה רבים מסוגים מגוונים שכמותם לא שמעו עליהם ולא נראו עד אז בעיירה שלנו.

בית החרושת נבנה במהירות. האיכרים שתלו קני סוכר. כשהייתי עדיין ילד, צפיתי בטורים אין-סופיים של קרונות רתומים לסוסים, עמוסים לעייפה בקנים, עושים דרכם אל בית החרושת, שהיה ממוקם כמה מיילים מחוץ לעיירה. זו היתה יזמות עסקית מוצלחת, שכולם הרוויחו ממנה. סבי לקח אותי לשם כמה פעמים. שבנו הביתה מהטיול עם לבני סוכר ענקיות בצורת קונוס, שגובהן כ- 45 ס"מ. כדי להשתמש בסוכר, היינו צריכים לשבור חתיכות מהלבנה בעזרת איזמל ופטיש.

לאחר מות אשתו של פליישר, הוא נישא מיד לאשה צעירה ועשירה מוורשה.[11] הם החלו לבנות את ביתם הגדול משאריות חומרי הבניה שנותרו לאחר סיום בניית בית החרושת לסוכר. אשתו השניה הביאה לעולם ילדים בכל שנה – כולן בנות עד הולדתו של האחרון.[12]

פעם אחת פליישר הזמין את הגראף זמויסקי לבקר בביתו, שעמד כבר על תילו, בנוי בצורה שלא נשמע כמוה בעיירה ומצויד במתקני מותרות, כמו משאבת מים במטבח, שהזרימה מים טריים מבאר. על הגג

---

[11] טעות. אשתו השניה של פליישר היתה ילידת שצ'בז'שין.
[12] דונצ'ה פליישר (ראה בפרק על דבורה (פליישר) זילבר.

הותקן מיכל ענק, מלא במים, וצינור הזרים מים משם אל חדר אמבט, שם הותקנה גם אסלת ישיבה אמיתית. כאשר היו מושכים בשרשרת, השתחרר זרם מים מהמכל שעל הגג, שטף את האסלה והתנקז באמצעות צינור אחר אל הנהר.

זמויסקי התרשם מהבית אך גם הבחין שנבנה בדיוק מאותם חומרי הבניה המיובאים מהם נבנה בית החרושת החביב עליו. ידידותם של השניים התקררה וקשרי העסקים בין השניים הסתיימו. פליישר בנה מנסרה ליד הנהר. עצים הובלו פנימה ונוסרו ללוחות ומוצרי עץ אחרים. הפסולת ושאריות העצים נשרפו כדי ליצור קיטור, שאיתו הפעילו את המכונות. המנסרה סיפקה להרבה אנשים משרות משתלמות היטב.

כשבנותיו של פליישר גדלו, הוא השיא אותן לאנשים טובים ומחונכים היטב, שהפכו בני ברית לאיש עשיר זה. ילדו האחרון היה בן, שהלך בעקבות אביו – מיוחד ונדיב.

מרדכי פליישר חילק מלגות לא רק ליהודים עניים אלא גם ללא-יהודים, ואפילו הכנסיה הקתולית קבלה ממנו מענקים גדולים בכל שנה. הוא התנה, שקרנות הכנסיה יחולקו לטובת הגויים הנזקקים, שחיו בכפר שלנו. רוב תמיכתו הכספית ניתנה בהסתר מאחר ופליישר תיעב שבחים ותודות. הוא פשוט חילק את השפע שהיה לו. תושבי העיירה שלנו כמעט שלא קנאו בו, מכיון שהם כבדו אותו והעריכו אותו באמת ובתמים... (Bibel 2004a)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

בית החרושת לסוכר ברחוב Klukowskiego מס׳ 21, ליד נהר הווייפש (Wieprz)
המפעל מוצע כיום למכירה בסכום השווה לשניים וחצי מיליון שקלים [1]

[1] הצילום הועבר אלי מפרידה אוירבך. המקור לא ידוע.

הותקן מיכל ענק, מלא במים, וצינור הזרים מים משם אל חדר אמבט, שם הותקנה גם אסלת ישיבה אמיתית. כאשר היו מושכים בשרשרת, השתחרר זרם מים מהמכל שעל הגג, שטף את האסלה והתנקז באמצעות צינור אחר אל הנהר.

זמויסקי התרשם מהבית אך גם הבחין שנבנה בדיוק מאותם חומרי הבניה המיובאים מהם נבנה בית החרושת החביב עליו. ידידותם של השניים התקררה וקשרי העסקים בין השניים הסתיימו. פליישר בנה מנסרה ליד הנהר. עצים הובלו פנימה ונוסרו ללוחות ומוצרי עץ אחרים. הפסולת ושאריות העצים נשרפו כדי ליצור קיטור, שאיתו הפעילו את המכונות. המנסרה סיפקה להרבה אנשים משרות משתלמות היטב.

כשבנותיו של פליישר גדלו, הוא השיא אותן לאנשים טובים ומחונכים היטב, שהפכו בני ברית לאיש עשיר זה. ילדו האחרון היה בן, שהלך בעקבות אביו – מיוחד ונדיב.

מרדכי פליישר חילק מלגות לא רק ליהודים עניים אלא גם ללא-יהודים, ואפילו הכנסיה הקתולית קבלה ממנו מענקים גדולים בכל שנה. הוא התנה, שקרנות הכנסיה יחולקו לטובת הגויים הנזקקים, שחיו בכפר שלנו. רוב תמיכתו הכספית ניתנה בהסתר מאחר ופליישר תיעב שבחים ותודות. הוא פשוט חילק את השפע שהיה לו. תושבי העיירה שלנו כמעט שלא קנאו בו, מכיון שהם כבדו אותו והעריכו אותו באמת ובתמים... (Bibel 2004a)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

בית החרושת לסוכר ברחוב Klukowskiego מס׳ 21, ליד נהר הוויפש (Wieprz).
המפעל מוצע כיום למכירה בסכום השווה לשניים וחצי מיליון [13]

[13] הצילום הועבר אלי מפרידה אוירבך. המקור לא ידוע.

עסקי משפחת פליישר

כרוניקה: רשימת עסקים בשצ'בז'שין, 1929 (פולנית, Ksiega Adresowa Polski dia Handlu, Przemysłu, Rzemiosł i Rolnictwa 1929 [14])

בבעלות משפחת פליישר היו: מנסרה (פולנית, Tartaki(; ו"מפעל למכונות" (פולנית, Maszyny Fabryki), הגדרה שמשמעותה לא ידועה היום. כמו כן, מרדכי פליישר חכר מהגרף זמויסקי תחנת קמח (פולנית, Mlyny), אותה ניהל חתנו ראובן מינצברג. ברשימה לא מופיעה משום מה הפעלה בחכירה של בית החרושת לייצור סוכר קנים.

נישואי ינטע ומורדקו פליישר

נישואיו הראשונים של מורדקו פליישר היו לינטע לבית זילברמן (Jenta Zylberman). ינטע נולדה ב-1854 ונפטרה ב- 9/5/1882.

המצבה של יענטא (זילברמן) פליישר בת ישראל-שמואל

נפ' כ אייר תרמ"ב (= 9/5/1882)

פ"נ

אשה כשרה ב[נש]ים [15]

רכה בשנים מרת

יענטא ב"ר מר' ישרא[ל]

שמואל תנצב"ה

המצבה תועדה במסגרת פרוייקט "גדעונים", בי"ס רעות, ירושלים (מצבה מס' 3407)

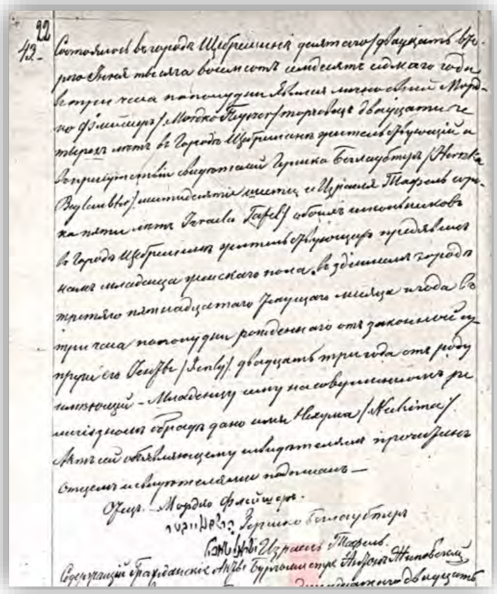
ינטע/ינטל (Yenta/Yentl) הוא אחד מכמה עשרות שמות נשים, הנפוצים ביותר ביידיש. השם התפתח מהמילים 'טוב', 'נחמד' (בצרפתית מודרנית, gentil((Koenig 2003: 5).

---

[14] פרידה אוירבך העבירה אלי רשימה מועילה זו, וגם על כך מגיעה לה תודה רבה.
[15] נפ' – קיצור של נפטרה; "נפ'...אשה כשרה בנשים" הוא צירף יהודי ידוע: "אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה" (ילקוט שמעוני, שופטים מב)

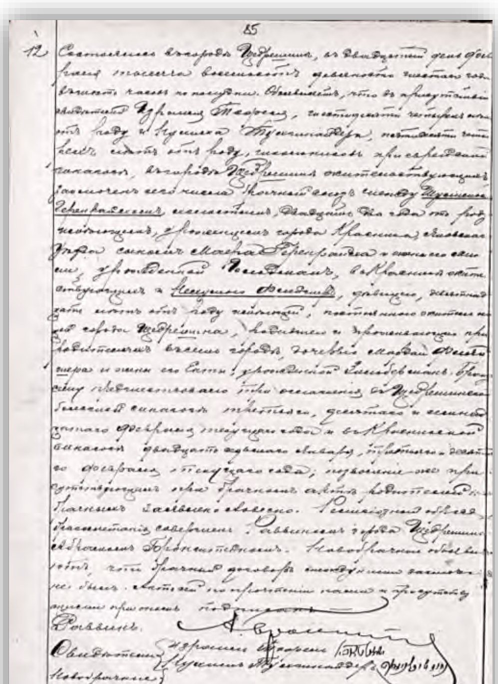
נחומה/נחמה (פליישר) גרנרייך

נחומה היא בתו של מרדכי פליישר מנישואיו הראשונים לינטע (זילברמן Zylberman. נפטרה: 9/5/1882, כ' באייר תרמ״ב). לנחומה היתה אחות, בשם יוכבד, שנפטרה בילדותה (Jochewet. 1875–1882), בשנה בה נפטרה אמן, ינטע. נחומה היתה נשואה לשולים גרנרייך (Szulim Gerenrajch) ב-1908. משפחת גרנרייך התגוררה בבית עץ ליד הבית הגדול של משפחת פליישר.

כרוניקה: רישום לידה שנערך בשצ׳בז׳שין ב-9 ליוני 1877, ב- 15:00. הגיע באופן אישי היהודי מורדקו פליישר בן 24, סוחר. תושב שצ׳בז׳שין. בנוכחותם של העדים הרשקו בגלאובטאר (Hershko Beglaubtwer) בן 66 וישראל טאפל (Israel Tafel) בן 45 , תושבי שצ׳בז׳שין, גבאים בבית הכנסת והציגו לנו תינוקת, שנולדה בשצ׳בז׳שין ב-3 ביוני השנה, ב- 15:00. מאשתו החוקית ינטע (Jenta), בת 23. לתינוקת ניתן השם נחומה (Nechuma) בטקס הדתי. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. חתימות: האב – מורדקו פליישר; העדים – הרשקו בגלאובטר וישראל טאפל.

תשע עשרה שנים אחרי רישום לידתה של נחומה, נמצא רישום נישואיה לשולים גרנרייך.

כרוניקה: רישום נישואין בשצ׳בז׳שין, ב-20 בפברואר 1896, ב-18:00. אנו מודיעים שבנוכחותם של העדים ישראל טופל (Isroel Tofal) בן 64 ונוחים (נחום) טוצ׳שניידר (Nuchim Tuchsznajder) בן 54, גבאים בבית הכנסת, התקיים טקס נישואין דתי בעיר שצ׳בז׳שין, בין שולים גרנרייך (Szulim Gerenrajch), בחור בן 22, בן של מאיר ומינדלה [לבית] גולדמן (Majer and Mindla Goldman), נולד וגדל בעיר קראשניק (Kraśnik). לבין הבחורה נחומה פליישר (Fleiszer Nechuma), בת 19, גרה עם ההורים, בת של מורדקה פליישר (Mordka Flajszer) וינטע לבית זילברמן (Yenta Zilberman), בני הזוג פליישר. נולדה וגרה בשצ׳בז׳שין. לנישואין האלה קדמו 3 הכרזות בבית הכנסת בעיר שצ׳בז׳שין, ב- 03/02, 10/2, 17/2 השנה. בבית הכנסת בעיר קראשניק, ב- 27/1, 03/02, 10/2. אישור לנישואין האלה נאמר בעל פה. הזוג הודיע שלא היה ביניהם שום הסכם נישואין קודם. טקס הנישואין בוצע על ידי רב העיר שצ׳בז׳שין, אברהם ברונשטיין. נחתם על ידי והאנשים הנוכחים: הרב, העדים, בורגומיסטר (הפקיד האחראי על הרישום).

פייגה גרנרייך

פייגה גרנרייך היא נכדתו של מרדכי פליישר. אמה נחומה היא בתו הבכורה של מרדכי פליישר, שנולדה מנישואיו הראשונים לינטע. וכך כתב על פייגה בן העיירה, **פיליפ ביבל**.

"כשהייתי בן שתים עשרה, הייתי מאוהב בפייגה, אחד מנכדותיו של מרדכי פליישר. למרות שזכתה ביחס מנוכר מצד המשפחה הענקית הזו, היא הוכרה בכל זאת כאחת מנכדותיו של מרדכי פליישר (Bibel 2004a: 33). פייגה גרנרייך היתה יפה, מבוגרת ממני בשנה אחת. למדנו באותו בית הספר אך בכתות שונות. בהפסקות בין השעורים, נהגנו להישאר בכתות שלנו, מביטים זה בזו דרך הדלתות ונאנחים, אך מעולם לא החלפנו מילה.

כתבתי מכתב אהבה ארוך לילדה הצעירה הזו, בו התוודיתי על אהבתי, הערצתי וקנאתי. אך לא העזתי למסור לה את המעטפה החתומה. לבסוף החתמתי את המעטפה, מצאתי את מוישה הדוור בפינה חשוכה, והסברתי לו בביישנות כי עליו למסור את המכתב לפייגה: "אף אחד, אבל אף אחד, אסור לו לראות את זה". נתתי לו גם שטר כסף. הוא לקח אותו, חייך, קרץ אלי ואמר כי הוא מבין וימסור את המכתב.

בגיל 14 הצטרפתי לארגון "הציוני הצעיר" והתכוננתי לעלות לארץ ישראל. פייגה היתה גם היא חברה בארגון הזה. התראינו לעיתים קרובות אך כל השיחות שלנו היו על עליה – ההתיישבות שלנו בעתיד בארץ ישראל. מעולם לא נגעתי או נשקתי לפייגה. אף פעם גם לא בירררתי אם מכתב האהבה שלי הגיע לידיה ומה תגובתה עליו, ובכל זאת כולם "ידעו" שאנחנו זוג, העתיד להינשא ולחיות בקיבוץ. אבל ראשית הייתי צריך לעזור למשפחתי להתיישב באמריקה. כאשר עזבתי את השטעטל, פייגה נתנה לי את הנשיקה היחידה שקבלתי ממנה אי פעם, וזאת על הלחי.

מעולם לא עזבתי את ארצות הברית כדי להתיישב בישראל, ולא ראיתי יותר את פייגה שוב, למרות שהרבה יותר מאוחר שמעתי שגם היא הגיעה לאמריקה." (Bibel 2004b)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

הערת העורכת:

בפגישה בניו יורק (יוני 1994), פייגה סיפרה לי שביתה הבכורה גולדי, נולדה בה"א באייר תש"ח, יום הכרזת מדינת ישראל, כאשר כל המשפחה שהתה במחנה מעבר בגרמניה, בדרך לארה"ב.

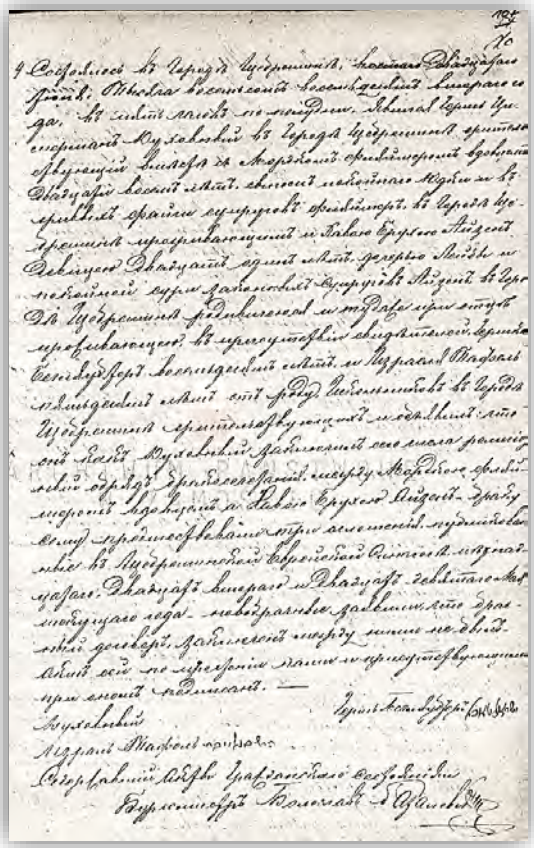

השוק בשצ'בז'שין לפני 1939

(biblioteka.teatrnn.pl)

נישואי מורדקו וחוה-ברוכה (אייזן) פליישר

הערת העורכת: שנת 1882 היתה שנה עצובה למורדקו פליישר: אביו יודקה, אשתו ינטע ובתו יוכבד נפטרו. אך נמהלה בה גם שמחת נישואין. כחודש וחצי לאחר פטירתה של ינטע אשתו, נשא מורדקו לאשה את חוה-ברוכה/ברכה לבית אייזן (Chawa-Brucaha/Bracha Eyzen), בת שצ׳בז׳שין.

כרוניקה: רישום נישואים בשצ׳בז׳שין, ב-8 ביוני 1882, ב-17:00. הגיע באופן אישי הערש צימרמן (Gerse Zymerman), הרב של העיר שצ׳בז׳שין יחד עם מורדקו פליישר (Mordko Flajsher), אלמן, בן 28, בן של יהודה (Judka) המנוח ופייגה (Fajga) שבחיים, בני הזוג פליישר, תושבי שצ׳בז׳שין. יחד עם חווה-ברוכה אייזן (Chawa-Brucha Ajzen), בחורה בת 21. בת של לייבע (Lejba) ושורה (Sura) המנוחה, בני זוג חוקי אייזן. נולדה וגרה בשצ׳בז׳שין יחד עם אבא שלה. בנוכחותם של העדים: הרשקו בגלאובטר בן 87, וישראל טאפל (Israel Tafel) בן 50, גבאים בבית הכנסת בשצ׳בז׳שין. הודיעו שרב העיר שצ׳בז׳שין קיים היום טקס נישואים דתי בעיר בין האלמן מורדקו פליישר לבין הבחורה חווה-ברוכה אייזן. לנישואים האלה קדמו שלוש הכרזות בבית הכנסת בעיר שצ׳בז׳שין, ב-15, 22, 29 במאי השנה. הזוג הודיע שלא היה ביניהם שום הסכם נישואים קודם.

נחתם על ידי העדים והאנשים הנוכחים: ישראל טופל, הרשקו בגלאובטר.

חוה-ברוכה (Chawa-Brucha) לבית אייזן (Eyzen/Ajzen), נולדה 1861) למשפחה עשירה, שלה עסקים רבים בשצ׳בז׳שין. ברשימת העסקים בשצ׳בז׳שין משנת 1929 (Ksiega Adresowa Polski dla Handlu, Przemysłu, Rzemoisł i Rolnictwa 1929 - Szczebrzeszyn) מופיעים: Ajzen S. – כלי בישול (פולנית, Kuchenne naczynia); Ajzen B. – מאפיות (פולנית, Piekarze); Ajzen E. – מכולת (פולנית, Spozywcze artykuly); ו-.Ajzen Sz – גרעיני תבואה (פולנית, Zboze).

אייזן – פירוש ותפוצה

השם Ajzen נמצא בעיר ראדזין ונפוץ בגוברניה לובלין בערים שונות. בצורה הגרמנית Eisen, פרוש השם – ברזל. נגזרות שונות של השם הן Ajzel, Ajzenman, Elsner ועוד.

בלומה (כהן) היידנקרוג סיפרה: כשהיו באים גויים לתחנת הקמח, הם נהגו לנשק את ידה של חווה פליישר, (פולנים או לא?!). לאחר שהסתלקו לדרכם נהגה חווה פליישר לרחוץ את ידיה באריכות בסבון ומים.

למשפחת חוה ומרדקו פליישר נולדו 6 בנות ובן אחד:

שמות הבנות הן: 1884 – שרה (פליישר) מינצברג, נשואה ליעקב מינצברג (ראה הפרק על יעקב ושרה מינצברג); 1887 – מרים-איטה, המכונה מאצ'ה (פליישר), נשואה לברוך דנציגר; 1890 – פייגה (פליישר) רבינוביץ', נשואה למרדכי-ירמיהו רבינוביץ'; 1892 – פרלה-לאה (פליישר), נשאה פעמיים; 1894 – חנה (פליישר) מינצברג נשואה לראובן מינצברג; 1895 – אטלה-רבקה (פליישר) כהן (ראה הפרק על אטלה-רבקה (פליישר) כהן); 1898 – דונצ'ה, הבן היחיד, היה נשוי לדבורה (צ'ארני) (ראה פרקים המוקדשים לדבורה (פליישר) זילבר ולמשפחת פליישר בזמן מלחמת העולם ה-II(; 1901 –אסתר (פליישר) ספיר, נשואה לדוד ספיר.

לזוג נולדו עוד שני בנים שנפטרו בינקותם/ילדותם: נחמיה –אכיאל (יחיאל? Nechemia-Echiel), 1885–1886; ומלך (Meilach), 1904–1905.

הערת העורכת: חוה-ברוכה אייזן נפטרה בשנת 1938. עד אז היא קברה לא רק שני תינוקות שלא זכו לחגוג יום הולדת שנה, אלא גרוע מכל – שלוש בנות בוגרות שנפטרו: אטלה-רבקה כהן, פרלה-לאה ושרה מינצברג.

המצבה של חוה-ברוכה (אייזן) פליישר
בת יודא-אריה, ד' תמוז תרצ"ו (24/6/1936)

פ"נ (?) ד תמוז תרצ"ו

חשובה אשת חיל יקרה

וצנועה במעשים טובים

הנותנה לחמה אל דל

ביתה פתוחה לרוחה

רבנן צדקתה יהללו

כי כפה פרשה לעני

הרבתה חסד ל...

מרת חוה ברכה בת יודא אריעה שנת עז לימי חיי[ה]

המצבה תועדה במסגרת פרוייקט "גדעונים", בי"ס רעות, ירושלים (מצבה מס' 11511)[16]

---

[16] למרבה הצער, מצבתו וקברו של מורדקה פליישר לא נמצאו בבית הקברות בשצ'בז'שין.

48. שצ׳בז׳שין, ככל הנראה המחצית השניה של שנות ה-20. חלק ממשפחת פליישר
1 – דונצ׳ה (דון) פליישר, בעלה של דבורה; 2 – שרה (פליישר) מינצברג; 3–5 – לא מוכרים; 6 – דבורה (פליישר) זילבר; 7–10 – לא מוכרות (על סמך קווי דמיון חיצוני לפרלה ושרה, נראה שמס׳ 9 היא חווה פליישר). שימו לב: המצולמים כאן ובתמונות נוספות (למשל: 106–108, 110–114) אוחזים בידיהם כוס

רחוב בשצ׳בז׳שין

כתב: עמנואל כמיעלאש

הרחוב בו גרנו נקרא ״הרחוב הירוק״ (the Green *Gasse*, שילוב של יידיש ואנגלית). ברחוב גרו סוחרים יהודיים שעסקו בכל ענפי המסחר: יצרני נעליים ובגדים, חייטים, אופים, שואבי מים, גננים, שוחטים, סוחרי בקר ותבואה, חלבנים ועוד. ברחוב היה גם מפעל לגלגול סיגריות.

הבית היפה ביותר בשצ׳בז׳שין עמד ב״רחוב הירוק״, והוא השתייך למרדכי פליישר, הגביר העשיר ורב ההשפעה בכל ה-*shtetl* (יידיש, עיירה). במרתפי הבית היו חדרי אחסון לתפוחים בעונת החורף. בבית היה ארון, שכאשר דלתותיו היו פתוחות, ניתן היה לרדת דרכן בגרם מדרגות למטה אל נחל זורם, שסיפק מים לבית. בקצה הבית ניצבה סוכה קבועה שקירותיה היו מקושטים בפנים בציורי קודש יהודיים עם ציטוטים שונים מהתנ״ך. דלת הבית היתה בקיר הפונה אל ״הרחוב הירוק״, עם מדרגות בטון שהובילו למעלה אל ביתה של אסתר׳שה, ביתו של מרדכי פליישר. למעלה גרו בנותיו של של מרדכי פליישר עם בעליהן וילדיהן. בעלה של הבת פייגהל׳ה, ר׳ ירמיה רבינוביץ׳, היה נצר לשושלת רבנים של ביאלובז׳גי (Bialobrzegi). פייגהל׳ה ואחותה מאצ׳ה (Matcheh) חלקו ביניהן במשותף מטבח גדול, מרווח. חנק׳ה ובעלה ראובן מינצברג

וילדיהם, גרו בדירה אחרת. דנצ׳ה (Dan'cheh), בנו היחיד של מרדכי פליישר, גר בדירה מתחת, שחלונותיה פונים אל ״הרחוב הירוק״, ביחד עם רעייתו דבורהל׳ה ובנם הקטן סומק.

בית משפחת פליישר ברחוב זמויסקי 5 (Zamojski), פינת הרחוב הירוק (Zielona)
למטה: צילום מ-2019
הבית השתמר בשלמותו ולא נפגע במלחמה (התקבל מפרידה אוירבאך). עשרות רבות של שנים מאוחר יותר, לאחר שכל בני משפחת פליישר נרצחו או ברחו מהעיירה, תושבי שצ׳בז׳שין עדיין מכנים אותו ״הבית של פליישר״. בפינת הבית נראה פתחה של חנות מכולת (בפולנית, spozywcze)

חזית בית פליישר ברחוב זמויסקי 5
בפינת הבית פועלת מכבסה (בפולנית, pralnia)

"האימפריה" של מרדכי פליישר

כל חתניו וכלתו באו ממשפחות מכובדות. במשך כל חייו של מרדכי פליישר, כל חתניו הועסקו ב"אימפריה" שלו – המנסרה ובית החרושת. [17]

בחודשי הקיץ, בימי שישי אחר הצהריים, משפחתו של מרדכי פליישר התקבצה על המדרגות שבחזית הבית, והשכנים נהגו לבוא לביקור ולניהול שיחות ידידותיות. מרדכי פליישר ישב שם במבואה הפתוחה על כסא "הפטריארך" שלו, קידם את אורחיו בידידות, עד שהגיעה השעה להדליק את נרות השבת. הוא נהג לתת כסף לנכדיו הצעירים, שמיהרו לחנות הממתקים של שמעון גולדמן, וקנו שם ממתקים וחטיפים.

משפחת פליישר ייסדה גם בית מדרש קטן, ושם נהגו להתפלל מרדכי פליישר, חתניו ושכניו. בשבתות הוגשה שם הסעודה השלישית, שסופקה למתפללים על ידי משפחת פליישר. ר' ירמיה רבינוביץ' דרש שם על התורה והנוכחים שרו שירי שבת.

חתנו של מרדכי פליישר, יעקב מינצברג, שחי בלובלין, הגיע לעיתים קרובות לבקר בשצ'בז'שין. הוא נהג לנהל את תפילות השבת של הקהילה, והנוכחים חשו התעלות רוח בשל שירתו היפה. בערבי שישי או בשבתות במשך היום, הרבה אנשים נהגו לבוא למקום ולעמוד ליד החלונות כדי להקשיב לשירתו. [18]

לאחר מותו של מרדכי פליישר הלכו עסקי המשפחה וירדו. "האימפריה" שלו החלה להתפרק והיה קושי להתפרנס. ר' ירמיה רבינוביץ' נסע משם לזמן מה. סיפרו עליו שנסע לבעלז, כדי לבקש את עצת הרבי אם להפוך בעצמו לרב (Rebbe). הרבי מבעלז (Belzer Rebbe) נתן לו את ברכתו, ור' ירמיה חזר לביתו כ-Rebbe. לאחר זמן קצר הוא עבר לגור בוורשה והחל לשמש שם כרב. כשהגעתי לוורשה כדי לחפש עבודה, ה- Rebbe עזר לי למצוא עבודה במפעל לייצור מגפים, וזו היתה עבודתי הראשונה בוורשה.

העגלון טוב הלב

בחצרו של מרדכי פליישר ניצב גם אסם תבואה, היכן שאבי, שהיה סוחר תבואה, אחסן את סחורתו עד שיכול היה למכור אותה. אחר כך הוא הפך למגוריו של הונה (Hona) העגלון. הוא גר שם עם אשתו מנוחה והילדים. צמודה לו היתה האורווה לסוסיו. בעליית הגג של האורווה, הונה פרש מיטת קש ואפשר לאנשים עניים מהסביבה, שבאו לשצ'בז'שין כדי לקבץ נדבות, ללון שם. יהודים מכפרי הסביבה, שהתקבצו לצורך מסחרם בשצ'בז'שין, נהגו לחנות במגרש הזה עם סוסיהם ועגלותיהם. (Chmielasz 2005a)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

---

[17] לא מדויק. יעקב מינצברג למשל, חי בלובלין ולא עבד בעסקי חותנו וכמוהו גם מיכאל כהן ואסתרה (פליישר) ספיר.

[18] הסיפור דומה לזיכרונות של בלומה (כהן) היידנקרוג, על יעקב מינצברג, שערך בביתו בלובלין ערבי שירה מאולתרים עם החזן גרשון סירוטה. למטה ברחוב התאסף קהל מאזינים רב שנהנה מהקונצרט בחינם (ראה בפרק על יעקב ושרה מינצברג).

שבת בשטעטל (עיירה) שלי[19]

כתב: עמנואל כמיעלאש

חיינו בשצ׳בז׳שין היו מלאי צבע ותוכן. תמונות של זיכרונות צצות ועולות.

יום שישי אחר הצהריים של קיץ חם. השעה היתה בערך 3 או 4. חייתי עם הורי, אחיותי ואחי הי״ד, ב״רחוב הירוק״ (הרחוב של ר׳ מרדכי פליישר). עשן עלה מהארובה בבית העץ של ר׳ מרדכי פליישר, היכן שגרה ביתו נחמה גרנרייך. סמוך לכניסת השבת, יצאו ילדי ר׳ מרדכי החוצה מהבית הגדול, כשהם לבושים כבר בבגדי שבת ועל פניהם שפוכה הבעת חסד ושלווה. הם ישבו על המדרגות שבחזית הבית. מדי פעם יצאו מבית הסבא נכדים ורצו אל החנות של שמעון גולדמן, שניצבה באלכסון מול בית פליישר, כדי לקנות ממתקים לכבוד השבת. במרחק נשמע הלמות הפטיש של ר׳ משה השמש, המבשר על זמן הדלקת הנרות. יהודים לבושים בקפוטות עשויות פשתן וסאטן, ספרי תפילה אחוזים תחת זרועותיהם, מיהרו אל בתי התפילה. בבית המדרש הקטן שנבנה בחצר הבית, התפללו ר׳ מרדכי פליישר, חתניו, בנו דן הי״ד, וכל השכנים. זליג בלחאז (Zelig Balkhazh) הי״ד, שהיה איש ישר מאד, שימש כגבאי. ר׳ מרדכי פליישר ישב בראש המתפללים, וחתניו ישבו לאורך קיר בית המדרש המזרחי. בשורה הראשונה ישב המורה, ר׳ ירמיהו רבינוביץ׳, שהתמנה מאוחר יותר ל״רב מביאלובז׳גיי״ (Bialobrzegi Rabbi) של Ciepla *Gasse* (פולנית, מילולית, הרחוב החום) בוורשה. נוכחותו האירה את בית המדרש. על הספסל המערבי ישבו האנשים הפשוטים ודנצ׳ה פליישר, שנראה היה כי אינו רוצה לשבת ליד גיסו. ר׳ ירמיהו רבינוביץ׳ ניהל את הטקס ברצינות ובקפדנות, ולא נתן לאף בדחן – שישב בדרך כלל בספסל המערבי – להפריע את הסדר הטוב של המזמורים והתפילות.

בסיום התפילות בכל בתי המדרש, התרוקן הרחוב מאנשים. מהחלונות ודלתות הבתים הפתוחים עלה צלצול כלי השולחן הנערכים על שולחן הסעודה, מתערבבים במזמורי השבת. (Chmielasz 2005b)

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

בית משפחת פליישר בפינת הרחוב הירוק (Zielona)
שים לב לעיטורים מעל מסגרות החלונות

[19] הקטע המובא כאן הוא רק חלק קטן מהספור השלם המתאר את השבת בשצ׳בז׳שין

מי ומי במשפחת מורדקו וחוה-ברוכה פליישר

שרה (פליישר) ויעקב מינצברג זכו בפרק משלהם בשל ריבוי החומר האיורי וחשיבותם לילדותה ובגרותה של בלומה (כהן) היידנקרוג. בפרקים המוקדשים לבלומה ולשרה מינצברג מופיעות תמונות נוספות שצולמו בשצ׳בז׳שין. ביתה של משפחת פליישר היה מרכז למפגשים, חופשות ובילויים משפחתיים. בלומה (כהן) היידנקרוג הובאה לשם לעיתים קרובות ובלתה שם את שנות ילדותה והתבגרותה.

49. שצ׳בז׳שין, *ככל הנראה המחצית השניה של שנות ה-20*, חלק ממשפחת פליישר

1 – אסתר (פליישר) כהן ; 2 – שרה (פליישר) מינצברג; 3 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן; 4 – שמה לא ידוע; 5– פייגה (פליישר) רבינוביץ׳; 6 – ירמיה רבינוביץ׳

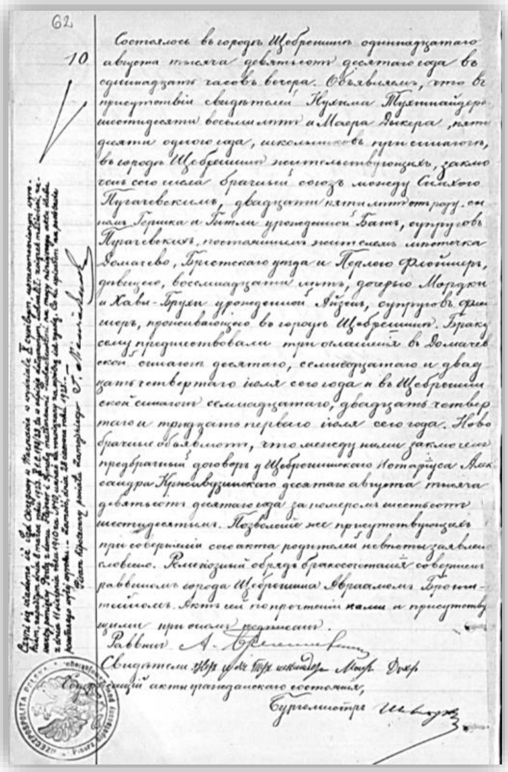
פרלה-לאה פליישר

50–51. פרלה-לאה פליישר

הכרוניקה להלן מספרת במשפטים יבשים סיפור, שהשתרע על פני כמה שנים: 13 שנים של נישואין ראשונים, גירושים ונישואין שניים, שלא ידוע כמה זמן נמשכו.

כרוניקה: רישום נישואים בשצ׳בז׳שין ב-11 באוגוסט 1910, ב-23:00. אנו מודיעים שבנוכחותם של העדים נוחים (נחום) טוצ׳שניידר (Nuchim Tuchsznajder) בן 68 ומאיר דייקר (Majer Dyker) בן 51, גבאים בבית הכנסת בשצ׳בז׳שין, התקיים טקס נישואין דתי, בין שמחה פוגצ׳בסקי (Simcha Pugachevskij) בחור בן 25, בן של הערשק וגיטלה לבית באש (Gershek and Gitla [Bash]), בני הזוג פוגצ׳בסקי, תושבי דומצ׳ב (Domaczewo), עיירה במחוז ברסט. לבין הבחורה פליישר פרלה בת 18, בת של פליישר מורדקה וחוה-ברוכה לבית אייזן. בני הזוג פליישר תושבי שצ׳בז׳שין.
לנישואין האלה קדמו 3 הכרזות בבית הכנסת דומצ׳ב ב-10/7, 24/7, 17/7 השנה. בבית הכנסת בעיר שצ׳בז׳שין ב-17/7, 24/7, 31/7 השנה. אישור לנישואין הללו נאמר בעל פה. בני הזוג הודיעו שהיה ביניהם הסכם נישואין שנחתם אצל נוטריון בעיר שצ׳בז׳שין, אלכסנדר קרז׳יבדזינסקי, ב-10 באוגוסט 1910, מספר 660. טקס הנישואין בוצע על ידי רב העיר שצ׳בז׳שין, אברהם ברונשטיין. נחתם על ידי העדים והאנשים הנוכחים: הרב, העדים מאיר דייקר, נוחים טוצ׳שניידר, בורגומיסטר (הפקיד האחראי על הרישום).

בצד רישום הנישואין נמצאה ההערה הבאה, כתובה בפולנית:

לכל מאן דבעי, בית המשפט המחוזי בוורשה מחלקה אזרחית X, החליט על ידי פסק דין חלוט שהתקבל בתאריך 8 במרץ 1923 סימוכין X1.C.178/23 להודיע על התרת נישואין בהסכמה הדדית שנערכו בין פרלה לבית פליישר ושמחה פוחצ׳בסקי שנרשמו בתעודת הנישואין בתאריך 11 אוגוסט 1910 מס׳ N 10. הרישום כאן ערכתי על סמך פסק דין הנ״ל. זמושץ׳, 28 ביוני 1923. הרשם של מחוז זמושץ׳ פ. נייביאדומסקי

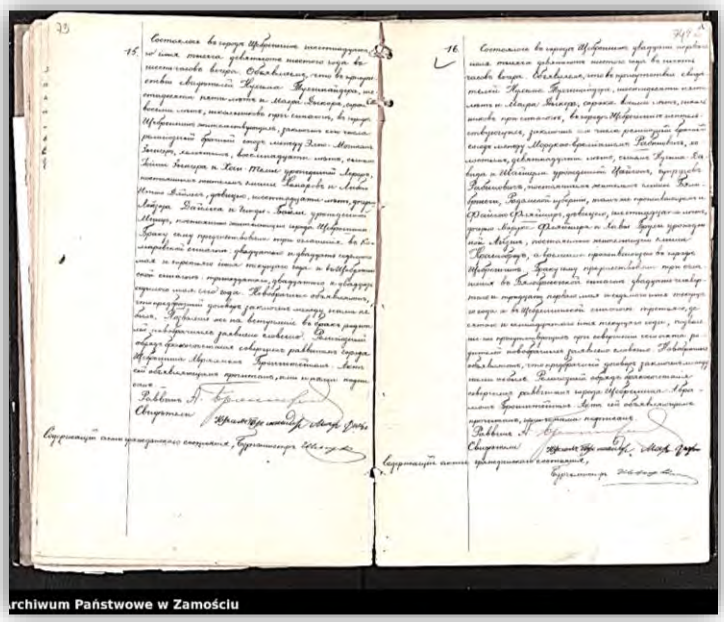
הערת העורכת: פרלה ושמחה פוגצ׳בסקי התגרשו ב-1923. מעניין לציין ששמו של החתן הראשון – פוג׳צבסקי – הוא פולני, לעומת השמות האחרים שעולים בעבודה זו וכולם בעלי צליל גרמני. לא נמצא מידע על בעלה השני של פרלה.

בלומה היידנקרוג סיפרה: פרלה ובעלה לא הצליחו להביא ילד לעולם. ביאושה, התגרשה פרלה מבעלה ונישאה לגבר אחר, שאיתו קיוותה להגשים את רצונה להפוך לאם. ואמנם, פרלה הרתה אך בזמן צירי הלידה נפטרה מתשישות, או התקף לב. לא ידוע אם התינוק חי או אולי מת יחד עם אמו. כאשר שמחה פוגצ׳בסקי שמע על פטירת פרלה גרושתו, הוא התעלף באמצע הרחוב.

52. פרלה-לאה וקרובת משפחה ששמה לא ידוע (מימין)

פייגה (פליישר) רבינוביץ׳

כרוניקה (Akta 16):

רישום נישואין בשצ׳בז׳שין, ב-21 ביולי 1906. ב-18:00. אנו מודיעים שבנוכחותם של העדים: נוחים טוצ׳שניידר Tuchsznajder (Nuchim) בן 65, מאיר דייקר (Majer Dyker) בן 48, גבאים מבית הכנסת. התקיים טקס נישואין דתי בעיר שצ׳בז׳שין, בין מרדכי-ירמיה רבינוביץ׳, בחור בן 19, בן של נוסים-דויד (Nusim-Dawid) ומינדלה מבית צייגון (Mindla Tzajgon). בני הזוג רבינוביץ׳, שנולד וגדל בביאלובז׳גי (Bialobrzegi), מחוז רדומסקי. לבין הבחורה פליישר פייגה (Fleiszer Fajga) בת 16, בת של מורדקה פליישר וחוה-ברוכה מבית אייזן, בני הזוג פליישר, שנולדה וגדלה בקרסנוברוד (Krasnobrod) ובאופן זמני גרה בעיר שצ׳בז׳שין. לנישואין אלה קדמו 3 הכרזות בבית הכנסת בעיר ביאלובז׳גי, ב: 24/5, 31/5, 7/6 השנה. בבית הכנסת בעיר שצ׳בז׳שין ב- 3/6, 17/6 17/6 השנה. אישור מההורים לנישואין ניתן בעל פה. הזוג הודיע שלא היה בינם שום הסכם נישואין קודם. טקס הנישואין נערך על ידי רב העיר שצ׳בז׳שין, אברהם ברונשטיין.

נחתם על ידי העדים והאנשים הנוכחים. חתימות: הרב, מאייר דייקר, נוחים טוצ׳שניידר, הבורגמיסטר.

הערת העורכת: תמוה הסיפור המובא ברישום הנישואין, לפיו הכלה נולדה בקרסנוברוד והתגוררה זמנית בשצ׳בז׳שין. אבל, למדנו כבר ממקרים אחרים, שבכל סיפור תמוה כזה טמון סוד קטן, שטיבו אינו ידוע לנו היום, למעלה ממאה שנים לאחר שתועדו האירועים הללו.

פייגה (Fejga/Feige) הוא אחד מכמה עשרות שמות נשים, הנפוצים ביותר ביידיש. השם בא מהמילה ׳ציפור׳ בגרמנית, ובגרמנית מודרנית, vogel (Koenig 2003: 5).

רבינוביץ׳ – פירוש ותפוצה: השם רבינוביץ׳ (Rabinowiecz) הוא נגזרת של השם רובינוביץ׳ (Rubinowicz). שמות אלה ונגזרותיהם השונות היו נפוצים בנפת לובלין (Lublin Gubernia), בנפת פיוטרקוב (Piotrków Gubernia) ובנפת ורשה (Warsaw Gubernia) (Beider 1996).

רשימת ילדי פייגה ומרדכי-ירמיה רבינוביץ׳: דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין (נולדה 1907); טובה (נולדה ונפטרה ב- 1909); שורה-רבקה רבינוביץ׳ (נולדה ונפטרה ב- 1911); חסיה (נולדה ב- 1915) ; ומאיר-שרגא (נולד ב- 1919). כולם נולדו בשצ׳בז׳שין.

בְּרִישום פטירה משצ׳בז׳שין, של אברם רבינוביץ׳ (Abram Rabinowicz), בשנת 1937, נמסר שגילו היה 76, מוצאו מגרודנו,[20] ושמות הוריו רבקה ומאיר (Rywka and Majer). ניתן לשער שמדובר בקרוב משפחה של מרדכי-ירמיהו רבינוביץ׳, אולי אפילו סבא שלו וכי בנו מאיר-שרגא נקרא על שמו.

53. פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ׳

הערת העורכת: הסיפור במסגרת מסביר מדוע ר׳ ירמיהו רבינוביץ׳, שהתמנה לרב בוורשה, בבית הכנסת ב-Ciepla *Gasse* (יידיש ופולנית – הרחוב הצהוב), כונה ״הרב מביאלובז׳גי״.

ביאלובז׳גי Bialobrzegi

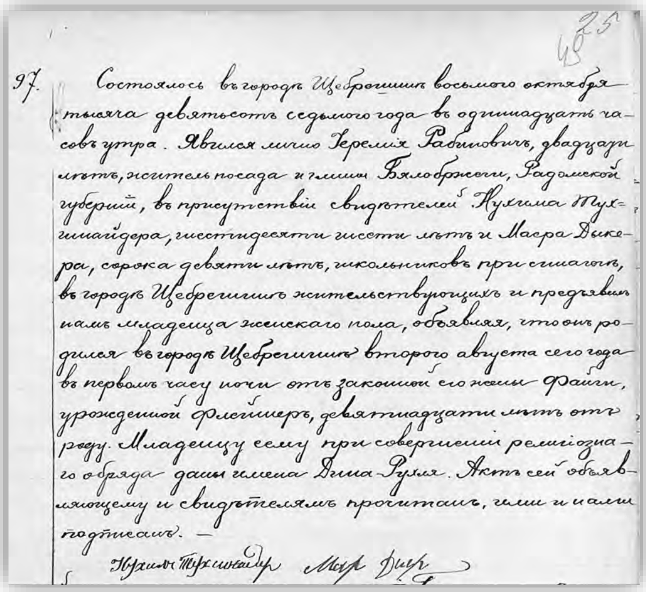
מחוז: קיילצה; נפה: ראדום; אזור: מחוזות לובלין קיילצה.

יהודים התיישבו בביאלובז׳גי בראשית המאה ה-19. ביוני 1910 פרצה בביאלובז׳גי שרפה גדולה שכילתה רבים מבתי העיירה. מלבד אבדות בנפש עלו באש 100 בתים של יהודים לרבות בית-הכנסת על ספרי התורה שבו. קהילת ראדום יזמה מבצע סיוע מיוחד בעבור הנפגעים ולשיקום בית-הכנסת. מלבד רבני העיר, ישב בה גם האדמו״ר ר׳ שרגא יאיר רבינוביץ (1850–1912), שהנהיג עדה גדולה של חסידים. האדמו״ר היה מצאצאי ״היהודי הקדוש״, מחבר הספר ״ארון עדות״. לאחר השרפה הגדולה עבר עם חסידיו לראדום, אך הם הוסיפו להיקרא ״חסידי ביאלובז׳גי״. **מתוך האתר: מרכז מורשת יהדות פולין**

בלומה (כהן) היידנקרוג סיפרה: אחת הדודות, נהגה לנסוע ברכבת מרחק גדול מעיר מגוריה אל בית המשפחה בשצ׳בז׳שין, כדי לגזור את ציפורני רגליה של הסבתא. לאחר שמרדכי פליישר נפטר והמשפחה החלה לרדת מנכסיה, ר׳ ירמיה רבינוביץ׳ מצא עבודה כרב בוורשה. נראה שאשתו פייגה רבינוביץ׳, היא זו שבלומה התכוונה אליה, שנסעה כל הדרך מוורשה אל בית הוריה, כדי לטפל באימה חווה.

[20] נקראת גם הורדנה, גרודנא או הוראדנא (בפולנית Grodno). עיר בבלארוס על גדות נהר ניימן, בקרבת הגבול עם פולין וליטא.

דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין

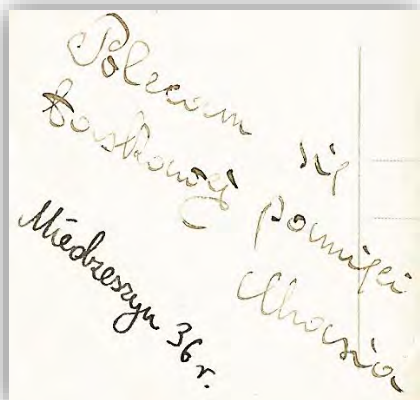

97. Состоялось въ городѣ Щебрешинѣ восьмого октября тысяча девятьсотъ седьмого года въ одиннадцать часовъ утра. Явился лично Іеремія Рабиновичъ, двадцати лѣтъ, житель посада и гмины Бялобржеги, Радомской губерніи, въ присутствіи свидѣтелей Нухима Тухшнайдера, шестидесяти шести лѣтъ и Маера Дыкера, сорока девяти лѣтъ, школьниковъ при синагогѣ, въ городѣ Щебрешинѣ жительствующихъ и предъявилъ намъ младенца женскаго пола, объявляя, что онъ родился въ городѣ Щебрешинѣ второго августа сего года въ первомъ часу ночи отъ законной его жены Фаиги, урожденной Флейшеръ, девятнадцати лѣтъ отъ роду. Младенцу сему при совершеніи религіозного обряда дано имена Дина-Рухля. Актъ сей объявляющему и свидѣтелямъ прочитанъ, ими и нами подписанъ. —
Нухимъ Тухшнайдеръ Маеръ Дыкеръ

כרוניקה: רישום לידה שנערך בשצ׳בז׳שין ב-8 באוקטובר 1907 ב-11:00 בבוקר. הגיע באופן אישי רבינוביץ׳ ירמיה (Rabinovich Jeremija) בן 20. תושב ביאלובז׳גי, מחוז רדומסקי, בנוכחותם של העדים: טוצ׳שניידר נוחים (Tuchsznajder Nuchim) בן 66 ו-מאיר דייקר (Majer Dyker) בן 49, תושבי שצ׳בז׳שין, גבאים בבית הכנסת. והציגו לנו תינוקת, שנולדה בשצ׳בז׳שין ב-2 באוגוסט השנה, ב-01:00. מאשתו החוקית פייגה, מבית פליישר, בת 19. לתינוקת נתנו שם דינה-רוחלה. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. חתימות: האב, העדים, בורגמייסטר.

דינה רוחלה נישאה לנוטה ציטרין ב-1931. ברשימת הנספים במלחמת העולם ה-II שבספר הזכרון לקהילת שצ׳בז׳שין מופיעה רשימה ארוכה של נספים מבני משפחת ציטרין. דינה-רוחלה היתה ביניהם.

חסיה רבינוביץ׳

חסיה (Chaja/Chasza Rabinowiecz), היתה בקשרים חמים במיוחד עם בת דודתה בלומה (כהן) היידנקרוג. חסיה היתה מבוגרת מבלומה ב-5 שנים (נולדה ב-1915) והמשיכה להתכתב איתה לאחר שבלומה עלתה לארץ ישראל ועד לפרוץ המלחמה. ראה עוד איורים: 131–132; 134–136; 144; 159; 166.

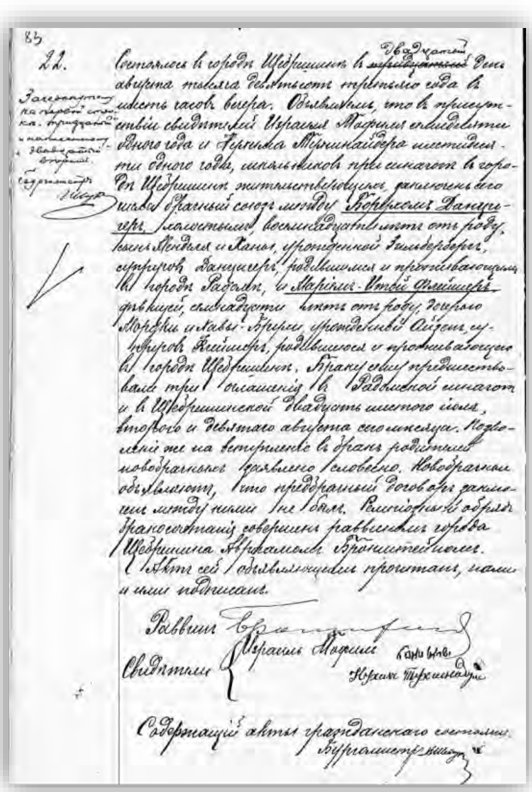
54. מיידז׳שין, 25 באוגוסט 1936, חסיה רבינוביץ׳

55. 1936. חסיה רבינוביץ'

מרים-איטה (פליישר) דנציגר

מרים-איטה, נולדה בשצ'בז'שין, בת לחוה ומורדקו פליישר. כינויה היה מאצ'ה. היא נישאה (1902 או 1903) לברוך דנציגר, יליד ראדום.

כרוניקה: רישום נישואים בשצ'בז'שין, ב-20 באוגוסט 1903, בשעה 18:00. אנו מודיעים שבנוכחותם של העדים ישראל טאפל בן 71 (Israel Tafel) ונוחים (נחום) טוצ'שניידר (Nuchim Tuchsznajder) בן 61, גבאים בבית הכנסת, התקיים טקס נישואין דתי בעיר שצ'בז'שין, בין בורוך דנציגר (Boruch Dantzyger), בחור בן 18, בן של מנדל (Mendel) וחנה לבית זילברברג (Chana Zilberberg), בני הזוג דנציגר, שנולד וגדל בעיר ראדום. לבין הבחורה מרים-איטה פליישר (Miriam-Ita Flejszer), בת 17. בת של מורדקה (Mordka) וחוה-ברוכה לבית אייזן (Chawa-Brucha Ajzen), בני הזוג פליישר, שנולדה וגדלה בשצ'בז'שין. לנישואין אלה קדמו 3 הכרזות בבתי הכנסת בערים ראדום ושצ'בז'שין. ב: 26/7, 02/08, 09/08 השנה. אישור לנישואים הללו מהוריהם נאמר בעל פה. הזוג הודיע שלא היה ביניהם שום הסכם נישואים קודם. טקס הנישואים בוצע על ידי רב העיר שצ'בז'שין, אברהם ברונשטיין.

נחתם על ידי העדים והאנשים הנוכחים.

מתוך ספר מרשם האוכלוסין של ראדום גוברניה

שם ושם משפחה	תאריך ומקום לידה	נישואין	עיסוק
מרים-איטה Marjem Ita	16/3/1887 שצ׳בז׳שין	ברוך דנציגר Boruch Dancygier	עקרת בית Przy mężu
ברוך דנציגר Baruch Dancygier	1/9/1885 ראדום	מרים איטה Marjem Ita	בעל טחנת קמח
חנה-הינדה Chana Chinda	30/6/1905 שצ׳בז׳שין		גרה אצל ההורים przy rodzcach
שפטקה Spetka	9/4/1907 שצ׳בז׳שין		גרה אצל ההורים przy rodzcach
שרה-רבקה Sura Rywka	24/3/1915 שצ׳בז׳שין		גרה אצל ההורים przy rodzcach

נאמר על ברוך דנציגר כי היה בעל/חוכר טחנת קמח, ונראה שעבד בעסקי משפחת פליישר. מרים-איטה היתה עקרת בית, או לפי הגדרת משם האוכלוסין – ״מתגוררת אצל הבעל״ (Przy mężu). לזוג היו שלוש בנות:

חנה-הינדה, המכונה אנצ׳ה (Chana Chinda). נולדה ב-30/6/1905 בשצ׳בז׳שין ;

שפטקה (Spetka)/שפטלה. נולדה 9/4/1907 בשצ׳בז׳שין;

שרה-רבקה (Sura Rywka). נולדה 24/3/1915 בשצ׳בז׳שין.

שלושת הבנות הוגדרו במרשם האוכלוסין כ״מתגוררות אצל ההורים״ (przy rodzcach), כלומר, הן היו עדיין רווקות בשנה בה נערך הרישום.

מרים-איטה, בעלה ברוך, בנותיהם ובני ביתם נספו כולם בשואה.

56. מרים איטה (מאצ׳ה) ובנותיה חנה-הינדה (משמאל) ושפטקה (מימין). סביב 1910.

חנה-הינדה (אנצ׳ה) (דנציגר) כהן

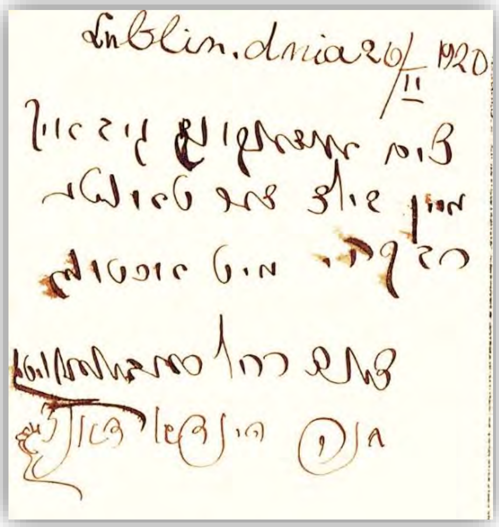
הערת העורכת: חנה-הינדה (כונתה אנצ׳ה) בת מרים-איטה וברוך דנציגר. בינה לבין בלומה (כהן) היידנקרוג) שררו יחסי אהבה חזקים, מה שמסביר גם את ריבוי התמונות של אנצ׳ה שהביאה אתה בלומה לארץ ישראל. הקשר בין השתיים נשמר במכתבים ובתמונות ממש עד לפרוץ מלחמת העולם ה-II.

57. אנצ׳ה בתלבושת של בית ספר ״בית יעקב״

58. אנצ׳ה (1) בתלבושת של בית הספר ״בית יעקב״ עם חברות ו/או בנות דודה
מספרי 2 ו-3 מופיעות גם בתמונה הבאה

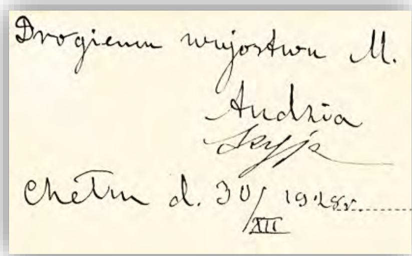

Lublin. dnia 26/II 1920

59. לובלין, פברואר 1920. אנצ'ה (1) עם בנות חברות ו/או בנות דודות

מספרי 2 ו-3 מופיעות גם בתמונה הקודמת; 4 – שמה אינו ידוע. רשום השם דינה-רחל רבינוביץ', אולי היא מס' 3?

Drogiemu wujostwu M.
Andzia
Chełm d. 30/XII

60. 30 בדצמבר 1928. חנה-הינדה (דנציגר) ובעלה שעיה כהן

61–62. שעיה כהן, בעלה של חנה-הינדה, בן לשורה (ניסנבאום) והרשזון כהן

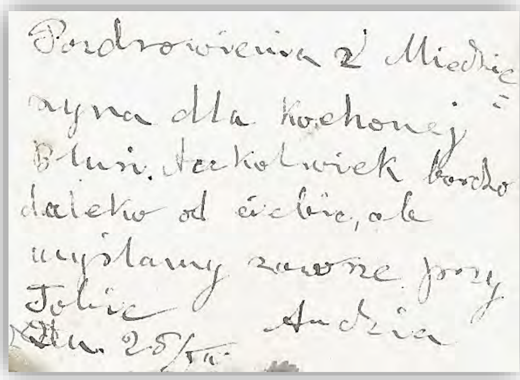

63–64. חנה-הינדה (דנציגר) כהן ובת דודה/קרובת משפחה ששמה לא ידוע

65–66. 1935. חנה-הינדה (דנציגר) כהן

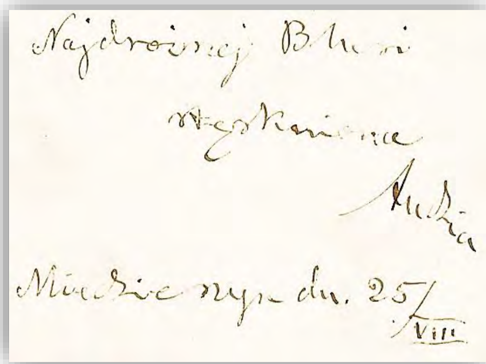

Pozdrowienia z Miedze-
szyna dla kochanej
Bluni. Aczkolwiek bardzo
daleko od ciebie, ale
myślamy zawsze przy
Tobie Andzia
Dn. 25/VIII

בלומה האהובה והיקרה, ברכות ממיידז׳שין.
למרות המרחק הגדול ממך, מחשבותינו איתך.
אנצ׳ה. 25 באוגוסט, 1939
(תרגום מפולנית לאנגלית : Marek Borzeszkowski)

67. מיידז׳שין 1939 [21]

1 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן; 2 – דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין; 3 – פייגה רבינוביץ׳; 4 – חסיה רבינוביץ׳

[21] מיידז׳שין נמצאת כ-15 ק״מ דרומית-מזרחית לוורשה. במקום, המרוחק כ-250 ק״מ משצ׳בז׳שין, היו בעיקר בקתות נופש.

Najdroższej Bluni
wspomnienie
Andzia
Miedzeszyn dn. 25/VIII

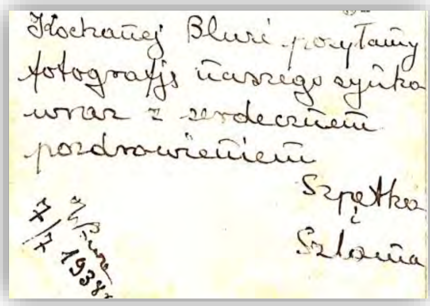
68. מיידז'שין, 25 באוגוסט 1939
מכתב ותמונות אחרונים שנשלחו לבלומה בחיפה,
5 ימים לפני פרוץ המלחמה

שפטקה/שפטלה דנציגר

בת מרים-איטה וברוך דנציגר.

69. שפטקה דנציגר

Kochanej Bluni przysyłamy
fotografję naszego synka
wraz z serdecznem
pozdrowieniem
Szpetka
Szlawa
7/VII 1938

7 ביולי 1938. בלוז'ה היקרה. שולחת לך
תמונה של הבן שלנו בצרוף ברכות מכל הלב.
שפטקה וסלווה Szlawa (תרגמה מפולנית: חנה בשן)

70. בשורה משמחת על הולדת הבן
אפשרי שמדובר בשפטקה (דנציגר), ביתם של מרים-איטה וברוך דנציגר, אחותה של אנצ'ה.

חנה (פליישר) מינצברג

חנה ילידת שנת 1894, היתה נשואה לראובן מינצברג (Chana and Rywen Mincberg). ברשימת העסקים בשצ׳בז׳שין משנת 1929 נרשם כי ראובן מינצברג היה בעליה או חוכר של תחנת קמח.

באינדקס השמות רשומים 4 בנים:

חיל (יחיאל)-לייב (1915–1922)

יצחק (Izaak) מינצברג (1917), נשלח משצ׳בז׳שין למחנה עבודה ליפובה בלובלין (כנראה 22/6/1941) משם לא חזר.

הערש-מנדל (נולד 1923).

פנחס (נולד 1929).

אסתר (אסתושה) (פליישר) ספיר

אסתר ספיר היתה האחות הצעירה ביותר לבית פליישר. כולם כינו אותה אסתושה. היא היתה נשואה לדוד ספיר והיה לה בן יחיד, מארק שמו, שהיה בערך בגיל בר מצווה כשפרצה המלחמה. אסתושה גרה בלובלין אך עם פרוץ המלחמה עברה עם כל משפחתה לגור בשצ׳בז׳שין, בבית משפחת פליישר.

ספיר – פירוש ותפוצה: השם ידוע בערים שונות וביניהן וולאדיסלאוו, ליפנו, ראדזין וזמושץ׳.

72 . אסתר (פליישר) ספיר (שמאל) ובת דודה ששמה לא ידוע

71. אסתר (פליישר) ספיר (שמאל) ואנצ׳ה דנציגר

73. אסתר (פליישר) ספיר – משמאל,
כנראה עם אחת מאחיותיה הבוגרות

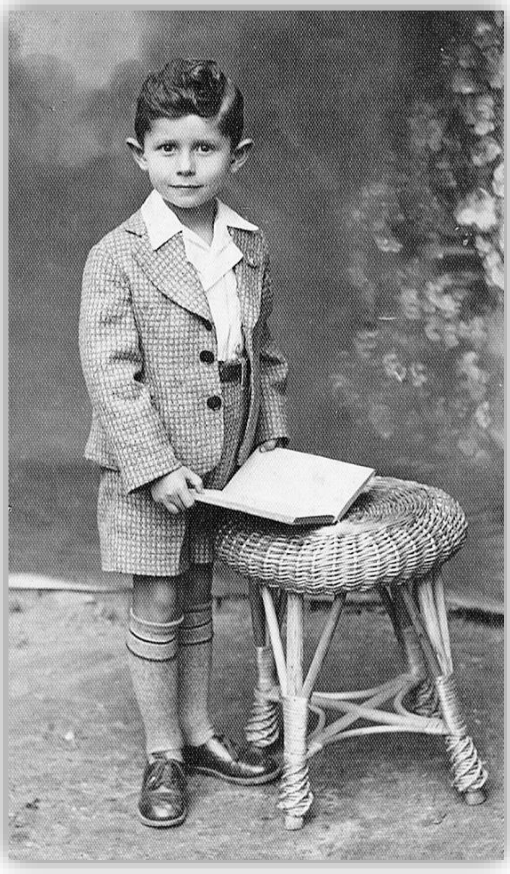

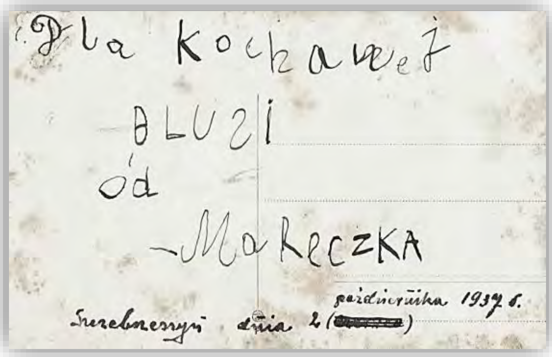
74. אסתר (פליישר) ספיר

75. משמאל – 1929 בערך. אסתר (פליישר) ספיר
76. מימין – לובלין, 1934. אסתר (פליישר) ספיר עם הבן מארק

77. 1937. מארק ספיר שלח תמונה לבלומה כהן בארץ ישראל ורשם מאחור הקדשה

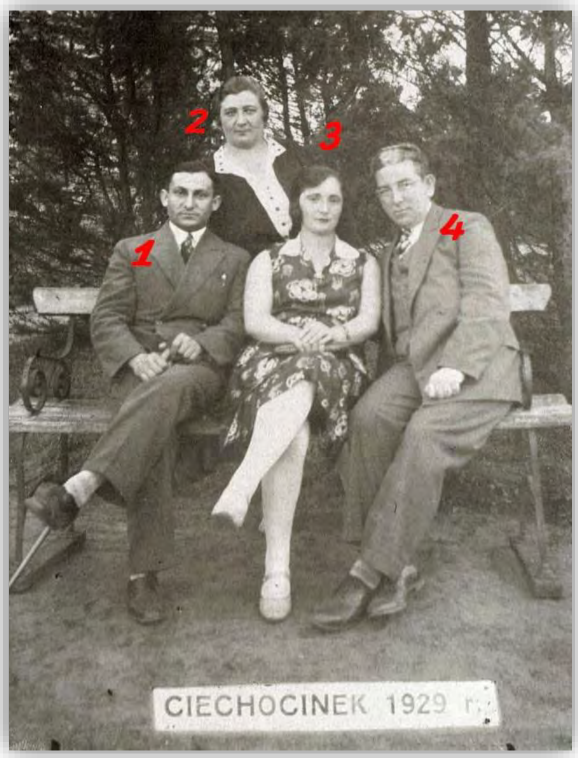
משפחת פליישר יוצאת לחופשה בצ׳ייחוצ׳ינק (Chiechocinek), 1929

78. צ׳ייחוצ׳ינק, 1929. משפחת פליישר נופשת

1 – ירמיה רבינוביץ׳; 2 – דנצ׳ה פליישר; 3 – אסתר (פליישר) ספיר; 4 – קרוב משפחה ששמו לא ידוע;
5 – דבורה, אשתו של דנצ׳ה; 6 – פייגה (פליישר) רבינוביץ׳
הדמויות שאינן מסומנות במספרים –שמותיהן לא ידועים אך אין ספק שמדובר בבני משפחת פליישר.
שש הילדות שיושבות בחזית – שמותיהן אינם ידועים

צ׳ייחוצ׳ינק (Chiechocinek), עיר במחוז ורשה, היתה אחד מאתרי המרפא וההבראה הגדולים בפולין. העיר בנויה על מאגר תת-קרקעי של מעיינות מלוחים המכילים ברום, יוד וברזל, ששימשו לריפוי מחלות שונות. עיקר שגשוגה של העיר היה בתקופה שבין מלחמות העולם.

79. צ׳ייחוצ׳ינק, *1929*. משפחת פליישר נופשת
1 – דנצ׳ה פליישר ; 2 – פייגה (פליישר) רבינוביץ׳ ;
3 – אסתר (פליישר) ספיר ; 4 – קרוב משפחה,
ששמו אינו ידוע אך מופיע בתמונות נוספות (78 : 4)

80. צ׳ייחוצ׳ינק, *1929*. משפחת פליישר נופשת
משמאל לימין : אסתר ספיר; דנצ׳ה; פייגה
רבינוביץ׳ ; קרוב משפחה, ששמו אינו ידוע
אך מופיע בתמונות נוספות

81 – 82. צ׳ייחוצ׳ינק, *1929*. משפחת פליישר נופשת
תמונה משמאל – אסתר (פליישר) ספיר ;
תמונה מימין : משמאל לימין – פייגה (פליישר) רבינוביץ׳

מראי מקום

קעלנאר י׳ תשמ״ד (1984). דער גביר. בתוך **ספר זכרון לקהילת שברשין**. חיפה: 367–368

Beider A. 1996. *A Dictionary of Jewish D Surnames from the Kingdom of Poland*. Teaneck, NJ.

Bibel P. 2004a. Mordechai Fleisher. In Bibel P., *Tales of the Shtetl*. Oakland, CA: 32–35

Bibel P. 2004b. Faiga. In Bibel P., *Tales of the Shtetl*. Oakland, CA: 22

Chmielasz E. 2005a. A Street in Szcebrzeszyn. In Shuval D. ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 20–21

Chmielasz E. 2005b. Shabbat in My Shtetl. In Shuval D. ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 57–60

Bibel P. 2005. Ah, You *Shtetl* Mine! In Shuval D. ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 173–175

Kellner Y. 2005. The Magnate. In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 203

Koenig J., 2003. The Wonderful World of Jewish Women's Names. *Jewish Genealogy Society of Southern Nevada, Inc*

Messinger M. 2005. Why Szczebreszyn? In Shuval D. ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 69; מסינגר 1984

רשימות גניאלוגיות של משפחת פליישר

הנתונים נלקטו ונערכו מתוך אינדקס שמות, שצ׳בז׳שין, לובלין גוברניה (JRI-Poland.org)

משפחת פליישר (מהינדה וולף-קופל עד מורדקו פליישר) – אילן משפחתי

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
וולף-קופל פליישר [22] Wolf-Kopel Flajszer		הינדה (?) פליישר Hinda (?) Flajszer		בעל של הינדה פליישר. אבא של זנדל ואהרון פליישר.
זנדל פליישר [23] Zendel/Zindel Flajszer	1776	ביילה (בת לייב?) [24] Bajla	1848	בעל של ביילה. בן של הינדה וולף-קופל פליישר. אח של אהרון פליישר. אבא של שורה, הערשל, רבקה, לייבוש ושמואל פליישר.
שורה פליישר Sura Flajszer			1811	בת של זנדל וביילה פליישר. אחות של הערשל, רבקה, לייבוש ושמואל.
הערשל פליישר Herszel Flajszer		1829 צירלה שוורץ Cyrla (Szwartz) Flejszer		בן של הינדה וולף-קופל פליישר. אח של אהרון פליישר. אח של שורה, רבקה, לייבוש, שמול.
רבקה פליישר Rywka Flajszer			1813	בת של ביילה וזנדל פליישר. אחות של שורה, הערשל, לייבוש ושמול.
לייבוש פליישר Lejbus Flajszer	1818			בן של ביילה וזנדל/זיידל פליישר. אח של שורה, הערשל, רבקה ושמואל.
שמואל פליישר Szmul Flajszer	1828		1828	בן של ביילה וזנדל פליישר. אח של שורה, הערשל, רבקה ולייבוש.

[22] אין וודאות לגבי השם.
[23] נמסר שהיה קצב.
[24] ביילה בת לייב (Lejb) נולדה ב-1817, נפטרה אלמנה בשנת 1852, בגיל 35.

שורה-פייגה ואהרון פליישר

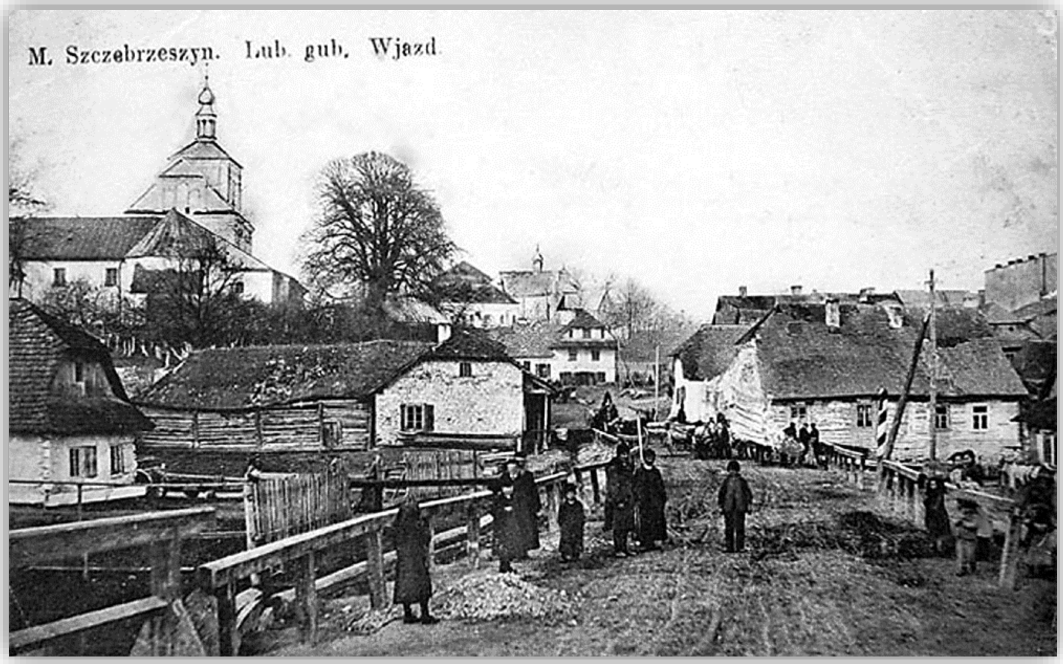
שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
שורה-פייגה (?) פליישר Sura-Fajga (?) Flajszer	1778		1846	אשתו של אהרון פליישר. אמא של וולף-קופל, גרשון ויודקה פליישר. סבתא-רבתא של מורדקו פליישר
אהרון פליישר Aron Flajszer				בן של הינדה וולף-קופל פליישר. אח של זנדל פליישר. בעל של שורה-פייגה. אבא של וולף-קופל, גרשון ויודקה פליישר. סבא-רבא של מורדקו פליישר
וולף-קופל פליישר Wolf-Kopel Flajszer	1799	1840 מירלה-רבקה (כהן) פליישר Mirla-Rywka (Kohen) Flajszer		בן של שורה-פייגה ואהרון פליישר. בעל של מירלה (כהן) פליישר. אבא של שלמה, מאיר-שלמה ואברהם.
יודקה פליישר Judka Flejszer	1805	פייגה-חנה בורשטיין Fajga-Chana Bursztajn	12/3/1882	בן של שורה-פייגה וארון פליישר. אבא של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה ומורדקו פליישר.
גרשון פליישר Gerszon Flajszer	1810	1830 אסתר (ספיר) פליישר [25] Ester (Szafir) Flajszer		בן של שורה-פייגה ואהרון פליישר. אח של יודקה פליישר וולף-קופל. אבא של דבוירה, גיטלה-רבקה, יענקל-יצחק, פייגה, חיה, שוסיה-רוחלה. דוד של מורדקו פליישר.
מאיר-שלמה פליישר Majer-Szlomo Flajszer	1820		1820 ?	בן של וולף-קופל ומירלה (כהן) פליישר. נכד של אהרון ושורה פליישר.
אברהם פליישר Abram Flajszer	1824			בן של וולף-קופל ומירלה (כהן). נכד של אהרון ושורה פליישר.
שלמה פליישר Szloma Flajszer	1821	1840 חנה (זילברפלד) פליישר [26] Hana (Zylberfeld) Flajszer	1848	בן של וולף-קופל ומירלה. נכד של שורה-פייגה ואהרון פליישר. אבא של רוחלה אירשטר, פייגה-שורה ומריה פליישר

[25] גרשון פליישר היה חייט במקצועו ובן 20 שנים כשהתחתן ב-1830. לא ברור אם התחתן עם אסתר לבית ספיר או עם שורה לבית קופלוביץ' Sura Koplowicz.

[26] האלמנה חנה פליישר (ילידת 1821, ביתם של מושק ומלכה זילברפלד Moszek & Malka Zylcerfeld) נישאה בשנית (ב-1851) למיכאל ברטמן Michel Bertman.

שורה-פייגה ואהרון פליישר – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
רוחלה (פליישר) אירשטר Ruchla (Flajszer) Irszter	1844	1862 חיים אירשטר Chaim Irszter		בת של חנה ושלמה פליישר. נכדה של מירלה וולף-קופל. אחות של שורה ומריה פליישר.
פייגה-שורה פליישר Fajga-Sura Flajszer	1847			בת של חנה ושלמה פליישר. נכדה של מירלה-רבקה וולף קופל. אחות של מריה ורוחלה אירשטר.
מריה פליישר Marye Flajszer	1849			בת של חנה ושלמה פליישר. נכדה של מירלה וולף-קופל ומירלה. אחות של שורה ורוחלה אירשטר.

שצ'בז'שין בראשית המאה ה-20 (biblioteka.teatrnn.pl)

אסתרה (ספיר) וגרשון פליישר (דוד של מורדקו פליישר)

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
אסתר (ספיר) פליישר Ester (Szafir) Flajszer	1807	1830 גרשון פליישר Gerszon Flajszer	1855	אמא של דבוירה, גיטלה-רבקה, יענקל-יצחק, פייגה, חיה, שוסיה-רוחלה.
גרשון פליישר Gerszon Flajszer	1810	1830 אסתר (ספיר) פליישר [27] Ester (Szafir) Flajszer		בן של ארון ושורה-פייגה פליישר. אח של יודקה פליישר וולף-קופל. אבא של דבוירה, גיטלה-רבקה, יענקל-יצחק, פייגה, חיה, שוסיה-רוחלה. דוד של מורדקו פליישר.
דבוירה (פליישר) מינייר Dwojra (Flajszer) Mienier	1834	1853/5 שמואל מינייר[28] Szmul/Szamel Mienier		בת של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
אידלה (או גיטלה)-רבקה (פליישר) קראוט [29] Idla/Gitla-Rywka (Flajszer) Kraut	1837	1857 שלמה שר Szloma Szer	1910	בת של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
יענקל-יצחק/אייסק פליישר [30] Jankiel-Icek Flajszer	1843	1864 ברנדלה דראג/דרונג [31] Brandla Drąg/Drong		בן של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
פייגה פליישר Fajga Flajszer	1846		1848	בת של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
חיה פליישר Chaja Flajszer	1849			בת של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.

[27] גרשון פליישר היה חייט במקצועו ובן 20 שנים כשהתחתן ב-1830. לא ברור אם התחתן עם אסתר לבית ספיר או עם שורה לבית קופלוביץ' Sura Koplowicz.

[28] שמואל בא מטורובין Turobin שליד לובלין.

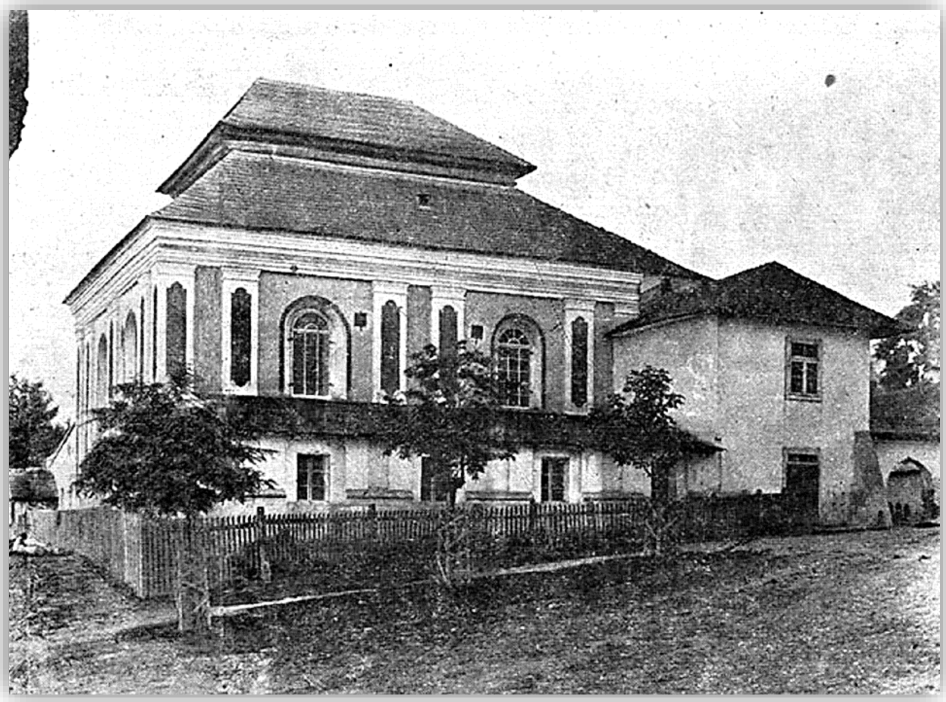
[29] באינדקס אחר של שצ'בז'שין היא רשומה בטעות כנראה, כבתם של פייגע-חנה ויודקה פליישר

[30] נמסר שאביו גרשון החייט היה בן 38 ואמו אסתר בת 35.
יכול להיות שיענקל נישא בשנית. שם הכלה: רוחלה שניידר Ruchla Sznajder. בהיותו בן 51, ורוחלה בת 40, נולד להם (ב-1894) בן ושמו יוסף-לייב Josif-Lejb.

[31] ברנדלה (דראג/דרונג) נפטרה ב-1867 לאחר שילדה שני תינוקות שלא שרדו עד גיל שנה אחת. אפשרי שנפטרה מעט אחרי לידת התינוק השני, מאחר ורשמו אותו וקבל שם.

אסתרה (ספיר) וגרשון פליישר (דוד של מורדקו פליישר) – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
שוסיה-רוחלה (פליישר) ברגמן [32] Szosia-Ruchla (Flajszer) Bergman	1851 ?	1862 ? ישראל-לייב ברגמן Srul-Lejb Bergman		בת של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
אברהם פליישר Abram Flajszer	1865		1865	בן של ברנדלה (דראג/דרונג) ויענקל/אייסק פליישר. נכד של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.
אהרון פליישר Aron Flajszer	1867		1867	בן של ברנדלה (דראג/דרונג) ויענקל/אייסק פליישר. נכד של אסתר (ספיר) וגרשון פליישר.

שצ׳בז׳שין, בית הכנסת לפני 1939 (biblioteka.teatrnn.pl)

[32] אחת משתי אפשרויות: או שתאריך הלידה שגוי או שתאריך הנישואין שגוי.

פייגה-חנה ויודקה פליישר (הורי מורדכו)

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
פייגה-חנה (בורשטיין) פליישר Fajga (Burstajn) Flejszer	1811	יודקה פליישר Judka Flejszer	10/1/1888	בת של איטה ומורטקה Ita, Mortka. אמא של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה ומורדכו פליישר.
יודקה פליישר Judka Flejszer	1805	פייגה-חנה בורשטיין Fajga-Chana Bursztajn	12/3/1882	בן של שורה-פייגה וארון פליישר. אבא של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה ומורדכו פליישר.
קופל-וולף פליישר Kopel Wolf Flejszer	1833		1837	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של מורדכו פליישר.
יענקל פליישר Jankel Flejszer	1839	חיה פרידמן [33] Chaja Frydman		בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אבא של שלמה, אייסק, חיים-הערש, פרלה, דבוירה, זלדה, נחמן, מלכה, שורה. אח של מורדכו פליישר.
גיטלה (פליישר) ארביספלד Gitla (Flejszer) Arbisfeld	1844	1861 אברהם ארביספלד Abram Arbisfeld		בת של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אחות של מורדכו פליישר.
חיים פליישר Chaim Flejszer	1846		1846 [34]	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של מורדכו פליישר.
חנה פליישר Chana Flejszer	1847		1849	בת של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אחות של מורדכו פליישר.
ברוך פליישר Bajruch Flejszer	1849		1849 [35]	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של מורדכו פליישר.
יוסף פליישר Jozef Flejszer	1851		? 1855	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של מורדכו פליישר.

[33] נמסר כי כאשר נולד יענקל פליישר, אביו יודקה היה בן 31 ואמו פייגע בת 28.
[34] חיים נפטר בגיל 8 חודשים.
[35] ברוך נפטר בגיל חודשיים.

פייגה-חנה ויודקה פליישר (הורי מורדקו) – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
איטה (פליישר) בראייר Ita (Flejszer) Brajer	1858		1933	אחות של מורדקו פליישר.
מורדקו פליישר Mordko Flejszer	1854	ינטע זילברמן Jenta Zylberman 8/6/1882 חוה-ברוכה אייזן Chawa-Brucha Ajzen	1933	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה.
ינטע (זילברמן Zylberman) פליישר	1854		9/5/1882	אשתו הראשונה של מורדקו פליישר.
חוה-ברוכה (אייזן) פליישר Chawa-Brucha (Eyzen) Flejszer	1861	8/6/1882 מורדקו פליישר	24/6/1936	בת של שורה (פונד Fund) ולייבע (יודה-אריה) אייזן. אשתו השניה של מורדקו פליישר.

שצ'בז'שין, בית הכנסת המשוקם. משמש היום מוזיאון התרבות העירוני

חיה (פרידמן) ויענקל פליישר[36] (אח של מורדקו)

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
יענקל פליישר [37] Jankiel Flejszer	1839	חיה פרידמן Chaja Frydman		בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של מורדקו פליישר. אבא של שלמה, אייסק, חיים-הערש, פרלה, דבוירה, זלדה, נחמן, מלכה, שורה.
זלדה (פליישר) לרנר Zelda (Flejszer) Lerner	1859	1878 יעקב אליעש לרנר Jakob-Eliasz Lerner		בת של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
חיים-הערש פליישר Chaim-Gersz Flejszer	1864	1882 איטה-(הינדה?) Ita-(Hinda?)		בן של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
שלמה פליישר Szloma Flejszer	1867		1868	בן של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
דבוירה (פליישר) ברפוס Dwojra (Flejszer) Barfus	1869	1890 יעקב מיילך Jacob Mejlech		בת של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
פרלה (פליישר) קלנר Perla (Flejszer) Kelner	1872	1896 אייזיק קלנר Ajzyk Kelner		בת של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
נחמן פליישר Nachman Flejszer	1875		1875 ?	בן של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
אברהם פליישר Abram Flejszer	1877		1877 ?	בן של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
מלכה (פליישר) קליגר [38] Malka (Flejszer) Kligier	1878	1898 משה קליגר Moszek Kligier		בת של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.
יצחק/אייסק פליישר Icek Fljszer	1881		1881 ?	בן של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר.

[36] אפשרי שבין 1884 ל-1893, יענקל היה אלמן ונשא לאשה את רוחלה שניידר Ruchla Sznajder. בשנת 1894 נולד בנם יוסף-לייב Josif-Lejb, כשהוריו יענקל ורוחלה היו בני 51 ו-40 (בהתאמה). הילד נפטר בשנת 1895.

[37] אפשרי שליענקל היה שם נוסף : לייבוש Lejbus.

אפשרי שליענקל וחיה היתה בת נוספת, איטה Ita, שנפטרה בשנת 1885

[38] אפשרי שלמלכה ומשה קליגר נולדה בשנת 1900 ילדה בשם בוניה Bunia, שנפטרה עוד באותה השנה.

חיה (פרידמן) ויענקל פליישר[39] (אח של מורדקו) – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
שורה (פליישר) גולדשמיט Sura (Flejszer) Goldszmit	1885	1905 ישראל גולדשמיט Izrael Goldszmit		בת של איטה וחיים-הערש פליישר. נכדה של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר. נינה של פייגה-חנה ויודקה פליישר.
לאה פליישר Laia Flejszer ינטע פליישר Jenta Flejszer אברהם פליישר Abram Flejszer	1895			ילדים של איטה וחיים-הערש פליישר. נכדים של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר. נינים של פייגה-חנה ויודקה פליישר.
מורדקו פליישר Mordko Flejszer	1896			בן של איטה וחיים-הערש פליישר. נכד של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר. נין של פייגה-חנה ויודקה פליישר.
מנשה פליישר Menasza Flejszer	1901		1903	בן של איטה וחיים-הערש פליישר. נכד של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר. נין של פייגה-חנה ויודקה פליישר.
יודקו-פנחס פליישר Judko-Pinches Flejszer	1904			בן של איטה וחיים-הערש פליישר. נכד של חיה (פרידמן) ויענקל פליישר. נין של פייגה-חנה ויודקה פליישר.

[39] אפשרי שבין 1884 ל-1893, יענקל היה אלמן ונשא לאשה את רוחלה שניידר Ruchla Sznajder. בשנת 1894 נולד בנם יוסף-לייב Josif-Lejb, כשהוריו יענקל ורוחלה היו בני 51 ו-40 (בהתאמה). הילד נפטר בשנת 1895.

מורדקו פליישר, נשותיו, ילדיו ונכדיו

שם/אירוע	B	M	D	הערות
	B	M	D	
פייגה-חנה (בורשטיין) פליישר Fajga (Burstajn) Flejszer	1811	יודקה פליישר Judka Flejszer	10/1/1888	בת של איטה ומורטקה Ita, Mortka. אמא של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה ומורדקו פליישר.
יודקה פליישר Judka Flejszer	1805	פייגה-חנה בורשטיין Fajga-Chana Bursztajn	12/3/1882	בן של שורה-פייגה וארון פליישר. אבא של גיטלה, קופל-וולף, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף, איטה ומורדקו פליישר.
מורדקו פליישר Mordko Flejszer	1854	ינטע זילברמן Jenta Zylberman 8/6/1882 חוה-ברוכה אייזן Chawa-Brucha Ajzen	1933	בן של פייגה-חנה (בורשטיין) ויודקה פליישר. אח של קופל-וולף, גיטלה (פליישר) ארביספלד, יענקל, חיים, חנה, ברוך, יוסף ואיטה (פליישר) בראייר. אבא של נחומה (פליישר) גרנרייך, יוכבד, שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה-לאה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך.
ינטע (זילברמן) פליישר [40] Jenta (Zylberman) Flejszer	1854		9/5/1882	אשתו הראשונה של מורדקו פליישר. אמא של נחומה (פליישר) גרנרייך.
יוכבד פליישר Jochewet Flejszer	1875		1882	בת של ינטע (זילברמן) ומורדקו פליישר.
נחמה/נחומה/חומה (פליישר) גרנרייך Nechuma/Chuma (Flejszer) Gerenrajch	3/6/1877	20/2/1896 שלום (שולים) גרנרייך Szulim Gerenrajch		בת של ינטע (זילברמן) ומורדקו פליישר.
פייגה (גרנרייך) Fajga Gerenrajch	1908			בת של נחומה (פליישר) ושולים גרנרייך Szulim Gerenrajch .

[40] ינטע, בת גולדה ושמואל זילברמן, נפטרה בגיל 28.

מורדקו פליישר, נשותיו, ילדיו ונכדיו – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
חוה-ברוכה (אייזן) פליישר Chawa-Brucha (Eyzen) Flejszer	1861	8/6/1882 מורדקו פליישר	24/6/1936	בת של שורה (פונד Fund) ולייבע (יודא-אריה) אייזן. אשתו השניה של מורדקו פליישר. אמא של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה-לאה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך.
שורה (פליישר) מינצברג Sura (Fleiszer) Mincberg	1884	30/10/1902 יעקב מינצברג[41] Jacow Mincberg	1934/1935	בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר אחות של נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה-לאה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך.
מרים-איטה (פליישר) דנציגר Maryjem-Ita (Flejszer) Dancygier	16/3/1887	20/8/1903 ברוך דנציגר Boruch Dancygier		בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה-לאה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך. אמא של חנה-הינדה (דנציגר) כהן, שפטקה ושורה-רבקה דנציגר.
פייגה (פליישר) רבינוביץ' Feyga/Fajga (Flejszer) Rabinowiecz	1890	21/7/1906 מרדכי-ירמיה רבינוביץ' Mordko-Yirmijah Rabinowiecz		בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פרלה-לאה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך. אמא של חסיה, דינה-רוחלה ומאיר-שרגא רבינוביץ'.

[41] שרה (פליישר) ויעקב מינצברג, ראה בפרק נפרד המוקדש להם.

מורדקו פליישר, נשותיו, ילדיו ונכדיו – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
פרלה-לאה (פליישר) Perla-Lea (Flejszer)	1892	1910 נישואין ראשונים: שמחה פוגצ'בסקי. גירושין: 1923 Simcha Pugaczewski		בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך.
חנה (פליישר) מינצברג Chana (Fleiszer) Mincberg	1895 ?	ראובן מינצברג Rywen Mincberg		בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך. אמא של חיל/יחיאל-לייב, יצחק, הערש-מנדל ופנחס מינצברג.
אטלה-רבקה (פליישר) כהן Etla-Rywka (Flejszer) Kohen	10/10/1895	1919 מיכאל כהן Michal Kohen	1922	בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה, חנה (פליישר) מינצברג, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך. אמא של בלימה (כהן) היידנקרוג.
דונצ'ה פליישר Don-Lejba/Lejbisz Fleiszer	1898	1924 דבורה/דורה צ'ארני [42] Dwojra Czarny	8/1/1942	בן של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אח של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, אסתרה (פליישר) ספיר, מיילך. אבא של סומק/שמעון פליישר.

[42] דבורה (צ'ארני) פליישר-זילבר נפטרה בשנת 1979 והיא קבורה בקריית שאול, ישראל. היא נזכרת בפרקים נוספים בעבודה.

מורדקו פליישר, נשותיו, ילדיו ונכדיו – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
אסתר (אסתרה) (פליישר) ספיר Estera (Flejszer) Saphir	1901	דוד ספיר David Saphir. נספה ב-1942 בשצ'בז'שין	נספתה ביוני 1942 (?) בשצ'בז'שין	בת של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אחות של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, מלך. אמא של מרק Marek
מלך פליישר Meilach Flejszer	1904		1905	בן של חוה-ברוכה (אייזן) ומורדקו פליישר. אח של שורה (פליישר) מינצברג, נחמיה-יחיאל, מרים-איטה (פליישר) דנציגר, פייגה (פליישר) רבינוביץ', פרלה, חנה (פליישר) מינצברג, אטלה-רבקה (פליישר) כהן, דונצ'ה-לייב, אסתרה (פליישר) ספיר.
חנה-הינדה (דנציגר) כהן Chana-Chinda (Dancigier) Kohn	30/6/1905	1930 שעיה כהן Szaja Kohn		בת של מרים-איטה (פליישר) וברוך דנציגר. אחות של שפטקה ושורה-רבקה דנציגר.
שפטקה (דנציגר) Spetka (Dancigier)	9/4/1907			בת של מרים-איטה (פליישר) וברוך דנציגר. אחות של חנה-הינדה (דנציגר) כהן ושורה-רבקה דנציגר.
שורה-רבקה (דנציגר) Sura-Rywka Dancigier	24/3/1915 או 1922			בת של מרים-איטה (פליישר) וברוך דנציגר. אחות של חנה-הינדה (דנציגר) כהן ושורה-רבקה-דנציגר.
דינה-רוחלה (רבינוביץ') ציטרין Dina-Ruchla (Rabinowiecz) Zitrin	8/10/1907	1931 נוטה ציטרין Nuta Zitrin		בת של פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ'. אחות של טובה רבינוביץ', שורה-רבקה רבינוביץ', חסיה רבינוביץ' ומאיר-שרגא רבינוביץ'.
טובה רבינוביץ' Taube Rabiniwiecz	2/1/1909		1909	בת של פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ'. אחות של דינה-רוחלה, חסיה ומאיר-שרגא רבינוביץ'.

מורדקו פליישר, נשותיו, ילדיו ונכדיו – המשך

שם	מצב משפחתי			הערות
	B	M	D	
שורה-רבקה רבינוביץ׳ Sura-Ryvka Rabinowiecz	4/9/1911		1911	בת של פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ׳. אחות של דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין, טובה רבינוביץ׳, חסיה רבינוביץ׳ ומאיר-שרגא רבינוביץ׳.
חסיה רבינוביץ׳ Chasza Rabinowiecz	1915			בת של פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ׳. אחות של דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין, טובה רבינוביץ׳ ומאיר-שרגא רבינוביץ׳.
מאיר-שרגא רבינוביץ׳ Maier-Shraga Rabinowiez	1919			בן של פייגה (פליישר) ומרדכי-ירמיה רבינוביץ׳. אח של דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ציטרין, טובה וחסיה רבינוביץ׳ (רבינוביץ׳) ציטרין.
חיל (יחיאל)-לייב מינצברג Chil-Lejb Mincberg	1915		1922	בן של חנה (פליישר) וראובן מינצברג. אח של יצחק, הערש-מנדל ופנחס מינצברג
יצחק מינצברג Izaak Mincberg	1917		22/6/1941 ? לובלין, מחנה עבודה ליפובה	בן של חנה (פליישר) וראובן מינצברג. אח של חיל/יחיאל-לייב, הערש-מנדל ופנחס מינצברג
הערש-מנדל מינצברג Hersz-Mendel Mintzberg	1923			בן של חנה (פליישר) וראובן מינצברג. אח של חיל/יחיאל-לייב, יצחק, ופנחס מינצברג.
פנחס מינצברג Pinchas Mincberg	1929			בן של חנה (פליישר) וראובן מינצברג. אח של חיל/יחיאל-לייב, יצחק והערש-מנדל מינצברג.
בלימה (כהן) היידנקרוג Blima (Kohen) Hajdenkrug	8/3/1920 לובלין	1/9/1939 חיפה, ישראל פסח היידנקרוג Pesach Hajdenkrug	1/11/2014 חיפה, ישראל	בת של אטלה-רבקה (פליישר) ומיכאל כהן. אמא של רבקה רובינפלד, יונה סטרול ואירית גבע
סומק/שמעון פליישר Szymon Flejszer	1925		?1942	בן של דבורה (צ׳ארני) ודנצ׳ה פליישר.
מארק ספיר Marek Saphir	1930 ?		1942 ?	בן של אסתרה ודוד ספיר

אטלה-רבקה (פליישר) כהן

שצ׳בז׳שין (10/10/1895) – לובלין/קרסנוברוד 1922

סיפור אישי: רבקה (פליישר) כהן היא סבתא שלי. **אז,** הרבה אנשים נפטרו משחפת, מחלה שעוד לא נמצא לה מזור עד לגילוי האנטיביוטיקה. אבל לגבי, רבקה היא נפטרת מיוחדת במינה, שונה מכל המוני אוכלוסי פולין ואירופה בכלל. היא מיוחדת לא רק משום שהיתה כה צעירה במותה, ולא רק משום שאמא שלי בלומה, פעוטה בת שנתיים, נותרה יתומה. רבקה שונה מכולם משום שהיא כל כך יפה בעיני. וכך, למרות שאיני יודעת עליה דבר, הקדשתי לה פרק, שאין בו שום סיפור המאיר את הנסתר והלא ידוע בחייה. התמונות מחמיאות ליופיה. בכל בגד שלבשה, היא נותנת לי הרגשה שאני צופה בתצוגת אופנה מרהיבה.

כרוניקה: רישום לידה שנערך בשצ׳בז׳שין ב-30 בדצמבר 1895 ב-10:00 בבוקר. הגיע באופן אישי מורדקה פליישר (Mordka Flajszer) בן 41. תושב שצ׳בז׳שין, בנוכחותם של העדים נוחין (נחום) טוצ׳שניידר (Nuchin Tuchsznajder) וישרואל טופל (Isroel Tofel) בן 63, תושבי שצ׳בז׳שין, גבאים בבית הכנסת. והציג לנו תינוקת, שנולדה בשצ׳בז׳שין ב-10 באוקטובר השנה, ב-18:00, מאשתו החוקית חוה-ברוכה אייזן (Chawa-Brucha Ajzen), בת 31. לתינוקת ניתן השם אטלה-רבקה (Etla-Ryfka). ההצהרה שלא בעת על לידתו של הילד, באשמתו של אביו. מסמך זה הוקרא לאב ולעדים. חתימות: מורדקה פליישר, נוחין טוצ׳שניידר, ישראל טופל.

היסטוריה משפחתית:

ב- 1919 נערכו נישואיהם של אטלה-רבקה משצ׳בז׳שין למיכאל כהן (Michel Kahan/Kogen) מזמושץ׳. הוריה של רבקה הם חווה-ברוכה ומורדקו פליישר משצ׳בז׳שין. הוריו של מיכאל כהן הם ציפרה (לבית פונט Funt) ויצחק-מאיר כהן (Icek-Majer) מזמושץ׳. רבקה היתה בת 24 ומיכאל בן 23. הזוג הצעיר התגורר בלובלין, ברחוב סטניסלאב סטשיצה 9 (Stanisław Staszica) עד למחלתה ופטירתה של רבקה.

הערת העורכת: אמה של חווה-ברוכה פליישר לבית אייזן היא שורה לבית פונד (Fund); אמו של מיכאל כהן היא צפורה/ציפה לבית פונט (Funt). יש לשער שאחד מהשמות פונד או פונט הוא שיבוש של השם השני, מה שקרה לעיתים תכופות בזמן מרשם האוכלוסין. אם נכונה השערתי, השידוך בין רבקה למיכאל נרקם בתוך המשפחה, בין אם החתן לסבתא של הכלה.

83. האחיות רבקה (פליישר) כהן ופייגה (פליישר) רבינוביץ׳
)Riwera Flejszer and Fajga Rabinowiec(

84. האחיות ופייגה (פליישר) רבינוביץ ורבקה (פליישר) כהן (בערך 1919–1922)

85. האחיות רבקה ופרלה לבית פליישר

86. משמאל – רבקה (פליישר) כהן ובנות משפחה ששמותיהן לא ידועים

87. לא רק לצ׳כוב יש שלוש אחיות. שלוש אחיות לבית פליישר מצטלמות
משמאל לימין – רבקה כהן ; אסתר ספיר ; שרה מינצברג

88. שלוש אחיות לבית פליישר
משמאל לימין – רבקה כהן; אסתר ספיר; אחות (?) ששמה לא ידוע

89. שתי אחיות ושתי אחייניות ?

משמאל לימין – פייגה (פליישר) רבינוביץ; בנות משפחה ששמותיהן לא ידועים; רבקה (פליישר) כהן

90. רבקה (פליישר) כהן. 1920 בערך

91. רבקה (פליישר) כהן. 1920 בערך

יום אחד הובא לאשפוז בלובלין בן העיר שצ׳בז׳שין. רבקה הלכה לבקרו בבית החולים ביום קר וגשום. היא נרטבה וחלתה בדלקת ריאות. המחלה הסתבכה במהירות לשחפת דוהרת. רבקה נפטרה בסנטוריום בקרסנוברוד ונקברה שם (1922).

אמה של רבקה, חוה-ברוכה (אייזן) פליישר, שעד אז נהגה לחבוש לראשה פאה נוכרית, החלה לכסות את ראשה במטפחת. היא וציפרה כהן (אמא של מיכאל כהן) מזמושץ׳, נהגו לעלות לקברה בקרסנוברוד ביום השנה למותה.

בלומה כהן לא פקדה מעולם את קבר אימה.

קרסנוברוד (Krasnobród) : עיירה בדרום-מזרח פולין, בנפת זמושץ, מחוז לובלין. בין שתי מלחמות העולם חיו בקרסנוברוד כ-1,100 יהודים, שהיוו יותר ממחצית אוכלוסייתה. הם התפרנסו בעיקר ממלאכה ומסחר חקלאי ומהספקת שירותים לנופשים בחודשי הקיץ. בשלהי המאה ה-19 נודעה קרסנוברוד ברחבי אירופה כמרכז לחולי שחפת בזכות מעיינות המרפא שלה.

.92

פָּנִים / נוּרִית זַרְחִי [43]

אֶת הַפָּנִים שֶׁיֵּשׁ לִי
קִבַּלְתִּי מֵאִמָּא שֶׁלִּי.
גַּם הִיא אֶת פָּנֶיהָ קִבְּלָה
מֵאִמָּא שֶׁלָּהּ.
סָבְתִי לִי מָסְרָה אֶת פָּנֶיהָ דַּרְכָּהּ.
אֵיזוֹ דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה!
כָּךְ הִיא שׁוֹלַחַת אוֹתָם לַנְּכָדִים,
אַחַר לַנִּינִים.
בַּמִּשְׁפָּחָה שֶׁלִּי, מִי שֶׁנּוֹלַד
מְקַבֵּל מַתָּנָה – פָּנִים.
כָּל פַּעַם הֵם מוֹפִיעִים חֲדָשִׁים וְשׁוֹנִים:
עֵינַיִם כְּחֻלּוֹת הוֹפְכוֹת יְרֻקּוֹת,
מִתְקָרְבוֹת אֶל הָאַף אוֹ מִתְרַחֲקוֹת,
אֲבָל תָּמִיד, בַּמִּשְׁפָּחָה שֶׁלָּנוּ, הַבָּנִים
הָלְאָה, הָלְאָה, כַּנָּהָר
נוֹשְׂאִים אֶת הַפָּנִים.

[43] בשיחה טלפונית עם זאב במזכירות אקו״ם (21/2/2019) קבלתי אישור להביא את שיריה של נורית זרחי, ללא תמלוגים מאחר ומדובר בשימוש לצורך הנצחה.

שרה ויעקב מינצברג, לובלין

קהילת לובלין Lublin

מחוז: לובלין; נפה: לובלין; אזור: מחוזות לובלין וקיילצה (כ-157 ק"מ מוורשה).

אוכלוסיה: בשנת 1941: כ- 122,000; יהודים בשנת 1941: כ- 42,830; יהודים לאחר השואה: כ- 300.

לובלין היתה הגדולה בערי מזרח פולין. רק לקראת סוף המאה ה-19 החלה העיר להתפתח לקראת כלכלה מודרנית, ביחוד אחרי שחוברה לרשת מסילות הברזל (1877).

היהודים בלובלין עד סיום מלחמת העולם הראשונה

ראשוני היהודים בלובלין מוזכרים במסמכים מן המאה ה-15. במאות ה-15 וה-16 התיישבו בעיר יהודים רבים והקימו רובע יהודי. הגוף המנהלתי העליון של יהדות פולין – ועד ארבע הארצות – פעל בלובלין (1520–1764. ראה עוד: פרק מילון מונחים). בתקופת פרעות ת"ח-ת"ט (1648–1649) נגרמו ללובלין נזקים כבדים בנפש וברכוש, ורק בשנת 1780 הוחל בעבודות השיקום (ראה עוד: פרק מילון מונחים).

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה היו גילויי אנטישמיות מצד השלטונות הרוסיים, שהאשימו את היהודים בבגידה ובסיוע לאויב. קוזקים מחיל המצב בזזו רכוש של יהודים, הגלו יהודים לפנים רוסיה, וגייסו צעירים רבים לצבא. צעירים רבים נפלו בקרבות או נפצעו. עם התקרב החזית זרמו ללובלין פליטים רבים. ביולי 1915 נסוגו הרוסים מן העיר והאוסטרים נכנסו אליה. בתקופה זו פתחו ועד הקהילה והארגונים היהודיים למיניהם מטבחים ציבוריים שבהם חולק מזון לנזקקים, ובמיוחד לילדים.

היהודים בלובלין בין שתי מלחמות העולם

עם שוך הקרבות הוכרז על הקמת מדינת פולין העצמאית המחודשת (נובמבר 1918), אולם כבר בשנת 1919 התרחש פוגרום, שתוצאתו היו הרוגים ופצועים רבים והרס רב בחנויות ובבתים. מצבם הכלכלי של יהודי לובלין היה מעורער עקב מלחמת העולם הראשונה. בשנת 1921, לאחר שנתיים של פעולות שיקום, טרם חודשה העבודה בחלק מבתי-המלאכה ובתי-העסק שבבעלות יהודים. המפעלים שהחלו לעבוד עסקו רובם בייצור בגדים וכובעים, בפרוונות, סנדלרות ועיבוד עורות. מפעלים אחרים עסקו בייצור מזון. מרבית המפעלים ובתי-המלאכה פעלו רק בחלק מימות השנה ובעונות "המתות" היו מובטלים רבים. תחום תעסוקה נוסף היה המסחר לסוגיו – סיטוני, קמעוני, רוכלות והחזקת דוכנים בשווקים. תעשיית העור היה ענף יצור בעל כמעט מונופול יהודי. בראשית שנות ה-20 החלו היהודים בלובלין, כבמקומות אחרים, לשקם את מוסדות העזרה ההדדית והסעד שהיו קיימים עד מלחמת העולם הראשונה ולהקים מוסדות חדשים. בשנת 1923 הוקם בלובלין סניף של טא"ז (ארגון הבריאות היהודי בפולין), שנתן שרותי מרפאה, תחנת יעוץ לנשים ומטבח חלב, ואף תמיכה בארגוני ספורט יהודיים. בכל קיץ ארגנה טא"ז קייטנות לתלמידי בתי-הספר. לובלין היתה מרכז חיים חברתי, תרבותי וחינוכי חשוב. בעיר פעלו מוסדות חינוך יהודיים מן הזרמים השונים. במערכת החינוך המסורתית היו חדרים, בתי מדרש ותלמוד תורה בניהולה של הקהילה, ובמקביל פעלו בעיר בתי ספר של רשתות "תרבות", "יבנה" ו"בית יעקב". "ישיבת חכמי לובלין" (נחנכה ב-1930) הכשירה רבנים לקהילות רבות ברחבי אירופה. הישיבה משכה אליה צעירים יהודים מכל רחבי פולין וגם מחוצה לה והפעילה פנימייה למגוריהם.

בסוף שנות ה-20 ובשנות ה-30 הראשונות היה מצבה הכלכלי של קהילת לובלין קשה בשל חובות כבדים. גם בלובלין, כמו בקהילות אחרות בפולין, חלה בשנות השלושים הסלמה באנטישמיות, בייחוד לקראת סופן. על ההפליה לרעה של יהודים במסחר ובמלאכה נוסף בתקופה זו גם חרם על חנויות ובתי-עסק של יהודים. ערב מלחמת העולם השנייה התרבו בעיר היהודים חסרי הפרנסה, ואפילו יהודים שהיו בעבר אמידים הפכו לנזקקים שנתמכו מקופת הקהילה.

היהודים בימי מלחמת העולם השנייה

עם פרוץ מלחמת העולם (1 בספטמבר 1939) נהרו אל לובלין אלפי פליטים ממערב פולין והשתכנו במחנות שהוקמו בשדות שסביב העיר. הפצצות בלתי פוסקות של חיל-האוויר הגרמני החלו כבר ב-2 בספטמבר. ב-14 בספטמבר נסוג הצבא הפולני מן העיר והצבא הגרמני נכנס אליה (18 בספטמבר). ב-26 באוקטובר 1939 הוקם בשטחי פולין הכבושים הגנרלגוברנמן (ראה פרק: מילון מונחים), ולובלין נכללה בו כבירת מחוז לובלין. המחוז החדש כלל כמעט את כל השטח שהיה בתחומי מחוז לובלין לפני המלחמה, להוציא את נפת שיידלצה וחלק מנפת לוקוב. במקומם צורפו למחוז החדש קהילות כפריות ממחוזות לבוב וקרקוב לשעבר, כמו למשל, בלז'ץ, בעלז, צ'יישנוב ואולנוב. ראש המשטרה והס"ס במחוז לובלין, אודיליו גלובוצ'ניק (מ-9 בנובמבר 1939 עד אוגוסט 1943), הנהיג גל טרור בלתי פוסק נגד האוכלוסייה המקומית – מעצרים, עיקולים, הלקאות והוצאות להורג. מסוף 1941 הוא היה ממונה על בניית מחנות ההשמדה מיידאנק, בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה, שנרצחו בהם למעלה ממיליון וחצי אנשים. ב-1942 פיקד על השמדת היהודים בגנרלגוברנמן. ראשונים נרצחו יהודים ממחוז לובלין (על גלובוצניק ראה עוד: מאצובר 2015: 392–393).

הנאצים ייחסו למחוז לובלין חשיבות אסטרטגית עליונה, הן משום שגבל בברית-המועצות והן בשל ריחוקו מארצות מערב אירופה. יתר על כן, בהיותו אזור כפרי שימש השטח הזה עורף חקלאי של חבל

הגנרלגוברנמן כולו. משהחלה הפלישה לברית המועצות הפך אזור לובלין לשטח מעבר של הצבא הגרמני בדרכו מזרחה, וגם לאזור שבו מוקמו המחנות לשבויי מלחמה סובייטיים. במרס 1941 גורשו מלובלין לערי השדה של מחוז לובלין 10,000 יהודים. בסוף 1939 ובתחילת 1940 היתה לובלין לתחנת מעבר לאלפי מגורשים מאזורי פולין המערבית שסופחו לרייך, לקראת פיזורם ביישובי מחוז לובלין (על התכניות הנאציות להתיישבות באזור לובלין ראה מאצובר 2015 : 235–238). בשנים 1940–1944 ייסדו הגרמנים במחוז לובלין 161 מחנות עבודה, ביניהם 711 מחנות ליהודים מרחבי הגנרלגוברנמן. יהודים שהתגוררו ברחובות מרכזיים פונו מדירותיהם. כמו-כן נאסר על היהודים לצאת מן העיר, לעסוק במסחר, להשתמש בתחבורה ציבורית, לבקר במקומות בילוי ותרבות בעיר ועוד. רובם נותרו ללא מקור פרנסה. החורף של 1939/40 היה קשה מן הרגיל ושרר מחסור חמור במזון, בבגדים ובחומרי הסקה. עד ינואר 1941 היו 58% מיהודי לובלין מרוכזים ברובע היהודי, בחלקה הצפוני של העיר העתיקה. ב- 24 במרס 1941 הורה מושל מחוז לובלין, ארנסט צרנר, לכונן גטו בשטח הרובע היהודי בלובלין. יהודי לובלין היו הראשונים שנרצחו בהמוניהם במסגרת "מבצע ריינהארד" (סוף 1941–נובמבר 1943. ראה עוד : פרק מילון מונחים) במחצית הראשונה של מרס 1942 שולחו הנותרים לבלז'ץ. האקציה המתמשכת הופסקה רק באמצע אפריל.

עד אז הושמדו בבלז'ץ כ-30,000 מיהודי לובלין, ועוד כ-2,500 נרצחו בסביבתה.

הגטו במיידאן טטרסקי : הוקם כ"גטו לדוגמה" בפרבר מיידאן טטרסקי (14 באפריל 1942) עבור אחרוני היהודים בלובלין. על-פי רשימות היודנראט נותרו במיידאן טטרסקי בסוף אפריל 1942 כ-3,300 יהודים, שקיבלו כרטיסי מזון. בנוסף להם שהו בגטו גם יהודים במספר לא ידוע, רובם ניצולי האקציות בלובלין ובסביבתה וחלקם פליטים מוורשה. היהודים שנכלאו במיידאן טטרסקי עבדו במקומות שונים בלובלין או בגטו עצמו. מה-2 בספטמבר עד נובמבר 1942 חוסל הגטו ויושביו נרצחו בדרך למיידאנק או במיידאנק עצמו. לאחר סיום איסוף ומיון רכוש המגורשים, גורשו גם היהודים שהועסקו בכך למיידאנק ונרצחו שם (סוף נובמבר 1942). בלובלין נותרו כמה מחנות עבודה שעבדו בהם יהודים : מחנה העבודה ברחוב ליפובה 7 ; המחנה בשדה התעופה של מפעל "פלאגה-לשקייביץ" לשעבר ; ומחנה בפיקודו של איש ה-ס"ס זיגל. כמה קבוצות קטנות של יהודים עבדו והתגוררו במקומות עבודה קטנים אחרים. במאי 1943 חיסלו הגרמנים את רוב המחנות הקטנים ושילחו את עובדיהם היהודים למיידאנק.

ב-3 בנובמבר 1943 נרצחו שרידי היהודים ממחוז לובלין במחנות טרווניקי, פוניאטובה ומיידאנק. במיידאנק נרצחו ביום ההוא 18,400 יהודים מלובלין וסביבתה, ביניהם גם עצירים ממחנה ליפובה 7. מבצע הרציחות הזה כונה בפי הגרמנים "חג הקציר" (ראה עוד : פרק מילון מונחים). הגירושים למחנות המוות הוגברו בראשית 1944, עם התקרב הצבא האדום לגבולה המזרחי של פולין לשעבר. על מחנה ההשמדה מיידאנק ראה : פרק מילון המונחים.

אחרי השחרור

ב-24 ביולי 1944 שוחררה לובלין בידי הצבא האדום ושימשה בירתה הזמנית של פולין עד ששוחררה ורשה (ינואר 1945). רוב היהודים שחזרו ללובלין היו במצב בריאותי ירוד, וטופלו על ידי "הוועד היהודי" ובהמשך גם על ידי "הוועד המרכזי של יהודי פולין". יחסה של ממשלת פולין ליהודים היה אוהד, אך יכולתה לסייע היתה מעטה. זמן קצר אחרי הקמתו, החל הוועד היהודי בלובלין לעסוק גם בגביית עדויות של ניצולים על חיי היהודים תחת הכיבוש הגרמני ועל השמדתם. באותה תקופה רצחו לאומנים פולנים יהודים אחדים בלובלין ובסביבתה. **מתוך האתר : מרכז מורשת יהדות פולין**

מראי מקום

על מחנה ליפובה 7 : Meyda.education.gov.il

מאצובר מ׳ 2015. **האימפריה של היטלר, כיצד שלטו הנאצים באירופה** (תרגם : א׳ חשביה). בן-שמן

לובלין. באר מים, המבנה היחיד שנותר מהרובע היהודי אחרי המלחמה

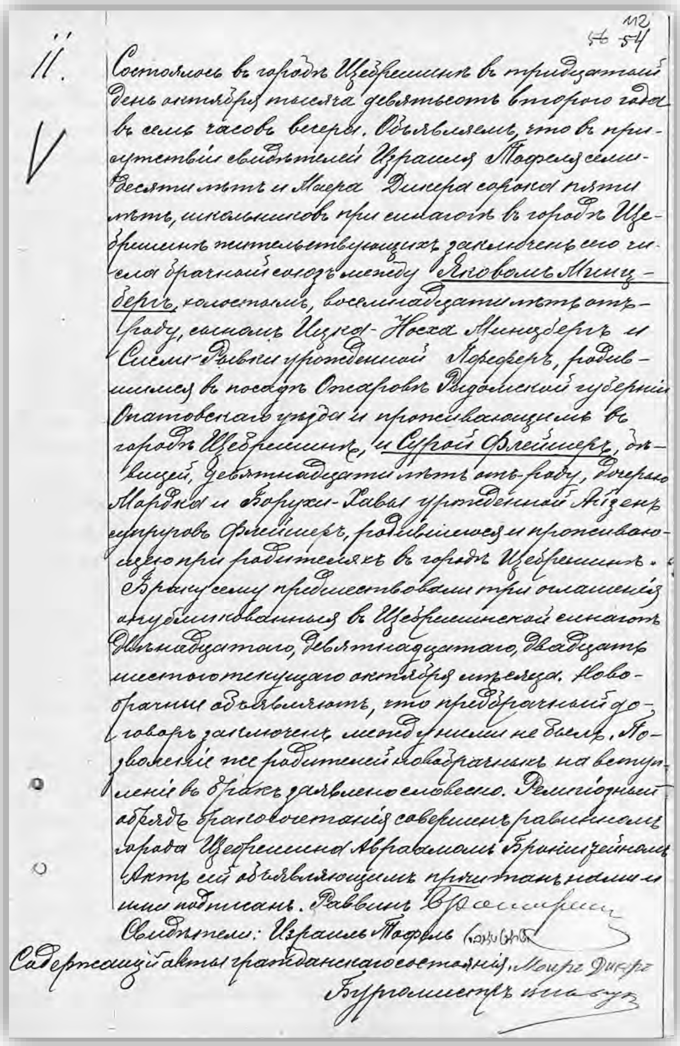

לובלין. מראה פנורמי של העיר שנוסדה בשנת 1394
(מתוך www.shutterstock.com, Image ID 1394297090)

שרה (פליישר) ויעקב מינצברג
(שרה: 1884–1934/5 ; יעקב: 1885- ?)

93. שרה (פליישר) ויעקב מינצברג עם אחיינית (ששמה לא ידוע)

112
54

11.

Состоялось въ городѣ Щебрешинѣ въ тридцатый день октября тысяча девятьсотъ второго года въ семь часовъ вечера. Объявляемъ, что въ присутствіи свидѣтелей Израиля Тофеля семидесяти лѣтъ и Маера Дикера сорока пяти лѣтъ, школьниковъ при синагогѣ въ городѣ Щебрешинѣ жительствующихъ заключенъ сего числа брачный союзъ между Якобомъ Минцбергъ, холостымъ, восемнадцати лѣтъ отъ роду, сыномъ Ицка-Ноеха Минцберга и Сисли-Рывки урожденной Лефферъ, родившимся въ посадѣ Ожаровѣ Радомской губерніи Опатовскаго уѣзда и проживающимъ въ городѣ Щебрешинѣ, и Сурой Флейшеръ, дѣвицей, девятнадцати лѣтъ отъ роду, дочерью Мордки и Борухи-Хавы урожденной Айзенъ супруговъ Флейшеръ, родившеюся и проживающею при родителяхъ въ городѣ Щебрешинѣ. Браку сему предшествовали три оглашенія опубликованныя въ Щебрешинской синагогѣ двѣнадцатаго, девятнадцатаго, двадцать шестого текущаго октября мѣсяца. Новобрачные объявляютъ, что предбрачный договоръ заключенъ между ними не былъ. Дозволеніе же родителей новобрачныхъ на вступленіе въ бракъ заявлено словесно. Религіозный обрядъ бракосочетанія совершенъ равиномъ города Щебрешина Авраамомъ Бронштейномъ. Актъ сей объявляющимъ прочитанъ нами и ими подписанъ. Раввинъ [illegible]

Свидѣтели: Израиль Тофель [illegible]

Содержащій акты гражданскаго состоянія, Маеръ Дикеръ

Бургомистръ [illegible]

כרוניקה: רישום נישואין בשצ׳בז׳שין, ב-30 באוקטובר 1902, ב-19:00, אנו מודיעים שבנוכחותם של העדים ישראל טופל (Isroel Tofel) בן 70 ומאייר דיקר בן 45 (Majer Djker) בן 45, גבאים בבית הכנסת בשצ׳בז׳שין. התקיים טקס נישואין דתי בין יעקב מינצברג (Jakob Mincberg), בחור בן 18, בן של יצחק-נח מינצברג (Icek-Noech Mincberg) וסיסלה-רבקה [פפר] (Sisla Ryfka [Fefer]), שנולד באוז׳רוב (Ożarów), עיירה במחוז ראדום באזור אופטוב (Opatow) וגר בעיר שצ׳בז׳שין, לבין הבחורה פליישר שורה (Fleiszer Sura) בת 19, בת של מורדקה פליישר וחוה-ברוכה לבית אייזן (Mordka Flejszer and Chawa-Brucha [Ajzen]), בני הזוג פליישר. שנולדה וגרה עם הוריה בשצ׳בז׳שין.

לנישואין האלה קדמו 3 הכרזות בבית הכנסת בעיר שצ׳בז׳שין, ב- 12/10, 19/10, 26/10 השנה.

בני הזוג הודיעו שלא היה ביניהם שום הסכם נישואין קודם. אישור לנישואין האלו מהוריהם נאמר בעל פה. טקס הנישואין בוצע על ידי רב העיר שצ׳בז׳שין, אברהם ברונשטיין. חתימות: הרב, העדים והבורגומיסטר (הפקיד הממונה על הרישום).

הערת העורכת: יעקב מינצברג נולד באוז׳רוב שבמחוז ראדום, באזור אופטוב. העדפתי להשאיר את המחקר על משפחתו לזמן אחר בעתיד. בלומה (כהן) היידנקרוג ידעה במעומעם ששם בנו, שנולד מנישואיו השניים, לאחר שבלומה עזבה את פולין, היה נח, ככל הנראה על שם אביו של יעקב – אייסק-נח.

מינצברג – פירוש השם ותפוצה

השם מינצברג נמצא בערים שונות בפולין, ביניהן גם זמושץ׳, לובלין, ראדום, סנדומייז׳, לודז׳ וורשה. בגרמנית Münzberg הוא מטבע ועליו טביעת ציור הר קטן.

אוז'רוב Ożarów

עיירה בנפת אופטוב (Opatów) מחוז קילצה (Kielce). יהודים לפני המלחמה: כ-3200, כשני שלישים מאוכלוסייתה. בפרוץ מלחמת העולם השנייה התגוררו באוז'רוב כ-3,200 יהודים – כשני שלישים מאוכלוסייתה. באוז'רוב פעלו בבעלות יהודית בית חרושת לזכוכית, מנסרה, טחנת קמח, בתי מלאכה לעיבוד עורות ועוד. בעיירה התקיימו חיי תרבות יהודיים פעילים ופעילות פוליטית ערה, והיו סניפים של התנועות הציוניות, של הבונד ושל אגודת ישראל . העיירה נכבשה בראשית ספטמבר 1939. בקיץ 1942, כשהחלו הגירושים למחנות ההשמדה, בחרו הגרמנים באוז'רוב, ששכנה בצומת דרכים, לשמש מקום ריכוז ליהודים מהמחוז. בסוף אוקטובר 1942 חוסל הגטו, היהודים גורשו מאוז'רוב, נרצחו בדרך ביריות או הובלו לטרבלינקה. **מתוך האתר: המכון הבין-לאומי לחקר השואה, האנציקלופדיה של הגטאות**

אגדה משפחתית על נישואי שרה פליישר ליעקב מינצברג (1902)

האחיות רבקה ושרה פליישר היו קשורות מאד זו לזו. ביום נישואיה של שרה ליעקב מינצברג, כשהסתיימה מסיבת החתונה, שרה נשארה עוד ועוד בבית הוריה בשצ'בז'שין עד שהרדימה את רבקה הקטנה. רק אז עזבה את בית הוריה ונסעה עם בעלה לביתם החדש בלובלין.

לימים נישאה רבקה פליישר למיכאל כהן מזמושץ' ועברה להתגורר בלובלין. על הקשר בין שתי האחיות מעידה העובדה כי התגוררו בלובלין, ברחוב סטשיצה (Staszica) 9, בקומה אחת מעל השניה.

אגדה משפחתית על "המשפט", לאחר פטירתה של רבקה (פליישר) כהן

כשהייתה בלומה כהן שנתיים, הגיע לאשפוז בלובלין חולה משצ'בז'שין. רבקה הלכה לבקרו ביום חורף גשום, נרטבה וחלתה בדלקת ראות, שהסתבכה במהרה לשחפת. רבקה נפטרה לאחר זמן קצר ונקברה בקרסנוברוד. מיכאל כהן, אביה של בלומה, התכוון לגדלה אבל שרה מינצברג התנגדה לכך ודרשה לגדל בעצמה את הפעוטה, היתומה מאם. לא ידוע אם עשתה זאת כי התחייבה בפני אחותה לדאוג לילדה, או כי היה זה תהליך טבעי והמשכיות של קשרי האהבה והמסירות ששררו בין האחיות.

בלית ברירה, הובא המקרה להכרעתו של "הראדזינר", האדמו"ר מראדזין. בלומה זכרה ש"הראדזינר" היה ככל הנראה קרוב משפחה או אפילו אחי אמו של מיכאל כהן (ציפורה, פייגע), כלומר, סבתא שלה. ביום המיועד התכנסה המשפחה בראדזין. הרב נכנס לחדר וראה שם את שרה מינצברג יושבת ובוכה. שאל הרב את מלוויו: "מי האישה ומדוע היא בוכה" לאחר שסופר לו המקרה, ניגש אליה ואמר לה: "אל תדאגי".

"הראדזינר" הוא ר' מרדכי יוסף אלעזר ליינר מרדזין (להלן), שהיה ידוע בהנהגתו הרחומה. יש לזכור, שלא היה זה נהוג, אז כמו היום, שרב יפנה אל אישה נשואה וישוחח אתה... פסיקתו של הרב היתה: בלומה תגדל בביתם של הדודים יעקב ושרה מינצברג.

חסידות איזביצא-ראדזין

רבי מרדכי יוסף אלעזר ליינר מראדזין

חסידות איזביצא-ראדזין – מיסד השושלת היה ר׳ מרדכי יוסף ליינר מאיזביצא (1854–1799), שבימיו (1839) פרשה קבוצת חסידים מבית מדרשו של ר׳ מנחם מנדל מקוצק ועברה לעיר איזביצא. עם פטירת ר׳ מרדכי יוסף התפלגה החסידות, אך מרבית החסידים המשיכו לנסוע לאיזביצא, אל בנו בכורו של ר׳ מרדכי יוסף, ר׳ יעקב ליינר. לימים עבר ר׳ יעקב ליינר לראדזין. בימיו גדלה כמות החסידים. לאחר פטירת רבי יעקב עברה ההנהגה לידי בנו בכורו, ר׳ גרשון חנוך הניך ליינר (1838–1890), שהיה ידוע כגאון ובקי בתורה. הוא ניהל את עדת חסידי איזביצא-ראדזין ביד רמה בדרך של חריפות ותקיפות, ואף הרחיק מסביבתו חסידים וותיקים.

ממשיכו בקודש היה בנו ר׳ מרדכי יוסף אלעזר ליינר מראדזין (1873–1929) מחבר הספר ״תפארת יוסף״, אשר בניגוד לאביו, ניהל את עדת החסידים ברוך ובחמלה. בימיו התרבו התלמידים בבית המדרש וחסידות ראדזין התערבה בקרב החסידויות בפולין, לעומת ההתרחקות היחסית של החסידות בימי אביו.

אחרי פטירתו עברה ההנהגה לבנו רבי שמואל שלמה ליינר מראדזין, אשר נרצח בשואה. הנהגתו היתה דומה לזו של סבו, דרך של תקיפות וחריפות. בימיו נסגרו כמה שטיבלעך[1] וחסידים רבים הורחקו מחסידות ראדזין, בטענה כי אינם מתאימים לה.

94–95. שרה (פליישר) מינצברג, ככל הנראה לפני מלחמת העולם ה-I

96 (למעלה)–97 (ימין). שרה (פליישר) מינצברג ואחותה הצעירה אסתר (פליישר) ספיר

98 –99. שרה (פליישר) מינצברג במבחר שמלות תקופתיות. שנה לא ידועה.
האם האשה המבוגרת מימין היא חוה-ברוכה (אייזן) פליישר?

100 (שמאל)–101 (ימין). אחרי 1902.
שרה (פליישר) מינצברג כבר נשואה (לפי כיסוי הראש), עם אחיינית ששמה לא ידוע

סיפור משפחתי על יעקב מינצברג והחזן גרשון סירוטה:

בלומה סיפרה כי יעקב מינצברג אהב לשיר והיה לו קול ערב. החזן המפורסם סירוטה, התארח לפעמים בביתם של הדודים יעקב ושרה מינצברג, כשבא לעבוד בלובלין. לעיתים היה זה לאחר שחזר מאחר ממסעות ההופעות שערך בארצות הברית. מינצברג וסירוטה נהגו לזמר יחדיו, בעוד קהל של יהודים וגויים התאסף מתחת לבית ברחוב סטאשיצה 9 כדי להאזין ל״קונצרט״ החינמי שבקע מהחלונות.

(ראה גם: רחוב בשצ׳בז׳שין, בפרק על משפחת פליישר).

גרשון סירוטה (1874–1943) היה מגדולי החזנים באירופה לפני מלחמת העולם השניה. את עיסוקו בחזנות החל בעיר אודסה ומשם עבר לווילנה, בה שימש כחזן השטאדטשול. הוא הופיע על במות אירופה, בפני קהל יהודי ונוצרי כאחד. וב-1902 שר בקבלת פנים לכבוד הרצל. ב-1907 מונה לחזן הראשי בבית הכנסת טלומצקה שבוורשה. הוא הופיע גם ברחבי ארצות הברית ונמנה עם ראשוני החזנים שהקליטו את ניגוניהם. לבסוף עזב את בית הכנסת שברחוב טלומצקה עקב מריבות על תדירות הופעותיו. בין מעריציו היה זמר האופרה אנריקו קארוזו, שהרבה להגיע להופעותיו של סירוטה. סירוטה ומשפחתו נספו בגטו וורשה בזמן המרד (1943).

מתוך אתר: **איגוד יוצאי וילנה והסביבה בישראל**

102. שצ׳בז׳שין. שרה (פליישר) ויעקב מינצברג, ככל הנראה עם המשפחה

103. שצ׳בז׳שין. שרה (פליישר) מינצברג עם בנות משפחה

104 (שמאל)–105 (ימין). שצ׳בז׳שין, 1933. משמאל לימין – שרה (פליישר) מינצברג, חסיה רבינוביץ׳, פייגע (פליישר) רבינוביץ׳

106 (שמאל למעלה)–107 (שמאל למטה). שרה (פליישר) מינצברג ומשפחה (ככל הנראה)

108 שרה (פליישר) מינצברג וקרובת משפחה
ששמה לא ידוע

109. משמאל לימין – אסתר (פליישר)
ספיר;
במרכז – שרה (פליישר) מינצברג ;
מימין – קרובת משפחה ששמה לא ידוע

110. שניה משמאל – שרה (פליישר) מינצברג ומשפחה (ככל הנראה)

111. שרה (פליישר) מינצברג (שניה משמאל) ומשפחה (ככל הנראה)

112. שניה משמאל – שרה (פליישר) מינצברג ומשפחה (ככל הנראה)

113. ראשונה מימין – שרה (פליישר) מינצברג ומשפחה או חברים

114 – 115. שרה (פליישר) מינצברג ומשפחה או חברים

116 שרה (פליישר) ויעקב מינצברג. שנה לא ידועה

שמלות / נורית זרחי

יש אחת לבנה כמו שלג
ואחת כחולה כמו ים
ואחת כמו שמיים תכלת
ואחת אדומה כמו דם
אחת לצאת לביקורים
אחת ללבוש לשעורים
וגם שמלה של מלמלה
לשיר במקהלה.
לה לה לה...
וגם שמלה של מלמלה
לשיר במקהלה.

אחת יש ורודה כמו תפוח
אחת עם שני כיסים
אחת עם שרוול נפוח
מצוירת פסים פסים
ושמלה שקבלתי מסבתא
ממשי עם קישורים
אותה היא לבשה בשבתות ואני בחג פורים.
לה לה לה...
אותה היא לבשה בשבתות ואני בחג פורים.

יש אחת
ואחת
אחת
וגם
לה לה לה...
וגם שמלה של מלמלה
לשיר במקהלה.

117. שרה מינצברג וחבורת נשים וגברים. אחרי 1902
מי המצולמים ומה התאריך (1 באוגוסט ?)?
לפי אופנת השמלות נראה שמדובר לפני מלחמת העולם ה-I

118. 1935. יעקב מינצברג וחסיה רבינוביץ'

לשרה וליעקב מינצברג לא נולדו ילדים משלהם. בלומה כהן היתה להם כבת. לאחר מות רעייתו שרה (ככל הנראה, המחצית השניה של 1934 – המחצית הראשונה של 1935), יעקב מינצברג נשא לאישה אלמנה, שלה בן מנישואיה הראשונים. **בלומה כהן סיפרה**: לפני הנישואים הציב יעקב תנאי בפני אשתו המיועדת: עליה לנהוג יפה בבלומה, כאילו היא ביתו. וכך היה. כולם חיו בשלום ובשקט זה עם זה – יעקב ואשתו (שמה לא היה זכור לבלומה), בלומה ובנה של האישה החדשה. עד שמיכאל כהן שלח לבלומה סרטיפיקט לארץ ישראל והיא עזבה את לובלין. לאחר נסיעתה התבשרה כי ליעקב מינצברג ולאשתו נולד בן בכור, נח שמו. בזמן המלחמה, נח הפעוט הועבר מיד ליד בניסיון להצילו ולבסוף אבדו חייו עם כל משפחתו.

הערת העורכת: התכתבויות עם ארכיונים בלובלין ובזמושץ' עם בקשות לקבל פרטים על נישואיו השניים של יעקב מינצברג וביחוד את שמו של הבן שנולד לו, נענו בשלילה מנומסת או שלא נענו כלל. חוק החיסיון על תאריכי לידה בני פחות מ-100 שנים נאכף כאן בתקיפות רבה.

לאחר המלחמה מצא פליט מלובלין את דרכו לחנות של פסח ובלומה היידנקרוג בחיפה. אותו מכר החל לספר על הקורות את יעקב מינצברג. הוא סיפר שמינצברג נתפס ברחוב ואולץ לרוץ יחף על שברי זכוכית. אך לא שם הגיע קיצו. בנקודה זו של הסיפור בלומה נמלטה מהחנות ולא שמעה את המשכו של סיפור הזוועה. בספר הזכרון ליהודי לובלין יעקב מינצברג לא מופיע ברשימת הנספים. אין לדעת אם מינצברג ומשפחתו נרצחו בבלז'ץ או במחנה מיידאנק, השוכן בשולי העיר לובלין, או בכל דרך אחרת – ירי, מחלה, רעב. במציאות ששררה אז, בה קיומו של כל אדם היה שברירי ונגזר בהבל פה, כל סוף היה אפשרי.

1942. גרוש אחרוני היהודים מלובלין למחנה ההשמדה בלז'ץ (ארכיון יד ושם, פריט 76488)

בלומה כהן – ילדות ונעורים בפולין

(8/3/1920–מאי 1937)

119. לובלין, 1920
משמאל לימין – רבקה (פליישר) כהן, בלומה, שרה (פליישר) מינצברג

120. תינוקת מאושרת וחייכנית

בלומה (Bluma/Blima/Blume), הוא אחד מכמה עשרות שמות נשים, הנפוצים ביותר ביידיש. השם התפתח מהמילה 'פרח' בשפה הגרמנית, ובגרמנית מודרנית, Blume (Koenig 2003: 5)

אגדה משפחתית: בלומה בת השנתיים התייתמה מאמה. כשספרו לה שאמה לא תשוב יותר, טיפסה על עץ גבוה בחצר וסירבה לרדת ממנו. לימים, בהיותה כבת 14 התייתמה מאם בפעם השניה, עם פטירתה של דודתה האהובה שרה, שגידלה אותה. הדוד, יעקב מינצברג, נסע מלובלין אל בית משפחת פליישר בעיר שצ׳בז׳שין ובקש את הסכמתה של הסבתא חוה פליישר להמשיך לגדל את בלומה. הרשות ניתנה לו.

לבלומה היתה ילדות מאושרת בלובלין בבית המינצברגים, ברחוב סטאשיצה Staszica 9 . התמונות הרבות מעידות כי בלומה היתה מוקפת באהבת משפחתה הגדולה, משפחות פליישר בשצ׳בז׳שין והסביבה ומשפחת כהן בזמושץ׳. התמונות מלמדות על מסיבות יום-הולדת, טיולים במקומות שונים עם המשפחה ובמסגרת בית הספר שלמדה בו. במשך כל שנות ילדותה ובגרותה היה לה תמיד לצידה את הדוד יעקב מינצברג, שתפקד כאב.

בלומה מעולם לא בקרה בביתו של אביה, מיכאל כהן, שהקים בלובלין משפחה חדשה.

121. לובלין 1921 או 1922. בלומה ובת דודה ששמה לא ידוע

123. תאריך לא ידוע, בערך 1923

122. לובלין 1924 בערך

124. לובלין, בערך 1925. בלומה מוקפת באהבה
משמאל – בת הדודה חנה-הינדה (דנציגר) כהן; מימין – הדודה אסתר (פליישר) ספיר

125. לובלין, פורים בגן הילדים או בכיתה נמוכה

126. לובלין, פורים בגן הילדים או בכיתה נמוכה

127. לובלין, תמונת מחזור של בית הספר. תאריך לא ידוע

128. לובלין, תמונת מחזור של בית הספר. תאריך לא ידוע

129–130: פורים בלובלין, לפני 1930

131. לובלין, יום הולדת לבלומה בבית משפחת מינצברג, ברחוב סטאשיצה Staszica 9

1 – סומק פליישר ואמו דבורה; 2 – בלומה ודודה שרה (פליישר) מינצברג;

3 – קרובת משפחה ששמה לא ידוע; 4 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן

133. לובלין, ארבע בנות דוד
1 – בלומה ; 2, 4 – בנות דוד ששמותיהן לא ידועים; 3 – חסיה רבינוביץ׳

132. לובלין, שלוש בנות דוד
1 – בת דודה ששמה לא ידוע ; 2 – בלומה ;
3 – חסיה רבינוביץ׳

135. חופשה בשצ׳בז׳שין
1 – בלומה; 2 – חסיה רבינוביץ׳;
3 – בת דודה ששמה לא ידוע

134. חורף בלובלין

136. לובלין, כנראה 1931. בית מינצברג, ר״ח סטאשיצה 9, אירוע משפחתי או מסיבת יום הולדת
1 – בת הדודה חסיה רבינוביץ׳ ; 2 – בלומה ; 3 – הדודה פייגה (פליישר) רבינוביץ׳

137. שבע בנות דוד/ה בשצ'בז'שין
1 – שפטקה דנציגר? ; 2 – נראית כמו אחות של חסיה רבינוביץ' (דינה-רוחלה?) ; 3, 5 – שמותיהן לא ידועים ; 4 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן ; 6 – חסיה רבינוביץ' ; 7 – בלומה

138. משפחת פליישר (או חלק ממנה) בתמונה קבוצתית
1 – שרה (פליישר) מינצברג ; 2, 4, 7–10 – שמותיהם לא ידועים ; 3 – אסתר (פליישר) ספיר; 5–6 – דבורה ודנצ'ה פליישר ; 11 – בלומה

139. לובלין, 1933. תנועת נוער או בית ספר

״**בית יעקב**״ (יידיש: בייס יאנקעוו) – רשת בתי ספר חרדיים לבנות, שייסדה ב-1918 בקרקוב תופרת אלמונית בשם שרה שנירר. הרשת התפתחה בידי תלמידותיה באירופה ובהמשך גם בארצות הברית ובישראל. בית יעקב קבלה את תמיכתם של הרב משה דוד פלאש, האדמו״ר ה״אמרי אמת״ מגור והאדמו״ר מבעלז. עם פרוץ מלחמת העולם ה-II פעלו בפולין ובליטא קרוב ל-300 בתי ספר של רשת בית יעקב. עם חורבן יהדות אירופה בתקופת השואה, חרבו גם כל בתי הספר באירופה.

140. זקליקוב 1933. בית ספר בית יעקב בטיול

1 – יעקב מינצברג; 2 – בלומה; 3 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן (משמאל) ובת דודה ששמה לא ידוע

הכתובת בתחתית התמונה :

KOL. W ZAKLIKOWIE BEJS JAKOB LUBLIN FOT WIKTORJI LUBLIN …

141. זקליקוב 1933. בית ספר בית יעקב מלובלין בטיול

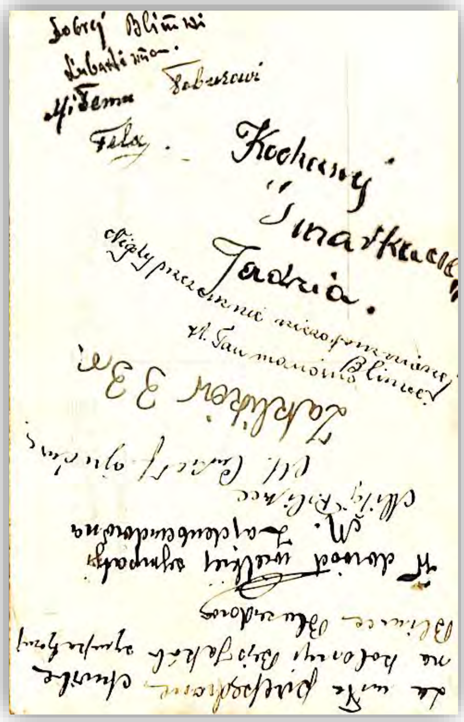
1 – יעקב מינצברג ומאחוריו עומדת בלומה, כשידיה מונחות על כתפיו ;

2 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן (מימין) ובת דודה ששמה לא ידוע

זקליקוב (בפולנית Zaklików , ביידיש זאקלקעוו) – עיירה במחוז לובלין, על שפת נהר הויסלה. בין מלחמות העולם התקיימה בעיירה פעילות ציונית, לצד פעילות של הבונד ושל אגודת ישראל, שהפעילה במקום בית ספר מרשת בית יעקב. בשנות השלושים של המאה ה-20 סבלו יהודי העיירה מתקיפות אנטישמיות הולכות וגוברות מצד שכניהם הפולנים. ב-3 בנובמבר 1942 שולחו כל יהודי העיירה ברכבת של קרונות משא למחנה ההשמדה בלז'ץ.

142. זקליקוב, 1933. חופשה או טיול
בלומה עומדת שלישית מימין

143. זקליקוב, 1933. חופשה או טיול עם המשפחה ו/או חברות
1 – בלומה ; 2 – חנה-הינדה (אנצ'ה) דנציגר ; 3 – בת דודה ששמה לא ידוע
בגב התמונה רשומים השמות : בלומה, ידז'יה, מ. זאידנבנדובנה, טולה (?), ושמות נוספים קשים לקריאה

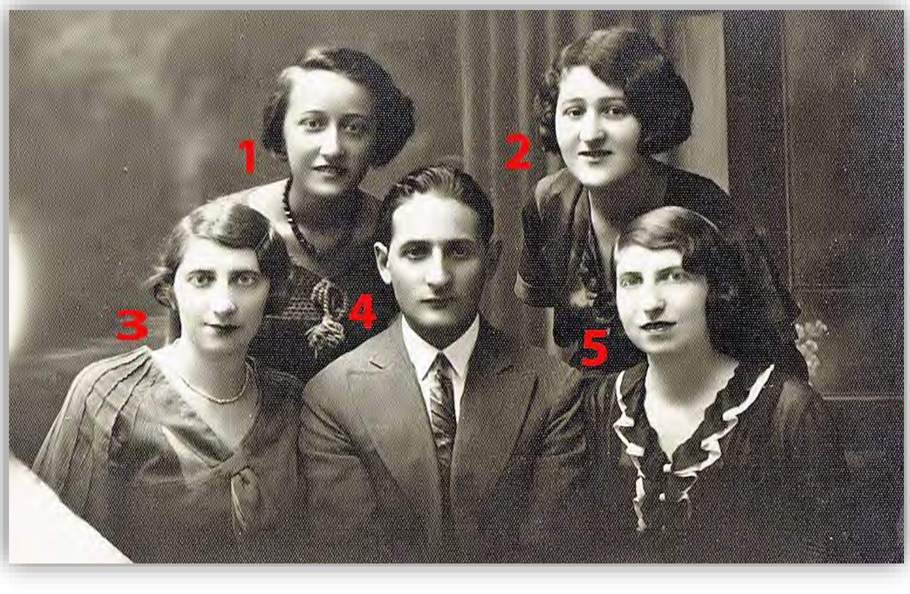

144. זקליקוב, 1933. חופשה או טיול עם המשפחה ו/או חברות

1 – בלומה; 2 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן; 3 – בת דודה ששמה לא ידוע. בגב התמונה רשומים השמות : בלימיוסה, מ. זאידנבנדובה, שרה, שפרה לוברדובנה ודר' אסתרבאן

145. לובלין, 1933 (ככל הנראה) עם בנות דודה ושעיה
1 – בלומה; 2 – חסיה רבינוביץ'; 3–4 – חנה-הינדה (דנציגר) ובעלה שעיה כהן;
5 – שפטקה דנציגר

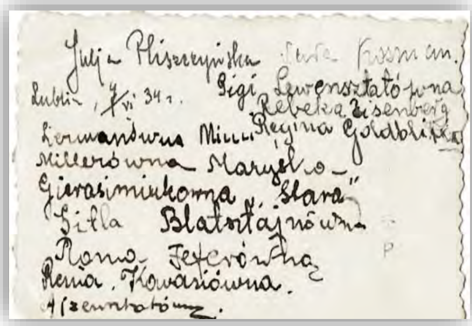
146. חורף 1934 בלובלין, עם הדודות ומארק הקטן
משמאל – הדודה שרה (פליישר) מינצברג; מימין – הדודה אסתר (פליישר) ספיר ומארק

נראה שהדודה שרה מינצברג נפטרה באותה השנה או בתחילת 1935. בלומה התייתמה מאם בפעם השניה.

147. לובלין, 1934. בלומה וחברות לכתה

148 (למעלה)–149 (למטה).
לובלין, 1934. טיול בית הספר

150–151. לובלין, 1935. טיול עם חברות

152–156. לובלין–קרקוב, 1935. אירוע שטיבו לא ידוע

בלומה מתלווה לדוד יעקב מינצברג

152. לובלין–קרקוב. 1935

153 (למעלה שמאל) – 154 (למעלה ימין). לובלין–קרקוב. 1935 (המשך)
בלומה ויעקב מינצברג מביטים החוצה מחלון הקרון (משמאל)

155–156. לובלין–קרקוב. 1935 (המשך)

157. לובלין, 1935. עם חנה-הינדה (דנציגר) כהן

158. מיידז'שין, 1935. עם חסיה רבינוביץ'

160

159. חופשה בזקליקוב, 1936
עם בת הדודה חנה-הינדה (דנציגר) כהן

160–162. שצ׳בז׳שין, 1936

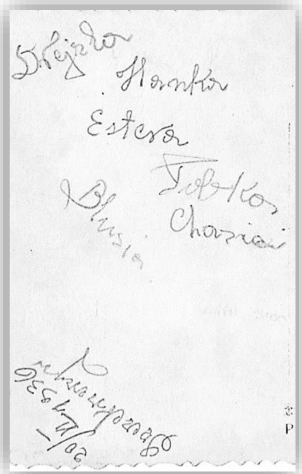

163. לובלין, 1936

164. לובלין או חיפה, 1936–1939
הילדה מאחור היא האחות דבורה כהן

בגב התמונה רשומים השמות :
בלוסיה (כינוי של בלומה), חנקה, אסתרה, טולקה ושמות נוספים קשים לקריאה

165. שצ׳בז׳שין, 20 ביוני 1936

1–4 – בנות דוד ו/או חברות ששמותיהם לא ידועים;

5 – בלומה כהן; 6 – חסיה רבינוביץ׳

166. לובלין, 1936
משמאל לימין – חנה-הינדה (דנציגר) כהן;
דוד ספיר בעלה של הדודה אסתר (פליישר);
ובלומה כהן

Wz. I-a

Legitymacja szkolna
na rok 1936/37 • Nr. 8

Kohen Blima

urodz. w roku 1920, zamieszkały-a
w Lublinie
st. kol. Lublin jest ~~słuchaczem-ką~~ uczniem-enicą

PAŃSTWOWA KOEDUKACYJNA
SZKOŁA PRZEMYSŁOWO-HANDLOWA w LUBLINIE
Pieczątka podłużna szkoły

Podpis władzy szkolnej

Pieczęć sucha

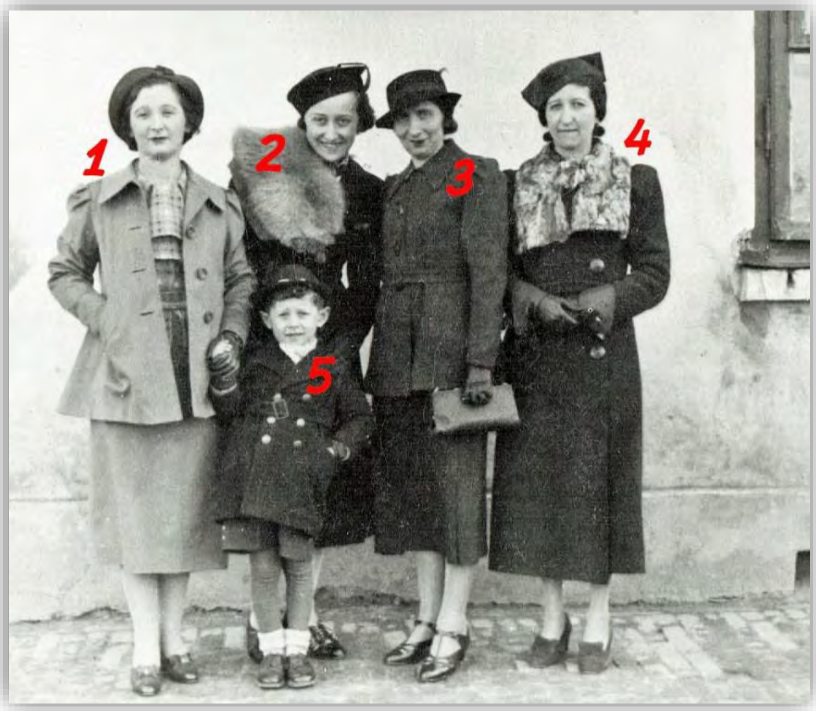

Uprawnia do ulgowych przejazdów kolejami państwowymi według ulg taryfowych dla **młodzieży szkolnej**

Blima Kohenówna
Podpis właściciela legitymacji

Ważna do dnia 31 stycznia 1937 r.	Ważna do dnia 30 września 1937 r.
Pieczęć szkoły	Pieczęć szkoły

Min. W. R. i O. P. — Nr 1/Og. Drukarnia Państwowa

167. לובלין, 1937. כרטיס תלמיד של בלומה

168. שצ׳בז׳שין, 25 באפריל 1937. ככל הנראה פרידה מהמשפחה לפני העלייה לארץ ישראל
1, 5 – אסתר (פליישר) ספיר ומארק ; 2 – בלומה כהן ; 3 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן ;
4 – דודה או בת דודה ששמה אינו ידוע

169. שצ׳בז׳שין, 25 באפריל 1937
ככל הנראה פרידה מהמשפחה לפני העלייה לארץ ישראל
עם חנה-הינדה (דנציגר) כהן

170. אביב בשצ׳בז׳שין 1937
ככל הנראה פרידה מהמשפחה לפני
העלייה לארץ ישראל
עם הדודה אסתר (פליישר) ספיר ומארק הקטן

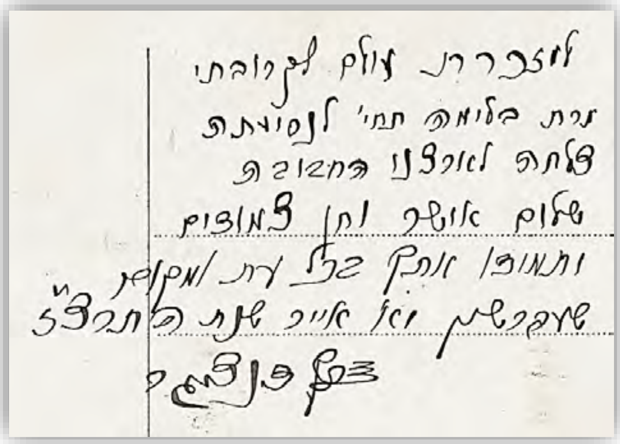

171. חורף או אביב בהרובײשוב 1937
ככל הנראה פרידה מהמשפחה לפני
העלייה לארץ ישראל
עם הדודה שרה (כהן) רויטמן, אחותו של
מיכאל כהן

172. עם סלה דנציגר (Saleh Danzigier) [44]

לפני יציאתה של בלומה כהן לארץ ישראל, קבלה תמונה ועליה רשומה ההקדשה הבאה (י״א אייר 1937):

לזכרון עולם לקרובתי
מרת בלומה תחי' לנסיעתה

173. תמונה למזכרת ופרידה לתמיד

הערת העורכת: האיש חתם את שמו באותיות מסולסלות וקריאתן קשה. שם המשפחה הוא בוודאות דנציגר. שמו הפרטי הוא אולי ברוך, מכאן שהיה אולי בעלה של הדודה מרים-איטה (פליישר) דנציגר.

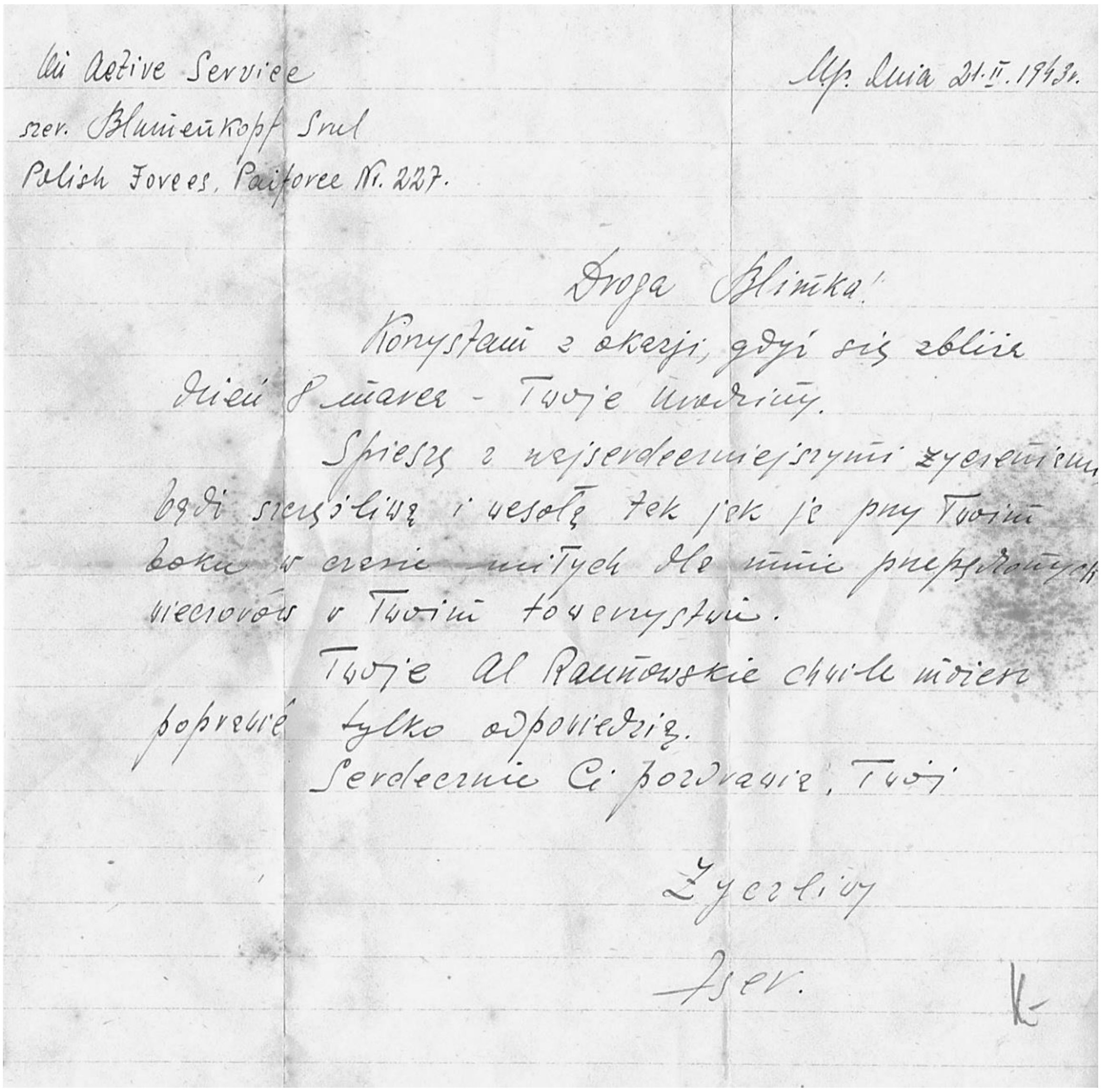
[44] לא ידוע מה היה הקשר המשפחתי עם סלה דנציגר. אולי היתה זו אחותו של ברוך דנציגר, או שזה כינוי חיבה והשם המלא אינו ידוע

ב-25 באפריל 1937 עזבה בלומה את וורשה ומחוף קונסטנצה הפליגה לחיפה, ארץ ישראל. שם המתינו לבואה אביה מיכאל כהן ומשפחתו. בלומה לא ראתה יותר את בני משפחתה האהובים בפולין. כמעט כולם נספו בשואה.

174. בלומה על סיפון האניה, 1/5/1937, בדרך לארץ ישראל

ב- 21 בפברואר 1943 נשלח אל בלומה המכתב הקצר הבא. אך פלא הוא איך המכתב התגלגל בדרכים, כנראה מפולין, עד לארץ ישראל והגיע לבסוף ליעדו. המעטפה נפתחה על ידי הצנזור הבריטי ותוכנו של המכתב נבדק.

On Active Service
szer. Blumenkopf Srul
Polish Forces, Paiforce Nr. 227.

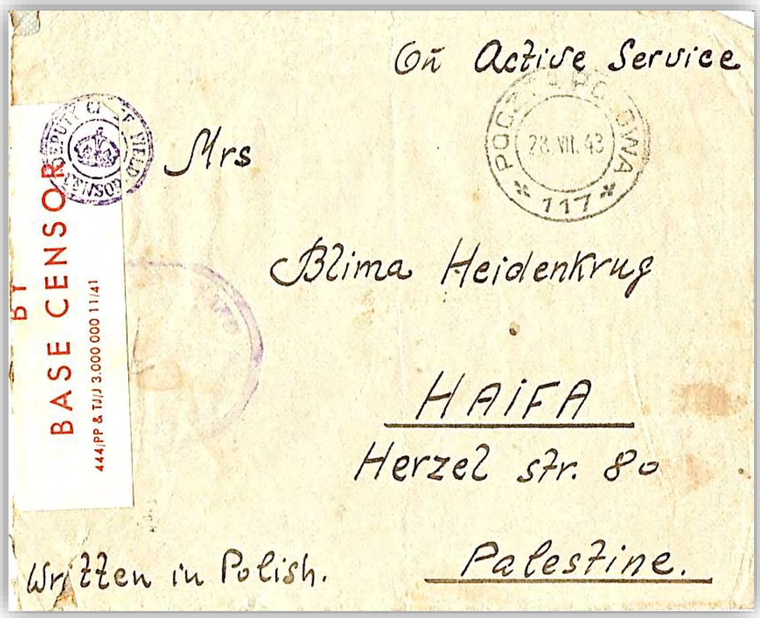
M. p. dnia 21.II.1943 r.

Droga Blimko!
Korzystam z okazji, gdyż się zbliża dzień 8 marca - Twoje urodziny.
Spieszę z najserdeczniejszymi życzeniami, bądź szczęśliwa i wesoła tak jak ja przy Twoim boku w czasie miłych dla mnie przepędzonych wieczorów w Twoim towarzystwie.
Twoje Al Raunowskie chwile możesz poprawić tylko odpowiedzią.
Serdecznie Ci pozdrawiam, Twój
Życzliwy
Iser.

21/2/1943

My dear Blimka,
As your birthday on 8th of March approaches I'm taking a chance to send you my warmest wishes.
Be happy and joyful please, as I have been with you when spending my time by your side during the nice evenings.
Your "Al Raunowskie" moments you would improve only by giving (me) a response.
Cordial greetings
Yours friendly
Iser

(תרגום מפולנית לאנגלית: חנה בשן ו- Marek Borzeszkowski)

את המכתב שיגר בלומנקופ שרול, שהיה בשירות פעיל בפולין, מס' 227. המעטפה נושאת חותמת דואר של פולין. לא ידוע מי האיש ומה היו קשריו בפולין עם בלומה. זכרו אבד לעד. במכתב מובעים געגועים וברכת יום הולדת לבלומה. אין בתוכנו של המכתב עדות ולו ברמז למצוקה הוודאית, שהכותב היה נתון בה בעיצומה של המלחמה.

מראי מקום

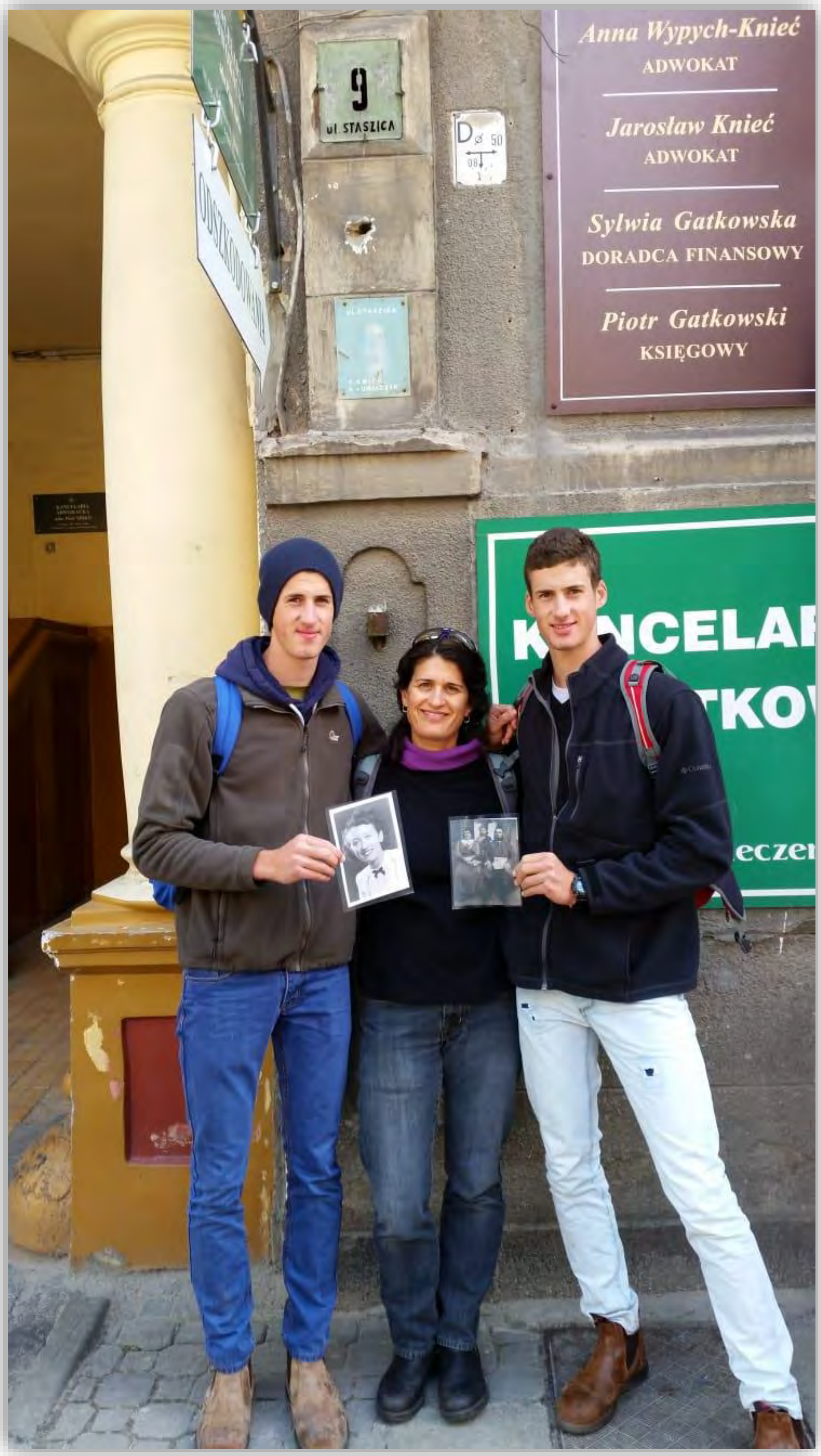
Koenig J., 2003. The Wonderful World of Jewish Women's Names. *Jewish Genealogy Society of Southern Nevada, Inc*

רחוב סטאשיצה 9 בלובלין. הבית בו נולדה וגדלה בלומה (כהן) היידנקרויג
משפחות אטלה-רבקה ומיכאל כהן ושרה ויעקב מינצברג גרו בקומות 3 ו-4

בקומה 1 מוצעת דירה להשכרה

אפריל 2016. יערה (יזרסקי) רענן והבנים יובל (מימין) וערן מזרחי
בפתח הבית ברחוב סטאשיצה 9, לובלין

משפחת פליישר במלחמת העולם ה-II

״מערבה לזמושץ` מצויה העיירה עם השם שובר השיניים הרציני בפולין: שצ׳בזשין (Szczebrzeszyn). בעיירה יש בית כנסת עתיק שנפגע על ידי צבאות חמיילניצקי יחד עם הפגיעה בקהילה בפרעות ת״ח–ת״ט. הקהילה שוקמה, שגשגה מאות שנים ונמחקה בשואה. מבנה בית הכנסת משמש כיום כסדנה לקבוצת אומנים. בית העלמין היהודי העתיק (מצבות בנות כ-300 שנה) מצוי בראש הגבעה.״ **מועתק מאתר אינטרנטי**

הערת העורכת: ספר הזכרון לקהילת שצ׳בז׳שין נכתב במקור ביידיש. נראה שהמתרגם לאנגלית לא הבין בחלק מהמקרים את כוונת המחברת, דבורה פליישר, והתוצאה בהתאם. וכך יצא שתרגום הטקסט מאנגלית לעברית העמיד בפני אתגרים בהבנת תיאור האירועים. לכן, בכמה מקרים נטלתי לעצמי חרות לוותר על משפט זה או אחר.

שצ׳בז׳שין תחת הכיבוש ההיטלראי

כתבה: דבורה פליישר

רעד וחלחלה ירדו על העיירה שצ׳בז׳שין. צעירים וזקנים, נוצרים ויהודים, קדמו כל בוקר חדש בחשש ובעצב.

הראשון בספטמבר 1939 – תאריך היסטורי אכזרי, כאשר פרצה המלחמה עם גרמניה הנאצית. החדשות פשטו בעיירה שלנו כקליע רובה במעופו. החלו ללמד שעורי עזרה ראשונה, אפילו בהשתתפות נשים יהודיות. בקושי הספקנו להשלים כמה שעורים כאשר מטוסים כבר עפו מעל ראשינו. כל אחד תפס מחסה היכן שיכול היה למצוא: במטעים, בגנים, בנאות הדשא ובכפרים.

שבת, 8 בספטמבר 1939 – יעף של מפציצים טסים לכיוון העיירה. הם הטילו מאות פצצות על העיירה הקטנה הזו, ומיד עמדנו פנים אל פנים מול האימה הגרועה ביותר. באותו היום נפצעו רבים והיו גם קרבנות בנפש. באותו היום הגיעו יוסל׳ה וורמן (Warman) ואשתו, שמואל יענקל גראנט (Grant) וביתו של בנימין שמאטצ׳ר (Shmatcher).

גווילי התורה בוערים בידינו

ראש השנה, 13 בספטמבר 1939 – הגרמנים נכנסו לעיירה. המעשה הראשון שעשו היה להכריח באיומים את יחזקאל ארליך (Ehrlich), שעבד בבית החרושת לסודה, להוציא החוצה אל הרחוב את ספרי התורה מבית הכנסת העתיק, שגילו מאות בשנים, ולהעלותם באש במו ידיו. יהודי זה בכה בדמעות דם ולא הצליח להתגבר מאז על הזעזוע.

הגרמנים נסוגו באופן זמני מפני כניסת הצבא הרוסי ביום השני של חג סוכות. חשבנו שהצלתנו הגיעה מהתעללות והשמדה. כמה ימים חלפו ופתאום שמענו בחדשות ברדיו שהסובייטים נהדפו אחורה מהעיירה שלנו וכי אנשיו של היטלר חוזרים. בלילה, חלק גדול מהאוכלוסיה היהודית עזב את העיירה בעקבות הצבא הרוסי, או שמצאו מחסה מחוץ לעיירה.

הגרמנים נכנסו שוב ביום למחרת, והחלו להראות מיד את צימאונם לדם. הם חטפו אנשים לעבודה, והכריחו אותם לנקות את הרחובות בידיהם החשופות. כל יום שמענו צווחות של אנשים מעונים. כל יום היו קרבנות אדם. במשך היום חובה היתה לצאת לעבודה, ובלילה – כל אחד הסתתר היכן שיכול היה.

סיפור על סולם

26 בספטמבר 1939 – חתנו של אברהם רייכשטיין (Reichstein) טיפס בסולם אל מקום המחבוא בעליית גג ורצה למשוך אליו למעלה את הסולם. לפתע ראה חייל SS למטה. ללא פחד הוא הרפה מהסולם, שנפל על הגרמני ופצע אותו בידו.

אחרי האירוע הזה יצאה פקודה, שאסור ליהודים לעזוב את בתיהם. כל היהודים, גברים ונשים, נרדפו כמו חיות לאורך העיירה אל בית העירייה, כשהם מוקפים בשמירה כבדה. עורך הדין, הכומר וראש העיר מיהרו אל המפקד הגרמני והבטיחו לו כי היתה זו תאונה ואירוע כזה לא יקרה שוב. המפקד הזהיר אותםשאם דבר כזה או דומה לו יקרה שנית, הוא יוציא להורג ביריה כל יהודי עשירי. בינתיים, הרבי יחיאל בלנקמן ושלמה מיימון הוכו נמרצות.

30 באוקטובר 1939 – פשטו שמועות על הגעת יחידת גסטפו, שמפיצה רשימת יהודים מבוקשים. בהזדמנות זו הם היכו את ברוך שיסל, אברהם רייכשטיין ואחרים. בלילה ההוא רבים נמלטו דרך קווי הגרמנים אל צדו הסובייטי של הגבול. בעלי ובני עזבו באותו הזמן.

אוקטובר 1939 – הגרמנים שרפו את בית הכנסת.

פליטים מגיעים

החורף הגיע... מפקד הגסטפו עצר יהודים בבית הספר החקלאי. רק ישראל פופה שוחרר מאחר וחשבו אותו לנוצרי.

שצ׳בז׳שין, פנים בית הכנסת לפני המלחמה
(ארכיון יד ושם, מס׳ 46995)

בדצמבר, בלילה קר אחד, הגיעו ברכבת הרבה יהודים שגורשו מכל רחבי פולין. בכיים וזעקתם עלו עד לרקיע השביעי. רבים מהם הובלו אל בית המדרש שבחצרו של ר׳ מרדכי פליישר. בבוקר למחרת, כל בעלי האמצעים שבינינו, נתנו מחסה לאנשים. מאוחר יותר התארגן מטבח בבית המדרש עבור חסרי הבית.

כמה חודשים עברו בשקט. תנאי המחיה בצד הסובייטי הפכו קשים : אנשים ישנו בתחנות רכבת ולא היו אמצעי מחיה. אנשים החלו לשוב הביתה וביניהם גם בעלי. למרבה השמחה, בני נשאר עם אחי בביאליסטוק.

צרות מחברי היודנרט והפולנים

התמנה יודנרט. אף אחד לא התנדב אליו מרצונו החופשי. הגרמנים החלו לחטוף יהודים לעבודת כפיה בחפירת תעלות פתוחות בכביש אל בלז׳ץ. כדי לא להישלח רחוק, כולם התאמצו להשיג עבודה בשדה התעופה וליד בית החרושת לסוכר. בעלי השיג עבודה כמנהל של הפועלים המיומנים. כדי להקל על מצבם של היהודים, בעלי העסיק גם הרבה אנשים שלא היו פועלים מקצועיים. כל מי שפנה אליו התקבל לעבודה. בשל זה הוא סבל רבות מידי היודנרט, שרצו להרוויח מהמצב ולסחוט כסף מהיהודים. היהודים רצו לעבוד בשדה התעופה גם בזכות המשגיח היהודי. בזכות הקרבה לבית ניתן היה לקבל לחם, מרק ואולי עוד מזון.

הפולנים עזרו לגרמנים לדכא ולרצוח יהודים. הם הלשינו לגרמנים ששמעון גולדמן, הלל אייזן, ליבקל׳ה גלייזר ואשתו הם קומוניסטים. הם נעצרו ונשלחו לזמושץ׳. אחרי חודשיים שמעון גולדמן והלל אייזן חזרו לשצ׳בז׳שין, אבל בני הזוג גלייזר נרצחו בכלא.

המצב החמיר מיום ליום. חנויות ותכולתן הוחרמו כבר מזמן מידי היהודים.

22 ביוני 1941 – החלה המלחמה עם רוסיה. חודש שלם לפני זה ראינו איך הצבא הגרמני נע בלילות מבלי לעצור. היהודים דוכאו עוד יותר. נאסר עלינו לעזוב את העיר אפילו לכפרים שמסביב לעיירה או לסחור עם הנוצרים. איציק מינצברג (בנו של גיסי) נשלח ללובלין, אל מחנה העבודה ברחוב ליפובה 7,[45] משם הוא לא חזר מעולם.

מגורשים מבתינו

חורף 1941 – החרימו השלטונות את כל הפרוות שהיו בבעלות היהודים. על מי שלא ציית לפקודת ההחרמה איים עונש מוות. בשל מעיל פרווה אחד, שנמצא מוסתר בין שני קירות, נלקחו חיים מיימון וגרשון שטאדטפלד (חתנו של שולום מיימון) אל יער זוויז׳ניץ (או זובייז׳ניץ Zwierzyniec)[46] ונורו שם.

בית משפחת פליישר ברחוב זמויסקי 5 (Zamojski), פינת הרחוב הירוק (Zielona) (צילום מ-1966)

יהודים גורשו מבתיהם ורוכזו בשכונה אחת, שהיתה למעשה גטו. רק כמה יהודים נשארו לגור בבתיהם ב״רחוב הירוק״, היכן שגם אנחנו גרנו. הצפיפות והתזונה הדלה, כמו גם לבוש גרוע ולא מספיק, הביאו להתפרצות מגפת טיפוס. הרבה אנשים מתו בזמן ההוא. גם בעלי נדבק במחלה, שהביאו איתם המגורשים החדשים כאשר נכנסו למטבח

---

[45] ראה הסקירה על קהילת לובלין, הגטו במיידאן טטרסקי.

[46] בדרום-מזרח פולין, מחוז לובלין, במרחק 30 ק״מ מזמושץ׳.

שלנו לאכול. אחרי שבועיים אשפוז בבית החולים, הוא נפטר ב-8 בינואר 1942. בינם רוזנפלד נפטר אף הוא באותו הזמן.

יומיים לאחר שהאסון היכה בי, נלקחתי גם אני לבית החולים. הרופאים לא נתנו לי תקווה להחלים. שכבתי חולה עד פסח. באותו הזמן אסרו הגרמנים על היהודים לאפות לחם וגם לא מצות. קבלנו כמות קטנה באמצעות כרטיסי קיצוב. כמה קילוגרמים של קמח נרכשו מאופים נוצריים תוך סכנת חיים. אפינו אותו בסתר, בלילה.

בשורות רעות, אירועי זוועה

לפני פסח 1942 הגיעו אלינו שמועות רעות על גירוש יהודים מלובלין ומכל העיירות הקטנות. צפינו בפחד גדול שה-*aktion* הזה יפגע גם בנו.

הרב, ר׳ יחיאל בלנקמן, תוך סיכון חייו, אסף מנין יהודים, ועלה לקברו של רבי שלמהל׳ה, והתחנן לרחמיו בשם יהודי שצ׳בז׳שין. ר׳ שלמהל׳ה רשם בצוואתו, שאפשר לעלות לקברו עד עשרה דורות לאחר פטירתו, כאשר מתקרבת סכנה גדולה מאד, והוא יעזור. היה זה הדור התשיעי במספר. אני לא יודעת אם התרחש נס, ומכל מקום הקרונות [לגירוש היהודים] המתינו כבר בתחנת הרכבת. המגורשים צעדו אליהם בעיניים כבויות. כל אחד ראה את מותו מתקרב.

השקט לא נמשך זמן רב. מיד לאחר הפסח נודע לנו ש״יש רשימה של 70 אנשים״. אני לא יודעת אם נכללו בה גם נשים. היתה לי תחושת לב שלא יחפשו אותנו הפעם.

ביום מסוים, ב-6 בבוקר, שמענו רעש בחוץ. צפיתי מבעד לחלון במשפחת ברונשטיין מובלת מביתה, האב נתן ובנו (ה- *Kozioner Rabbiner* ובנו רופא השיניים). עלתה במוחי המחשבה שלא אבקר יותר לעולם בביתם. מראות שוברי לבבות התרחשו כאשר נשים וילדים נפרדו מאבותיהם. נאמר לי שמחפשים גם אותי. הרוצחים לקחו איתם 13 אנשים [רשימת האסירים]. אחד נמלט, שלושה נורו ליד חומת העיר, והיתר נלקחו אל יער Zwierzyniec ונרצחו שם. האנשים הבאים היו גם הם ברשימת הנרצחים: [רשימת שמות], כולל גיסי דוד ספיר וסלה דנציגר. כולנו התחבאנו. שלמנו למשטרה הפולנית סכומי כסף גדולים כדי שתניח לנו, ובכל זאת נאלצנו להסתתר. במשך ארבעה חודשים ישנתי בעליית גג קטנה בבית העץ שלנו, עם שני אנשים נוספים. החיים היו חסרי מנוח. אנשים חיו כמשוגעים, חסרי ישע וחסרי אונים. כל אחד ידע שסופו קרוב. לא היה לנו שקט, לא ביום ולא בלילה.

יריות החלו להישמע בדרכים. הכניסה כבר נאסרה לבית החרושת לסוכר[47]. כל אחד היה צריך לעבוד. מי שלא עבד, נשלח רחוק. מחצית מהגברים והנשים של שצ׳בז׳שין יצאו יום-יום לעבודה ביער קרסנוברוד או בתחנת הרכבת.

אני, ביחד עם תשע נשים נוספות עבדנו בגן של בית החולים. [רשימת שמות הנשים] הצלחנו לשרוד. בלילה הסתתרנו בעליית הגג ובמשך היום עבדנו בגן, לרוב ללא אוכל, אפילו לא פרוסת לחם. הפולנים ניצלו את עבודת היהודים, ללא תשלום עבור עבודתם, כאילו הם עושים להם טובה בכך שנותנים להם עבודה. אפילו דר׳ זיגמונט קלוקובסקי (Zygmunt Klukowski), הרופא-ההיסטוריון הנודע, הבין שהיהודים חייבים

[47] בית החרושת לסוכר קנים הופעל על ידי משפחת פליישר בחכירה ממשפחת זמויסקי.

לעבוד ואין צורך לשלם להם, אפילו לא לתת להם פרוסת לחם. הפולנים ראו בנו עבדים. נזנחנו לנפשנו, ונאלצנו לעמוד לבדנו מול כל צרה ופורענות.

שצ׳בז׳שין, יהודים כורעים ברך בפני חיילים נאצים, המאיימים עליהם ברובים (ארכיון יד ושם, מס׳ 78037)

ה-*aktion*

חג שבועות 1942 – האקציה הראשונה. חברי היודנרט פרסמו בקרב היהודים את פקודות הגרמנים ותפסו יהודים כדי לשלוח אותם לבלז׳ץ. אפילו כרטיסי עבודה לא הגנו מגירוש. 280 יהודים נשלחו הרחק בזמן הזה ואנשים רבים נהרגו בשצ׳בז׳שין עצמה.

כל יום מגיעות חדשות מבעיתות, שעובדי מסילת הרכבת מעבירים: בכל יום 5–6 רכבות עמוסות אנשים, דלתות הקרונות חתומות בעופרת, עושות דרכן אל בלז׳ץ. יהודים הולכים, מוכי צער, חלושים, נטולי אנרגיה. העובדה שעבודה אינה מעניקה כל הגנה, גורמת ליאוש והם הפסיקו לעבוד.

6 ביוני 1942 – נתפסו אנשים, ביניהם גם [רשימת שמות]. לאור היום, הגרמנים דחפו אותם לאורך הרחובות אל *Wygon* ושם הרגו אותם. מיד אחר כך יצאה הודעה, שליהודים אסור להמצא בכפר. הרוצחים ירו ב- [רשימת שמות]. כמעט באותו הזמן [רשימת שמות] נשלחו משצ׳בז׳שין למיכאלוב (Michalow) ושם הם נורו.

שרידי בית הקברות היהודי בשצ׳בז׳שין

בית קברות זה הוא אחד העתיקים ביותר בפולין. עשרות שברי מצבות נמצאו מתחת לגדר של בית הקברות היהודי, ויכול להיות כי נועדו לשמש חומר בניה. בית הקברות היהודי במקום נוסד ב-1593 ויש בו כ-400 מצבות בנוסף לקברי אחים לנרצחים במהלך המלחמה. בזמן המלחמה הפך בית העלמין למקום הוצאה להורג המונית ליהודי הקהילה. המצבות מעוטרות במוטיבים פרחוניים ובמוטיבים המרמזים על מקצוע הנפטר או תכונותיו האישיות. בהתאם למסורת, גברים ונשים נקברו בחלקים שונים של בית העלמין. הקרן לשימור מורשת יהודי פולין קבלה על עצמה את הטיפול בבית קברות זה והוחל בעבודות שיקום וניקוי המקום.

שצ'בז'שין 1966.
בית הקברות היהודי החרב על רקע בתי העיירה
(ארכיון יד ושם, מס' 22458)

האנשים שנותרו יצאו מדעתם מגודל המצוקה. זו היתה חובה לצאת לעבוד ובכל יום היתה צפויה להיערך אקציה.

מקום מסתור בעליית הגג

פשטה שמועה שהמקום עומד להיות נקי מיהודים (*Judenrein*). לא ראינו כל דרך להנצל. כל אחד בדממת הלילה (במטרה שהשכנים הפולנים לא יבחינו במתרחש) חפר תאי מסתור עמוקים מתחת לפחי האשפה או חיפש מקומות מסתור בעליות-גג המוסוות היטב. אבל לא הועילו האנרגיה שהושקעה, המאמץ והתבונה. הכל ללא הועיל. קינאנו במתים. הגיע הקץ על קהילת היהודים הקטנה שלנו, שהובלו אל מותם האכזר.

21 באוקטובר 1942 – בשעה מוקדמת בבוקר שמענו יריות. בקושי יכולתי להיכנס למגורים של ישראולקי'ה גרמנוביץ'. לא היה שם אף אחד, רק ביתם הקטנה, רחל בת ה-4, שנשכחה מאחור במהומה הגדולה. לקחתי אותה אלי והרגעתי אותה ונכנסנו במהירות לעליית הגג. אמה של הילדה כבר היתה שם. שכבנו שם כל היום בפחד גדול. שמענו איך נהרסו בתים. הרוצחים חיפשו בכל מקום מסתור אפשרי ובכל סדק. הם עברו ליד מחבואנו הקטן כמה פעמים. יכולנו לשמוע את נפץ היריות מכל הכיוונים, ביחד עם צעקות ההורים ובכי הילדים. כמעט שיצאנו מדעתנו למשמע כל זה. ביילה ברגר, שגרה איתי, היתה חולה ונשארה במיטתה. רייזל ברגר הצליחה לברוח מידי המרצחים אל השדות, ולאחר מכן ליער. קודם לכן היא לא רצתה להסתתר איתי מכיון שטענה שיש עדיין זמן לכך.

בלילה חזרתי אל ביתי. הכל היה הרוס והדלתות והחלונות נעקרו. זחלתי על הרצפות כדי שלא יבחינו בי מהרחוב. שתיתי מעט מים, אכלתי חתיכת לחם קטנה ועליתי אל מקום המסתור השני, שהיה מאחורי קיר מחיצה בבית גרמנוביץ'. התחבאנו שם 14 איש. צריך היה לזחול פנימה דרך פתח במטבח, שאחר כך הוסווה. שכבנו שם בחרדה גדולה מפני שהגרמנים חפשו שם הרבה פעמים במשך אותו היום. היה שם כל כך צפוף ולא היה אויר לנשימה. הפנס הקטן לא יכול היה לבעור שם. בלילה יצאנו מהמחבוא כדי לנשום אויר.

מסע הלוויה של החיים

23 באוקטובר 1942 – הגעתי למסקנה שזה בלתי אפשרי להשאר שם, וחזרתי אל מקום המסתור הראשון בעליית הגג. ילדיו של זליג פישר הסתתרו בעליות גג אחרות. דרך הסדקים בין לוחות הקירות ראינו איך לקחו את משה קצלה למגרש שליד הבית. השוטר הפולני גל (Gall), שעזר לגרמנים באקציה הזו, ירה בו. באותו היום, ראינו שהם הוציאו את כל האנשים ממאסרם. רובם הובלו תחת משמר כבד בליווי כלבי שמירה. ילדים פולנים רדפו אחריהם. לעולם לא אשכח את התמונה המפחידה: מסע לוויה של אנשים בעודם בחיים! תשושים, מלוכלכים משהות במקומות מחבוא, נפרדו מכל אשר להם, וכך מעוררי רחמים הלכו אל מותם.

בעודנו שוכבים בעליית הגג עלו בנו מחשבות על התאבדות, בראותנו איך אנשים שנתפסו במקומות מחבוא אחרים כלים בצמא וברעב. החלטתי לברוח אל היער. איתי נמלטו גם יצחק-חיים אייזן ולאהל'ה אייזן, ששהו איתי קודם במסתור.

בריחה ליער

24 באוקטובר 1942 – השכם בבוקר נמלטנו דרך השדות אל תחנת קלמנסוב (Klemensow) [48]. משם הלכנו אל מעבה היער. היינו בטוחים שלא נשאר בחיים, אך אם ישיגנו הכדור, זה יהיה שחרור עבורנו. פגשנו ביער בערך 100 איש, שהגיעו לאחר שחצו את הנהר. כמה חבל שכמעט כולם נהרגו בידי ידיים פולניות. [רשימת שמות] מכל אלו שרדו [רשימת שמות]. אף אחד מהם לא ידע על השני. אחרי יומיים עזבתי את היער.

נפגשנו שוב לאחר השחרור.

כמה גויים צדיקים

ברצוני להוסיף שהיו גויים שגילו אהד כלפי יהודים והגישו להם עזרה, ופעמים רבות סבלו בשל כך. אחד מהם היה מילנר בריילובסקי (Milliner Brylowski), שגנו גבל בגן של בית החולים. הוא פינה את המכשולים מאחורי האורווה שלו, וכאשר התקרבה מכונית עם חיילים גרמנים כדי לאסור אותנו, יכולנו לברוח משם למטה, אל הנהר ולהסתתר.

אני מבקשת להזכיר גם את האנשים [רשימת שמות] שעזרו ליהודים. אצל חלק מהם נמצאו פריטים מוסתרים, שהשתייכו ליהודים ובשל כך הם סבלו רבות. אבל אנשים כאלה היו מעטים. רוב הפולנים המקומיים הצהירו על עצמם כגרמנים-אתנים (*Volksdeutsche*) ושתפו פעולה עם הרוצחים במהלך האקציות. (Flajszer 2005a) נכתב בבאד רייכנהול (Bad Reichenhall), **15/6/1947**.

תרגמה וערכה: אירית גבע

[48] האם מדובר בבית החרושת לסוכר שנוהל על ידי משפחת פליישר? ראה לעיל הערה 3.

הערת העורכת: בספרי הזכרון לקהילת שצ'בז'שין, שראו אור בעברית (תרגום מפולנית) ובתרגום לאנגלית, כלולים פרקי יומן של הרופא זיגמונט קלוקובסקי (Zygmunt Klukowski), ובהם מובא תיאור רדיפת יהודי שצ'בז'שין והשמדת הקהילה היהודית בה (13/10/1939–22/3/1943). עדותה של דבורה פליישר מציירת תמונה שונה של אישיותו של הרופא (קלוקובסקי תשי"ד ; Klukowski 2005).

מבט על אישיותו של דר' ז' קלוקובסקי

כתבה: דבורה פליישר

בשנת 1942 עבדתי עם עשר נשים נוספות בגן הירק של בית החולים, תחת השגחתו של דר' קלוקובסקי, מהשעה 6 בבוקר ועד 5 בערב. נאסר עלינו לקנות לחם מנוצרים, וליהודים אסור היה בזמן ההוא לאפות לחם. עבדנו ללא שכר, רק כדי להראות שיש לנו מקום עבודה ולמרות העובדה שלא היתה בכך ערובה שלא נילקח מאותו מקום עבודה על ידי הגרמנים ונשלח רחוק משם.

דר' קלוקובסקי הרופא-היסטוריון, הרשה לנו לעבוד מבלי שנתן לנו אפילו פרוסת לחם, בזמן שבו אפילו הגרמנים המרצחים חילקו לחם ומרק לעובדים בזמן יום העבודה. דר' קלוקובסקי ניצל את מר גורלנו והעביד אותנו כאילו היינו עבדים. כאשר הצלחנו לגנוב גזר קטן או עגבניה, היינו אוכלים אותו במהירות מאחר והשגיחו עלינו מחלונות בית החולים. בגינה גדלה כמות מספקת של ירקות; עגבניות גדלו על 800 שיחים ולא היה מחסור.

האם אתם יודעים מה המשמעות של להיות רעב, לעבוד עם מזון ולא לאכול אותו?...

דר' קלוקובסקי אימץ את שיטותיו של היטלר. במטרה להרוג יהודים, הוא דיכא אותם, וזה היה גרוע ממוות.

נאסר עלינו לקנות מזון בשוק. מדי פעם, לפני העבודה, היינו רוכשים מזון בהחבא מאיזו נוצריה ושלמנו לה במהירות כל סכום כסף שדרשה והסתלקנו במהירות גדולה יותר מהשטח. יום אחד קנינו מלפפונים ולקחנו אותם איתנו למקום עבודתנו. שומר בית החולים ערך עלינו ומצא את המלפפונים אך ראה מייד שהם לא נקטפו מגינת בית החולים. התחלנו לבכות והשומר התנצל בפנינו ובכה אף הוא. הוא הצביע על חלון בית החולים כאלו אומר שהוא מקבל את הוראותיו ממנהל בית החולים.

פעם אחת, כאשר נכנסתי לבית החולים כדי לשאול לשלומו של בעלי החולה, דר' קלוקובסקי הורה לגרש אותי החוצה. כך הוא נהג בנו, היהודים, בדרך מבזה (Flajszer 2005b).

תרגמה וערכה: אירית גבע

בית הקברות בשצ׳בז׳שין (צילם : Ryszard Bielawski 1954)
בתקופת מלחמת העולם ה-II הפך בית העלמין לאתר הוצאה להורג המונית של יהודי הקהילה

הנספים מבין משפחת פליישר

רשימת הנספים מקרב קהילת שצ׳בז׳שין כוללת את הנתונים הבאים על משפחת פליישר (שעברשין תשי״ד. בכתיב יידישאי; 295–279 :Szcebrzeszyn 2005 בתרגום לאנגלית) :

משפחת דאנציגער בירך – 3 נפשות

משפחת ראבינאוויטש ירמיהו – 5 נפשות

משפחת סאפיר דוד – 3 נפשות

משפחת מינצבערג ראובן – 5 נפשות

מינצבערג יצחק

משפחת פליישער שלום – 6 נפשות

פליישער דן

פליישער סמעך

פליישער אסתר

פליישער מייטשע

דבורה פליישערס

סך הכל 28 נפשות.

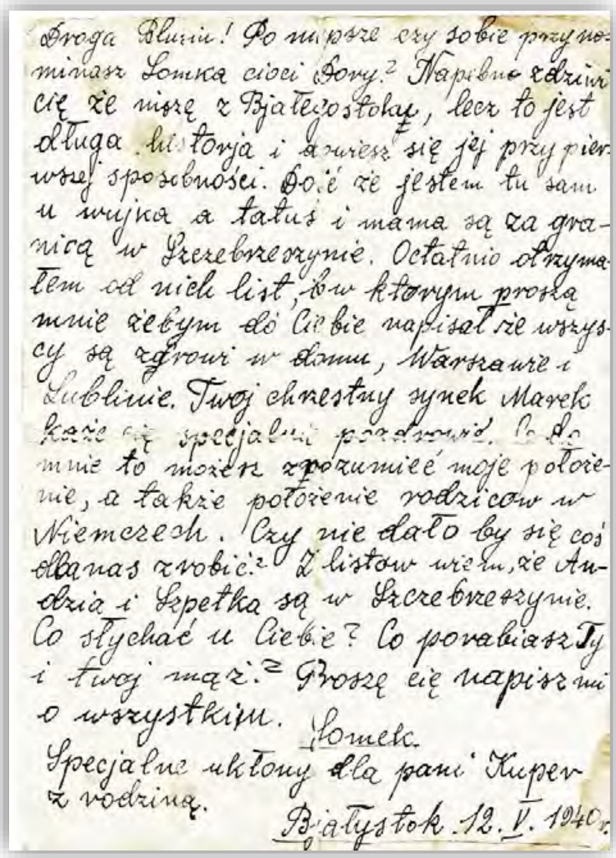
לאלה יש להוסיף את בני משפחת ציטרין, עליהם נמנתה דינה-רוחלה (רבינוביץ׳) ואולי גם ילדיה, אם היו לה.

שצ׳בז׳שין, בית הקברות היהודי
קיר הזיכרון לקהילה היהודית

אות חיים מביאליסטוק

ב-12 בחודש מאי 1940 נשלחה אל בלומה היידנקרוג גלוית דואר

Droga Blumu! Po mpsze czy sobie przypo-
minasz Lomka cioci Dory.? Napewno zdziwi
cię że piszę z Białegostoku, lecz to jest
długa historja i dowiesz się jej przy pier-
wszej sposobności. Dość że jestem tu sam
u wujka a tatuś i mama są za gra-
nicą w Szczebrzeszynie. Ostatnio otrzyma-
łem od nich list, w którym proszą
mnie żebym do Ciebie napisał że wszys-
cy są zdrowi w domu, Warszawie i
Lublinie. Twój chrzestny synek Marek
każe cię specjalnie pozdrowić. Co do
mnie to możesz zrozumieć moje położe-
nie, a także położenie rodziców w
Niemczech. Czy nie dało by się coś
dla nas zrobić.? Z listów wiem, że An-
dzia i Szpetka są w Szczebrzeszynie.
Co słychać u Ciebie? Co porabiasz Ty
i twój mąż.? Proszę cię napisz mi
o wszystkim. Lomek.
Specjalne ukłony dla pani Kuper
z rodziną.
Białystok 12. V. 1940 r.

Dear Blusiu!
…………………….. if you remember Tomek of aunt Dora?
For sure you are surprise I am writing from Bialystok, but it is long story and you will let it know at first opportune moment.
After all I am here alone living with uncle and daddy and mommy are abroad living in Szerebrzeszynie.
Lately I was given letter from them in which they ask me to write to you that all of them are alive and healthy staying in their houses in Warsaw and Lublin.
Your godfather's son – Marek asked me to send you special warmer greetings.
As come to me you can understand my current situation also my parents' situation in Germany.
Is it possible to do anything to improve that?
From letters I know that Andzia and Szpetka are in Szerebrzeszynie now.
How things are going with you? What about your husband?
Please, write to me about everything.
Tomek
Special greetings to Ms Kuper and her family.

תרגם מפולנית לאנגלית : Marek Borzeszkowski

בגלויה נזכרים שמות מוכרים : תומק (סומק) בנה של דבורה (דורה) פליישר, בנות הדודה אנצ׳ה ושפטקה, והעובדה שחלק מבני המשפחה התכנס בבית פליישר בשצ׳בז׳שין. אפשרי שהשולח הוא אחיה של דבורה פליישר, שלפי עדותה שהה בביאליסטוק וסומק נשאר בהשגחתו.

דבורה (פליישר) זילבר סיפרה לבלומה (כהן) היידנקרוג, עדות ממקור שני: אסתר (אסתושה) ספיר היתה האחות הצעירה ביותר לבית פליישר. היא היתה נשואה לדוד ספיר והיה לה בן יחיד, מארק שמו, שהיה בערך בגיל בר מצווה כשפרצה המלחמה. אסתושה גרה בלובלין אך עם פרוץ המלחמה עברה עם כל משפחתה לגור בשצ׳בז׳שין, בבית משפחת פליישר. מעידה על כך גם שורה מהגלויה (מאי 1940), שהצליחה בדרך לא דרך להגיע אל בלומה היידנקרוג בחיפה. המשפחה קיוותה כי ידם הארוכה של הנאצים לא תשיג את יהודי העיירות והכפרים הקטנים. ליד בית המשפחה ניצב פסל של הבתולה מריה וצלב, שלא עורר את מצפונם של השכנים הנוצרים בעת צרה. הם לא עזרו ליהודים.

באחד משלבי הגירושים של יהודי שצ׳בז׳שין מהעיר, אמרה אסתושה שלא תעבור ברגל ברחוב הראשי ולא תיתן לגויים לשמוח לאידה וללעוג לה. אולי עשתה עצמה בורחת כדי שיירו בה. דבורה פליישר סיפרה גם שבמהלך מצעד הגירוש, נצפתה גופה של אישה, כנראה של אסתושה, שנורתה ברחוב.

בית משפחת פליישר, החזית ברחוב זמויסקי 5.
מימין ניצב עדיין העמוד, ועליו סמלים נוצריים וצלב

הערת העורכת: לפי עדותה של דבורה (פליישר) זילבר (Flajszer 2005: 152) אסתר (פליישר) ספיר איבדה באביב 1942 את בעלה. כנראה שגם מארק בנה כבר לא היה בין החיים, אחרת לא היתה בוחרת במוות בנקודת זמן זו. אולי היה זה ב- 23 ביוני 1942, כאשר הגרמנים אסרו עשרות יהודים והובילו אותם לכיוון העיר בילגוראי. תאריך אפשרי נוסף הוא 23 באוקטובר 1942 (Flajszer 2005: 154).

רוב יהודי קהילת שצ׳בז׳שין נספו במחנה המוות בלז׳ץ או נרצחו בדרך אליו. הי״ד

מראי מקום

ספר זכרון לקהילת שברשין, תשמ״ד–1984. ארגון יוצאי שברשין בישראל ובתפוצות. חיפה

קלוקובסקי ז׳, תשי״ד. העינויים והכליה של יהודי שברשין (תרגם מפולנית לעברית מנדיל בוים). בתוך: **שעברשין, זשורנאל נומר 5**: 71–93

שעברשין. זשורנאל נומר 5. חשון–תש״ד

Bibel P. 2005. Ah, You *Shtetl* Mine? In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 173–175

Flajszer D. 2005a. Szcebrzeszyn under the Hitler Occupation. In Shuval D. (ed.), *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 149–160 וחיפה 14/12/1950

Flajszer D. 2005b. Observation Concerning the Personality of Dr. Z. Klukowski. In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 147–148

Klukowski Z. 2005. The Torture and Extermination of the Jews of Szczebrzeszyn. Diary of a Polish Physician. In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 142–147

Messinger M. 2005. Why Szcebrzeszyn? In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 69

The List of the Martyrs 2005. In D. Shuval ed. *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 279–295

...״שוטט הלב, קפוא הדם
בשלג של גרמניה
כולם כולם אבדו לי שם
בלאגר[49] בפולניה...

חיוורי פנים, שרידי חיים
פליטי מסע המוות
בלויי טלאים הנה באים
לבכות ברחובותייך...״

מתוך: **חכי לי סלוניקי / יעקב גלעד**

[49] לאגער ביידיש, מחנה

דבורה (פליישר) זילבר

1979–1893

דבורה, כונתה גם מרישיה ודורה. היא נולדה בעיר ביאלה פודלסקה למשפחת צ׳ארני (Dwojra Czarny). ב-1924 היא נישאה לדנצ׳ה (דון)-לייבה פליישר (Don-Lejba), שהיה צעיר ממנה ב-5 שנים (נולד 1898), והתגוררה בשצ׳בז׳שין (ראה פרק על משפחת פליישר בשצ׳בז׳שין). דנצ׳ה היה סוחר, שעבד בעסקי המשפחה. לזוג היה בן יחיד, סומק (שמעון או שמחה) שמו (נולד 1925).

תמונות 176 –181 בפרק זה נמצאו באלבום התמונות של בלומה (כהן) היידנקרוג, שהביאה עמה בעלותה לישראל. שאר התמונות נלקחו מהאלבום שהכינה דבורה (פליישר) זילבר, שמופקד בארכיון בית לוחמי הגטאות.

סיפור אישי: דבורה פליישר (לימים, זילבר) היתה דודה של אמי בלומה (כהן) היידנקרוג. בעלה הראשון דנצ׳ה פליישר היה אחיה של סבתי רבקה (פליישר) כהן. בשבילי היתה דבורה מעין סבתא, טובת לב, חייכנית וחכמה. מדי פעם קבלתי ממנה ומבעלה אריה מתנות ספרים, ביחוד בחגי ישראל. חלקם עדיין שמורים אצלי וחלקם התפוררו במשך השנים, מאחר והודפסו בצניעות על נייר באיכות ירודה ולא שרדו את פגעי הזמן. לעיתים נשאו הספרים הקדשות אישיות לאריה זילבר ממחברי הספרים. זכורה לי הקדשה אישית של מילא אוהל בספרו ״המגינים הצעירים״.

דבורה ואריה זילבר זכו במשפחתנו לכינויים צ׳וצ׳ו וצ׳וץ׳, שיבוש של המילה **Ciocia**, דודה בפולנית. אמא לקחה אותנו מדי לבקר אותה ואת בעלה אריה בבית ההבראה ״בית רמז״ שבזכרון יעקב או בדירתם שברחוב שיינקין בגבעתיים. פרדז׳ה רוטברד מגן שמואל סיפרה לי שדבורה הביאה אותה יום אחד לביקור אצל ״קרובת המשפחה היחידה שנשארה לה״, ולפי כל התיאורים היה זה בביתנו, ברחוב פבזנר 35. אמא סיפרה שדבורה ידעה הרבה על תולדות המשפחה שלנו, אך למרבה הצער, עד שהחלו שורות אלה להיכתב, היא לא היתה בין החיים כבר עשרות שנים, וכל אוצרות הידע שלה אבדו.

175. דבורה (צ׳ארני) פליישר

קהילת ביאלה פודלסקה Biala Podlaska

מחוז: לובלין; נפה: ביאלה פודלסקה; אזור: מחוזות לובלין וקיילצה; יהודים בשנת 1941: כ- 6923.

היהודים עד מלחמת העולם השניה

ב״פ נזכרת מסוף המאה ה-15 כעיר פרטית של משפחת הנסיכים רדזיוויל. מיקומה, על הדרך מליטא לאזורי אוקראינה בדרום ול״פולין-גדול״ במערב, השפיע במידה רבה על התפתחותה. ב״פ היתה מרכז מסחר ומלאכה אזורי, אולם התפתחותה הכלכלית היתה נתונה לעליות ולירידות, לא במעט בעטיין של המלחמות, הדלקות והמגפות התכופות. ב-1915 נכבשה העיר בידי הגרמנים וב-1918 שבו הפולנים לשלוט בעיר.

במחצית הראשונה של המאה ה-17 כבר היתה בב״פ קהילה מאורגנת ולה בית-כנסת ובית-עלמין.

במחצית הראשונה של המאה ה-18 החל היישוב היהודי בב״פ לגדול בקצב מהיר בשל השגשוג הכלכלי ממנו נהנתה העיר. עם התפתחות תנועת החסידות הפכה ב״פ לאחד ממרכזי החסידים בפולין. בשנת 1911 נחנך בב״פ בית-חולים יהודי. עד לתחילת המאה ה-20 למדו רוב ילדי ישראל בחדרים פרטיים, בתלמוד-תורה ובישיבה המקומית. במחצית השניה של המאה ה-19 הוקמה גימנסיה ממלכתית עירונית, שלמדו בה גם בני נוער יהודים מרוסיה שלא התקבלו לגימנסיות במקומות מגוריהם בגלל הגבלות הנומרוס קלאוזוס.

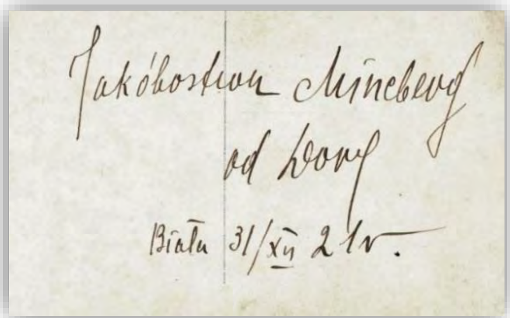
היהודים בין שתי מלחמות העולם

בשנים הראשונות לקיומה של פולין המחודשת היו סדרי הביטחון במדינה מעורערים. רבים מיהודי ב״פ נותרו בחוסר כל. משהתייצב השלטון החלו יהודי ב״פ לשקם את בתי-העסק שלהם. בין שתי מלחמות העולם שרר בקהילה הלך-רוח דתי-מסורתי, ויחד עם זאת ניכרה גם השפעת התנועה הציונית. שלהי שנות ה-30 עמדו בסימן של התגברות האנטישמיות בכל פולין. החרם הכלכלי שהוכרז על המסחר והמלאכה היהודיים גבר בהתמדה, ומספר נזקקי הסעד שקיבלו תמיכה מהקופה הציבורית הלך וגדל. במפעלי התעשייה שהקימה ממשלת פולין בב״פ, לא ניתנה לפועלים יהודים דריסת רגל, למרות שלצורך הקמתם השתמשו השלטונות בהון ובידע של היהודים.

מלחמת העולם השנייה בב״פ החלה (ב-1 בספטמבר 1939) בהפצצה ממטוסים גרמניים. העיר נכבשה בידי הגרמנים ב-13 בספטמבר 1939 (ערב ראש השנה ת״ש). על פי הסכם מולוטוב-ריבנטרופ נכללה ב״פ בשטח הכיבוש הגרמני. ב-10 באוקטובר 1939, עזבו 600 יהודים את בתיהם ועברו למזרח פולין, לאזור שעל-פי ההסכם נשאר תחת שליטת הסובייטים. חיסול קהילת ב״פ בידי הגרמנים החל ביוני 1942 והסתיים במאי 1943.

מתוך האתר: מרכז מורשת יהדות פולין

176. דבורה ודנצ׳ה פליישר. 31 בדצמבר 1921, ביאלה פודלסקה

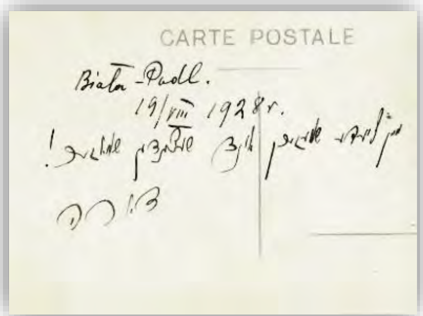
177. שצ׳בז׳שין, 1928–1929
מימין – דבורה פליישר; וסומק עם האומנת שלו

179. 1927 בערך. סומק פליישר

178. שצ׳בז׳שין, 1928–1929
מימין – דבורה פליישר;
משמאל – אחותה של דבורה עם סומק

180 ביאלה, מאי 1928. סומק בן 3

על קורותיה של דבורה פליישר בתקופת הכיבוש הנאצי בשצ׳בז׳שין ראה בפרק: משפחת פליישר במלחמת העולם ה-II. אך מעט ידוע על מה שעבר עליה מאז שברחה משצ׳בז׳שין (24 באוקטובר 1942) ועד לסיום מלחמת העולם השניה. וכך כתבה:

״בשנת 1945, אחרי השמדת יהדות פולין, שרדו רק יחידים ממשפחות, שנדדו מעיר לעיר כדי לחפש אחר עקבותיהם של בני משפחתם. גם אני, כמוהם, נדדתי בדרכים מעיר לעיר במשך חודשים ארוכים, חיפשתי ושאלתי שוב ושוב: האם אפשרי שאולי בכל זאת מישהו שרד?... אך ללא שום סימן חיים מבני היחיד, מאחיותי, מאחי״ (Flajszer 2005: 157).

תרגמה מאנגלית וערכה: אירית גבע

״מרישה״

כולם הכירוה בכינויה ״מרישה״. את שם משפחתה – פליישר (היום זילבר) לא ידע איש. הילדים היו קוראים לה ״אמא-מרישה״...היה לה ״מראה טוב״, כלומר, פניה לא העידו כי יהודיה היא. תווי פניה הסלביים ושערותיה הבהירות וכל חזותה שיוו לה מראה של בת אצילים פולניה. דמותה היתה אפוא הגורם הישיר להנצלה בימי השואה. ובתום המלחמה סייעה לה במלאכת פדיון הילדים, אליה התמסרה בכל ליבה.

בפעולתה זו מצאה ניחומים על אובדן כל משפחתה. היא עצמה ניצלה תודות לתעודות המזויפות שהיו בידה ושאפשרו לה להופיע בכל מקום כפולניה-נוצריה. כך נדדה ממקום למקום ותקופת-מה אף חייתה ביערות עם קבוצת פרטיזנים. פעם נפלה בידי מורדי הארמיה קריובה... מישהו הלשין עליה כי קומוניסטית היא והם דנוה למות. אך ברגע האחרון ניצלה, משהצליחה תודות להופעתה ושפתה הפולנית הנמלצת לשכנעם, כי אביה נמנה על הקצונה הפולנית הגבוהה והיא עצמה רחוקה מקומוניזם...

את השנתיים האחרונות לפני השחרור, ספרה, עבדה כנוצריה בבית הנסיכה לוש, ששמש מעין פנסיון לאריסטוקרטיה הפולנית. הנסיכה התייחסה אליה יפה, והוסיפה להחזיקה בביתה גם לאחר שנודע לה כי יהודיה היא... אחרי השחרור החלה להתמסר למפעל של פדיון הילדים... לרוב הוטל עליה הטיפול במקרים קשים ולא אחת נאלצה לצאת לכפרים נידחים, בעלי אוכלוסיה עוינת.

(דקל תשכ״ג: 121–122)

״הקואורדינציה״ לגאולת ילדים יהודיים

בתום המלחמה טיפלו גופים שונים באיסוף וחינוך של אלפי ילדים יהודיים, שנמסרו לידי משפחות או מוסדות כנסייתיים. המימון הגיע ברובו מהג׳וינט וארגונים יהודיים נוספים. כשאזל הכסף התברר שרק עם הקמת גוף משותף, על-מפלגתי, ניתן יהיה לממן את פדות הילדים שחיו במסתור. ארגון ״הקואורדינציה״ הוקם בלודז׳ (בחודש מרץ 1946). וחסיה ביליצקי מונתה כמנהלת בית הילדים הראשון. הבית היה ברחוב פיוטרקובסקה 88 בלודז׳, דירה קטנה בת שני חדרים. שם התקבלו הילדים מגיל 3 עד גיל 16. עם ריבוי הבאים עבר בית הילדים לדירה גדולה יותר ברחוב נארטוביצ׳ה 18.

181. תעודת זהות מזויפת על שם מריה דובז׳ינסקה

ראה גם בפרק על משפחת היידנקרוג בפולין : דבורה השתמשה בתעודות המזויפות שלה ב-1946 כדי להסדיר את ניירות הגירושין של פסח היידנקרוג, לקראת קבלת אזרחות בפלסטינה של המשפחה.

דבורה פליישר, מאי 1945–נובמבר 1946

דבורה (פליישר) זילבר איבדה בשואה את כל משפחתה. היא נדדה ברחבי פולין עד שהגיעה ללודז׳ והצטרפה לשורות פעילי ״הקואורדינציה הציונית להצלת ילדים״. במהלך פעילותה היא פדתה והצילה 24 ילדים יהודיים. הקטע הבא הוא אחד מתוך סיפורי גבורה והצלה רבים שגיבורתם היא דבורה (פליישר) זילבר, אשר נרשמו וראו אור בספרות ההיסטורית ובאתרי אינטרנט רלבנטיים.

לשרוד את השואה בזכות שיעורי פסנתר

לפני מלחמת העולם השנייה עבדה דבורה זילבר כמורה לפסנתר. לאחר נישואיה עברה עם משפחתה לעיר שצ׳בז׳שין. עם פלישת הגרמנים לברית המועצות נמלטה זילבר ליערות. כל בני משפחתה הושמדו על ידי הנאצים. כאשר החלו הגרמנים להפציץ את יערות הפרטיזנים, מצאה מחסה אצל בנות אצולה פולניות, אותן לימדה נגינה על פסנתר לפני המלחמה. זילבר שרדה את השואה הודות לאצילה פולניה, שהסתירה אותה וסייעה לה[50]. האצילה היתה מקושרת לארמיה קראיובה (המחתרת הפולנית הלאומית) ודרכה נודע לזילבר על המתרחש בעולם ועל מעשי הגרמנים. ביודעה שזילבר יהודיה, סיפקה לה הפולניה מקלט ומזון עד סוף המלחמה, וזילבר עבדה בפנסיון שנוהל על ידה.

[50] הנסיכה לוש, ביתה שימש מעין פנסיון לאריסטוקרטיה הפולנית (דקל תשכ״ג : 122).

עם סיום המלחמה עזבה זילבר את בית מצילתה והחלה לשוטט ברחבי פולין ולחפש את בני משפחתה. בהבינה כי היא היחידה שנותרה בחיים, איבדה זילבר את הרצון לחיות. תחושות הבדידות והאובדן הנורא כמעט שהכיעו אותה. היא החליטה להתיישב בלודז׳ ולמרות יאושה פנתה לוועד היהודי וביקשה עבודה.

השבת ילד יהודי אחד

בהגיעה ללודז׳ התארחה זילבר אצל משפחת ברגמן, שם פגשה שליח מקיבוץ יגור בשם לייבל גולדברג. גולדברג הציע לה לסייע לו בהשבת ילדים יהודים שהוסתרו אצל פולנים, והיא נענתה למרות שידעה כי מדובר בפעילות מסוכנת.

זילבר התרכזה בחיפוש ילדים יהודים באזור לובלין, ומפי איכרים שמעה כי ילדה יהודיה בשם קרישיה מוסתרת במנזר ליד טורקוביצה. היא מיהרה למקום, נכנסה ללשכתה של אם המנזר וסיפרה לה את מטרת הביקור. תחילה ישבה אם המנזר בדממה ולא הגיבה לדברי זילבר, ובהמשך הכחישה את דבר הימצאותם של ילדים יהודים במקום. שקט השתרר בלשכה. אם המנזר קמה כאומרת ללכת, וזילבר קמה אף היא וביקשה לראות את הילדים, אולי תזהה ביניהם את קרישיה.

182. 1947. דבורה פליישר, עדיין בפולין

אם המנזר הסכימה. לחדר הוכנסה ילדה קטנה כבת שמונה. זילבר הביטה בעיני הילדה, חיבקה אותה והחלה לדבר אליה. לאחר היסוס קל נענתה הילדה לחיבוק, וזילבר קראה לה בשמה היהודי ״פייגלה״. הילדה נרעדה ותלתה עיניים שואלות באם המנזר, שאמרה לה כי סיפרה למבקרת על יהדותה. לרגע נדרכה הילדה, אך כששמעה שגם זילבר יהודיה, הסכימה לנסוע עמה. למחרת יצאו שתיהן לכיוון לובלין.

ביקור שני במנזר

כעבור שבועיים הגיעה זילבר פעם נוספת למנזר. עתה כבר ידעו כולם את מטרת בואה. לא כל הנזירות ראו בעין יפה את ביקורה. היא פנתה היישר ללשכתה של אם המנזר, שהפעם החליטה לצרף לפגישה את כל הנזירות המחנכות. זילבר תמהה על החלטתה, ואם המנזר הסבירה לה כי יש במנזר ילדים יהודים, אך לפני החזרתם לחיק היהדות עליה לשתף בכך את צוות המחנכות. לאחר זמן קצר הצטופפו הנזירות על ספסל מול זילבר. לאחר שהוצגה על ידי אם המנזר, סיפרה להן זילבר על מטרה בואה. רחש עבר בין הנזירות המתרגשות. בפתח דבריה הללה זילבר את פועלן המבורך והדגישה שאין מצווה גדולה מהצלת נפשות. בהמשך דיברה עמן על רצונה לקחת את הילדים היהודים אתה.

אחת הנזירות קטעה את דבריה. היא שאלה את זילבר האם מעשיה אינם עלולים לערער את תחושת הביטחון של הילדים. דממה מתוחה השתררה בלשכה. אם המנזר מלמלה בלחש תפילה. עברו עוד דקות ארוכות, ואז אמרה שיש לאפשר לילדים היהודים לפגוש את זילבר ולעזוב את המקום הנוצרי, שהיווה עבורם מקלט בזמן המלחמה.

ללשכה הוכנסו הילדים פרדז׳יה, סטפק וסטשק. זילבר לקחה את הילדה פרדז׳יה לחדר הסמוך, שם ניסתה לדובב אותה. פרדז׳יה פרצה בבכי למשמע הסבריה של זילבר והביעה את רצונה ללכת עמה. שני הילדים הנוספים הצטרפו גם הם.

הכל התרחש במהירות. תוך חצי שעה יצאה זילבר עם שלושת הילדים מהמנזר, ולאחר כמה שעות נסיעה הם הגיעו לרכבת ללובלין. פרדז׳יה[51] וסטפק נענו לחיבתה של זילבר, אך סטשק נשאר מרוחק ועוין. בלובלין הם לנו במלון. באישון לילה חמק סטשק מהמלון ולא חזר. זילבר נתקפה דאגה, אך החליטה להמשיך עם פרדז׳יה וסטפק ללודז׳. בלודז׳ הפקידה זילבר את הילדים בידי המדריכות מבית הילדים.

עוד על דבורה פליישר

דבורה זילבר-פליישר היתה הראשונה שגויסה לתפקיד של פדיון ילדים, שהוסתרו במהלך השואה. זילבר, אז כבת חמישים, היתה אישה גבוהה ומרשימה בהופעתה, מעורה בחברה הפולנית ומכירה היטב את המנהגים הנוצריים. לרוב הוטל עליה לטפל במקרים ״הקשים״, שהיו כרוכים בנסיעות למקומות מרוחקים ונידחים. זילבר ראתה בפדיון היהודים אתגר. במחצית השנה בה עסקה בפדיון ילדים, עד צאתה מפולין בדרכה לארץ בנובמבר 1946 (לאחר מחלה), פדתה 24 ילדים.

מתוך אתר: **ארגון הפרטיזנים לוחמי המחתרות והגטאות (דף: ההתנגדות היהודית בשואה, בעקבות השואה)**

183. פולין 1946

[51] חברת קיבוץ גן שמואל עד עצם היום הזה. בעלה, שמואל רוטברד, העלה את סיפורה בספר **יונה קטנה בגן שומם** (2003). תיאור קורותיה של דבורה מתחילת הכיבוש הנאצי (עמ׳ 224–227) אינו דומה לזה שרשמה דבורה עצמה בספר הזיכרון לקהילת שצ׳בז׳שין (ראה בפרק על משפחת פליישר במלחמת העולם ה-II).

״לרוב הוטל עליה הטיפול במקרים קשים ולא אחת נאלצה לצאת לכפרים נידחים, בעלי אוכלוסיה עוינת. היא לא הסתפקה בפעולות שהוטלו עליה מטעם ״הקואורדינציה״ אלא היתה, ביוזמתה היא, יוצאת ובולשת אחרי ילדים אובדים, כדי לגאלם.

את מלאכת הבילוש עשתה בדרך מקורית ביותר. היתה מופיעה בכפרים כשהיא נודדת ממקום למקום כרוכלת סידקית, מתדפקת על בתי האיכרים, מציעה להם את מרכולתה ופותחת עמם בשיחה על דא ועל הא. באופן זה היתה משיגה ידיעות על ילדים מוסתרים. לצורך חקירותיה היתה גם מניחה לילדי הכפר להזין עיניהם בסחורתה הצבעונית, כשהיא מחלקת פה ושם מחרוזת מבריקה או צעצוע כלשהו ובדרך זו היתה מתידדת עם ילדי הכפר, משוחחת אתם ואוספת ידיעות מפיהם. בדרכה, היתה יושבת ״לנוח״ בקרבת ילדים רועים, או על יד חבורות ילדים משחקים והילדים היו נמשכים אל האוצרות שבסלה, כך שהיו עונים ברצון על שאלותיה מבלי להבחין כלל בכוונתה.״ (דקל תשכ״ג : 122)

184. מחנה עקורים וידסהיים ליד נירנברג, גרמניה 1946. ניצולי שצ׳בז׳שין בבית כנסת מאולתר
דבורה פליישר עומדת בשורה הראשונה, חמישית משמאל
(מתוך : אתר ארגון יוצאי זמושץ הסביבה ודורות ההמשך)

דבורה (פליישר) זילבר, בארץ ישראל (מנובמבר 1946)

תמונות מאלבום

״מרישה עצמה הינה תושבת הארץ. דירתה ברמת גן משמשת בית-הורים לשני תריסרי ״ילדיה״, שהקימו בינתיים משפחות וזיכוה בנכדים רבים. רובם מקיימים עד היום קשרים הדוקים עמה, ולכל שמחה משפחתית מוזמנת מרישה כאם וכאורחת כבוד. כעל בבת עיניה היא שומרת על האלבום עם צילומי הילדים מאותם הימים, בהם עברה את פולין לאורכה ולרוחבה כדי לפדותם מידיים נוכריות״ (דקל תשכ״ג : 133).

הערת העורכת: האלבום נמסר לארכיון בית לוחמי הגטאות, ובאדיבותו אני מביאה כאן מבחר תמונות, בעיקר אלה בהן מופיעה דבורה לבדה או עם ״ילדיה״. הכתוביות בתחתית התמונות נרשמו בכתב-יד על ידי דבורה עצמה, על גבי פתקי נייר.

185. דף לדוגמה מתוך האלבום. התמונות צולמו בפולין

186 (שמאל) – 187 (ימין)

188 (שמאל)–189 (ימין)

פלישר דבורה
קריית-חיים (handwritten: חיפה)

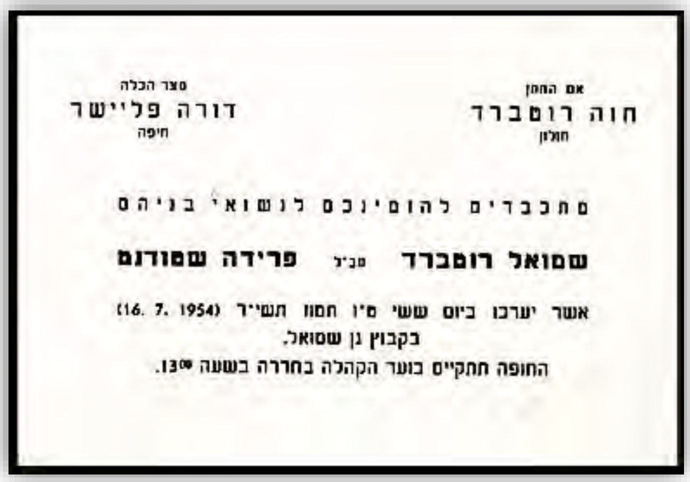
יקירביץ זהר, צבי והסבתות
חיפה

וקבוץ גן שמואל

מתכבדים להזמינך(כם) להשתתף בשמחת כלולות בנינו וחברינו

אירקה עב"ל אברהם

שתתקים ביום ששי י"ח אייר ל"ג בעומר תשי"ד 21 מאי 1954
בקבוץ גן שמואל בשעה 8 בערב

אם החתן
חוה רוטברד
חולון

מצד הכלה
דורה פליישר
חיפה

מתכבדים להזמינכם לנשואי בניהם

שמואל רוטברד עב"ל פרידה שטודנט

אשר יערכו ביום ששי ט"ו תמוז תשי"ד (16. 7. 1954)
בקבוץ גן שמואל.
החופה תתקיים בוער הקהלה בחררה בשעה 13⁰⁰.

190. הזמנות לחתונות של אירקה ופרדז'ה, שבהן דורה/דבורה פליישר רשומה כאם הכלה

191

192. מימין – אריה זילבר, בעלה השני של דבורה

סיפור אישי: בשיחת טלפון עם פרדזיה מגן שמואל היא סיפרה לי שאריה זילבר אמר לה יום אחד: אני מאושר שזכיתי להיוולד כי כך הכרתי את דבורה.

193

194. (שמאל) – 195 (ימין)

196. במסיבת בר מצווה, כנראה של אחד "הנכדים"

197. (שמאל) – 198 (ימין)

אמונה נחמני-גפני היא חוקרת העוסקת בתולדות "הקואורדינציה". מפיה התקבל המידע הבא: עדות מוקלטת על פעילותה של דבורה (פליישר) זילבר במסגרת הקואורדינציה נמצאת במדור לתיעוד בעל פה, בארכיון יהדות זמננו באוניברסיטה העברית בהר הצופים וביד ושם. לעדות זו יש תמליל אך ברובו אינו קריא בגלל הדפסה גרועה וצריך להקשיב לעדות עצמה. אפשר להקשיב לעדות באינטרנט (מספר העדות הוא: 27(68). 68 זה המדור של העדות, הכותרת של קבוצת הראיונות (ילדים), ו-27 זה מספר העדות שלה בקבוצה).

מראי מקום

דקל א' תשכ"ג (1963). **שרידי חרב, הצלת ילדים בשנות השואה ולאחריה**. תל אביב: 121–156

רוטברד ש' 2003. **יונה קטנה בגן שומם, סיפורה של ילדה בשואה**. תל אביב

Flajszer D. 2005. Children Rescued from Christian hands. In Shuval D. (ed.), *The Szcebrzeszyn Memorial Book*. New Jersey: 157–160

שמם אינו ידוע – משפחת פליישר וחברים של בלומה כהן

הערת העורכת: משפחת פליישר היא משפחה מאתגרת בכל הקשור לריבוי התמונות שהגיעו לידינו וריבוי השמות. במקרים שבהם בלומה (כהן) היידנקרוג לא זכרה שמות או השתייכות משפחתית, נותר התסכול והצער. בפרק המוקדש למשפחת פליישר, נרשם בהסבר לתמונות רבות שהמופיעים/עות בהם לא מוכרים. בתמונות רבות אחרות ניתן להבחין בפניו של אדם מסוים, כשהם הולכים ומתבגרים עם השנים. בפרק זה נעשה ניסיון גראפי להנציח את זכרם של מי שהיו ואינם עוד, שהשאירו לנו את זיכרון פניהם אך לא את זיכרון שמם.

199. תמונה קבוצתית של דודה ואחייניות
1 – אסתר (פליישר) כהן ;
2, 5 – אנצ'ה ושפטקה דנציגר ;
3–4 – בנות משפחה ששמותיהן לא ידועים

200. תמונה קבוצתית של דודה ואחייניות
3 – אסתר (פליישר) כהן
1–2, 4–5 – בנות משפחה ששמותיהן לא ידועים

201. בנות פליישר באווירה משפחתית רגועה
משמאל – אסתר (פליישר) ספיר;
מימין – שמה לא ידוע

59. 1920. במרכז יושבת אנצ׳ה (דנציגר) כהן, מס׳ 1
כל יתר הנערות (דודניות ככל הנראה) – שמותיהן לא ידועים

202. משמאל – אסתר (פליישר) ספיר;
מימין – שמה לא ידוע

136. שצ'בז'שין, סביב 1933.שבע בנות דודה בתמונת מחזור
1 – שפטקה דנציגר ; 4 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן ; 2, 3 , 5 – בנות דוד ששמן לא ידוע ; 6 – חסיה רבינוביץ' ; 7 – בלומה כהן

142. זקליקוב 1933
1 – בלומה ; 2 – חנה-הינדה (דנציגר) כהן ; שאר הדמויות – שמותיהן לא ידועים, ולא ידוע אם הן בנות משפחת פליישר, למעט מס' 2, שנראה כי היא בת המשפחה

זקליקוב 1933, איורים 139, 140, 141, 143

בית הספר "בית יעקב" מלובלין מטייל בזקליקוב ומצטלם.
הדמויות המסומנות חוזרות ומופיעות בתמונות השונות
(ראה עוד בפרק: בלומה כהן - ילדות בפולין)

139

140

141

143

203. מימין – חנה-הינדה (דנציגר) כהן; משמאל – שמה לא ידוע

204. רניה רובינשטיין ובתה

102. שצ׳בז׳שין. יעקב ושרה מינצברג (קיצוניים מימין) עם כמה מבני משפחת פליישר ששמותיהם לא ידועים

168. שצ׳בז׳שין 1937. מי זו מס׳ 4?

205. האם זו דודה? בת דודה?

48. שצ׳בז׳שין, 1930–1934. חלק ממשפחת פליישר
1, 6 – דבורה ודונצ׳ה (דון) פליישר; 2 – שרה (פליישר) מינצברג; 3–5 – שמותיהם לא ידועים;
7–10 – שמותיהן לא ידועים (על סמך קווי דמיון חיצוני אפשרי שמס׳ 9 היא חווה פליישר)

מס׳ 3 ו-5 באיור 48

206. לובלין 1933
משמאל – חסיה רבינוביץ' ? ; מימין –
בלומה כהן ; באמצע – שמה לא ידוע

166. שצ'בז'שין 1936
1–4 – שמן לא ידוע; 5 – בלומה כהן ; 6 –
חסיה רבינוביץ

78. צ'ייחוצ'ינק, 1929. משפחת פליישר נופשת

1, 6 – פייגע וירמיה רבינוביץ' ; 2, 5 – דבורה ודנצ'ה פליישר ; 3 – אסתר (פליישר) ספיר ;
4 – קרוב משפחה ששמו לא ידוע
הדמויות שאינן מסומנות במספרים –שמותיהן לא ידועים אך אין ספק שמדובר בבני משפחת פליישר. שש
הילדות שיושבות בחזית – שמותיהן אינם ידועים

207. בת דודה של בלומה ממשפחת פליישר ששמה לא ידוע
פרטים מתוך תמונות: 59 : 4; 93; 100; 101; 199 : 3; 200 : 1; 205-ימין
(ראה גם: 102; 103 ; 136 : 3; 137 : 3)

בלומה (כהן) היידנקרוג סיפרה: בשצ׳בז׳שין גרו ארבע בנות ג׳ינג׳יות. בלומה אהבה לבקר בשצ׳בז׳שין כי תמיד כולם היו שמחים וצוחקים כשהילדות הג׳ינג׳יות היו בסביבה.

שכחנו לשאול את בלומה אם הג׳ינג׳יות היו אחיות ואם היו בנות משפחת פליישר.

בחינה של התמונות המשפחתיות בשחור-לבן העלתה שתי ילדות-נערות בעלות שער בהיר, בלונדיניות או ג׳ינג׳יות. הן נראות דומות זו לזו, ויתכן שהן אחיות.

בת דודה בלונדינית/ג׳ינג׳ית של בלומה ממשפחת פליישר ששמה לא ידוע 1

פרטים מתוך תמונות: 121; 132: 1; 133: 4; 135: 3; 136: 5; 137: 5; 205

209. בת דודה בלונדינית/ג׳ינג׳ית של בלומה ממשפחת פליישר ששמה לא ידוע 2

פרטים מתוך תמונות: 133: 2; 165: 4

210. דודה של בלומה ממשפחת פליישר ששמה לא ידוע 1

פרטים מתוך תמונות: 48: 7; 49: 4; 52; 86 (ראה גם 138: 2)

בתמונה משמאל למטה: שרה מינצברג משמאל וחנה-הינדה (אנצ׳ה) דנציגר באמצע

211. דודה של בלומה ממשפחת פליישר ששמה לא ידוע 2

פרטים מתוך תמונות: 8 :48; 106; 107 ; 109

בלומה ופסח היידנקרוג

חיפה, 1/9/1939 – 1/11/2014

משפחות מנדלזיס וכהן

זמן קצר לאחר שהתאלמן (ב- 1922), נישא מיכאל כהן לאלמנה ושמה חיה (מנדלזיס) כהן.[52] ילדיה של חיה מנישואיה הראשונים: מלכה (מנדלזיס) שלגי – היתה נשואה לתנחום ולהם שתי בנות, עדנה ויהודית; דוד מנדלזיס – היה נשוי לטובה (שכולם קראו לה טובקה).[53] לזוג היו שלושה ילדים: דינה, יעקב ותמי; בלומה, בתו של מיכאל כהן מנישואיו הראשונים לאטלה-רבקה (פליישר); לחיה (מנדלזיס) ומיכאל כהן נולדו עוד בפולין 2 בנות (ראה תמונה 39): דבורה (כהן) קדרון, היתה נשואה לדוד קדרון, ולהם 3 ילדים – דני, דפנה ועמוס; יפה (כהן) דורון – היתה נשואה לאריה דורון.

הערת העורכת: התמונות שנמצאו באוסף של בלומה ופסח, לא נושאות תאריכים, ולכן גם לא ידוע אם חלק מהן צולמו כשבלומה ופסח כבר היו נשואים או לפני כן. בלומה מצולמת רבות עם משפחת מנדלזיס. בחלק מהתמונות זיהיתי את הדמויות מאחר והן היו חלק בלתי נפרד מהילדות שלי. אחרות נשארו עלומות.

בית הכנסת בין ר"ח חרמון 3 ור"ח מיכאל 6 – מקום התכנסות ומפגש משפחתי

סיפור אישי: שרה-גיטל ויחיאל-מאיר מנדלזיס היו חותניה לשעבר של חיה (מנדלזיס) כהן. הם התגוררו בבנין ישן בהדר הכרמל, שהיו לו למעשה 2 כתובות: ברחוב חרמון 3 היתה הכניסה אל דירת המגורים; וברחוב מיכאל 6 נכנסו אל בית הכנסת הקטן, שנמצא מתחת לדירת המגורים. שני גרמי מדרגות חיצוניים חיברו את שני המפלסים. בית הכנסת כלל למעשה חדר קטן וחצר גדולה מכוסה בפרגולה ובסכך. בחורף, כשירד גשם אפשר היה להתפלל רק בתוך החדר. בחגי תשרי התקבצו שם המוני מתפללים, ושמחת חג תורה נחוגה בו בהתלהבות, בשמחה ובזמרה. לעיתים, החצר היתה קטנה מלהכיל את כל החוגגים ואז הריקודים "גלשו" אל הרחוב. בימי ששי ובשבתות, בזמן שהגברים התפללו, הנשים התאספו בדירה למעלה, שהיתה קטנה ומרופטת למדי, שוחחו וניהלו חיי חברה. השיחות ורעש הילדים המשחקים הפריעו לסבתא מנדלזיס להתפלל, והיא נהגה להסתובב אלינו ולהסות אותנו בכעס.

הבית איננו עוד ולא נותרו תמונות ארכיון שלו. הבית נהרס בשנת 1964, ועל המגרש בנוי היום בנין מגורים רב-קומות ודירות, שאחת מקומותיו משמשת בית מדרש לחסידי בעלז.

---

[52] לא נהוג לדבר סרה במתים אבל אי אפשר בלי הערה על מיכאל כהן. הוא לא היה סבא חם ומפנק. ההפך הוא הנכון. אנחנו, 3 נכדותיו מבתו בלומה, לא קבלנו ממנו מעולם אפילו קוביית שוקולד... כשחלפתי על פניו ברחוב, הוא לא זיהה אותי. כשהייתי קטנה, טיילתי יום אחד עם אמא במרכז הכרמל, והוא נקרה בדרכנו. הוא שאל את אמא: "זאת אירית"? למרות גילי הצעיר מאד שאלתי את עצמי איך זה שסבא לא מזהה את נכדתו?! עם זאת, בחלוף עשרות שנים, אני יודעת שכאשר שלח לבתו בלומה סרטיפיקט – ככל הנראה בלחץ המשפחה – והעלה אותה לארץ ישראל, הציל בכך את חייה. אמנם זו חכמה בדיעבד אבל כנראה שעל כך עלינו, נכדותיו, להודות לו. חיה, אשתו השניה של מיכאל, פינקה מאד את נכדיה. דפנה קדרון, בתה של דבורה (כהן) קדרון, זוכרת בגעגועים את המאכלים שהכינה להם בביקוריהם בחיפה. למותר לציין שאנחנו, שלושת הבנות למשפחת היידנקרוג, לא הוזמנו מעולם לפינוקים האלה.

[53] דוד וטובקה נישאו בלובלין לפני המלחמה (ראה צילום קבוצתי מהחתונה בארכיון יד ושם, מס' פריט 10376659).

בפגישה שנערכה בחיפה ב-30/5/2019 עם יוכבד (אורנשטיין) גולובנציץ ושושנה (בליטנטל) גולינסקי, שהוריהן היו חברים טובים של בלומה ופסח היידנקרוג,[54] זכיתי לקבל את חוברת הזיכרון שכתבה שושנה לזכר אמה שפרה בליטנטל. מתוכו בחרתי להביא את הדברים הבאים:

... ״יחיאל מאיר מנדלזיס נישא לשרה גיטל (בת יצחק יעקב זאוברמן ומלכה בוקסנבאום מאוזורוב). הם נחשבו במשפחה כ״סבא״ וסבתא״ של כל משפחות אורנשטיין. הוא היה סוחר טבק עשיר מאד ובעל בתי דירות בוורשה. עם עלייתו לשלטון של ולדיסלב גראבסקי, אשר הצר צעדי היהודים במיסוי ומדיניות רישוי מפלה (שכונו בפי היהודים: גזירות גראבסקי), עזבו יהודים אמידים רבים את פולין. חלקם עלו לארץ ישראל והביאו עימם הון שסייע מאד בבניית הארץ. עליה זו כונתה ״עליית גראבסקי״. את התמורה ממכירת הרכוש הביאו ארצה באמצעות בני משפחה, היות והממשל הבריטי נתן אישור (סרטיפיקט) לעליה רק לאלה שיכלו להוכיח שיש בידם, לפחות, רכוש של 3000 זלוטי וכך עלו ארצה חיים וחנה אורנשטיין ויצחק אורנשטיין וכלתו. יחיאל מאיר מנדלזיס עלה ארצה בשנת 1925 והתיישב בחיפה. בהיותו אדם אמיד מאד, גם במושגי היום, בנה לו בית משלו ברח׳ תבור 6 (היום רח׳ מיכאל 6). בנוסף היו לו הרבה בתים ברחבי העיר. היה ממייסדי הדר הכרמל, מחשובי חסידי גור, ייסד את המניין החסידי הראשון בעיר, שהיה בקומה הראשונה של ביתו. קנה בכספו דירה ופתח תלמוד תורה בעיר ברח׳ הבורג׳ (כיום – בפינת רח׳ מעלה השחרור ורח׳ מרכוס, יש שלט על הבנין). הוא גם נמנה עם מייסדי תלמוד תורה ״תורת אמת״ ברח׳ בן בבא.

השלט שנשאר על הבית ברחוב הבורג׳

ה״סבא״ יחיאל מאיר מנדלזיס ו״הסבתא״ שורל׳ה

[54] תודה חמה לכן. בידיעותיכן וזיכרונותיכן העשרתן את הפרק הזה המוקדש לחיי הורי בחיפה. כל שיחה אתכן היא חוויה גדולה.

"בית מנדלזיס", מבט מרחוב מיכאל
סקיצה מעשה ידי מ' רביד (מחותן של שושנה), על פי מתווה מהזיכרון
התוצאה אינה מדויקת אבל מזכירה את הבית
מתוך: גולינסקי ש', **אברהם משה ושפרה בליטנטל**, חיפה תשע"ב-2011 (הוצאה פרטית)

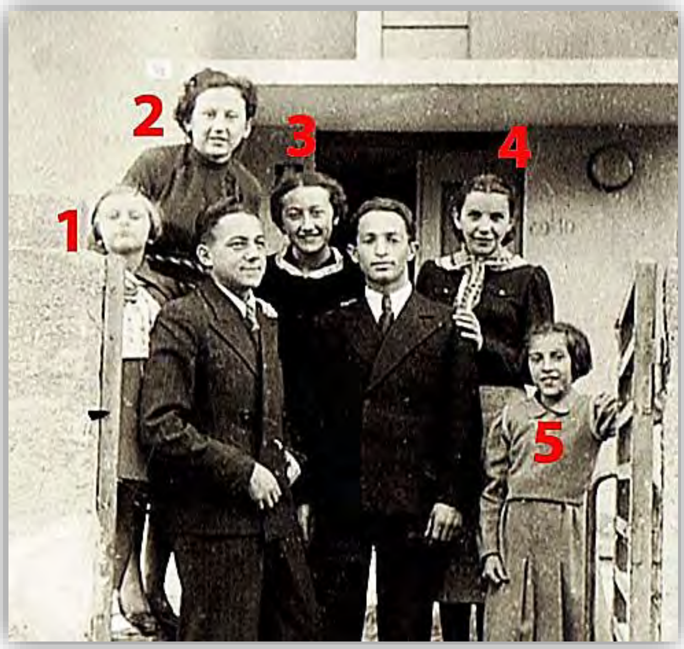

212. חיפה. בלומה (כהן) היידנקרוג ואביה מיכאל בפתח החנות בעיר התחתית

משפחות כהן ומנדלזיס אוהבות להצטלם על הגג

213. תמונה קבוצתית ומשפחתית על הגג
1 – חיה (מנדלזיס) כהן ; 2 – טובקה מנדלזיס ; 3 – בלומה(כהן) היידנקרוג ; 4 – אריה סיני[55] ; 5–6 יפה ודבורה כהן

214. תמונה קבוצתית ומשפחתית
1, 5 – יפה ודבורה כהן ; 2 – טובקה מנדלזיס ; 3 – בלומה (כהן) היידנקרוג ; 4 – מלכה (מנדלזיס) שלגי

---

[55] אריה סיני עלה לישראל ב-1936. חנה (הנקה) אשתו, שרדה את אושוויץ ועלתה לישראל ב- 1946. הנקה נשאה על זרועה מספר ירוק מאושוויץ. לזוג נולדו בן ובת, דוד ודורית. אריה והנקה היו שותפים של פסח ובלומה לחנות סדקית ברחוב יפו, חיפה. במשך השנים החלו למכור גם קפה קלוי וארוז, עד שלאחר מלחמת 6 הימים, הפרידו את השותפות. פסח המשיך לסחור בסדקית, בעוד שאריה עסק במסחר קפה.

215. תמונה קבוצתית ומשפחתית על הגג או במרפסת
1, 6 – טובקה ודוד מנדלזיס ; 2 – חיה (מנדלזיס) כהן ; 3 – מיכאל כהן ; 4 – בלומה ; 5 – דוד סיני ; 7, 9 – יפה ודבורה כהן ; 8 – מלכה (מנדלזיס) שלגי

216. על הגג, ככל הנראה מועדון לי-לה-לו במרכז הכרמל בחיפה
1 – טובקה מנדלזיס ; 2 – בלומה ; 3 – מלכה (מנדלזיס) שלגי ; 4 – יפה (כהן) דורון

217. בלומה היידנקרוג ודוד מנדלזיס נזכרים בחיוך רחב בימי לי-לה-לו הרחוקים.
צולם בחתונת יונה (היידנקרוג) ומשה סטרול, 4 ביולי 1971

219. נשים צעירות ויפות
1 – מלכה (מנדלזיס) שלגי; 2 – בלומה; 3 – טובקה מנדלזיס
שמות הנשים עברו "פולניזציה", וכך חיה, טובה, רות ובלומה נקראו חייקה, טובקה, רותקה ובלימקה

218. על הגג
1 – בלומה; 2 – טובקה מנדלזיס;
3 – מלכה (מנדלזיס) שלגי

217. בלומה היידנקרוג ודוד מנדלזיס נזכרים בחיוך רחב בימי לי-לה-לו הרחוקים.
צולם בחתונת יונה (היידנקרוג) ומשה סטרול, 4 ביולי 1971

219. נשים צעירות ויפות
1 – מלכה (מנדלזיס) שלגי ; 2 – בלומה ; 3 – טובקה מנדלזיס
שמות הנשים עברו "פולניזציה", וכך חיה, טובה, רות ובלומה נקראו חייקה, טובקה, רותקה ובלימקה

218. על הגג
1 – בלומה ; 2 – טובקה מנדלזיס ; 3 – מלכה (מנדלזיס) שלגי

עוד לפני פרוץ מלחמת העולם ה-II, במהלכה ואחריה, נערכו בחיפה נשפים, מסיבות ואירועים שהצדיקו לבוש אלגנטי

בשלהי שנות ה-30 ובשנות ה-40, חיפה היתה קטנה וכולם הכירו כמעט את כולם. כשנסתיימה המלחמה הגיעו פליטים "משם" והצטרפו אל הקהילה הפולנית.

220. נשף בחיפה
שלישית מימין – בלומה
מימין: לושה וויקטור נחמיאס עם סיגר ביד, חברים של בלומה;
משמאל לבלומה: יוסף מילר ואשתו מחנות התכשיטים ברחוב הרצל, גם הם חברים של בלומה

221. ועוד מפגש חברתי, שאת רוב המשתתפים בו אחנו לא מזהים היום
1 – דוד מנדלזיס; 2 – לושה נחמיאס; 3– בלומה

222. כל המצולמים לבושים יפה. מה האירוע?
1 – בלומה; 2–3 – דוד וטובקה מנדלזיס

החנויות של מיכאל כהן ואליעזר בן-ציון היידנקרוג היו בעיר התחתית. יום אחד, פסח היידנקרוג הבחין בעולה היפה שהגיעה לא מזמן מפולין. או אולי היה זה שידוך?...

223. בלומה ופסח היידנקרוג
לא ידוע אם בזמן צילום התמונה הם היו כבר נשואים

ביום נישואיהם של בלומה ופסח פרצה מלחמת העולם ה-II.

הערת העורכת: בלומה סיפרה שבזמן המלחמה אף אחד בארץ ישראל לא ידע על הזוועות המתחוללות באירופה. בעיתונות היומית התפרסמו לעיתים ידיעות על השמדת יהודי אירופה, אבל יכול להיות שהקוראים לא האמינו להן או לא שמו לב אליהן, כי היו טרודים בקשיי פרנסה בעת מלחמה, גידול ילדים, ודאגות רבות נוספות.

סימן טוב

ומזל טוב

קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה

שנת "בא יבוא מזל טוב להחתן ולהכלה" לפ"ק

ליושב מרום זמרו להודות טובתו וברכתו בתודות

אבי הכלה	הורי החתן
מיכאל כהן	אליעזר הידנקרוג ורעיתו
חיפה	חיפה

מתכבדים להזמין את כב' וב"ב להשתתף בשמחת כלולת בניהם

פסח עב"ל בלימה

החופה תתקיים אי"ה ביום ששי, פרשת תבא י"ז אלול תרצ"ט

(1. 9. 39.) בשעה 4 אחרי הצהרים בבית אבי הכלה רח' תבור 35

המען לטלגרמות: מיכאל כהן רח' תבור 35, חיפה א"י

224. מטיילים ברחובות חיפה

משמאל – בלומה ופסח היידנקרוג; מימין – טובקה ודוד מנדלזיס

225. בזמן שמלחמת עולם משתוללת, החברה הצעירים מטיילים ומכייפים,
או אולי היה זה לפני פרוץ המלחמה?
1 – מלכה (מנדלזיס) שלגי; 2 – טובקה מנדלזיס; 3 – אריה סיני; מימין – בלומה ופסח היידנקרוג

226. החברה הצעירים מטיילים ומכייפים. תאריך לא ידוע
1 – מלכה מנדלזיס) שלגי; 2 – טובקה מנדלזיס; 3 – אריה סיני; 4–5 – פסח ובלומה היידנקרוג

227. עוד טיול
1 – בלומה ; 2, 4 – דוד וטובקה מנדלזיס ; 3 – מלכה (מנדלזיס) שלגי

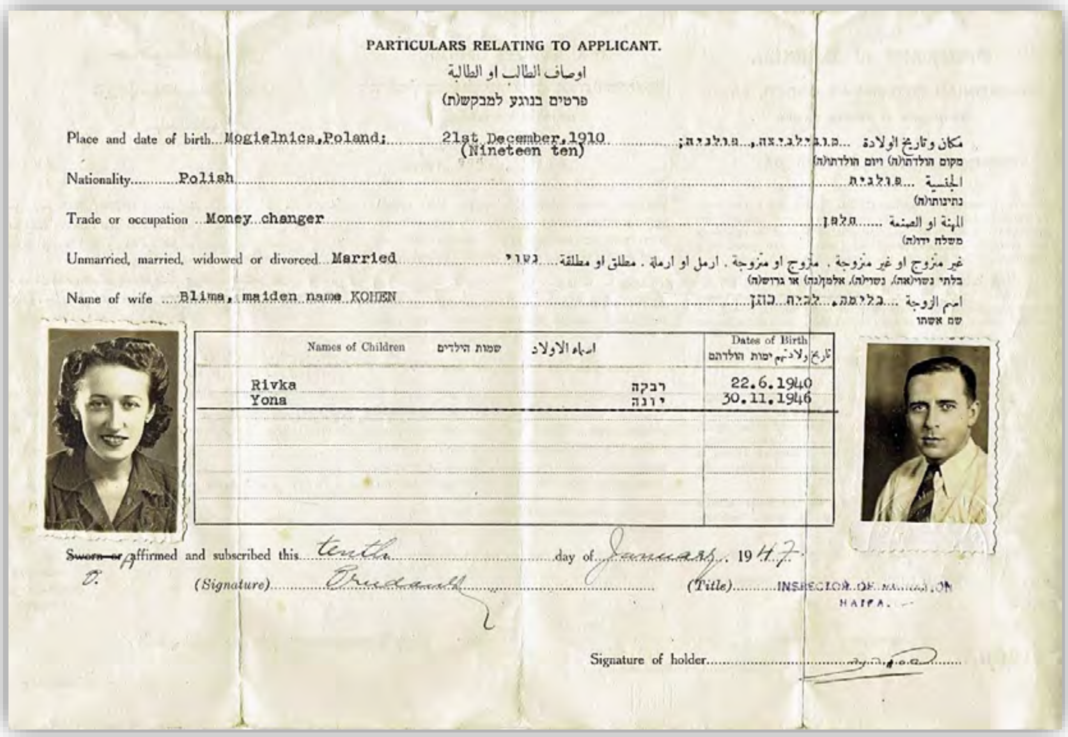

228. החבורה הצעירה התעייפה מהטיולים וישבה לנוח מעט
בלומה במרכז ומימינה דוד מנדלזיס ואריה סיני

229 (למעלה) – 230 (שמאל).
חיפה, 1937–1939
בלומה לבושה עדיין בבגדים שהביאה מפולין

PARTICULARS RELATING TO APPLICANT.
اوصاف الطالب او الطالبة
פרטים בנוגע למבקש(ת)

Place and date of birth: Mogielnica, Poland; 21st December, 1910 (Nineteen ten) — מקום הולדת(ה) ויום הולדת(ה): מוגלניצה, פולניה;

Nationality: Polish — נתינות(ה): פולניה

Trade or occupation: Money changer — משלח ידו(ה): חלפן

Unmarried, married, widowed or divorced: Married — בלתי נשוי(אה), נשוי(אה), אלמן(נה) או גרוש(ה): נשוי

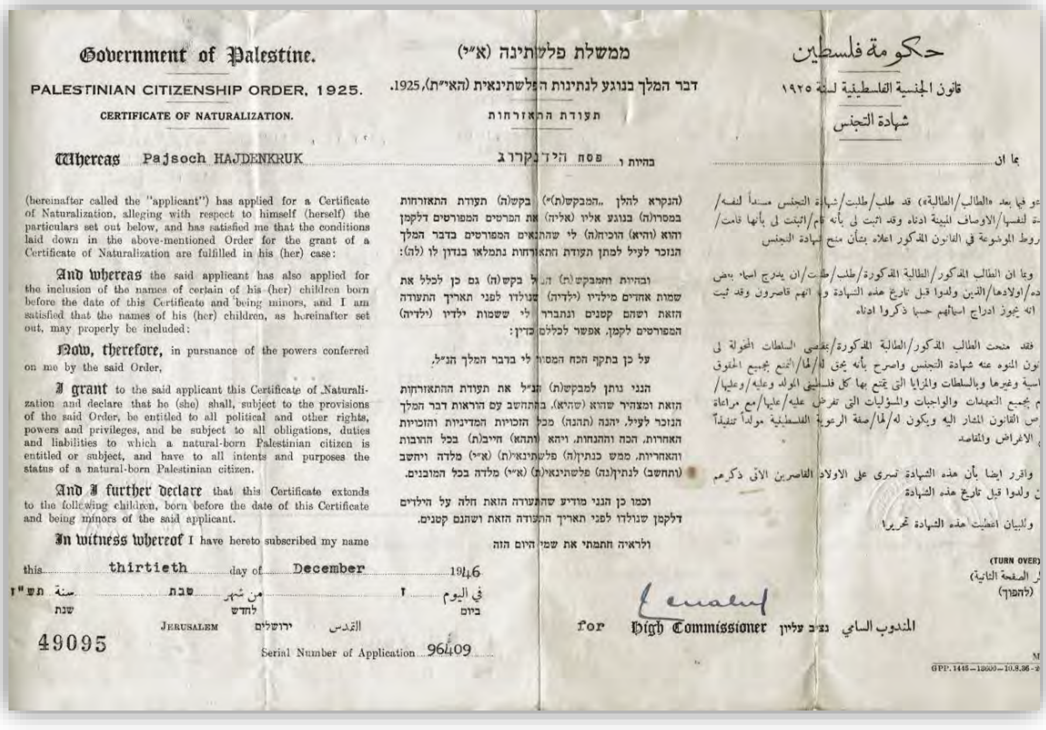
Name of wife: Blima, maiden name KOHEN — שם אשתו: בלומה, לבית כהן

Names of Children	שמות הילדים	اسماء الاولاد	Dates of Birth / تاريخ ولادتهم / ימות הולדתם
Rivka	רבקה		22.6.1940
Yona	יונה		30.11.1946

~~Sworn or~~ affirmed and subscribed this tenth day of January, 1947.

(Signature) .... (Title) INSPECTOR OF ... HAIFA.

Signature of holder ....

Government of Palestine.
PALESTINIAN CITIZENSHIP ORDER, 1925.
CERTIFICATE OF NATURALIZATION.

Whereas Pajsoch HAJDENKRUK

(hereinafter called the "applicant") has applied for a Certificate of Naturalization, alleging with respect to himself (herself) the particulars set out below, and has satisfied me that the conditions laid down in the above-mentioned Order for the grant of a Certificate of Naturalization are fulfilled in his (her) case:

And whereas the said applicant has also applied for the inclusion of the names of certain of his (her) children born before the date of this Certificate and being minors, and I am satisfied that the names of his (her) children, as hereinafter set out, may properly be included:

Now, therefore, in pursuance of the powers conferred on me by the said Order,

I grant to the said applicant this Certificate of Naturalization and declare that he (she) shall, subject to the provisions of the said Order, be entitled to all political and other rights, powers and privileges, and be subject to all obligations, duties and liabilities to which a natural-born Palestinian citizen is entitled or subject, and have to all intents and purposes the status of a natural-born Palestinian citizen.

And I further declare that this Certificate extends to the following children, born before the date of this Certificate and being minors of the said applicant.

In witness whereof I have hereto subscribed my name this thirtieth day of December 1946

ממשלת פלשתינה (א"י)
דבר המלך בנוגע לנתינות הפלשתינאית (הא"ת), 1925.
תעודת האזרחות

בהיות ו פסח הידנקרוג

(הנקרא להלן "המבקש(ת)") בקש(ה) תעודת התאזרחות במסרו(ה) בנוגע אליו (אליה) את הפרטים המפורשים דלקמן והוא (והיא) הוכיח(ה) לי שהתנאים המפורשים בדבר המלך הנזכר לעיל למתן תעודת התאזרחות נתמלאו בנדון לו (לה):

ובהיות והמבקש(ת) הנ"ל בקש(ה) גם כן לכלל את שמות אחדים מילדיו (ילדיה) שנולדו לפני תאריך התעודה הזאת ושהם קטנים ונתברר לי ששמות ילדיו (ילדיה) המפורטים לקמן, אפשר לכללם כדין:

על כן בתקף הכח המסור לי בדבר המלך הנ"ל,

הנני נותן למבקש(ת) הנ"ל את תעודת ההתאזרחות הזאת ומצהיר שהוא (שהיא), בהתחשב עם הוראות דבר המלך הנזכר לעיל, יהנה (תהנה) מכל הזכויות המדיניות והזכויות האחרות, הכח וההנחות, ויהא (ותהא) חייב(ת) בכל החובות והאחריות, ממש כנתין(ה) פלשתינאי(ת) (א"י) מלדה ויחשב (ותחשב) לנתין(נה) פלשתינאי(ת) (א"י) מלדה בכל המובנים.

וכמו כן הנני מודיע שהתעודה הזאת חלה על הילדים דלקמן שנולדו לפני תאריך התעודה הזאת ושהנם קטנים.

ולראיה חתמתי את שמי היום הזה

حكومة فلسطين
قانون الجنسية الفلسطينية لسنة ١٩٢٥
شهادة التجنس

سنة תש"ז שנת — טבת من شهر לחדש — ז في اليوم ביום

JERUSALEM ירושלים القدس

49095

Serial Number of Application 96409

for High Commissioner נציב עליון المندوب السامي

(TURN OVER) (انظر الصفحة الثانية) (להפוך)

GPP. 1445—15000—10.8.36

230. בלומה ופסח היידנקרוג אזרחים רשמיים בפלשתינה, 13/12/1947

231– 232. תמונות שונות של פסח ובלומה היידנקרוג עד 1967

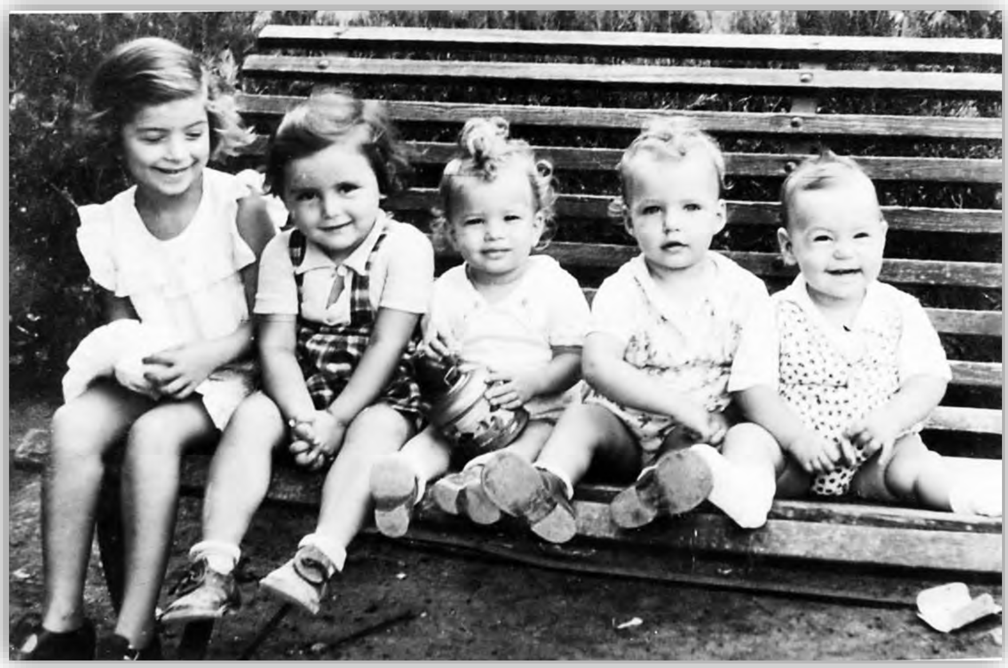
233. עם הבת הבכורה רבקה, 1940 או 1941

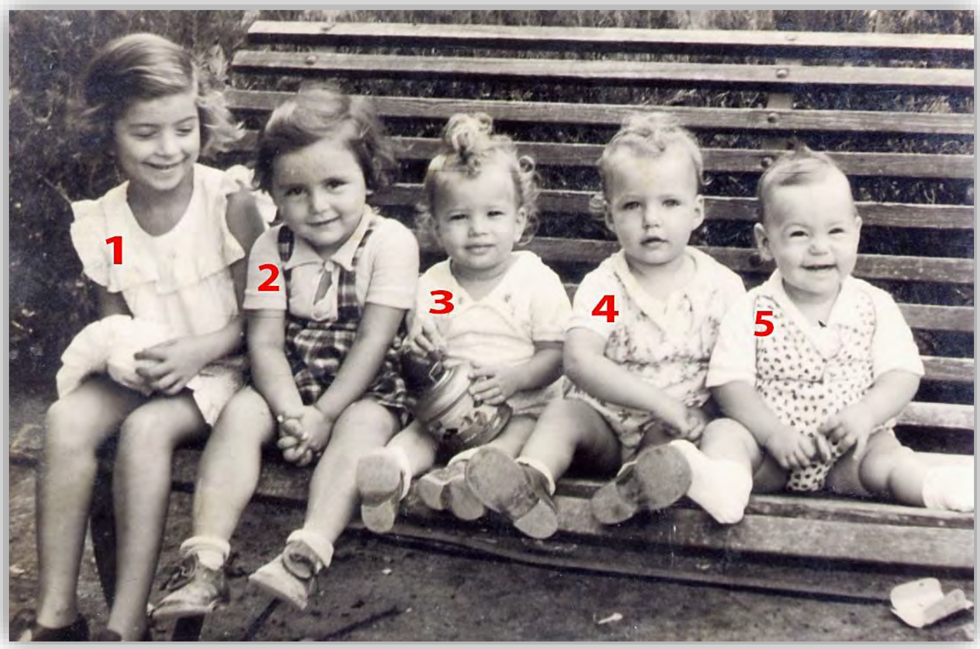

234. עם רבקה, 1941

235. משמאל לימין: חנצ׳ה היידנקרוג, דבורה (כהן) קדרון, חנוך היידנקרוג, בלומה היידנקרוג ובזרועותיה רבקה התינוקת

236. חיפה, בגן בנימין, 1942. בנות של משפחות היידנקרוג וחברים טובים 1
1 – שושנה בליטנטל; 2 – דינה מנדלזיס; 3 – דבורה בליטנטל;
4 – רבקה היידנקרוג; 5 – יוכבד אורנשטיין

237. חיפה, בגן בנימין, 1942. בנות של משפחות היידנקרוג וחברים טובים 2
1 – דינה מנדלזיס ; 2 – רבקה היידנקרוג ; 3 – שושנה בליטנטל ;
4 – יוכבד אורנשטיין ; 5 – דבורה בליטנטל

238. רבקה, פעוטה בגנון

239. רבקה היידנקרוג

240. חיפה, 1950 בערך
בלומה ובנותיה רבקה (משמאל) ויונה (מימין) בבריכת בת-גלים

241. חיפה, 1951. גן בנימין
אירית נולדה וזוכה ליחס חם
של רבקה, אחותה הגדולה

242. חיפה, 1951. גן בנימין
מימין – רבקה; לידה יונה;
מאחוריה – עדנה שלגי;
בעגלה - אירית

243. חיפה, סביב 1953. בילוי קייצי ורטוב, כנראה בחוף הכרמל

244. רבקה ויונה בפורים

245. חיפה, פורים, 1956. אירית התחפשה למלכת השלג בבגד אדום ולבן;
יונה התחפשה למרקיזה בשמלה תכלת
ברקע, רחוב פבזנר, הכניסה לגן בנימין, לפני שנבנה התאטרון העירוני והסביבה השתנתה לחלוטין

פסח היידנקרוג יצא לפעמים לטיולים (246 – 248)

לא ידועים פרטים נוספים כמו יעדים ותאריכים

246 (למעלה) – 247

248. נראה שהטיול היה לירושלים לפי מלון המלך דוד ברקע מימין?

249. באימון הג"א

250. ניו יורק, 1967
פסח נסע לארה"ב לכבוד הולדת נכדו
אילן רובינפלד

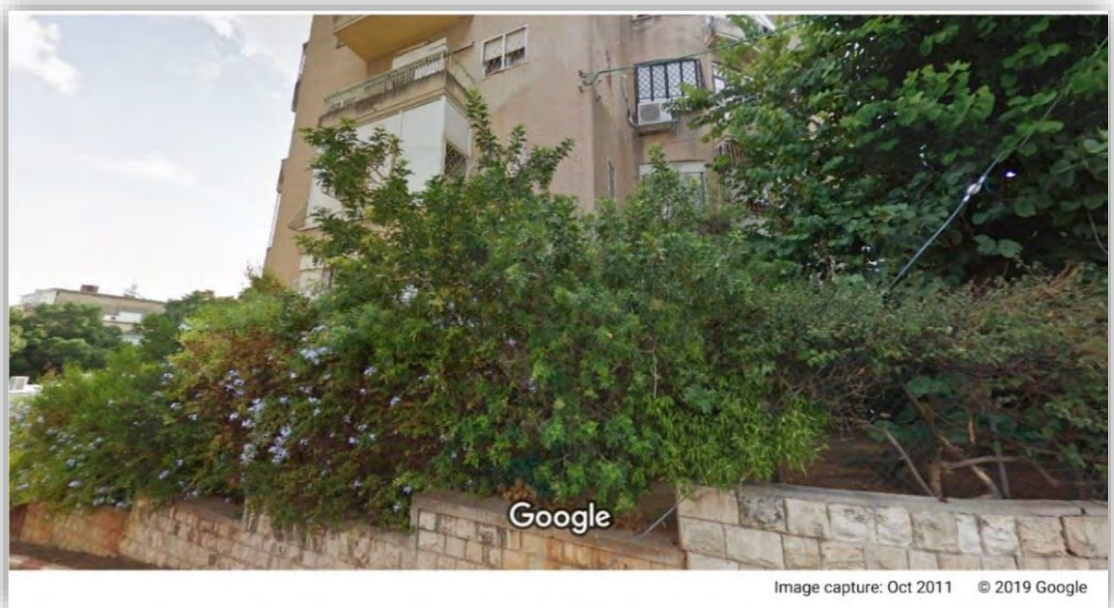

251. פסח טייל בגולן לאחר
מלחמת ששת הימים

252. רחוב פבזנר 35 פינת רחוב חנקין. בחזית הבית משמאל העץ מסתיר את הקומה השניה ודירת משפחת היידנקרוג

סיפור אישי: בבית מימין, רחוב פבזנר 37, גרו הרבה חברים שלי לתופסת, מחבואים, כדור ("עמודו!") וקלאס. חלקם באו ממשפחות דתיות-חרדיות וחלקם חילונים. כולם חיו בשלום זה עם זה. משמאל לבית ילדותי, רואים את תחילתן של שתי הירידות הגדולות והתלולות למדי של רחוב יהושע חנקין, אל צומת הרחובות נורדאו וארלוזורוב. עם השנים, החלק העליון של הירידה עבר שינוי והרחבה.

253. הבית ברחוב פבזנר 35 מכיוון רחוב יהושע חנקין. המרפסת הסגורה בתריסים בקומה השניה, היתה פעם של משפחת היידנקרוג. אז היא לא היתה סגורה

סיפור אישי: בשנים 1957–1958 התחילו לבנות את בית העם, הספריה העירונית, תאטרון חיפה ומועדון התאטרון. כשהסתיימה הבניה, אפשר היה לשבת במרפסת, לנשום אויר צח, שהגיע מכיוון גן בנימין, להאזין לחזרות התזמורת הסימפונית של חיפה בניצוחו של סרג׳יו קומיסיונה, או לצפות בחזרות להצגות חדשות. חיים טופול, בתפקידו כשופט בהצגה ״מעגל הגיר הקווקאזי״ הרעים בקולו, זהרירה חריפאי ענתה לו, ושניהם נשמעו היטב בכל הרחוב ללא מערכת הגברה.

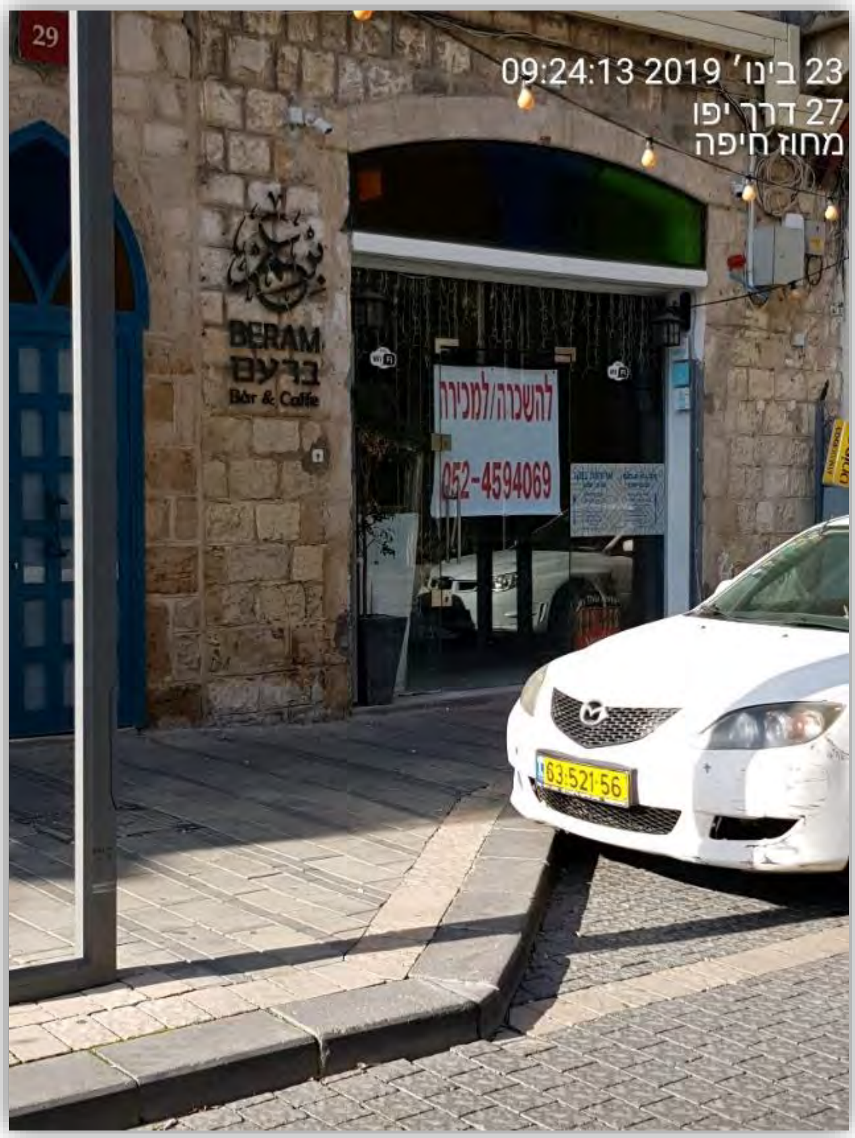
254. רחוב יפו 31 (בסוף 2011)
צילום: לירון אלמוג ל״ישראל היום״ (גליון מספר 468, 14/12/2018)
הבנין בו היתה החנות של פסח ובלומה היידנקרוג. בפינת הבנין פעלה במשך עשרות שנים חנות פיצוחים בבעלות שני אחים (אחד מהם נראה בתוך החנות, משמאל לפתח)

255. רחוב יפו 31 (23/1/2019)
חנות הפיצוחים ודוכן הפלאפל עברו הסבה למאפיה ומתיחת פנים
(צילום: אירית גבע)
2

הערת העורכת: שימו לב להבדלים בין איורים 254–255: חנות הפיצוחים בפינה התאחדה עם חנות הפלאפל (מימין) וביחד הפכו למעצמת לחמניות. מימין להם – חנות סגורה בתריס לבן, היתה פעם איטליז לא כשר. מימין לו – פתח כניסה לבנין, פעם היה מוזנח, והיום סגור בשער דקורטיבי. מימין לפתח הכניסה, חנות להשכרה. החנות, בעבר, כללה שני חדרים, האחד – פונה אל רחוב יפו, והשני – מאחוריו, שימש מחסן. מאוחר יותר הוכנסו לחדר האחורי מכונות לקליית וטחינת קפה. אחרי מלחמת ששת הימים (תאריך מדויק לא זכור לי), משפחות היידנקרוג וסיני הפרידו את השותפות ונבנה קיר אורך, שחצה את החנות לשתי חנויות צרות מאד וארוכות. חנות אחת, בבעלות פסח ובלומה, שימשה למסחר במוצרי סידקית; בחנות השניה, בבעלות משפחת סיני, נשארו על מקומן מכונות הקפה. בגלגול האחרון נמכרו שתי החנויות לאדם אחד, שהרס את הקיר המפריד, ופתח שם משרד מרווח. עדיין לא סוף פסוק, והחנות/משרד מחכה לבעלים הבאים שלה.

נעים לטייל בימים אלה (ראשית 2019) ברחוב יפו ולצפות במתיחת הפנים שהוא עובר: מסעדות חדשות, חזיתות בתים שעוברות ניקוי ושיפוץ, חנויות מודרניות ויפות ועוד. עוד הדרך רבה אבל השינוי מהותי ומרחיב לב.

256. רחוב יפו 31, החנויות של משפחות היידנקרוג וסיני לאחר שאוחדו לחלל משרדי אחד
(צילום: אירית גבע)

סיפור אישי: קיומו של האטליז הלא כשר הפריע מאד לאבא שלי, שהקפיד כל כך על אורח חיים דתי ואכילת כשר. לעיתים קרובות, כשחזר לחנות שלנו מסבוב סידורים, הוא היה אומר לנו תמיד, בחיוך ניצחון קטן, שהאטליז ריק ואנשים לא נכנסים לשם לקנות. אמא הגיבה בשלווה, כלומר, לא אמרה כלום. אבל כשאבא לא הקשיב, היא היתה מחייכת אלי ואומרת בשקט: "האיטליז אף פעם לא ריק, הוא תמיד מלא בקונים"...

החתונה של רבקה וג׳יק (מרץ 1961)

הערת העורכת: בחרתי להביא כמה תמונות מהחתונה כי הזדמנות חגיגית זו היתה **כמעט** פגישה אחרונה של רבים מהאנשים, חברים וקרובי משפחה, שנזכרים בפרק זה ובפרקים קודמים.

257.

1 – אירית (היידנקרוג) גבע; 2 – בלומה (כהן) היידנקרוג; 3 – פסח היידנקרוג; 4 – יונה (היידנקרוג) סטרול; 5–6 – חנצ׳ה וחנוך היידנקרוג, נושא על הכתפיים את אילן דרורי (בנה של אראלה); 7–8 – רבקה וג׳יק רובינפלד; 9 – אוה (היידנקרוק) לוונטל; 10 – מארק לוונטל (הבן של אוה); 11 – אראלה (קליסקר) דרורי; 12 – מאשה (היידנקרוג) קליסקר; 13 – יהושע דרורי (הבעל של אראלה); 14 – חיים קליסקר, הבעל של מאשה

258

1 – דבורה (פליישר) זילבר; 2 – פסח היידנקרוג; 3 – שרה פרילינגר; 4 – דורית סיני; 5 – הנקה סיני; 6 – רבקה (היידנקרוג) רובינפלד; 7 – בלומה (כהן) היידנקרוג; 8 – יונה (היידנקרוג) סטרול; 9 – אירית (היידנקרוג) גבע

259

1– תמי מנדלזיס; 2–יעקב מנדלזיס; 3–4 – דינה (מנדלזיס) ובעלה אמנון גולן; 5, 7 – רבקה וג׳ק רובינפלד;
6 – אירית (היידנקרוג) גבע; 8 – יונה (היידנקרוג) סטרול.
תמי, יעקב ודינה הם ילדיהם של טובקה ודוד מנדלזיס.
בקרבות 1973 נהרג יעקובל׳ה מנדלזיס הי״ד בחווה הסינית.

260. יונה (היידנקרוג) סטרול ויעקובל׳ה מנדלזיס הי״ד

261. 1 – דבורה (פליישר) זילבר; 2–3 – פסח ובלומה היידנקרוג

262. בלומה ופסח היידנקרוג

263. שלוש אחיות לבית היידנקרוג בתמונה משותפת אחרונה לקראת הפרידה הקרובה

תודה רבה

לנעמי שווייצר, מסדנת התיעוד "צוף" בקיבוץ חצרים, שבידיה המקצועיות התמונות הישנות והדהויות התעוררו לחיים. הדרכתה הגראפית בנתה את הספר שלפניכם. ביחוד תודה על עצתה המצוינת להעזר בלאה טייכר-צוקרמן, מכרה ותיקה מנעורינו ב"צופים". העצה המצוינת הזו פתחה בפני שערים אל מחקר עולם העבר, שיכולתי רק לחלום לדרוך על ספו. למדתי הרבה ועל כך תודה רבה.

ללאה טייכר-צוקרמן מכרמיאל, חוקרת נמרצת ומורה כריזמטית. לאה למדה אותי לשוטט ללא מורא ופחד במבוכי אתרי JewishGen ו-JRI-Poland. בזכותה היאוש נעשה הרבה יותר נח. לאה לא רק פתחה בפני את ביתה, ארחה אותי למופת והקדישה לי זמן רב, אלא גם הכירה לי את פרידה אוירבך, שתרמה כה רבות לעבודה זו.

לפרידה אוירבך מכרמיאל, ששיתפה אותי באוצרות הידע שלה והקשרים שבנתה במשך שנות מחקריה על שצ'בז'שין וזמושץ'. פרידה ענתה לכל שאלה שלי בסבלנות ועצותיה הנחו אותי פעמים אין-ספור. היה נעים ומשעשע לגלות שככל הנראה אנחנו גם קצת קרובות משפחה מצד משפחות אייזן בשצ'בז'שין וכהן בזמושץ'.

בדרך החתחתים שעברתי תוך כדי חיפוש חומר וטעיה, זכיתי במלוות הטובות ביותר – לאה ופרידה.

לג'קי שווארץ מאנטוורפן, קרובת משפחתו של גיסי ג'יק, שבעזרת עצותיה הטובות תמכה בי בתחנות שונות בדרך ועודדה אותי לא להתייאש ולא להרפות מהמשימה שנטלתי על עצמי. ג'קי מצאה בתחילת הדרך כי שמותיהם של סבא וסבתא רבא שלי הם מורדקו וחוה-ברוכה פליישר, ומנקודה זו התחלתי את המחקר.

לדר' מאשה גולדמן מהספריה הלאומית בירושלים, שהקנתה לי כמה כלי מחקר חשובים והצביעה בפני על ייחודו של שם המשפחה היידנקרוג. בזכותה קראתי את ספר הזיכרון לקהילת שצ'בז'שין, למדתי על אישיותו המופלאה של סבא-רבא שלי, מורדקו פליישר, על משפחתו הענפה ולמרבה הצער – גם על סופה הנורא.

לכל מי שתמך, התעניין, עזר בפרט זה או אחר, העיר והאיר, תודה רבה מקרב לב.

לצופית צחי, מעצבת גראפית, מקצוענית מעולה, שעזרה לי בעיצוב הכריכה והקולאז'ים של תמונות המשפחה.

ואחרונות חביבות מאד: **צוות מועדון "צוף"** בקיבוץ חצרים, מיה מירקין ושירלי בשן. ביליתי בסדנת הסריקה ימים רבים, ותמיד התקבלתי שם במאור פנים ובהצעה לכוס קפה מחזק. זיכרון הריחות הטובים, שנישאו באוויר מהמאפים המשובחים, מהווה חלק בלתי נפרד מחוויית הרכבת הפאזל של זיכרונות המשפחה.

ימי זיכרון ומקומות קבורה

טובה-שורה היידנקרוג

נפטרה: טז' תשרי תש"ד 15/10/1943

בית העלמין בחיפה, חלקה ב, שורה 016, מקום 022

אליעזר-בן ציון היידנקרוג

נפטר: י' שבט תש"ה 24/1/1945

בית העלמין בחיפה, חלקה ב, שורה 023, מקום 053

פסח היידנקרוג

נפטר: כג' אדר א' תשמ"ט 27/2/1989

בית העלמין בחיפה, חלקה ט, שורה 046, מקום 005

בלומה היידנקרוג

נפטרה: ח' חשון תשע"ה 1/11/2014

בית העלמין בחיפה, חלקה ט, שורה 046, מקום 004

דבורה (פליישר) זילבר

נפטרה: ד' אדר תשל"ט (1979)

בית העלמין בקריית שאול, גוש 9, אזור 1, שורה 8, מקום 25

מאיר היידנקרוג

נפטר: טז' סיון תשל"ח 21/6/1978

בית העלמין בחיפה, אזור א, חלקה ו, שורה 25x, מקום 15

חנוך היידנקרוג

נפטר: ח' אב תש"ן 30/7/1990

בית העלמין בחיפה, שדה יהושע, חלקה 1, שורה 32, מקום 752

חנה היידנקרוג

נפטרה: כ' תמוז התשנ"א 1/7/1991

בית העלמין בחיפה, שדה יהושע, חלקה 1, שורה 32, מקום 52ה

מיכאל כהן

נפטר: ה' אלול תשכ"ה 2/9/1964

בית העלמין בחיפה, חלקה ג, שורה 10, מקום 35א

שרה-גיטל מנדלזיס

נפטרה: יט' תשרי תשכ"ד

בית העלמין בחיפה, חלקה ג, שורה 14, מקום 19א

יחיאל-מאיר מנדלזיס

נפטר: ב' אדר תשכ"ג

בית העלמין בחיפה, חלקה ג, שורה 14, מקום 19ב

טובה מנדלזיס

נפטרה: יא' חשון תש"ן 9/11/1989

בית העלמין בחיפה, חלקה פ"ד, שורה 2, מקום 22א

דוד מנדלזיס

נפטר: יח' ניסן תשנ"ה 17/4/1995

בית העלמין בחיפה, חלקה פ"ד, שורה 2, מקום 22ב

מרכזי מידע בפולין למי שרוצה להמשיך במחקר הגניאלוגי

המכון ההיסטורי היהודי, וורשה

The Emanuel Ringelblum Jewish Historical Institute
Jewish Genealogy & Family Heritage Center
ul. Tłomackie 3/5, Warsaw, Poland
phone: +4822 828 5962
e-mail: familyheritage@jhi.pl
Facebook: Jewish Genealogy at JHI
Website: Genealogy Center of ŻIH

התכתבות עם ארכיון מדינה כלשהו בפולין: יש להפנות את המכתב אל גנזך המדינה המרכזי בוורשה עם העתק לענף. לדוגמה: לתעודות מגרודז׳יסק מזובייצקי יש לכתוב לוורשה עם העתק (CC) לגרודז׳יסק מזובייצקי.

לפני שפונים לגנזך המדינה הפולני המרכזי בבקשה לקבלת תעודות, כדאי לבדוק אם תמונות דיגיטליות שלהן נמצאות כבר באתר JRI-Poland.

גנזך המדינה המרכזי בוורשה

Archiwum Państwowe w Warszawie
ul. Krzywe Koło 7
00-270 Warszawa
tel. 22 635 92 42 i 43, 635 92 68
fax. 22 831 18 03
e-mail: archiwum@warszawa.ap.gov.pl

גנזך המדינה בלובלין

Archiwum Państwowe w Lublinie
20-950 Lublin
ul. Jezuicka 13
e-mail: kanc@lublin.ap.gov.pl

רישום האוכלוסין בלובלין

Biuro Obsługi Mieszkańców (Resident Service Office)
Urząd Miasta Lublin
plac Króla Władysława Łokietka 1
20-109 Lublin
tel: 81 466 1000
fax: 81 466 1001

גנזך המדינה בזמושץ'

Archiwum Państwowe w Zamościu
ul. Hrubieszowska 69A
22-400 Zamość
tel. 84 542 10 37, 84 638 93 82
fax. 84 639 23 35
e-mail: archiwum@zamosc.ap.gov.pl
http://zamosc.ap.gov.pl

עיריית מוגיילניצה (אף פעם לא עונים)

the Mogielnica civil record office
Ul. Rynek 1
05-640 Mogielnica
Town hall e-mail: gmina@mogielnica.pl

גנזך המדינה בגרודז'יסק מזובייצקי (חשוב מאד)

Archiwum Państwowe w Warszawie
Oddzial w Grodzisku Mazowieckim
ul. Poniatowskiego 14, 05-825, Grodzisk Mazowiecki
tel.: (22) 724-38-61
fax: (22) 724-38-62
e-mail: apw.grodzisk@warszawa.ap.gov.pl
www.warszawa.ap.gov.pl

גנזך המדינה בראדום

Archiwum Państwowe w Radomiu
Ul. Wernera 7,
Radom 26-600
e-mail: kancelaria@radom.ap.gov.pl

תם ולא נשלם, דברי פרידה זמניים

כל דבר טוב מגיע לסופו. מלאכת הכנת התמונות, המחקר והכתיבה ארכה למעלה משנה וחצי (מי בכלל סופר?) ודרשה ממני התמסרות כמעט מוחלטת. הרבה "חורים שחורים" נשארו במידע שאספתי, שאותם לא הצלחתי למלא למרות עקשנותי. בנושאים מסוימים הבנתי שנדרשת עבודה רבה נוספת שתארך חודשים רבים, ולכן ויתרתי. זמנית כמובן.

סערות הגילויים המשפחתיים והטלטלות הרגשיות נמצאות כבר מאחורי.

אספתי כמות רבה של חומר תיעודי, שתספיק לכל נכדי לכתיבת עבודות "שורשים" בהגיעם לשנת בר המצווה.

הסתיימו לילות ללא שינה, שבהם חיפשתי עוד ועוד מידע ברחבי הרשת.

סליחה מכל מי שהפרעתי לו ביום ובלילה, במייל או בוואטסאפ, עם "אני רק שאלה"...

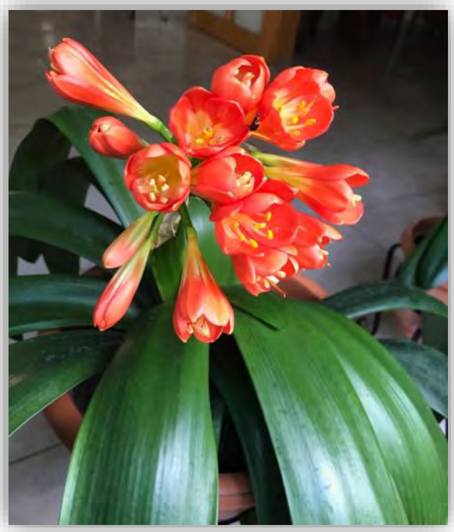
נשאלתי פעמים רבות: את מי זה מעניין? ותשובתי היתה ונשארה: אותי זה מעניין!

חשוב מכל, מילאתי את הבטחתי לאמא שלי. היא בקשה שהאנשים האהובים עליה לא ישכחו מלב, שיזכרו אותם.

אולי בחלוף הזמן אמצא את הכוחות להמשיך לחקור עוד את תולדות משפחותינו, ואמשיך מהמקום שבו סיימתי.

אירית (היידנקרוג) גבע

תמוז תשע"ט–יולי 2019

העציץ שאמא אהבה וטיפחה, ובימים אלה ממש הוא פורח